

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кафедра соціальних і гуманітарних дисциплін

ПРОБЛЕМА ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Матеріали

**Всеукраїнської науково-практичної конференції
курсантів, студентів та молодих учених**

31 жовтня 2013 року

Харків 2013

Проблема традиції в українській культурі: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів та молодих учених. – Х.: НУЦЗУ, 2013. – 300 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів та молодих учених «Проблема традиції в українській культурі», присвячені актуальним проблемам філософських, історичних, культурологічних, педагогічних, політичних, соціологічних, філологічних наук, пов'язаним з культурними традиціями українського та світового суспільства. Збірник призначено для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, науковців – філософів, істориків, культурологів, філологів, політологів, соціологів, педагогів.

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

УДК 1:316.3+340.12

Аксьонова О. М., здобувач, Національний університет “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”

РАДЯНСЬКІ ТРАДИЦІЇ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Обґрунтовуючи певну модель правового виховання для українського суспільства, на нашу думку, доцільно звернутися до радянського досвіду в цій царині, відкинувши ідеологічну компоненту та більш детально розглянувши систему правовиховної роботи серед населення в ті часи.

Дослідженню сутності, змісту та особливостей організації правового виховання у СРСР присвячені наукові праці різних авторів як радянського, так і пострадянського періодів, зокрема Н. Алексєєвої, П. Баранової, Г. Голубєвої, А. Долгової, В. Домбровського, Н. Захарченка, В. Іванова та ін.

Як відомо, радянський період характеризувався певними особливостями організації правового виховання в умовах домінуючого марксистсько-ленінського світогляду. Спостерігалася абсолютизація цієї ідеології, у деяких ситуаціях вона доводилася до крайніх форм вираження. Принцип партійності мав яскраво виражений класовий характер і був спрямований на формування в об’єктів виховання марксистсько-ленінського світогляду. Вищий рівень розвитку культури індивіда передбачав відповідний ступінь сформованості ціннісних характеристик, у тому числі і таких важливих, як почуття відповідальності, громадянського обов’язку.

Однією з суттєвих переваг правового виховання у СРСР був комплексний підхід, що забезпечувався тісною єдністю ідейно-політичного, трудового і морального виховання з урахуванням особливостей різних груп населення.

Водночас, недоліком радянської системи правового виховання можна вважати класово-партійний, ідеологічний аспект. Ідеологічний вплив мав забезпечувати формування соціалістичної правосвідомості, що з сучасних позицій виглядає, швидше, як відсутність справжньої правосвідомості. Розуміння правового виховання як цілеспрямованого ідеологічного впливу було відображено в документах КПРС: в Програмі КПРС, у матеріалах XXIV-XXVII з’їздів КПРС, у роботах радянських вчених [1].

Важливе місце у правовому вихованні в СРСР відводилося формуванню шанобливого ставлення до праці. Передбачалося, що в цьому

процесі буде досягнуто розуміння трудових прав і обов'язків з боку кожної людини. Теоретично обґрунтовувалося положення про те, що необхідно було вести процес виховання, враховуючи особливості кожної категорії населення СРСР [2].

У процесі організації правового виховання значна увага приділялася системі управління правовиховною роботою на всіх рівнях соціуму. У цій системі домінуючу роль відігравала комуністична партія. Радянські традиції управління правовим вихованням з позицій сьогоденного дня мали двоїстий характер: з одного боку, існувала продумана система здійснення правовиховної роботи (позитивний аспект), з другого боку, вона була заформалізованою й не завжди ефективною. На нашу думку, у демократичному суспільстві необхідно вести мову не стільки про контролюючу діяльність держави у правовиховному процесі, скільки про її координуючу роль.

Значна увага у СРСР приділялася правовому вихованню молоді. Комітети комсомолу проводили роботу з правової пропаганди серед молоді, акцентуючи увагу на актуальних складних проблемах різноманітної тематики. Визначальною умовою успіху пропагандистських акцій комсомолу був облік рівня освіти, потреб й інтересів молодіжної аудиторії. Тільки з урахуванням цих факторів можна було забезпечити високий рівень лекторської роботи. Зазвичай, застосовувалися наступні організаційні форми усної пропаганди: епізодичні лекції, цикли лекцій, лекторії, усні журнали, вечори запитань і відповідей, бесіди, консультації. У практиці роботи комсомольських організацій використовувалися й інші форми масово-політичної роботи: вечори-зустрічі, диспути, читацькі конференції, вікторини. Їх активне використання дозволяло підвищувати ефективність правового виховання [3, 76].

Разом з тим, у цій багатоплановій роботі, навіть з точки зору радянської офіційної преси, були суттєві недоліки. Визнавалася низька ефективність деяких з проведених заходів. Наголошувалося, що багато з них проводилися формально, шаблонно, без урахування особливостей аудиторії. В агітаційно-масовій роботі не піднімалися гострі злободенні питання: моральності, радянського способу життя. В усній агітації недостатньо повно враховувалися професійні та психологічні особливості, рівень політичної підготовки, освіти й культури молоді. Політінформації мали трафаретний характер – досить часто обмежувалися переказом добре відомого матеріалу, не викликаючи інтересу слухачів.

Велике значення у вихованні правової культури радянського народу відводилось засобам масової інформації. Так, у 80-х рр. ХХ сторіччя в країні видавалося близько 8 тисяч газет загальним разовим тиражем майже 170 мільйонів примірників. У країні діяли 123 програмних телецентри, на 70 мовах вело передачі радянське радіо [4, 26].

Підводячи підсумки дослідженню організації правового виховання у СРСР, варто визначити позитивні характеристики цього явища, які

бажано екстраполювати на сучасні українські реалії: системність та планомірність; намагання охопити всі категорії населення; кадрова та методична забезпеченість; державна підтримка; намагання застосовувати диференційований підхід до правового виховання; використання різноманітних форм роботи з населенням. Водночас до негативних аспектів здійснення правового виховання в СРСР слід віднести: декларативність, заідеологізованість, формалізм; протиріччя між класовим підходом до моралі й права та загальнолюдськими цінностями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК : Пер. с 8-го рус. изд. / Ин-т истории партии при ЦК КП Украины – фил. Ин-та марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – К. : Политиздат Украины. – Т. 13. – 1984. – 629 с.

2. Лекционная пропаганда и молодежь / Д. Бушс. – Рига : Об-во “Знание” ЛатвССР, 1983. – 21 с.

3. Голубева Г. А. Взаимодействие нравственного и правового воспитания в социалистическом обществе : (социал.-филос. анализ) / Г. А. Голубева. – М. : Высш. шк., 1989. – 158 с.

4. Иванов В. И. Правовая пропаганда и формирование личности / В. И. Иванов, В. П. Сальников // Вопросы идеологической, массово-политической работы в органах внутренних дел. – Л., 1985. – 124 с.

УДК 111.852 +159.937.7:7.01

Дудар О. П., аспірант кафедри естетики, етики та образотворчого мистецтва, Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФЕНОМЕН СИНЕСТЕЗІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ: ВИХІД ЗА МЕЖІ ТРАДИЦІЙНОГО

У нашому суспільстві розвиток мистецтва сприймається, як, певною мірою, зумовлений здобутками однієї особи, і, рідше, – цілих націй. Традиція як проміжок часу чогось незмінного передається з покоління у покоління, але настає момент, коли відбувається вихід за межі традиційного, і на зміну застарілому, але «узаконеному» традицією (як її доповнення, а не заміну), приходять щось нове, неординарне, не схоже на творчість попередників. Цей неминучий процес, як відомо, має назву мистецького прогресу. Саме завдяки йому виникають нові течії, напрями та стилі в мистецтві. Прийнято вважати, що він є наслідком різних чинників: соціальних, політичних, релігійних, навіть економічних, та чомусь не розглядається ще одна можлива причина цього феномена – збагачення суспільного досвіду синестетами (це

найяскравіше проявляється в мистецтві). Не винятком є й розвиток українського мистецтва, яке доволі стрімко розвивається в останні роки. У нашому дослідженні акцентована увага на тому, що використання **синестезійних прийомів** стало наразі невід'ємною частиною модернізації мистецтва нашого краю. Змістова організація, наприклад, синестетичних тропів створює індивідуальність авторських асоціацій, які виникли на основі мовних і традиційно-поетичних змістових відношень. Зокрема, в українській художній літературі можемо, спостерігаючи за творчістю більшості українських письменників та поетів, переконатись у тому, що оригінальність їхніх творів полягала саме в їх синестезійності (часто завдяки синтезу та сецезії). Звернення до синтезу дає митцю можливість звільнитись від чітко регламентованого канону чи традиції, які можуть перешкоджати його творчій реалізації. Синестезія, відтак, як художній прийом, закорінений в особливому сприйнятті дійсності людиною, дозволяє створити, наприклад, «звукові образи» таких явищ, які в звичайному пізнанні не мають зорового оформлення і відносяться до абстрактних понять чи ідей.

Змішувати формотворчі прийоми різних мистецтв активно почали, як відомо, ще романтики, та основний підйом подібного відбувся у модернізмі. З цього приводу Є. Кокоріна стверджує, що еkleктизм був породжений самою атмосферою рубіжного, перехідного періоду. Так зародилась ідея про те, що має бути покладений «новий початок» у сучасному мистецтві. В цьому переконанні полягає, як видається, сутність зміни історичної свідомості, коли орієнтація на майбутнє та відмова від багатьох попередніх традицій стає основною тенденцією. («Художній синтез в культурі межі ХІХ-ХХ століття») [5, 168]. Так, Василь Барка, за твердженням О. Рисак-Маланій, у своїй поезії зображав надзвичайне «трансцендентне» відчуття кольору («Кольорова система координат у поезії Василя Барки») [1, 14]. А драму-феєрію «Лісова пісня» Лесі Українки Л. Ісаєнко розглядає одним із «найкольоровіших» творів видатної української поетеси («Смислові параметри кольорового універсалу «Лісової пісні» Лесі Українки»). [1, 20]. Або ж О. Рисак, який багато уваги приділяв синтезу мистецтв, торкаючись питання колористики української поетеси стверджував, що вона знаходила відповідні художні «знаки», чим і збагачувала мистецьку палітру [2, 73]. Серед українських митців-синестетів варто пригадати і Григорія Чупринку, захопленого творчістю Ш. Бодлера, працям якого теж властиві синкретизм, синестезія, синхронність різних почуттів: «Для Г. Чупринки характерне інтенсивне використання синестезії не лише як прийому, а й як принципу художньої творчості» [1, 111]. Його модерністська творчість змушує мистецтвознавців і досі сперечатись про приналежність до символізму чи ж до авангардизму (докладніше про дискусію йдеться у праці В. Соколової «Теорія відповідностей у творчості Г. Чупринки»). Всім відомо про геніальність Т. Шевченка, твор-

чість якого дуже скрупульозно розглядалася багатьма мистецтвознавцями, літературознавцями у різних аспектах (Л. Генералюк, І. Гузар, С. Людкевич, А. Мойсієнко, Б. Стебельський, О. Цалай-Якименко, Д. Теряев та ін.). Так, Я. Славутич одним із основних прийомів оригінального поєднання змісту та форми письменником вважає звукопис («Звукопис у поезії Тараса Шевченка») [3, 69]. Про синестезійність художнього сприймання і вираження письменника йдеться, наприклад, у праці І. Шкелебей «Синестезійність художнього світу» [1, 139]. Ритмічність та музичність поезії П. Тичини, як генератора та «конструктивного фактора» його творчості, вважається чи не першим символістським зразком не лише в Україні, а й у світі (за Ю. Лавріненком) [4, 32]. А В. Мартинюк у праці «Кларнетизм як вихід у трансцендентне: на межі теології» стверджує, що поезії поета наповнені «світлом, музикою і ритмом, дають підставу стверджувати, що ці феномени його творчості не формальні конструкції, а сутність мислення поета, його екзистенції» [1, 151]. І такий синтез є чи не найзручнішим варіантом вираження себе синестетами. До числа письменників, які зробили вагомий внесок у розвиток мистецтва завдяки новітнім прийомам, можна віднести: Б. Ахмадуліну («Сад»), С. Гординського («Колір і ритми»), Л. Костенко («Сад нетанучих скульптур»), О. Лятуринську (зб. «Туга»), О. Рисак («Сьома нота печалі»). Показово, що всі вони мали певне відношення до синестезії – або були носіями синестезії, чи користувалися синестезійними прийомами у своїй творчості як новаторськими.

Отже, не торкаючись інших видів мистецтва, окрім художньої літератури, на прикладі наведеного вище огляду творчості деяких українських поетів, прозаїків можна стверджувати, що вихід за межі наявної традиції є, зазвичай, головним рушієм мистецького прогресу, і напрацювання синестетів у цьому процесі відіграють далеко не останню роль: збагачення формотворчих прийомів, перехід від однієї форми творчого мислення до іншого, синтез мистецтв. І це є незаперечним відходом за "межі" у традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Явище синтезу мистецтв в українській літературі: Зб. наук. пр.– Вип. 5 / М. М. Хмельюк, Т. П. Левчук [упоряд.].– Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008.– 196 с.
2. Рисак О. О. «Найперше – музика у Слові»: Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. / О. О. Рисак. – Луцьк : Вежа, 1999.– 402 с.
3. Славутич Я. Звукопис у поезії Тараса Шевченка / Я. Славутич // Зб. матеріалів наук. конф. К.НТШ.– Торонто, 1962.– С. 63–71.
4. Лавріненко Ю. На шляхах синтези кларнетизму / Ю. Лавріненко. – Оттава : Сучасність, 1977.– 64 с.

5. Кокорина Е. Г. Художній синтез в культурі межі ХІХ-ХХ століття / Е. Г. Кокорина // Філософія. Культурологія. Політологія. Соціологія. – 2012. – Т. 24 (65). № 1–2. – С. 164–169.

УДК 7.06

Ковалевская Л. А., студентка, Национальный университет гражданской защиты Украины

СИМВОЛИКА ЦВЕТА В ХРИСТИАНСТВЕ КАК ФАКТОР ЕВРОПЕЙСКОЙ ТРАДИЦИИ

Века и века люди смотрят на небо и вокруг себя, и цветной мир говорит с ними, раскрываясь навстречу символами своих цветов. Каждый цвет – индивидуален и неподражаем. Он несет в себе теплоту или холод, мир или воинственность, надежду или отчаяние.

Цвет символичен. Он является одним из могущественных средств выражения особенностей культуры. В современном мире, где искусство берет на себя ряд культурных функций, поднимаются символы культуры, которые помогают найти общие традиционные основы, упорядочить реальность. К таким идеям относится символика цвета Пауля Клее. Потребность воссоединения традиции, которая была утрачена, и попытки переосмыслить символическое значение цвета в христианской культуре присущи работам этого швейцарского художника и музыканта. Идейные элементы разных временных отрезков имеют определенные различия в своих концепциях. В нашей работе мы бы хотели уделить внимание цветовой символике в христианстве, выраженной в иконописи, которая была свойственна древним временам, вплоть до эпохи Возрождения.

Фундаментальная значимость для европейской культуры господства зрения и «метафории ока» стала осознаваться достаточно давно и весьма различно, что сказалось и на характере философского дискурса. Еще со времен Платона греки понимали познание как род видения, созерцания, и отношение к сущему они проясняли себе через зрение. От Аристотеля идет мысль о преобладании зрительного восприятия над всеми другими чувствами. Как отмечал Мерло-Понти в книге «Око и дух», видение – это не просто один из модусов мышления, но данная человеку способность быть вне самого себя, «изнутри участвовать в артикуляции Бытия», и глаз как «окно души» совершает чудо, когда, оставаясь в темнице тела, позволяет душе воспринимать существующую вне ее красоту Вселенной.

Аспекты цвета и святости всегда связаны. Особое развитие символика цвета получила в православной иконописи. В иконе цвет служит задаче – открыть духовную сущность, показать преображение и

озарение Божественным цветом. Древняя иконопись уделяла огромное значение символике цвета. Она употребляла сравнительно малое количество цветов, используя их без полутонов, часто прибегая к контрастным сочетаниям. В дальнейшем развитии церковного ювелирного искусства происходило постепенное умерщвление символики цвета и уход во всё большую декоративность. Этот процесс был обусловлен постепенным вырождением и огрублением религиозного сознания и сильным влиянием светского искусства, с эпохи Возрождения занявшего независимое и главенствующее положение.

Приведем символическое значение некоторых основных цветов, сложившееся в христианском искусстве в течение долгого исторического периода. Следует помнить, что символизм цвета не является жесткой таблицей цветов, как условных знаков. Часто какой-либо цвет несет несколько значений, иногда противоположных. Огромное значение имеют их сочетания, созвучия. Как «из одних и тех же звуков создаются непохожие друг на друга мелодии, так и в меняющихся композициях цвета могут иметь различное символическое значение и эмоциональное воздействие» (Архимандрит Рафаил Карелин).

Белый цвет остается незыблемым символом невинности, чистоты, святости, символизирует сияние Божественной славы. В белых одеждах изображаются воскресший Христос, ангелы, праведники. Белый не имеет в христианстве отрицательных значений. Даже белый саван означает переход в иной, «лучший» мир, очищение от грехов и только в этом состоит его «траурность».

Другие цвета, в различные отрезки времени, имели двойственную символику. Один и тот же цвет мог иметь совершенно полярные характеристики то положительного, то отрицательного значения. Так, в раннем христианстве желтый имел положительную окраску и символизировал цвет Святого духа, божественного откровения, просветления. Но позднее желтый приобретает негативный смысл: в эпоху готики его начинают считать цветом измены, лживости и т.д.

Красный – символ небесного огня, Жертвы и Пасхи. Также он символизирует кровь Христа, пролитую ради спасения людей, а, следовательно, – и его любовь к людям. Пурпурный в средние века считался царственным цветом. Члены королевской семьи даже в трауре надевали и пурпурные одеяния. В настоящее время сохранился обычай «пурпурного траура» в западноевропейских королевских домах.

Фиолетовый и синий считались мистическими, трансцендентными цветами. Фиолетовый означает священническое право и власть, истину, пост, печаль, безвестность, покаяние. Также этот цвет одеяний Христа символизирует страдание и покаяние. На Рождество и Великий пост надевают фиолетовые митры кардиналы.

Синий цвет для христиан символизировал небо, был цветом вечности, настраивал на смирение, благочестие, выражал идею самопоже-

ртования и кротости. Синий символизирует небесную истину, вечность, веру и верность. Синий и голубой посвящены Деве Марии.

Зеленый – цвет надежды, роста Святого Духа в человеке, цвет жизни, ее триумф над смертью, как весны над зимой. В отличие от трансцендентного синего, зеленый являлся больше «земным». Символизирует Христа как Жизнедавца и Крест как Древо Жизни. Вместе с этим, зеленый имел и негативные значения – коварства, искушения, дьявольского соблазна (сатане приписывались глаза зеленого цвета, что, возможно, лежит в основе поверья о зеленых глазах, как знаке завистливости и жадности человека).

Коричневый – цвет земли, означает смирение, бедность, отречение от мира. В этом смысле встречается на иконах в одеяниях святых и Божией Матери, а также в одеждах некоторых западных монашеских орденов. Серый – цвет пепла, символизирует скорбь и мертвенность, либо смирение, смерть тела и бессмертие души.

Черный цвет в христианстве – цвет дьявола, а потому и греха и его искупления Христом. Он символизирует траур, унижение, духовную тьму, отчаяние. Черный как противоположность белого является цветом неизвестности, конца, смерти. Отсюда, одежда черного цвета – знак скорби. В значениях черного, как и у первобытных народов, сохранился и даже развился аспект «ритуальной смерти», смерти для мира. Поэтому черный стал цветом монашества.

Еще в конце XVII века Иоганн Вольфганг Гете, который был не только великим поэтом, но и оригинальным ученым-естествоиспытателем, описал «воздействие цвета на чувство зрения, а через него на душевное настроение» и тем самым положил начало эстетико-феноменологическому подходу к проблеме цвета. Гете придавал воспринимаемому цвету статус символа, статус творения: «Цвета суть деяния света». Кроме того, цвет рассматривался как следствие взаимодействия света и тьмы. Гете считал свет невидимым для человека в силу отсутствия физического органа для восприятия света вне материальной среды. Таким образом, по мнению Гете, цвет есть единственная форма восприятия света человеческим глазом.

Каждая краска и сочетания красок по-своему воздействуют на человека. Это нельзя обосновать логически и даже экспериментально. Это познавалось древними иконописцами интуитивно, в каких-то духовных прозрениях. Древние иконописцы владели искусством сочетания цветов в иконе, которые можно сравнить с аккордами музыки: неверный цвет – уже дисгармония. Как бы ни был по-мирски талантлив художник, но если он игнорирует канон – соборный опыт видения и изображения духовного мира, – заменяя его своим собственным воображением, то он превращается в слепца, который рисует небо.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бережков В. Н. Антология православного художественного литья / В. Н. Бережков, А. А. Кириков. – М.: Смысл, 2004. – 210 с.

2. Карелин Р. О языке православной иконы / Р. Карелин. – СПб.: Сатис, 1997. – 69 с.

3. Круг Г. И. Мысли об иконе / Г. И. Круг – Париж: YMCA-Press 1978. – 168 с.

УДК 72.03

Онищенко М. А., курсант, Азовский морской институт Одесской национальной морской академии

СТАЛИНСКАЯ АРХИТЕКТУРА В СССР СЕРЕДИНЫ 30-Х – 50-Х ГГ. XX В

Невозможно изучать историю советской архитектуры, не зная историю породившего ее советского общества, не замечая множества фактов воздействия власти на архитекторов. Без изучения механизмов партийно-государственного управления советской архитектурой невозможно понять особенности трансформации и характер изменений ее художественного и социального содержания.

Задачей нашего исследования является не только изучение композиций и декора сталинской архитектуры, но и учет породивших их политического, экономического, хозяйственно-производственного и прочих контекстов.

Архитектура сталинской эпохи – явление сложное, противоречивое и на сегодняшний день по-настоящему далеко не изученное. Архитектура в СССР с середины 30-х до середины 50-х гг., получившая название «сталинской», оставила после себя ансамблевые застройки узнаваемого стиля, но до сих пор этот стиль не имеет одного общепринятого названия. Самыми распространёнными вариантами названия этого направления являются «сталинский ампи́р» («псевдоампи́р»), «советский монументальный классицизм», «советский архитектурный ретроспективизм» [2, 56]. В средствах массовой информации эти названия используются как обозначение всего многообразия сталинской эклектики.

Это направление пришло на смену рационализму и конструктивизму первых годов советской власти. Великие конструктивисты Веснины, Константин Мельников, Иван Леонидов, Моисей Гинзбург, Георгий Гольц строили фабрики, дома-коммуны для коллективного быта, дома культуры, фабрики-кухни в аскетическом, но полном зажигающей фантазии стиле [7, 214].

До середины 1930-х гг. в СССР, как и в большей части западной Европы, стремительно развивался архитектурный авангард. Архитек-

тура была лишь одним из ответвлений единого художественного процесса, происходившего в СССР мощно и самобытно. Политические изменения, совместное построение новой жизни, стремление к новым прогрессивным идеалам – всё это сделало советский авангард первой трети XX века очень насыщенным и богатым на таланты.

Здания до середины 1930-х гг., хотя и построены во время сталинского режима, не обладают тем специфическим стилем, отличающим «сталинские» здания от других. Отличительной чертой нового подхода к работе было то, что создание и воплощение этих проектов должно было происходить коллективно. Это стало началом перехода к новой архитектуре. До создания Союза Архитекторов (1934 г.) проекты были авторскими. Позже они стали коллективными – продуктом крупных творческих мастерских под руководством лидеров архитекторов.

Павильоны СССР на Всемирных выставках 1937 и 1939 годов окончательно утвердили существование нового стиля. Довоенная архитектура сталинского периода имела ряд отличительных черт – в ней прослеживалась переработка стиля ар деко, отголоски конструктивизма, встречались элементы венецианского и средиземноморского стиля – вытянутые арки, фрески [3, 14-17].

Вторая мировая война, затормозив архитектурные (как и прочие) процессы, подтолкнула архитекторов к созданию проектов послевоенного восстановления городов и создания мемориальных сооружений для увековечивания памяти героев войны. Эти проекты активно разрабатывались уже с 1943 года, что позволило построить их после окончания войны в короткие сроки.

«Сталинский ампир» или «стиль триумф» (от фр. empire – «империя» и по аналогии с ампиром) наиболее ярко проявился после Великой Отечественной войны. Он соединил в себе элементы барокко, ампира эпохи Наполеона, позднего классицизма и ар-деко, сочетание помпезности, роскоши, величественность и монументальность [9, 88].

После победы в ВОВ этот стиль целено воплощал идею национальной гордости и силы, торжества победившего социализма. В этом смысле монументальность сталинской архитектуры стала средством пропаганды, внушения оптимизма и уверенности в скорейшем восстановлении страны.

На IV сессии Академии архитектуры СССР в 1944 г. говорилось о великих традициях градостроительства, великих ценностях классической архитектуры и народного зодчества [1, 178-179].

С этого времени началось «исправление» архитектурной традиции СССР. Первой реконструкции подверглась Москва. Еще в 1931 г. Л.М. Каганович, который впоследствии курировал изменение внешнего облика Москвы, заявлял, что от московских переулков и закоулков создается впечатление, что эти улочки прокладывал пьяный строитель

[2, 83]. Главный город страны нуждался в главном центре, а главный центр – в главном здании. Оно должно было стать символом не только столицы, не только страны, но и мира. Величие миссии, которое возлагалось на Москву, воплощалось в идее строительства Дворца Советов. Для этого был взорван самый большой храм Москвы, посвященный победе России в Отечественной войне 1812 г., – храм Христа Спасителя. Конкурс на лучший проект Дворца Советов был объявлен еще в начале первой пятилетки. На конкурс прислали 160 проектов, в том числе 24 – из-за рубежа. В 1933 г. лучшим был признан проект Б.М. Иофана. Недовольный выбором, французский архитектор Ле Корбюзье (его проект отвергли, как образец голого индустриализма) писал Сталину, что проект Иофана – самое буржуазное воплощение академизма [4, 365-368]. Но вождь был доволен: Дворец Советов планировался выше не только Эйфелевой башни, но и Импайр Стейт билдинга – самого высокого в те годы здания мира. На верху башни здания высотой 415 метров должны были воздвигнуть статую Ленина высотой 100 метров. В голове статуи предполагалось построить зал заседаний на 21 тыс. мест. 24 июля 1938 г. макет Дворца Советов был провезен по Красной площади во время парада. На месте взорванного храма вырыли огромный котлован. Газеты начали с восторгом рассказывать о тысячах квадратных метров масляной живописи, фресок, мозаик, барельефов и скульптурных групп, которыми планировалось украсить храм идеи [5, 185].

Но великому проекту не суждено было осуществиться из-за войны. После Великой Отечественной войны все средства и силы снова были брошены на осуществление нового плана Генеральной реконструкции Москвы. Так называемые «высотки» Москвы, построенные на протяжении 1948–1952 гг., – странное соединение американских небоскребов с пародийными элементами готики, барокко, перегруженные реалистической скульптурой, мозаикой, псевдонародным натуралистическим декором и ампирной орнаментикой. Массивные резные карнизы, крупные статуи, шпили, картуши и колонны, применение мрамора для отделки фасадов и светлого отделочного камня – эти детали делают сталинские здания узнаваемыми. По замыслу их создателей, «семь сестёр» должны были оживить силуэт Москвы, в котором не хватало вертикалей после разрушения многих церквей и колоколен [8, 36-38]. Одновременно они должны были ответить на вызов мирового высотного строительства и продемонстрировать мощь государства-победителя.

Типичными для этого периода стали архитектурные постройки в других городах СССР. В Киеве в стиле «сталинский ампир» были построены Дом Кабинета Министров, Крещатик, станции первой очереди Киевского метрополитена, Речной Вокзал, Цирк. Достопримечательностью Одессы 40 – 50-х гг. XX в. был железнодорожный вокзал;

Днепропетровска – Проспект Карла Маркса; Львова – арка у входа в парк им.Б.Хмельницкого; Харькова – Аэровокзал. В нашем родном городе сталинская архитектура представлена двумя домами со шпилем на ул. Артёма и просп. Ленина, зданиями Драмтеатра, ДОСААФа, Детского Мира (современное здание ПУМБ) и другими.

Архитектурные сооружения сталинской эпохи стали частью пространства архитектуры социалистического реализма, но предназначались они вовсе не для того народа, от имени которого возводились. Народу тех лет достались зрелищные сооружения, а не обширное строительство жилого фонда. Единственные попытки создания дешёвого жилья, нашедшие своё оформление в реально построенных зданиях, принадлежали архитекторам, впоследствии разрабатывавшим хрущёвские пятиэтажки. Например, здания рядом с метро Полежаевская (г. Москва, ул. Куусинена, 7) выглядят «сталинскими», но реально являются панельными, а не кирпичными. Однако, эти здания разрабатывались как экспериментальные, одноразовые, не поточные проекты [10, 278].

Таким образом, в послевоенное десятилетие в архитектуре СССР сосуществовали две тенденции. Одна – это поиски триумфальных и помпезных архитектурных решений. Вторая тенденция предполагала скромную, деловую работу над новыми методами проектирования и массовое строительство жилых зданий. Благодаря всему этому была подготовлена научная и практическая база для перехода к массовому индустриальному жилищному строительству в период «хрущёвской оттепели».

ЛИТЕРАТУРА

1. Архитектура гражданских и промышленных зданий : учеб. для вузов по спец. «Пром. и гражд. стр-во»: В 5 т. / Н. Ф. Гуляницкий. – М. : ООО «Бастет», 2007. – Т. 1 : История архитектуры. – 335 с. : ил.
2. Брумфилд У. Жилище в России: век XX: архитектура и социальная история / У. Брумфилд. – М. : Три квадрата, 2001. – 191 с.
3. Васькин А. А. Сталинские небоскребы: от Дворца советов к высотным зданиям / А. А. Васькин. – М. : Спутник+, 2009. – 236 с.
4. Косенкова Ю. Л. Архитектура сталинской эпохи: Опыт исторического осмысления / Ю. Л. Косенкова. – М. : Ком Книга, 2010. – 496 с.
5. Культурология: Курс лекций / Под ред. А. А. Радугина. – М. : Центр, 1996. – 325 с.
6. Культурология: Учеб. пособие / Под ред. А. А. Радугина. – М. : Феникс, 1995. – 576 с.
7. Меерович М. Наказание жилищем: жилищная политика в СССР как средство управления людьми (1917–1937 гг.) / М. Меерович. – М. : РОССПЭН, 2008. – 303с.
8. Степанов А.В. Архитектура и психология: Учеб. пособие / А. В. Степанов, Г. И. Иванова. – М. : Стройиздат, 1993. – 295 с.

9. Хмельницький Д. Архитектура Сталина. Психология и стиль / Д. Хмельницький. – М. : Прогресс-Традиция, 2007. – 560 с.

10. Хмельницький Д. Зодчий Сталин / Д. Хмельницький. – М. : НЛО, 2007. – 310 с.

УДК 811.161

Редько О. С., студентка, Тернопільський державний медичний університет ім. І. Я. Горбачевського

МІФОЛОГІЧНИЙ СВІТОГЛЯД ДАВНІХ СЛОВ'ЯН ТА АНАЛІЗ ЯЗИЧНИЦЬКОГО ПАНТЕОНУ РУСІ

За визначенням доктора філософських наук, професора Галини Лозко, міф (від гр. *mythos* – слово, переказ) означає давні вірування народу, сказання про походження Всесвіту, Землі, явищ природи, богів, героїв. Міфологія – це сукупність міфів того чи іншого народу [5, 11].

Останнім часом у світі значно зріс інтерес до пізнання міфологічного світогляду та ідеології давніх вірувань предків. Це пов'язано з прагненням сучасної людини якомога повніше зрозуміти своїх попередників. У декларації, ухваленій 1998 року Світовим конгресом етнічних релігій (WCER) говориться: «Кожна країна і кожен народ мають свої власні локальні релігії (національну віру, світогляд, міфологію, фольклор і т. ін.), які відображають їхнє світобачення, історичний розвиток і виробляють божественне ставлення до природи свого краю та закони праведного життя... Ми віримо, що світанок нової ери індивідуальної та інтелектуальної свободи й усебічного обміну думками (інформацією) дасть нам можливість почати нове відродження наших власних духовних коренів, повернути втрачену спадщину»... [1, 22].

Відомий український учений Йосип Джуль казав: «Ніщо не може позбавити нас любові до своїх прадавніх звичаїв і міфів, бо то душі наших предків промовляють до нас сконцентрованим досвідом космічних епох і будять нашу генетичну пам'ять. Наші міфи... спонукають нас бути достойними себе. Бо найважливіше – знати, чиї ми нащадки» [1, 14].

Головною особливістю давньоукраїнської етнічної міфології є її пантеїзм (від гр. *pan* – все і *theos* – бог, дослівно всеобожнення). Наші пращури ототожнювали богів із явищами природи, небесними світилами, річками та деревами. Для слов'янської міфології характерною рисою також є іманентність – розлитість божественної сили у природі [4, 67].

Визначний фольклорист та етнограф Володимир Гнатюк у своєму творі «Останки передхристиянського світогляду наших предків» (1912) наголошує: «Наші давні предки були з огляду на віру пантеїстами. Вони вірили, що весь світ, небо, повітря й уся земля заповнені богами та що вся природа – жива, повна всякого дива, а в ній усе ду-

має й говорить нарівні з людьми та богами. На чолі світу стояли боги, що всім кермували; за ними тягнувся цілий ряд нижчих божеств та демонів, який старшим богам стояв до послуги; на кінці стояли люди, обдаровані надприродною силою, які могли не лише конкурувати з демонами та сперечатися з ними, але навіть примушувати сповняти їхню волю, коли сього вимагали обставини» [1, 17]. Поклоніння багатьом богам, характерне для слов'ян, носить назву політеїзм (від гр. polis – багато і theos – бог, багатобожжя) [4, 29].

Розглянемо язичницький пантеон Русі.

Одним із найголовніших слов'янських богів є Сварог – творець світу, бог ковальства, неба та небесного вогню. За Іпатіївським літописом. він навчив людей шлюб, хліборобства й подарував їм плуг. На думку історика-краєзнавця О. Знойка, під плугом мається на увазі сузір'я Оріона, яке на зимове сонцестояння займає найнижче становище над горизонтом, мовби падаючи на землю [3, 56-59]. Чеська книга «MaterVerborum» перекладає ім'я Сварог грецьким Зодіак. Ототожнення Сварога із зодіаком пояснює, чому цьому богові не ставили кумирів як єдиному божеству, а завжди 12 кумирів відповідало 12 зодіакальним богам-сузір'ям. З іменем Сварога пов'язане поняття Сварга – небо, де перебуває цей бог [5, 122-123].

Дажбог згідно зі слов'янською теогонією (міфами про походження і родовід богів) вважається сином Сварога: «Солнце-царь, сын Сварогов, себто Даждьбог, бе бо муж силен» (Літопис Руський) Дажбог – це бог Сонця, а також врожаю та земного достатку. Його ім'я трактується як «податель добра, багатства» Кумир Дажбога входив до пантеону на Старокиївській горі. У літописах русичі часто називаються Дажбожими онуками [5, 129-131].

Серед пантеону слов'ян були й інші сонячні боги – Ярило, Купайло та Коляда. Ярило – бог весняного Сонця, родючості та розквіту природи [5, 141- 142]. Коляда (Божич) – бог зимового сонця, що народжується у день зимового сонцестояння (21-22 грудня – Різдво Сонця) [5, 147-148]. Купайло – бог земних радощів. Свято на його честь припадає на день літнього сонцестояння (20-21 червня), коли день у році найдовший, а ніч найкоротша [5, с. 140-141].

Серед богів, пов'язаних з небесними тілами, потрібно згадати й Хорса. Про цього бога відомо дуже мало. Серед науковців досі немає одностайної думки про те, солярний чи люнарний цей бог. Одні з них (Є. Анічков, Я. Боровський, В. Абаєв, А. Брюкнер) вважають Хорса богом Місяця. Інші (Г. Дяченко, В. Шаян) ототожнюють його із сонячними богами. Г. Лозко дотримується компромісної точки зору, згідно з якою Хорс виступає богом світла як такого (і сонячного, і місячного). Кумир Хорса входив до складу київського пантеону [5, 131-133].

Чільне місце в міфології слов'ян посідає Перун – бог грози, грому і блискавок, а також покровитель воїнів. Русичі скріплювали при-

сягу ім'ям Перуна: «І на другий день призвав Ігор послів і прийшов на пагорб, де стояв Перун. І поклали оружжя своє і щити, і золото, присягнув Ігор і мужі його і скільки поган [язичників – прим. авт.] русів» Відомо, що кумир Перуна мав срібну голову та золоті вуса. Символами цього бога виступають дуб і вепр. На о. Хортиця в давнину було Перунове капище, яке перед походами відвідували воїни князя Святослава [5, 124-127].

Звичайно, необхідно згадати й про Стрибога – бога вітрів. У «Слові о полку Ігоревім» вітри називають «Стрибожими внуками, що віють з моря стрілами» [2]. Кумир Стрибога теж входив до київського пантеону [5, 133-134].

Симаргл – один із малодосліджених богів. Зображався у вигляді крилатого собаки чи вовка, переплетеного у рослинному орнаменті. Його вважають охоронцем врожаю, плодів, землеробства, а ще сторожем дерева життя. Симаргл є покровителем усього рослинного світу. У слов'ян він ще має назву Переплут. Зображення Симаргла, як і Стрибога, стояло на Старокиївській горі [5, 144].

Однією з іпостасей Симаргла є Рарог (Вогнебог Сварожич). Це вогняний сокіл, що є посередником між світом богів та людей. Разом з димом від жертовного вогню Рарог несе молитви людей до Сварги. За однією з версій, наш герб Тризуб (родовий знак династії Рюриковичів) є стилізованим зображенням сокола Рарога. Можливо, Рюрик – це спотворена форма слова Рарог [5, 145].

Окремо потрібно відмітити наявність у слов'ян ритуалів, пов'язаних зі вшануванням жіночого першопочатку Всесвіту, втіленого в образі богинь Мокоші, Дани та Лади. Мокоша – єдина богиня, що входила до київського пантеону. Опікується рукоділлям, прядінням, ткацтвом, а також родючістю [4, 45]. Лада – богиня материнства та кохання, опікунка гармонії, мати Леля і Лелі [4, 55]. Ладу і Лелю часто ототожнюють з рожаницями – супутницями бога Рода [4, 30-32]. Дана – богиня води. Саме від її імені походять такі назви річок, як Дон, Донець, Дністер, Дніпро, Дунай [4, 46-47]. Для слов'янської міфології характерний дуалізм вогню та води як чоловічого та жіночого начала відповідно, що спостерігається у купальських ритуалах – шлюбі Сонця-Купайла з водою-хмарою-Мареною. За версіями деяких дослідників, первісне значення кольорів нашого прапора полягає якраз у відображенні цього дуалізму, який породжує нове життя [4, 148].

Велес – один із найстаріших богів, бог достатку та багатства, опікун домашніх тварин. Також він є покровителем торгівлі, мистецтва та таємничих знань. На це вказує той факт, що у «Слові о полку Ігоревім» Бояна було названо Велесовим внуком. Велес пов'язаний з духами предків, виступаючи посередником між реальним і потойбічним світом. Кумир Велеса стояв на Подолі [4, 43-44].

І наостанок згадаємо про Світовида. Його кумир, відомий широкому загалу під назвою Збруцький Ідол, колись стояв на горі Богит у Тернопільській області, де знаходився цілий храм, присвячений Світовиду. Тепер статуя, знайдена у річці Збруч, перебуває в Польщі, в Краківському археологічному музеї, а в Києві донедавна була копія цієї статуї [4, 36-37].

Сам кумир Світовида складається із 3 ярусів. Верхній ярус – світ богів. Його символізують зображення 4 богів із своїми атрибутами – Перуна з мечем та конем, Дажбога із солярним знаком, Лади з обручкою та Мокоші з рогом достатку. Цим зображенням відповідають 4 сторони світу: захід, південь, схід та північ відповідно. Середній ярус – світ людей; їх показано у вигляді 2 чоловічих і 2 жіночих фігурок. Нижній ярус – світ предків – втілює триликий Велес [4, 133].

Отже, з усього наведеного вище можна зробити висновок: давньоукраїнська міфологія посідає гідне місце серед інших міфологічних систем світу. За глибинним змістом сакральних обрядів вона не поступається навіть давньогрецькій чи давньоіндійській міфологічним системам. Багатство її духовних традицій слугує відображенням величчя культури наших пращурів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович В. Генеалогія Богів давньої України / В. Войтович // Мандрівець. – 2011. – № 3. – С. 13–23.
2. Зореслава В. Богослов'я Стрибоже / В. Зореслава // Сварог. – 2011. – Вип. 23. – С. 26–29.
3. Знойко О. Міфи Київської землі та події стародавні / О. Знойко. – К.: Молодь, 1989. – 304 с.
4. Лозко Г. Коло Свароже. Відроджені традиції / Г. Лозко. – К.: Укр. письм., 2005. – 222 с.
5. Лозко Г. Українське народознавство / Г. Лозко. – К.: Видавництво «АртЕк», 2006. – 472 с.

УДК 111.852 : 17.036

*Рудько В. О., асистент кафедри світової філософії та естетики,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля*

ТЕОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ГАРМОНІЇ СУЩОГО: АТАРАКСІЯ ЯК ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ

Атараксія як повний душевний спокій, який є джерелом блаженства, безтурботності, – це, на думку античних філософів, найвища цінність. З погляду стоїків, атараксія як гармонія, міра та евритмія є цінністю, яка визначає спрямованість активності особи в її

прагненні до вдосконалення буття, пошуку найефективнішого варіанта присутності в природі й суспільстві, органічно включаючись у світ для здобуття єдиного з ним сенсу, значення й вічності.

Люди часто помиляються, роблячи вибір між задоволенням і стражданням, прагнуть до одного, але приходять до іншого. Отже, питання в тому, щоб зробити правильний вибір. І тут евдемоністичне твердження перетворюється на специфічно сократівську тезу, згідно з якою добродієність – це знання. Першим безперечним положенням етики Сократа є визнання зв'язку понять блага й добродієності з поняттями користі й щастя. Моральні переконання тільки тоді набувають непохитної влади над особою, коли вона усвідомлює їх як істинні. Тільки ставши знанням, чеснота виявляється добродієністю. Мораль, отже, стає результатом пізнання, що набуває самоцільного значення в процесі досягнення людиною гармонії.

Специфіку людської природи стоїки пов'язували з розумом. Тобто для людини жити за природою – означає жити за розумом. Стоїчна вимога „жити у згоді з власною природою” трансформується в новий принцип – „жити розумно”. Тому розумне життя постає як вимога, напрям і мета вдосконалення людської особистості. Оскільки разом із розумними, добрими інстинктами в людях наявні безрозсудні афекти, пристрасні рухи, то добродієність набуває характеру боротьби з протиприродними, протирозумними пристрастями й жаданнями, щоб досягти безпристрасності й підпорядкувати свою волю розуму, знанню істини. Чеснота, людська досконалість полягають у тому, щоб розвинути власний розум. Отже, жити у згоді з природою, розумно, добродієсно, щасливо й гармонійно – це одне й те саме.

Головне у стоїчній парадигмі гармонізації буття відобразилося в питанні про розуміння свободи й найвищого завдання людського життя. Уся фізика й етика стоїків пронизана необхідністю („доля”, „рок”), а свобода в сенсі Епікура – як ухилення й позбавлення від необхідності – неможлива. Дії індивідів відрізняються не за тим, вільно чи не вільно їх здійснюють (усі вони відбуваються й можуть відбуватися тільки з потреби), а лише за тим, як – добровільно або з примусу – збувається й виконується невідворотна в усіх випадках і безумовно призначена нам необхідність. Доля „веде” того, хто добровільно їй підкоряється, і „насилено тягне” того, хто безрозсудно їй опирається. Мудро прагнути жити згідно з природою й для цього керуватися розумом. Тому настрій, у якому живе тоді індивід, є резиньяцією, упокорюванням, покірністю невідворотному. Згода з розумом і добродієність підтримуються постійним вправлінням у добродієності й пануванням над пристрастями. Розумне життя, узгоджене з природою, є життям добродієсним, а добродієність дає безтурботність існування – атараксію, яка і є найвищою метою гармонізації життя.

Цінність гармонії атарактичного стану характерна для різних типів світоглядів, але багато в чому залишається малодослідженою. Для детального аналізу атараксії як гармонії можна скористатися екзистенціально-аксіологічним аналізом гармонії Л. В. Баєвої [1] з позиції компаративного і цивілізаційного підходів. Дослідниця вважає, що поняття „гармонія” не обмежене виключно естетичною й етичною сферами. Вона є ключовою онтологічною й антропологічною категорією, що характеризує спосіб взаємної підлеглості внутрішнього й зовнішнього рівнів буття індивіда (суспільства). Отже, *орієнтир на гармонію в стані атараксії* в цьому сенсі означає не лише емоційне переживання й чуттєво-образне відчуття прекрасного як органічно цілісного, але й інтуїтивне або раціональне уявлення про можливість входити до складу буття не як „чужий” компонент, а як необхідний складник деякої єдності. Звідси гармонійність як властивість світу та спосіб його особливого сприйняття характеризує онтологічну й гносеологічну своєрідність двоєдиного процесу розвитку стосунків людини і світу. Тому *гармонія стану атараксії як співмірність, урівноваженість, доповненість внутрішнього й зовнішнього є цінністю як індивідуального, так і громадського буття, яка відбиває прагнення до цілісності, нероздільного сприйняття світу.* Гармонійність є для багатьох шкіл відображенням зовнішнього всесвіту у внутрішньому світі індивіда, що дає можливість злиття з „першовитоком” усього сущого.

Отже, *атараксія як сприйняття і підтримка гармонії*, можна сказати, є волевиявленням і виявляється зняттям глибокої рефлексії з приводу подвійної, суперечливої, двоєдиної основи всесвіту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баєва Л. В. Гармония как экзистенциальная ценность: компаративный анализ / Л. В. Баєва // Астраполис : Астраханские политические исследования. – 2004. – № 3 (6). – С. 23–34.
2. Гусейнов А. А. Краткая история этики / А. А. Гусейнов, Г. Иррлитц. – М. : Мысль, 1987. – 592 с.
3. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Диоген Лаэртский ; [пер. и прим. М. Л. Гаспарова, общ. ред. и вступ. ст. А. Ф. Лосева]. – М. : Мысль, 1979. – 624 с.
4. Кант И. Критика практического разума // Кант И. Сочинения : в 6 т. / И. Кант. – М. : Мысль, 1965. – Т. 4. – Ч. 1. – 544 с.
5. Кант И. Метафизика нравов // Кант И. Сочинения : в 6 т. / И. Кант. – М. : Мысль, 1965. – Т. 4. – Ч. 2. – 478 с.

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО ЯК ОСНОВА ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ

Розглядаючи тему традицій та новацій в українській культурі, насамперед варто зазначити, що це питання зараз є як ніколи актуальним. Адже у сучасному постіндустріальному суспільстві все менше уваги приділяється духовності, культурі та моральності, йде акцентування інтересів суспільства на матеріальних псевдоцінностях. Ця зміна ментальності суспільства, філософської та культурної парадигми, звісно, має свої причини. Однак і нині українська культура продовжує розвиватися, зберігаючи власний колорит та традиційність, що формувалися протягом сторіч бурхливої, насиченої визначними подіями історії українського народу.

Варто зазначити, що базисом для української національної культури постала народна культура, народні звичаї та традиції, на основі яких, у свою чергу, вже формувалися наука, мистецтво, література на професійному рівні, що згодом принесли всесвітнє визнання українським митцям, таким, як літератор та філософ Феофан Прокопович, письменницям Ірені Карпі та Наталі Сняданко, оперним співачкам Сузанні Чахонян та Ірині Семененко [3]. Варто також визнати велику роль Г. Сковороди у розвитку новацій в українській культурі та філософії. Твори Григорія Савича за життя майже не друкувалися, адже вони суперечили офіційним догматам «мертвої церковної схоластики», але флагман новаторської філософської думки зміг вдало маневрувати серед гострих скель сліпої критики й відкидання істини, повчаючи, що царство людини знаходиться всередині неї, а «Щоб пізнати Бога, треба пізнати самого себе». Ця філософська думка тісно перегукується з античною натурфілософією Сократа, який також розглядав людину насамперед як моральну істоту. Саме тому Григорія Сковороду можна вважати продовжувачем ідей етичного антропологізму, що залишив свій вагомий слід у розвитку української культури. Загалом, розкриваючи зміст традицій у культурі, можна сказати, що «все минуле – потенційна традиція» [2].

Традиція (походить від лат. tradition – передавання) у сучасній культурології кваліфікується як сукупність елементів соціальної та культурної спадщини, які передаються від покоління до покоління й зберігаються у певних спільнотах та соціальних сферах протягом тривалого часу. Термін «традиція» вживається в широкому та вузькому значеннях: в широкому – це універсальна форма фіксації, закріплення та вибіркового збереження тих або інших елементів соціокультурного

досвіду, а також універсальний механізм його передання, що забезпечує стійку історико-генетичну спадкоємність у соціокультурних процесах [1]. Проблема співіснування різних традицій набуває особливого звучання у зв'язку зі зростаючим прискоренням соціальної динаміки, темпу життя суспільства загалом. Такий прискорений темп може створювати соціальну напруженість, що згодом загрожує перейти в гострий соціальний конфлікт зіткнення мас населення, що дотримуються різних традицій та вчень. Питання, пов'язані з поєднанням традицій в наш час, надають гостроти саме їх соціально-філософському змісту.

Взагалі, всю історію українського народу можна розглядати як постійну роботу з самовідтворювання соціальності, що здійснюється у формі традицій. Саме тому ми можемо стверджувати, що створення будь-яких новаційних процесів завдяки зовнішньому впливу неприпустимо, тому створення новацій – це процес, що належить саме традиції: вони виводяться з традицій, як їх наслідок, або як результат їх функціонування. Функціонування традицій та створення нововведень в українській культурі пов'язане з феноменом соціальної пам'яті, соціального досвіду та зв'язку народу, що у своїй взаємодії і формують механізм функціонування, але всі ці процеси є ширшими, ніж саме поняття традиції. Також вагому роль грає превалювання духовних чи матеріальних компонентів традиції, або ж їх гармонійний комплекс. Таке гармонійне поєднання матеріального та духовного можна яскраво проілюструвати на прикладі традиційного для України дерев'яного будівництва церков, в якому українці відзначилися великою майстерністю і мають свою давню культуру та вироблені протягом багатьох сторіч своєрідні зразки.

У розвитку змістів категорій традиції і новації варто звернути увагу і на значний доробок української філософії. Так, наприклад, М. Костомаров вводить у народознавство дух історизму, ставить у центр уваги не зовнішні атрибути побуту, а життя нації, орієнтуючи історичне знання на пояснення сучасності завдяки минулому, і передбачення майбутнього розвитку, єдиною ланкою між якими є своєрідність історичного місця і культури кожного народу, з його національним характером і самобутніми, неповторними традиціями. Також не можна не згадати й про сучасних митців (Світлана Скорик), які, незважаючи на проблеми, продовжують рухати українську культуру вперед, виводячи її на всесвітній рівень та викликаючи інтерес у всього суспільства своїми доробками у багатьох галузях. Хотілося б відзначити письменницю й творчого діяча Ліну Костенко, яка й донині не полишає роботи, письменників Юрія Андруховича та Сергія Жадана, що заявили про українську літературу на новому рівні, всесвітньо відому піаністку Євгенію Басалаєву, багатьох інших митців, що використовують всі можливості, докладають усіх зусиль, щоб українська ку-

льтура прогресувала та завжди знаходила ширий відгук у серцях людей.

Отже, підсумовуючи сказане, варто згадати тернистий та непротий шлях української культури та історії, її становлення та врешті решт всесвітнє визнання. І у наш час ще дихають сторінки філософських трактатів та фоліантів видатних українських філософів минулого, знаходяться їх гідні послідовники (М. Попович, В. Малахов, Т. Чайка, Н. Хамітов). Адже передова філософська та культурна думка не стоїть в Україні на місці й ми повинні робити все можливе, щоб зберігати та примножувати той багаж знань, що залишили нам наші предки та попередники. Тому зберігання традицій, логічне та послідовне впровадження новацій – це одна з багатьох сходинок до вершин краси та справедливості, що колись може і запанує на теренах України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новейший философский словарь / В. Л. Абушенко, М. А. Можейко, Т. Г. Румянцева [науч. ред.]. – Мн. : Изд. В. М. Скакун, 1999. – 1357 с.

2. Гаврюшенко О. А. Історія культури: Навч. посібник / О. А. Гаврюшенко, В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2004. – 763 с.

3. Глазунова О. Полет сопрано [Електронний ресурс] / О. Глазунова. – Режим доступу : <http://2000.net.ua/2000/aspekty/kultura/92949>.

УДК 331.105.449(477)

Соломін С. В., старший викладач факультету соціального менеджменту, Харківський соціально-економічний інститут

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ТРАДИЦІЙ ТА ІННОВАЦІЙ У ПРОФСПІЛКОВОМУ РУСІ УКРАЇНИ

У наш час, коли профспілковий рух України розробляє та упроваджує інноваційні форми та методи своєї діяльності, проблема співвідношення традицій та інновацій для профспілок, головним завданням яких є захист соціально-економічних прав трудящих, досить актуальна.

Історичний розвиток профспілкового руху, що виник у ХІХ ст., відбувався складно та суперечливо. Понад 70 років він існував в умовах радянської соціалістичної системи, політичного домінування комуністичної партії. Профспілки Радянської України були повністю залежні від правлячої партії, грали роль “школи комунізму”, “приводного паску від партії до народних мас”. Наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. із розпадом СРСР для українських профспілок розпочався якісно новий період діяльності [3].

За 22 роки незалежності України профспілковий рух зазнав значних змін. Так, протягом останніх десятиріч сформовано декілька великих загальнонаціональних профспілкових об'єднань, розроблено нову стратегію і тактику, широкого розповсюдження набув соціальний діалог між представниками держави, підприємців та профспілок, дедалі активніше використовуються такі методи діяльності як різноманітні акції протесту, зокрема, страйки [2].

Проте, на нашу думку, кардинальних змін у проффрусі України не відбулося. На жаль, і зараз зберігається залежність профспілок від державної влади та бізнесу. Як свідчить практика, у більшості випадків профспілки не можуть забезпечити реальний захист соціально-економічних прав людини праці.

Аналізуючи ситуацію, що склалася, варто розглянути історичні традиції українського проффруху. Серед них треба зазначити як позитивні, так і негативні. До перших слід віднести традиції діяльності на підприємствах, в організаціях, установах з метою захисту прав трудящих у сфері заробітної плати, охорони праці тощо, використання активних методів боротьби, конструктивної співпраці з представниками підприємців та державної влади для розв'язання певних проблем, які беруть свій початок ще у ХІХ ст. Негативними за нових історичних умов є радянські традиції “одержавлення” профспілок, недосконалої кадрової політики, парадності та формалізму.

Для вдосконалення профспілкового руху необхідне розв'язання низки його нагальних проблем:

- збереження профспілкового членства;
- удосконалення організаційної структури;
- покращення кадрової політики;
- фінансового зміцнення;
- покращення законодавчого забезпечення;
- удосконалення інформаційної діяльності тощо [4].

Проте, найголовніше завдання профспілок, як зазначалося на VI з'їзді Федерації профспілок України (ФПУ) – провідного профоб'єднання України, це розв'язання проблеми забезпечення гідної праці як основи соціального добробуту та економічного прогресу України.

Зберігаючи та примножуючи старі, перевірені часом, традиції, слід пам'ятати, що подальший розвиток профспілкового руху неможливий без інновацій. Серед цих інновацій, які останнім часом широко обговорюються в профспілковому середовищі, слід назвати необхідність підготовки нової генерації профспілкових лідерів – профспілкових менеджерів. Стратегічні завдання, що вирішують профспілки, вимагають від них відповідності викликам часу, тобто вони мають стати “мозковим центром” організації робітничого та профспілкового руху. Тому сьогодні актуалізується проблема підготовки фахівців-

управлінців, керівників профруху, які регулюють соціально-трудові відносини [5].

Окрім того, в нових історичних умовах зростає важливість так званого “соціального аудиту”, який має стати одним з дієвих механізмів формування громадянського суспільства. В його організації та проведенні профспілкам необхідно брати дедалі більш активну участь. Головними функціями соціального аудиту є:

- діагностика стану соціальної сфери суспільства, регіону, територіальної громади, підприємства з метою виявлення актуальних соціальних проблем;

- визначення та вивчення соціальних механізмів, що детермінують стан соціальної сфери;

- оцінка ефективності управління, регулювання взаємодії суб’єкта та об’єкта соціальних змін, розробка технологій оптимізації управлінського впливу;

- розробка соціальних програм, проектів щодо подолання негативних наслідків економічних трансформацій;

- вивчення впливу соціальних змін на кінцеву ефективність об’єкту діяльності соціального аудиту [1].

Отже, подальший повноцінний розвиток профспілкового руху України можливий лише за умови діалектичного поєднання традицій та інновацій, які взаємно доповнюють одна одну. Постійно оновлюючи стратегію і тактику, форми та методи своєї діяльності, профспілки зможуть гідно виконати свої завдання із захисту соціально-економічних прав трудящих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков С. Г. Соціальний аудит як механізм оптимізації управління розвитком соціальної сфери / С. Г. Волков, А. І. Андрющенко // Профспілки України. – 2008. – №4. – С. 10–13.

2. Головка М. Л. Історіографія, періодизація, проблеми еволюції професійних спілок України: пошук істини / М. Л. Головка // Вісник Академії праці і соціальних відносин ФПУ. – 2006. – №1. – С. 27–37.

3. Добровольська Г. О. Професійні спілки України за умов утвердження незалежності держави: історіографічний огляд / Г. О. Добровольська // Вісник Академії праці і соціальних відносин ФПУ. – 2006. – №4. – С. 147–161.

4. Нариси історії професійних спілок України / Федерація профспілок України. Голов. ред. О. М. Стоян; кер. авт. кол. О. П. Реєнт. – К. : “Профінформ” ФПУ, 2002. – 732 с.

5. Профсоюзный менеджмент: Учебник для системы повышения квалификации профсоюзных кадров и актива / Рук. авт. колл. С. Г. Волков. – Х. : Изд-во «Дом рекламы», 2010. – 307 с.

СЕКЦІЯ 1. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ ТРАДИЦІЙ ТА НОВАЦІЙ

УДК 316.7:130.2

Андреева Н., студентка, Национальный университет «Юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого»

С. АЙЗЕНШТАДТ О ПОНЯТИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ ЗОНЫ КУЛЬТУРЫ

Развивая свои идеи о сущности традиции, С. Айзенштадт опирается на понятие центральной зоны культуры в концепции Шилза, применяя это понятие к объяснению феномена традиции. Он дает и собственную трактовку содержания центральной зоны культуры, составляющих ее компонентов. По мнению С. Айзенштадта, “упорядочивающая”, “смыслополагающая” функция центральной зоны культуры возникает путем кристаллизации внутри нее определенных специфических компонентов.

Первым из этих компонентов является основание – то, что С. Айзенштадт называет “концепцией общества”, посредством которого достигается, в свою очередь, упорядочивание, в соответствии с заложенными в нем принципами, социального и культурного опыта и его институциализация в макросоциальном масштабе. Концепция общества конкретизируется, особенно в том, что касается представлений о его истоках и его прошлом, создается “миф” об обществе. Происходит становление определенной коллективной социальной и культурной идентичности. Очерчиваются границы общества, которые отделяют его от других человеческих коллективов и других типов культурных порядков – эти границы необязательно являются географическими, нередко они носят психологический характер.

Второй компонент “центральной зоны” – это модель путей легитимизации власти на макросоциальном уровне. При этом особенно важно, во-первых, определение “коллективной”, или “организационной” цели общества, которая, в свою очередь, определяет более частные, в том числе и политические, цели общества, и, во-вторых, регулирование внутриобщественных взаимодействий [1].

Итак, центральная зона обладает упорядочивающей и смыслополагающей функцией, которая осуществляется в результате кристаллизации вокруг нее некоторых специфических компонентов, в частности, социального и культурного опыта через их институциализацию на макросоциальном уровне. Это происходит посредством спецификации, во-первых, концепции общества, особенно с точки зрения его истоков

и прошлого, во-вторых, общих атрибутов и основ социальной и культурной коллективной идентичности, а в-третьих, границ, которые отделяют данный коллектив от других, а также присущих этому коллективу типов культурных отношений как внутри, так и вовне его геополитического местопребывания.

Понятие центральной зоны культуры является одним из важнейших понятий этнопсихологии. Этнос обладает неким внутренним, не осознаваемым ни его членами, ни внешними наблюдателями, культурным стержнем, в каждом случае уникальным, который определяет согласованность действий членов этноса и обнаруживает себя вовне через различные модификации культурной традиции, являющиеся выражением некоторого общего содержания. Это и служит внутренней причиной гибкости культурной традиции.

ЛИТЕРАТУРА

1. Eisenstadt S. N. Tradition, Change, and Modernity / S. N. Eisenstadt. – N.Y., 1973. – 240 p.

УДК 32:001.891.3(075)

Білаш В. О., студент, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ЛОБІЗМ: НЕТРАДИЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ КУЛЬТУРІ

У соціально-політичних механізмах сучасної плюралістичної демократії важливу та своєрідну роль відіграють групи інтересів, що використовують тактику тиску; їх називають, як відомо, лобістськими угрупованнями. Перші дослідники лобізму американський політолог А. Бенглі та француз Ж. Мейно вважали його специфічною рисою практичну відсутність правової регламентації подібної діяльності. Тиск на парламент та адміністрацію виконавчої влади здійснюється так званим лобі з метою реалізації групових інтересів. Таким чином, лобізм доцільно розуміти як систему і практику реалізації інтересів різноманітних груп, союзів, об'єднань громадян, субстрат та субеліт, корпорацій тощо шляхом організованого впливу на законодавчу й адміністративну діяльність державних органів.

Незважаючи на часто нелегітимний статус лобістських груп, механізми їхньої діяльності не можна однозначно оцінювати негативно, бо вони є природними інститутами плюралістичної демократії та втілюють активні політичні технології, а також механізм обліку та досягнення багатопланових соціальних інтересів у диференційованих суспільствах, особливо транзитних. В цьому є політичне призначення лобі-

зму – здійснювати функцію соціального посередництва між громадянським суспільством та державою. Технологічно процес лобіювання зазвичай здійснюється невеликою групою людей, але це не знімає і відчутної соціальної користі, бо врахування групових можливостей та інтересів, наслідків дій, що здійснюються в межах демократичної процедури, виражається в політичних рішеннях, де легалізована складна система стримок та противаг міжгрупових та міжкланових протиріч.

Головною цінністю лобізму є створення легітимних можливостей участі в розробці та прийнятті рішень як найбільш зацікавлених суспільних груп, так і компетентних спеціалістів. Юридично чітко регламентована система лобізму може значною мірою сприяти: забезпеченню гласності та передбаченості політичних процесів; цивілізованому обмеженню сфер діяльності апарату державної влади (зробить його більш відкритим для контролю з боку суспільства, зменшить можливість вольових рішень); поширенню кола активних учасників політичного процесу, що може сприяти розвитку громадянського суспільства в цілому; контролю взаємодії приватних інтересів та органів влади, створенню додаткових перепон на шляху корупції.

В Україні лобістським часто називають будь-яке «протягування» певного рішення, пов'язуючи його з корупцією, тиском, «обміном послугами». Лобізм в Україні виростає з реальних міжлюдських і міжгрупових відносин під впливом пануючої в країні політичної традиції та особливостей історичного моменту. Найактивніше лобіюють свої інтереси групи, що діють у сфері економіки, передусім в аграрному, енергетичному та машинобудівному секторах. Через брак коштів і ресурсів у практику розбудови національної економіки ввійшли прийоми визначення на рівні закону пріоритетних напрямів її розвитку, або розвиток вільних економічних зон.

Лобістські можливості різних груп інтересів далеко не однакові. Як відомо, імовірність реалізації інтересів тих або інших груп залежить від комплексу можливостей, якими ця група і члени групи володіють. У число найбільш істотних можливостей входять: близькість до особи або організації, що ухвалює рішення; наявність коштів, достатніх для всього комплексу дій, що забезпечують реалізацію інтересу, можливість впливу на засоби масової інформації. Оцінюючи всі можливості, фахівці зазначають, що лобістський потенціал організацій прямо пропорційний економічному значенню галузі або господарської одиниці, яку вони представляють. У шахтарів, машиністів локомотивного депо набагато більше можливостей лобіювати свої інтереси, ніж у працівників соціальної сфери, науки. Лобістські можливості громадської організації часто залежать від особистого авторитету лідерів. Не дивно, що соціальні лобісти не становлять більш або менш адекватного протистояння підприємницькому лобі. Вони не володіють великим потенціалом впливу на процес прийняття державних рішень. Україн-

ська специфіка полягає в тому, що соціальні інтереси найманих працівників підприємства, групи підприємств, галузі перебувають на службі лобістів корпорацій, комплексів.

Особливістю українського лобізму – на відміну від європейського чи російського – є те, що українські представники великого бізнесу намагаються особисто лобіювати свої інтереси у вищому законодавчому органі, тому часто трапляються випадки, коли український лобіст поєднує в одній особі замовника й виконавця, і справді можна зрозуміти: навіщо покладатися на когось, платити комусь, якщо захищати і лобіювати власну справу можна і самому.

В Україні практикується переважно тіньове лобіювання, оскільки діяльність вітчизняних лобістів не регламентується ніякими законодавчими актами. Це пояснюється тим, що нашій бізнесовій і політичній верхівці вигідна така взаємодія, коли великі фінансово-промислові групи спонсорують і великих політиків, що володіють впливом на ухвалення рішень, і дорогі виборчі кампанії партій, натоість маючи довірених людей, які представлятимуть їхні інтереси всюди (від парламенту до найнижчих ланок влади на місцевому рівні).

Сьогодні діяльність вітчизняних лобістів не регламентується ніякими законодавчими актами. Лише сила закону встановить кордон між лобіюванням і діями, спрямованими на отримання односторонніх переваг, що вже схоже на корупцію. У законі повинно бути прописано, хто може займатися лобістською діяльністю, а хто такого права не має. Наприклад, державний службовець або депутат такого права мати не повинен. Тобто лобіювання не може бути для них джерелом заробітку.

Без легітимізації неможливий нормальний розвиток інших процесів, а вона, в свою чергу, неможлива без прямого втручання держави. Таке втручання полягає у створенні нормативної бази для лобізму і певних органів взаємодії влади з бізнесом (суспільні і експертні ради, комітети з асоційованими членами від бізнесу та ін.). Все це передбачає певну складність, оскільки цю нормативну базу і систему органів необхідно створювати практично на порожньому місці і в атмосфері нерозуміння з боку як суспільства, так і окремих представників влади, адже з радянських часів така взаємодія сприймається як корупція. Тому найбільш доречно буде взяти за основу цієї реформи законодавчий досвід країн із розвиненим інститутом лобізму.

Зрозуміло, різні оцінки лобізму, суперечність його сприйняття виходитимуть, зокрема, з того, що ми ще просто не звикли до цього нового явища і, відповідно, поняттю, що його позначає. Поки важко сказати, наскільки це явище поширюватиметься в Україні, але одне можна стверджувати абсолютно ясно: якщо вже ми вирішили формувати громадянське суспільство, то від лобізму нікуди не подітися, бо він виступає своєрідним супутником демократії та за створення відповідних умов, у міру реального втілення норм і принципів народовлад-

дя в соціальну практику, лобізм поступово перетворюватиметься на необхідний соціально-політичний інститут.

УДК 21

Бородин Н. В., студент, Национальный университет гражданской защиты Украины

СУЩНОСТЬ И ГЕНЕЗИС ТОТЕМИЗМА В СОВРЕМЕННОМ НАУЧНОМ ПОЗНАНИИ

Под тотемизмом принято понимать веру людей в свое таинственное родство с тем или иным родом материальных предметов – «тотемом». Древний социум, племя, делилось на группы, связанные родством по женской или мужской линии, и каждая из них считала себя связанной кровными узами с тем или иным видом животных или растений, явлениями природы. Это мог быть даже восход солнца, или ветер (у ряда африканских племен). Связь с тотемом обычно проявляется в запрете убивать и употреблять в пищу священных животных, в магических обрядах воздействия на тотемный символ.

Тотемизм сохраняет свою актуальность в современном мире как один из способов компенсации кризиса религиозного сознания. Вопрос о его сущности и генезисе поднимает всю глубину человеческой природы, о чем свидетельствуют теоретические опыты психоанализа и аналитической психологии в данном направлении. Антропологический уровень проблемы является, с нашей точки зрения, формой ее осмысления, в которой весь существующий опыт приводится к единству, позволяя объединить и далекие в историческом времени явления человеческого духа, за которыми стоят его сущностные константы. С этих позиций в нашей работе дан анализ теоретических подходов и учений, позволяющих понять сущность и генезис тотемизма. Однако мы привлекли и опыт социального анализа тотемизма, который помогает выявить его психологию и обобщить значимые тенденции.

Тотемизм рассматривается в современной науке как в социальном аспекте, так и со стороны нуминозного, поскольку выражает состояние социума, который полностью довлеет над субъективностью. Социальный аспект выступает нередко на первый план; хотя имеется и значительный опыт психологической аналитики тотемизма.

Например, Бернгард Анкерман установил, что «коллективизм рода», на почве которого не могло еще развиваться представление об индивидуальной душе (почему тотемизм и нельзя выводить из анимизма), составляет психологическую предпосылку того «специфического отношения между социальной группой и тотемом, чувства единства между обоими», «отсутствия индивидуализма», которое наиболее ха-

рактенно для тотемизма. Анкерман указывал на то, что психология близости человеческой группы к тотему могла сложиться в условиях того охотничьего быта, при котором человек был наедине со зверями и не обладал высокой техникой, которая бы подняла его над ними. Образы хищных или хитрых зверей, с которыми человек боролся, постоянно присутствовали в его актуальном сознании. Этот «круг мыслей анимализма» и был, по Анкерману, «той питательной почвой, из которой вырос тотемизм». Рихард Турнвальд, также отмечая коллективизм первобытного мышления как основу тотемических верований, подчеркивал архаизм самой тотемической психологии. В тотемизме проявилось «доанимистическое мышление» древних.

Характерно переплетение социальных и психологических идей и аргументов в ряде учений о природе тотемизма.

Так, отмечается связь тотемических верований с самим делением первобытного племени на общины – орды. По Р. Смиуту, тотемическое животное – это священное животное клана, кровь которого символизирует единство клана, единение его со своим божеством; ритуал умерщвления и поедания тотемического животного – прототип жертвоприношения – есть заключение «кровного союза» клана с его богом. Р. Смит показал, что в тотемизме человек переносит на природу черты социума: природа делится на группы, как и сообщество людей.

О природе веры в сверхъестественную связь между группой и ее тотемом писал Э. Дюркгейм. Он видел в тотемизме первоначальную форму религии и через его объяснение пытался выйти к генезису религии вообще. Так, тотем, – эта элементарная форма божества, – есть символ, под формой которого первобытный клан чтит самого себя. «Бог клана, тотемический принцип», предстает у Дюркгейма «самим кланом, но гипостазированным и представленным в изображениях под чувственными видами растения или животного, служащего тотемом». Общество – это и есть бог; и самая ранняя форма общества – первобытный клан – осознается своими членами как первая форма божества, как тотем клана.

Ф. Джевонс видел генезис тотемизма в первобытном антропоморфизме, а именно – в психологии рода. Согласно его теории, дикарянимист считает, что природа живёт той же родовой жизнью, что и люди. Каждый вид растений и животных, каждый класс однородных явлений составляет родовой союз, признающий месть, кровные договоры, ведущий кровавые распри с чужими родами. Животное, следовательно, для человека – чужеродец, которому можно мстить и с которым можно вступать в договоры. Слабый и беспомощный в борьбе с природой, первобытный человек, видящий в животных и в остальной природе таинственные существа, более сильные, чем он сам, естественно ищет союза с ними, – а единственный прочный союз, известный ему, есть союз крови, однородности, скрепляемый договором крови,

притом союз не с индивидом, а с классом, целым родом. Такой кровный союз, заключённый между родом и тотемным классом, превращал и тот, и другой в единый класс сородичей. Привычка считать тотем сородичем создала представление о реальном происхождении от тотема, а это укрепляло культ и союз с тотемом. Постепенно возникает представление о превращении тотемного животного в антропоморфное существо. В свою очередь, вкушение тотема превращается в жертвоприношение индивидуальному божеству; разрастание родов в фратрии и племена, с общими тотемами для входящих в их состав субтотемов. Это расширяет тотемный культ в политотемный, и из тотемизма постепенно вырабатываются основы дальнейших стадий религии. Эта теория, объясняющая отдельные стороны тотемизма, не решает коренного вопроса о генезисе его. Остаётся неясным, почему, при однородности психологии первобытного человека и условий природы, разные и даже соседние роды выбирают не один и тот же тотем (например, самый могущественный из окружающих объектов природы), а каждый особый, и часто – ничем не выдающийся.

Э. Б. Тайлор считает основой тотемизма культ предков и веру в переселение душ. При этом, есть ряд причин его возникновения, вытекающих из особенностей мировоззрения первобытного человека. Вот главные из них:

Родовой культ. Так, у многих первобытных племён с теротеистическим культом существует вера в то, что неестественная смерть, например, в борьбе со зверями, гибель на воде, и многие случаи естественной смерти, являются результатом особого расположения божеств-животных, которые принимают погибших в свой род, обращая их в себе подобных. Эти-то сородичи, превратившиеся в божества, становятся покровителями своего рода. Типичный культ этого рода констатирован Л. Штернбергом у многих племен Приамурского края – гиляков, орочей, ольчей и т. д. Род животного, усыновившего избранника, становится родственным роду последнего; в каждом индивиде животное-сородич может видеть потомка. Отсюда возникнет и запрет на употребление в пищу тотемного животного, то есть явление типичного тотема. В другой форме этого верования отдельные личности-избранники являются виновниками создания тотемов. Религиозные экстазы вызывают галлюцинации и сновидения, во время которых избраннику является то или другое животное и предлагает ему своё покровительство, обращая его в себе подобное. После этого избранник начинает всячески уподоблять себя покровительствующему животному и с полной верой чувствует себя таковым.

Партеногенезис. Вера в возможность зачатия от животного, растения, камня, солнца и вообще явления природы – обычное явление не только у первобытных народов. Некоторые реальные факты, как рождение уродов, в глазах первобытного человека доказывают зачатие от

существа, не являющегося человеком. Эротическое сношение или рождение урода давало племени повод к верованию в зачатие от объекта природы и к созданию тотема. Характерны домыслы вроде того, что женщина родила змею, теленка, крокодила, обезьяну и т. д. Л. Штернберг описал генезис такого тотемного рода у племени орочей. Ранее у них не было ни тотемной организации, ни культа, ни названий родов; один только род из всего племени называет себя тигром, на том основании, что к одной из женщин этого рода во сне явился тигр и имел с ней связь. Этим же исследователем отмечены подобные явления у нетотемных гиляков. При благоприятных условиях отсюда возникает тотем и тотемный культ. В основе тотемизма лежит, таким образом, вера в реальное происхождение от тотемного объекта, настоящего или превращённого в таковой из человеческого существа – вера, вполне объясняемая всем умственным складом первобытного человека.

Таким образом, генезис тотемизма объясняется современной наукой на основе таких ключевых идей, как первобытный антропоморфизм, родоплеменное сознание, в том числе и в виде представления таинственной и нерасторжимой связи человека с животным миром, лежащей в основе самого человеческого бытия.

УДК 28

Брык Н. С., студентка, Национальный университет гражданской защиты Украины

ТРАДИЦИИ ИСЛАМА И СОВРЕМЕННОСТЬ

В современном мире Восток играет все более заметную роль. Хотя эта роль ощущается прежде всего в сфере экономики (контроль над стратегическими ресурсами, прежде всего нефтью) и политики (усиливающееся влияние развивающихся стран, неприсоединившихся государств), современные исследователи уделяют много внимания изучению и внутренней структуры стран Востока, их национально-культурной традиции, специфики их социального развития. Внимание это тем более закономерно, что почти все страны традиционного Востока в наши дни переживают мучительный процесс внутренней трансформации, связанной с неизбежной ломкой либо серьезной модификацией привычных норм и стандартов под воздействием нивелирующей их вестернизации. В ходе этого процесса на передний план энергично выдвигается национально-культурная традиция, защитно-охранительные функции которой опираются на религию как символ национального сопротивления. Все это связывает воедино общество и религию, социально-экономическое содержание серьезных процессов внутренней трансформации стран традиционного Востока и национа-

льно-религиозную форму их. В этом смысле значимость и актуальность изучения религий и культурных традиций Востока вне сомнений.

Если сначала, в XIX в., колониальное унижение и остро ощущавшаяся отсталость исламских стран вызвали к жизни энергичное движение модернизации ислама; если после второй мировой войны крушение колониальной системы повлекло за собой эпоху радикальных социальных преобразований и породило лозунги «исламского социализма», – то с 70-х годов XX в. усиление экономической (за счет обильного потока нефтедолларов) и политической мощи стран ислама стало вести к росту националистических амбиций правящих слоев многих из этих стран и, соответственно, к увеличению роли ислама в качестве мощной национальной традиции, на которую удобнее всего опереться в борьбе с иноземными влияниями [2].

Здесь, разумеется, все далеко не однозначно. Под знаменем ислама поднимаются силы, борющиеся за национальную независимость, за освобождение той или иной страны от давления иностранных держав, как то случилось, например, в ходе революции в Иране. Однако нельзя забывать о том, что в ходе этой справедливой борьбы порой – как в том же Иране – проявляются едва ли не самые консервативные стороны ислама с его призывами ограничить права женщин, ориентироваться на жесткие нормы шариата. Нельзя забывать и о том, что националистический уклон с опорой на первоизданную силу ислама ведет к усилению позиций наиболее реакционных слоев духовенства и соответственно – к ослаблению позиций прогрессивных реформаторов.

Ислам, пожалуй, наиболее сильная из религий мира. Это объясняется, в частности, тем, что, как религиозная доктрина и форма социальной организации, он всегда играл на мусульманском Востоке несколько иную роль, нежели, скажем, христианство в Европе. Никогда, даже в пору своего полного господства над людьми, в периоды самых жестоких гонений и разгула инквизиции, христианство не вытесняло полностью светской власти. Ислам же заполнил собой все поры мусульманского общества, определил характер экономических отношений и формы политической администрации, социальную структуру, культуру и быт правоверных. Духовная жизнь в исламских странах не только всегда была под контролем ислама – она просто протекала в рамках ислама, была исламской как по сути, так и по форме. И хотя мусульманские мыслители свободно оперировали философскими категориями, не имевшими ничего общего с ним, – все равно ислам был тем фундаментом, на котором стояли и от которого отталкивались правоверные. Можно было спорить по поводу неясных мест Корана, оспаривать те или иные суры или хадисы, становиться на точку зрения того или иного мазхаба, той или иной секты, но нельзя было выступить против ислама ни прямо, ни даже косвенно (например, в манере Рабле или Вольтера). Нельзя бы-

ло не потому, что это кем-то категорически воспрещалось, что за это сжигали на кострах. Невозможно было потому, что в условиях абсолютного господства ислама, его всеобщности, интегральности выступить против него означало бы выступить против всего того, что есть в жизни и обществе мусульман, т. е. противопоставить себя этому обществу, оказаться как бы вне его, вне закона.

Все это стократ усиливало позиции ислама, придавало силу и прочность его культурной традиции, его влиянию на население, причем даже тогда, когда обстановка в мире резко изменялась, жизнь теряла свои привычные устои и новое решительно требовало считаться с собой. Вышесказанное объясняет те формы, в которых протекала трансформация ислама в мусульманском мире. Только в Турции, где антиклерикальные силы возглавили кемалистскую революцию и привели страну к радикальным преобразованиям, оказалось возможным решительным рывком вырваться из объятий ислама, – хотя и не полностью. Во всем остальном мусульманском мире, в том числе и в тех странах, где еще недавно охотно говорили об исламском социализме и где действительно осуществляются порой радикальные социальные преобразования, ислам, не будучи решительно отброшен, сумел видоизмениться, трансформироваться, адаптироваться, даже укрепиться [1]. Вписавшись в современную структуру, даже в меру признав авторитет науки, ислам продолжает давить на поступательное развитие общества своими тысячелетними традициями, подчас искусственно ныне реставрируемыми, как это можно видеть на примере некоторых стран, где радикальные и даже революционные перемены чаще всего несут на себе заметный оттенок фундаментализма.

Среди всех религиозных систем современного мира ислам остается одной из наиболее значительных сил. Сила ислама не в количестве его адептов (число христиан или буддистов в мире вполне сопоставимо с числом мусульман), но, прежде всего, в той идейно-институциональной структурной слитности вселенской мусульманской общины (уммы), основы которой были заложены еще Мухаммедом. Для ислама в наибольшей степени характерна интегрирующая функция религии, которая предстает здесь в своей наиболее наглядной и действенной форме. Ислам сегодня - в условиях изменившейся политической картины мира с нередко ведущей ролью исламских стран в определении политики и тактики всех развивающихся стран,- имеет объективные условия не только для сохранения в качестве одной из ведущих религиозных систем мира, но и для некоторого усиления своего значения в качестве идейного знамени национальных движений в значительной части земного шара.

ЛИТЕРАТУРА

1. Васильев Л. С. История Востока. В 2 т. / Л. С. Васильев. – М.: Высш. шк., 1994. – Т. 2. – 495 с.

2. Исламский прорыв / М.-Д. Ахтямов. – Екатеринбург: Ультра. Культура, 2005. – 304 с.

УДК 392

Вуйма А. Г., курсант, Донецький юридичний інститут МВС України

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО ЯК ДВІ ПРОТИЛЕЖНОСТІ В ДІАЛЕКТИЦІ КУЛЬТУРИ

Культура – специфічний спосіб організації та розвитку людської життєдіяльності, представлена в продуктах матеріальної та духовної праці, у системі соціальних норм та установ, у духовних цінностях, у сукупності відносин людей до природи, між собою і до самої себе [2, с. 294]. Культура характеризується безперервним розвитком. Відповідно до деяких законів діалектики, в культурі існують дві основні протилежності – традиції та новаторство, які знаходяться одночасно у внутрішній єдності, взаємопроникненні і взаємодоповненні, що виступає джерелом розвитку, прогресу. Основу цього процесу становить спосіб людського буття – діяльність, тобто постійне, активне, творче перетворення людиною зовнішнього і внутрішнього світу. Як і діяльність, виробництво та культура характеризуються створенням нового і відтворенням старого. При цьому старе, перевірене часом становить базис життєдіяльності суспільства, а нове, експериментальне виступає засобом покращення та урізноманітнення загально соціальних процесів. Тому суспільний розвиток неможливо уявити без новаторства, яке є формою оновлення суспільства на всіх його рівнях, до того ж не тільки в економічній, політичній сферах, де воно постає найефективнішим методом вирішення актуальних проблем, але й у такій сфері, як культура. Розглянемо детальніше роль новаторства у розвитку культури.

Новаторство у культурі – це є творча сторона, створення нового, того, чого раніше не було в матеріальному та духовному житті суспільства. Прогресивний розвиток культури забезпечується новаторством як тенденцією до створення більш досконалого, гармонійного. Новаторство забезпечує збагачення існуючої матеріальної та духовної культури, підриває архаїчне та застаріле. Проте розвиток культури відбувається тільки у тому випадку, якщо використовуються надбання попередніх поколінь, є історична послідовність або традиції, адже саме в них до нас з прадавніх часів ідуть життєва мудрість та настанови щодо способу життя, у них закладено світовідчуття та світосприймання народу. На думку В'ячеслава Вілкова, оскільки новаторство є складовим моментом культури, воно не є протилежністю, альтернативою іншій її складовій – традиції [1, 133].

Традиція в перекладі з латинської означає – передання, переказ. Вона є «складним елементом соціального і культурного спадку, який передається від покоління до покоління і зберігається в певних суспільствах, класах і соціальних групах протягом тривалого часу» [2, 692]. Традиція охоплює засоби соціального наслідування та його об'єкти (матеріальні та духовні цінності). Найчастіше традиції представлені у формі звичаїв, обрядів, норм поведінки, що відтворюються. Вони функціонують у всіх життєвих системах, постають однією з необхідних умов їхньої життєдіяльності, бо, виступаючи як колективна пам'ять, вони є елементом етнічного самоусвідомлення і тим самим сприяють появі у людей національно-етнічного тяжіння. Традиційним стає не все із життєвого досвіду людини, а лише те, що в певний час сприяє життєдіяльності людини в тих чи інших умовах. Змінюються умови життя – змінюються і традиції. Традиції пов'язані із природою людини, тому є спільними для людей найрізноманітніших культур і цивілізацій, не зазнаючи змін. Звідси і висновок, що характер традиції визначає життєдіяльність людини, а остання формується із сукупності головних і побічних потреб, а також і з умов їх задоволення. Тому традиція – загальнолюдське явище, а сукупність конкретних традицій визначає самобутність даного суспільства.

Традиція як форма соціального успадкування, процес відтворення матеріальної та духовної культури суспільства, нерозривно пов'язана з новаторством. Так, будь-яке нове у суспільному розвитку передбачає необхідність засвоєння та переробки існуючого. З другого боку, життєздатність традиції залежить від можливості її розвитку, поновлення в історичних умовах, що змінюються, адже чим швидше розвивається суспільство, тим безповоротніше зникає народна творчість.

Будь-яка нова традиція – це новаторство, і саме шляхом апробації нововведень колективним досвідом воно може стати традицією. Ю. Чернявська наголошує на тому, що традиції та новаторство дуже важко диференціювати, оскільки жодне новаторство не залишається нововведенням протягом довгого часу, так само як жодна традиція не є традицією від початку, адже первісно вона виникає як новаторство [3, 114]. Співвідношення між новаторством і традиціями зберігається, бо тільки так існує можливість у суспільства зберігати свою самобутність і пристосовуватися до умов життя, які безперервно змінюються. Новаторство тільки тоді зберігається в духовному житті суспільства, коли відповідає системі цінностей, що міститься в соціокультурному досвіді. В іншому випадку новаторство заперечується суспільством і витісняється за межі буденного способу життя.

Таким чином, слід зробити висновок, що культуру можна розглядати як безперервний процес взаємодії, взаємопроникнення новачийного, традиційного. Традиції та новаторство відповідно до діалектичного закону єдності та боротьби протилежностей співіснують, а не

заперечують одне одного, синтезом традицій та новаторства є культурні інновації. Традиції виступають формами передання існуючого загально соціального досвіду, а новаторство, в свою чергу – новим, експериментальним видом діяльності. Культура будь-якого суспільства в жодному разі не набуде розвитку, якщо відсутні вже існуючі традиції, а також новаторська діяльність, яка або закріпиться в суспільстві у формі традиції, або витісниться суспільством та назавжди забудеться.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вилков В. Ю. Человек и мир / В. Ю. Вилков. – К. : Фемина, 1995. – 188 с.

2. Философский энциклопедический словарь / Глав. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев и др. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

3. Чернявская Ю. Народная культура и национальные традиции / Ю. Чернявская. – Мн. : Беларусь, 2000. – 421 с.

УДК 17.021

Дарморост Х. М., студентка, Тернопільський державний медичний університет ім. І. Я. Горбачевського

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗДОРОВ'Я

Людина – єдина істота на Землі, здатна до пізнання буття та власної самосвідомості. Результатом цієї здатності є сформований світогляд – знання про світ і про себе.

Сучасна філософія життя ставить перед собою за мету знайти шляхи толерантного тлумачення всіх явищ та подій як у суспільстві, так і в житті окремої людини. Це можливо здійснити, вивчаючи та досліджуючи шляхи розвитку суспільства, сукупність його відносин, роль і місце в ньому людини. Людина – початок філософських роздумів, їх принцип і кінцевий результат [1, 10].

Філософія наших днів вивчає суспільство як цілісну систему. Осмислення цієї системи – соціальних, політичних, економічних та духовних відносин у суспільстві через призму здоров'язбереження, взаємозв'язку і взаємовідношень її компонентів – це головна умова всебічного аналізу кожної складової суспільства як системи.

У сучасних умовах дедалі більше зростають роль та значення філософського осмислення життєдіяльності людини через призму здоров'я. Людина як особистість є активним творчим суб'єктом життя суспільства. Реформування життєдіяльності нашого суспільства, перехід України до господарювання за сучасними законами ринку доко-

рінно змінили умови буття людини. Людські потреби та можливості, стан життя суспільства, особистий інтерес індивіда як суб'єкта національної суспільної системи, його культура, свідомість і мислення є головними чинниками і настановами поведінки та форми діяльності людини як виду. Ця діяльність, як суттєва визначеність способу буття людини в світі, є вираження активного ставлення особистості до навколишнього світу з метою його перетворення [2].

Діяльність невід'ємна від людини. Суттєвий аспект її дослідження дістав відображення у філософських працях, де її розуміють як спосіб буття людини і як суспільно-історичний процес. Згідно з морфологічним аспектом аналізу діяльності, розглядаються складові її елементи і закони їх зв'язку, тобто структура цілого – потреби, мотиви, вчинки, дії, функції тощо. Це дістало відбиття і в теорії соціальної дії (М. Вебер, Ф. Знанецький, Т. Парсонс, Ю. Габермас) [3, 188].

За умов переходу до ринкового господарства особливо актуалізується дослідження мотивованої поведінки особистості та соціально-професійних груп. А в умовах глобалізації питання здоров'язбереження стає дуже актуальним. Адже лише морально та фізично здорова людина з свідомою, цілеспрямовано сформованою активною поведінкою є запорукою ефективних, доцільних змін життєдіяльності сучасного українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Социальная философия / Ред. В. П. Андрущенко, Н. И. Горлач. – Киев – Харьков : Изд. центр «Единорог», 2002. – 735 с.
2. Титарчук М.О. Поведінка особистості як діяльність: соціально-філософський погляд [Електронний ресурс] / М. О. Титарчук. – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_58/Multiversum_58.htm.
3. Філософія політики : Короткий енциклопедичний словник / авт.-упоряд. В. П. Андрущенко [та ін.] ; кер. ред. кол. Л. В. Губерський ; НАН України, АПН України, Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Знання України, 2002. – 669 с.

УДК 929.6

Доскач О. С., студентка, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

СИМВОЛ СОНЦЯ ЧИ НАЦИЗМУ: ДО ВИНИКНЕННЯ СВАСТИКИ

Свастика є одним із найдавніших та найбільш енергетичних символів, який має релігійно-культуове значення. Споконвіку вона зображувалась на зброї, предметах повсякденного побуту, одязі, прапорах і

гербах, використовувалася при оформленні храмів і будинків. Свастика завжди вважалася потужним оберегом у слов'янських народів. Проте, із середини ХХ ст. цей знак став сприйматися як символ війни, кровопролиття та нацизму.

Метою нашої доповіді є розкриття значення свастики для світової культури та українських традицій, дослідження історії її походження та використання нацистською Німеччиною у ХХ ст., а також руйнування стереотипів, що пов'язані з цим символом.

Слово «свастика» (також Свастя, Сварга) походить від санскритського слова «Суасті» («су» – прекрасний, добро і «асти» – бути, тобто «Бути добру!») і традиційно позначає рівносторонній хрест із загнутими в одну сторону кінцями, що створює ефект постійного руху [1].

Якщо дивитися на Сонце, проміння починає обертатися у вигляді свастики, тому вона є символом Сонця, удачі, щастя і творення. Це один із давніх і архаїчних знаків – символ руху Сонця навколо Землі і поділ року на чотири сезони. Знак фіксує два сонцестояння: літній і зимовий – річний рух Сонця. Крім того свастика розглядається ще й як символ родючості землі, має ідею чотирьох сторін світу, центрована навколо осі. Свастика передбачає також ідею руху в двох напрямках: за годинниковою і проти годинникової стрілки. Подібно «Інь» та «Ян», це дуальний знак: обертаючись за годинниковою стрілкою, він символізує чоловічу енергію, проти годинникової – жіночу [4].

Розрізняють свастику «правильну» і «зворотну». Відповідно, свастика протилежного напрямку символізує темряву, руйнування. В давнину одночасно застосовувалися обидві свастики. Це має глибинний сенс: день змінює ніч, світло змінює темряву, нове народження змінює смерть – це природний порядок речей у Всесвіті. Тому в давнину не було «поганих» і «добрих» свастик – вони сприймалися в єдності [4].

Існують різноманітні версії з приводу застосування свастики націонал-соціалістами у Німеччині. Останнім часом стали часто наголошувати на окультній природі націонал-соціалізму. На початок ХХ століття свастика дійсно відіграла важливу роль у символіці таємних громад Німеччини, членом яких з 1918 р. став Гітлер.

Націонал-соціалісти мали потребу в такій емблемі, яка, з одного боку, буде усім відома, з другого – не зайнята конкурентами, з третьої – яка викликає однозначно позитивну реакцію і здатна мобілізувати народ оскільки вона є уособленням сили, щастя, злагоди. Свастика ідеально відповідала вказаним вище вимогам. Вона була знайомою християнській Європі, але мала (як стверджували вчені) арійське походження. Сам Гітлер стверджував, що вона символізувала «боротьбу за торжество арійської раси». Це стало невід'ємним фактором у розвитку расового інстинкту німців [2].

Саме сукупність цих факторів і породила те ставлення до цього символу, яке існує нині у європейському і особливо в пострадянському

суспільстві, де найчастіше для позначення свастики використовується термін «німецький хрест», хоча Німеччина навряд чи має до цього відношення. Щоб зламати існуючі стереотипи, варто звернутися до історії, простежити той шлях, який пройшла свастика до наших днів.

У кінці XIX століття археологи дійшли висновку, що серед знаків злагоди й успіху свастика є найдавнішим. Свастика – це важливий культовий символ у багатьох релігіях. Він зустрічається в культурі багатьох народів: України, Єгипту, Ірану, Індії, Китаю, Росії, Вірменії, Грузії, держави Майя тощо.

Використання свастики в українській культурі було важливим для нашого народу на різних етапах його існування. Уперше свастика зустрічається ще в трипільській культурі, досі збереглася на Софії Київській, XI ст. Цей символ представлений у вигляді оберегів, вишивки, на елементах одягу, в оформленні будинків, важливих споруд [3].

Таким чином, свастика починає свою історію ще із V-IV ст. до н. е. і за цей час стала невід'ємною частиною побуту багатьох народів. Українська культура завжди була просякнута цим символом наскрізь. Історично свастика була супутницею українського народу, її хранителькою та захисницею. Значення її спотворене лише із середини XX ст., що пов'язано із використанням свасти як символу нацизму, і воно викликає у людей почуття жаху та відчуження. Сьогодні цей знак є забороненим у багатьох країнах світу, що не враховує важливі історичні-культурні аспекти різних народів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акунов В. Свастика – найдавніший символ людства (добірка публікацій) – [Електронний ресурс] / В. Акунов. – Режим доступу: www.velesova-sloboda.org/books/akunow-swastika.zip.
2. Багдасаров Р. В. Свастика: священный символ / Р. В. Багдасаров. – М., 2002. – 432 с.
3. Креслав В. Свастиа – народний оберіг [Електронний ресурс] / В. Креслав. – Режим доступу : http://vk.com/wall-31744227_8268.
4. Тарунин А. В. Сакральний символ. История свастики / А. В. Тарунин. – М., 2009. – 544 с.

УДК 94.(477)

Дядченко С. В., студент, Національний університет цивільного захисту України

ДИНАМІКА КУЛЬТУРИ: ТРАДИЦІЙНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНІСТЬ

Будь-яка культура поєднує традиції та новації. Залежно від співвідношення традицій і новацій можна виділити традиційний і інноваційний тип культури.

В інноваційній культурі новаторство домінує над традиційністю. Її відрізняють такі риси:

- Розмивання шкали життєвих цінностей. Різноманітні девіації поведінки не зустрічають особливого обурення в суспільстві. Розхитування моралі, падіння моралі;

- Ослаблення нормативності культури. Колективістський початок поступається місцем індивідуалізму. Зростання автономії особистості, можливість самостійного визначення життєвих цілей, ідеалів, форм і засобів діяльності. Свобода особистості - одна з найважливіших цінностей;

- Створення сприятливих умов для розвитку творчості, соціальне визнання його результатів. Інтенсивний розвиток мистецтва, науки, техніки, високий престиж знань, освіченості. Критичність і самостійність мислення. Віра в могутність людського розуму.

Інноваційна культура стимулює розвиток виробництва і споживання. Створюються умови для технічного та соціально-економічного прогресу суспільства. Загальною тенденцією історії людства є рух від традиційної культури до культури інноваційної.

Культура середньовічної Європи (включаючи Україну) також мала традиційний характер. Проте починаючи з епохи Відродження, в західних країнах відбувається формування інноваційної культури. У Новий час релігія втрачає колишню владу над розумом людей. Виникає вільнодумство, змінюється ставлення суспільства до творчої діяльності. Потік нових ідей захоплює філософію, мистецтво, науку, техніку. Це призводить до суттєвих зрушень у всіх галузях суспільного життя.

Проте є суттєва проблема поєднання нововведень з соціокультурним середовищем. Будь-яке нововведення приречене на забуття, відторгнення або лише на тимчасову місцеву реалізацію, якщо воно не зустрічає розуміння з боку приймаючого суспільства, якщо відсутній соціальний попит, який визначається як станом суспільства, так і тим, яка верства є найбільш зацікавленою у розвитку нового типу діяльності.

Пояснення походження того чи іншого явища культури не проста проблема для суспільної свідомості. Недарма в міфології, як ми бачили, велике місце займає «культурний герой», який дав людям вогонь, ремесла, писемність. Але й пізніше чималого значення набували сюжети, що пояснювали великі відкриття випадковістю: «ванна Архімеда», «яблуко Ньютона», «чайник Уатта». Подібними «випадковостями» або «дивом» пояснюються і одкровення стародавніх пророків, які сповістили нові релігії. Насправді всі духовні або наукові нововведення визрівають у відповідній і дуже складній соціальній ситуації.

Саме соціальна детермінація визначає долю відкриттів і винаходів: чи отримає творчий акт визнання або буде приречений на забуття.

Показовий приклад дає історія друкарства в Західній Європі. І. Гутенберг почав друкувати книги в середині XV ст. Але культурне середовище було вже настільки готовим до сприйняття цього факту, що вже в 1500 р. в 26 містах Європи було засновано майже 1100 друкарень, які випустили близько 40 тис. видань книг загальним тиражем 10-12 млн. примірників. Хоча в Росії перша книга була надрукована Іваном Федоровим з невеликим запізненням (1564) цей факт не спричинив за собою прориву в цій країні. Сам друкар зазнав гонінь, а масштабне книгодрукування було відкладене на півтора століття.

Інший характерний приклад дає історія з відкриттям М. Коперника. Його відкриття геліоцентричної системи було опубліковано в 1543 році. За наступні 350 років було видано 2330 книг з астрономії, з яких тільки 180 можна віднести до коперниківського напрямку. А в 1600 р. за подібні погляди був спалений Джордано Бруно. Британський вчений М. Полані, наводячи цей приклад у своїй книзі «Особистісне знання», наголошує на необхідності відповідної готовності середовища, неявного згоди, «взаємного тяжіння братів по розуму», для того щоб інтелектуальне відкриття було прийнято.

Історія знає безліч прикладів того, як відкриття та нововведення відкидалися, якщо вони не відповідали соціокультурному середовищу. І навпаки, «соціальне замовлення» народжувало потік пропозицій, які отримували визнання суспільства. Так, парова машина була вперше побудована російським винахідником Іваном Ползуновим в 1766 р. на одному із заводів на Алтаї. Пропрацювавши кілька місяців, машина була зупинена, і через смерть творця полагодити її не вдалося. Парова машина Джеймса Уатта була побудована в Англії в 1776 р., і через кілька років їх було випущено вже кілька десятків. Протягом усього свого довгого життя Уатт продовжував удосконалювати машину і сприяв розвитку парової техніки як у своїй країні, так і в інших країнах. Він помер в 1819 р. в пошані та славі. «Дух капіталізму» зробив технічне відкриття соціальним фактом, технологічні нововведення виявлялися найбільш привабливими, тому що система буржуазного підприємництва процвітала в чималому ступені в залежності від використання новітніх технічних засобів.

Українська культура, як ми бачимо, знову і знову породжуючи стимули для окремих нововведень, для прояву самородків, не мала широкої потреби в нових знаннях, не мала сформованої соціокультурного середовища, готової підтримати нововведення.

Кожне покоління, отримуючи у своє розпорядження певну сукупність традиційних образів, не просто сприймає і засвоює їх у готовому вигляді, завжди здійснює їх власну інтерпретацію і вибір. У цьому сенсі кожне покоління обирає не лише своє майбутнє, а й минуле.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович Г. Л. Введение в литературоведение. – М., 1975.
2. Антонич Б.-І. Національне мистецтво (Спроба ідеалістичної системи мистецтва) / Упоряд. Н. І. Бернадська – К., 1995.
3. Берков П. Н. Проблемы исторического развития литератур. – Л. : Худ. лит., 1981.

УДК 111.852 + 159.937.7:7.01

Існюк І. В., аспірант кафедри естетики, етики та образотворчого мистецтва, Житомирський державний університет імені Івана Франка

УКРАЇНСЬКА ТРАДИЦІЯ І ДИНАМІКА ЗМІН У СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна локальна культура має свої звичаї, цінності, ідеали, смаки, що виробилися протягом багатьох століть і освячені «традицією віків». Відображаючи всю непросту історію країни, українські традиції, у тому числі художньо-естетична, залишаються, однак, невичерпним джерелом ідей для творчих людей. Зазнаючи модернізації, вони продовжують існувати, виступаючи оберегом самотності української культури. Як приклад тривкості культурних надбань вкажемо, що за часів Радянського Союзу значна кількість обрядів і звичаїв відійшла у тінь. Відомо, що спроба замінити Різдво святом Нового Року не відбулася в Україні: після проголошення незалежності Різдво розпочали святкувати офіційно. В країні існує багато різдвяних традицій, які різняться в залежності від регіону. У багатьох областях України люди напередодні Різдва влаштовують «Вертеп». Дійство являє собою сцени з біблійних розповідей про народження Ісуса Христа. Ролі маленького месії у яслах, Марії, волхвів, що принесли дари, можуть виконувати як дорослі, так і дитячі колективи. А сучасні митці та діячі культури, створюючи свої інновації, беруть часто за основу будь-який елемент із історичної спадщини, модернізуючи його (яскравий приклад – творчість С. Параджанова та його кіношедевр «Тіні забутих предків», або ж українських дизайнерів, наприклад Л. Караванської, яка створює авторські твори прикладного мистецтва на основі етнічних мотивів).

В українській художній культурі традиційно популярним був ідеал комічного. Зазначимо, що у сучасному синтетичному мистецтві (зокрема театрі) вагоме місце має розмовний жанр, і важливим компонентом його є створення комічного сценічного образу («Кролики», «Верка Сердючка» тощо). Варто наразі зауважити, що завданням акторів на сцені є повне перевтілення в художній образ. Про це, наприклад, наголошено у працях таких науковців як Ю. Борєв, Ю. Зворикін та ін. У 1990 р. Данилко створив Верку Сердючку, збірний жіночий образ,

що пізніше став "зіркою" та зумів підкорити людські серця (сценічне ім'я було запозичене із прізвища однокласниці, відмінниці Ані Сердюк та імені баби Віри, що була прибиральницею у його школі). За створений комедійний персонаж Андрій Данилко отримав престижну серед гумористів нагороду – Кубок імені Аркадія Райкіна, також зібрав низку "почесних" звань – почесний громадянин міста, народний і заслужений артист України (за значний особистий внесок у культурний розвиток української держави). До вподоби глядачам, мабуть, цей образ припав тому, що реальних прототипів навколо вистачає. Сердючка була продавщицею, потім провідницею – дещо "примітивною особою нижчого рівня", яка говорить суржиком. В ній співвітчизники побачили пародію на культуру vulgar (тоді як російські глядачі вбачали у Верці, як стереотип, громадянина України, що репрезентує провінційний, забарвлений місцевим акцентом варіант російської культури). Можна стверджувати, що концертні виступи Андрія Данилка – це впровадження народного фольклору на "новий лад" – доведений до гротеску. І якщо "рання" Сердючка була просто вдягнутою жінкою і говорила просто суржиком, то Сердючка, як ведуча телешоу, розмовляла переважно російською і була вдягнена, що показово, без смаку, але яскраво, як зірка. Данилко більше не висміював деяких звичайних людей, адже об'єктом його кепкувань стали пострадянські, російські й українські самозакохані зірки. Як відомо, головна риса характеру в образі займає провідне місце. Відповідно до характеру, до стилю жанру свого сценічного номера А. Данилку вдалося створити художнє опосередкування явищ дійсності, доводячи їх до можливого у цьому випадку ступеня гротеску, як сконцентований діалог та репліки-карикатури на подібні висловлювання людей. Неабиякого акторського "перевтілення" вимагали, наразі, і "образ", і "маска", адже актор та автор монологу, з одного боку, та Верка, з іншого, – це різні особистості. Актор-розмовник веде бесіду з публікою від імені свого художнього персонажу. Все, що актор виконує на сцені, має стати взаємодією з глядачами, що знаходить емоційний відгук, практично перетворитися на діалог, у якому глядачі відповідають подумки.

Але цікавить метаморфоза, що відбулась із актором і письменником: у кінці 90-х років Верка Сердючка вже давала концерти як співачка, перші три альбоми, котрі не мали великого успіху, а от четвертий – «Ха-ра-шо!» (2003), зробив цей персонаж зіркою міжнародної величини. Проте, музика а la Сердючка, переважно низькопробний поп, значна кількість пісень створена літературною російською мовою, але найпопулярніші з них зазвичай містять натяки на українську культуру (мовні, музичні, і в кліпах візуальні), тим самим відносячи зірку і до української культури, і до російської. У творчості такого Данилка спостерігається, звичайно, зв'язок з українською культурою, як віддзеркалення культурних процесів у пострадянському житті. Однак варто

звернути увагу і на ігровий момент, і на опертя на комізм у поданні створеного образу, і на використаний прийом апеляції до естетичного ідеалу комічного, напрацьований історично нашою культурою. На початку існування незалежної держави українську народну музичну традицію було досить тяжко поєднати із масовою художньою культурою тому, що з 70-х років минулого століття переважала російськомовна музична продукція. Тому власної, хоча б невеликої, аудиторії, яка складалася із західних українців чи патріотично налаштованих інтелектуалів із східних областей, потребували українські пісні і книгодрук. Початковий успіх сягав тих, хто зумів вдало поєднувати народні мелодії та сучасні ритми. Так, Софія Ротару швидко перейшла на звичайний поп (пізніше, на короткий час, й на рок) і російську мову. Згодом продовжувала поєднувати "попсу" із традицією української музики та поп із молдавською музикою, залишаючись відомою як російська поп-зірка. Таку репутацію вона має і дотепер.

У музичну культуру українська мова повернулася в кінці 80-х років, що пов'язано із рок-фестивалем "Червона рута". Деякі тогочасні українські рок-гурти почали здобувати широку популярність, зокрема "ВВ" ("Воплі Відоплясова"), які експериментували з поп і фолк-музикою та патріотичними піснями. Український гурт "ТНМК" ("Танок на Майдані Конго"), дещо подібний до музичної мови Сердючки, поєднав хіп-хоп із джазом, фанком і роком із використанням іронічних текстів, що здається теж показовим. Тут вживається суржик, з метою надання комічності творам, щоб зацікавити національного слухача і щоб кинути виклик фетишизації "автентичної" літературної української мови.

Отже, тільки осмисливши минуле, пізнавши витoki своєї культури та історії, можна чіткіше зрозуміти сьогодення художньої культури України й уявити її майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єсельчик С. Що українського в українській поп-культурі? / С. Єсельчик // Критика. – 2011 – №03-04 (березень-квітень). – С. 24–28.
2. Ткаченко О. Андрій Данилко про 20 років в образі Верки Сердючки: [Електронний ресурс] / О. Ткаченко. – Режим доступу : <http://tkachenko.ua/interview/andriy-danilko-pro-20-rokiv-v-obrazi-vyerki-serdyuchki.html>.
3. Штепина О. Андрей Данилко [Електронний ресурс] / О. Штепина. – Режим доступу : <http://www.peoples.ru/art/theatre/actor/danilko/index.html>.
4. Ярема Г. Андрій Данилко: «Не подобається, коли мене називають переодягнутим мужиком. Сердючка – це персонаж!» [Електронний ресурс] / Г. Ярема. – Режим доступу : <http://www.wz.lviv.ua/archive/26-05-2013>.

Каріков К. А., заступник начальника навчальної частини факультету підготовки офіцерів запасу, Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ ВИБОРУ ТА МОРАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В АНТРОПОЛОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ПАМФІЛА ЮРКЕВИЧА

Однією з ключових проблем філософської антропології є свобода вибору людини при самореалізації. У загальному вигляді ця проблема постає як питання про істинне співвідношення між індивідуальною істотою та універсальним, або про ступінь і спосіб залежності часткового буття від усецілого. У процесі становлення християнства співвідношення свободи волі та передвизначеності набуває особливого звучання, виступаючи як філософсько-етична проекція проблеми зв'язку людини й Бога [2]. Норми християнської поведінки освячує Господня воля; але чи є людина вільною у виборі щодо виконання або порушення цих норм? Міра свободи безпосередньо пов'язана з мірою відповідальності людини за свої дії, тобто воздаянням (в кінцевому рахунку – можливістю спасіння). Якщо провидіння і промисел Божий розповсюджуються як на добрі, так і на злі вчинки людей, тоді спасіння або загибель призначені кожному наперед. Якщо ж людина вільна у виборі життєвого шляху, то й відповідальність за цей вибір повністю покладається на неї.

Останній підхід є характерним для вітчизняного православ'я. Водночас тема праведного життя набула актуальності й у вітчизняній філософії від початку її оформлення. Це є цілком природним, коли заважити на традиції розвитку слов'янської філософії порівняно із західноєвропейською. Якщо в Європі антична філософія складалася протягом історично тривалого часу з початковою опорою на міфологічну свідомість, то слов'янська цивілізація обрала більш ефективний та історично перспективніший шлях творчого освоєння усталених і розвинутих форм феодального християнського світогляду, що утвердилися у Візантії. Православна традиція визнає цінність філософії як “розумового дослідження начал і засад, законів і цілей, порядку і зв'язку всього видимого та невидимого, чуттєвого та надчуттєвого, і звідси – дослідження й визначення законів і цілей і всього буття взагалі, і розумового та моральнісного життя та діяльності людини зокрема” [1]. Але спроби вирішення цих високих завдань без супроводу божественного одкровення, поза вченням церкви, засуджуються як не тільки недостатні, неповні й однобічні, але іноді – й абсолютно хибні та руйнівні.

У цьому аспекті зосередимо увагу на концепції людини в роботах Памфіла Юркевича, що постають етапними явищами в розвитку української філософії. З одного боку, мислитель спирався на глибоке знання та аналіз західноєвропейської філософії, що надало йому змогу ґрунтовно, на рівні вимог часу обстоювати свої погляди перед опонентами; з другого – репрезентував вітчизняну традицію, завершуючи класичний етап української філософії XVIII – XIX ст., розпочатий творчістю Григорія Сковороди.

Програмою для вибудови антропологічної концепції можна вважати роботу Юркевича “Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого”. Спираючись на авторитет Святого Письма, він робить узаasadнюючий висновок про те, що саме серце є “осереддям усього тілесного й органом усього духовного життя людини” [8]. Цю точку зору філософ протиставляє поширеному погляду, згідно з яким вмістилищем душі вважається мозок людини. В останньому випадку мислення розуміється як вичерпна сутність душі, воля ж і почування серця уявляються “явищами, видозмінами й випадковими станами мислення” [5]. Таке зведення сутності до проявів, приступних спостереженню, відкриває спокусливу перспективу повного осягнення ества людини засобами розуму – але водночас заперечує можливість вільної людської волі. Мислення підпорядковане логічній необхідності; відтак, утілення в ньому всієї повноти духовного життя означало б таку саму непереборну необхідність кожного вчинку людини, чим зводилися б нанівець моральнісна гідність і значення цих учинків. У такому випадку добро було б можливе тільки як наслідок байдужого усвідомлення людиною свого обов’язку, без внутрішнього потягу, поклику її серця. Діяльність головного мозку, вважає Юркевич, є лише необхідною умовою для породження душею відчуттів та уявлень про навколишній світ. Але остаточного значення, індивідуальних особливостей, через які розкривається саме ця, а не інша душа, згадані відчуття та уявлення набувають згідно із сердечним настроєм людини. І тільки серце здатне осягати цей світ як істинне, живе буття, що вражає красою форм, таємничістю потягів і безконечною повнотою змісту [5]. Справжньою особистістю людини є та, що захована в її серці. Тут знаходить вияв екзистенціально-кордоцентрична парадигма, що вважається однією із світоглядних традицій української ментальності [4].

Григорій Сковорода, близький попередник Юркевича, теж визначав “внутрішню людину” як істинну. Але світ Біблії розглядався ним як символічний, через що кожен з її безпосередніх образів він уважав зовнішньою натурою, за якою ще треба прозріти справжню істину. “Кожен є тим, чиє серце в нім” [3] – для Сковороди, хоч і йдеться саме про серце, тут важливіше духовне значення останнього як образу. Юркевич же, зібравши цитати Святого Письма, наголошує, що в них мається на увазі “те саме серце, якого биття ми відчуваємо у на-

ших грудях” [5]. Не пошук того, як у загальних картинах відображається внутрішнє буття індивіда, а, навпаки, знаходження у внутрішньому індивідуальному бутті місця безпосереднього спілкування з Божественним. Буквальне розуміння серця надало мислителю можливість спиратися на досягнення сучасної йому фізіології та психології. І якщо Сковорода здійснив певну “еміграцію” до внутрішнього світу, розвиваючи свої ідеї на їх власній основі, то Юркевич вступив у відкрити полеміку із впливовим на його час матеріалістичним напрямком антропології, репрезентованим у Росії М. Чернишевським та його прибічниками.

У роботі “З науки про людський дух” Юркевич визнає розумний егоїзм притаманним швидше тваринному світові – бо якраз тварини здатні на прояви відданості, любові та вдячності не на підставі ідеальних почуттів, а задля корисності для них самих. Тільки вільна, не спричинена непоборними обставинами відданість ідеї добра та справедливості надає моральну вартість вибору людини, відрізняє добродія від злодія. При цьому, навіть коли останній нехтує високими ідеалами з метою отримання користі, з досягненням цієї мети згадка про негідні засоби зазвичай викликає в нього неприємні відчуття. Отже, у кожній людській душі глибоко вкорінена потреба “виражати у своїх вчинках істину, втілювати теоретично істинне у морально доброму” [5].

Таким чином, у своїй антропологічній концепції Памфіл Юркевич не просто поєднує свободу вибору людини з ідеєю Бога як джерела світової краси та гармонії. Сама можливість такої свободи зумовлена у нього існуванням не пояснюваних розумом ідей добра та справедливості, що покладаються Богом, а містищем мають глибинне людське серце. Моральна відповідальність людини за свій вибір створює зворотній зв’язок між зовнішніми вчинками та внутрішніми ідеями. Опертя на наукові досягнення відбиває концептуальне прагнення філософа до зближення і гармонійної взаємодії знання та віри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библиейская энциклопедия / Архимандрит Никифор (Бажанов). – М. : Терра, 1990. – 391 с.
2. Гусейнов А. А. Краткая история этики / А. А. Гусейнов, Г. Ирритц. – М. : Мысль, 1987. – 592 с.
3. Сковорода Г. Повне зібрання творів: В 2-х т. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 532 с. ; Т. 2. – 576 с.
4. Українська культура: історія і сучасність / За ред. С. О. Черепанової. – Львів : Світ, 1994. – 456 с.
5. Юркевич П. Д. Вибране / П. Д. Юркевич. – К. : Абрис, 1993. – 416 с.

ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОВОГО МЕНТАЛІТЕТУ

Усвідомлення того, що відбувається у правовому житті сучасної України, крізь «призму» правового менталітету, дозволить найбільш всебічно проаналізувати й виявити існуючі закономірності української державно-правової дійсності. На сьогодні категорія «менталітет» широко використовується як у науковому середовищі, так і в публіцистиці. При цьому існує тенденція «містифікувати» менталітет, інтерпретувати його як щось, чия природа перебуває поза межами наукового дослідження. Однак вже існує певний досвід використання правового менталітету в наукових дослідженнях, що дозволяє запропонувати його теоретико-методологічну модель. Під правовим менталітетом розуміються історично сформовані специфічні, найбільш типові й стійкі для певної соціальної або національно-етнічної спільності системи світоглядних уявлень, оцінювань і реагувань на об'єкти державно-правової дійсності.

П. Чубинський, ставлячи питання про історичну наступність юридичних звичаїв, дійшов висновку про те, що в основі «народних звичаїв Малоросії» лежать, по суті, постанови давнього руського права, а саме Руської Правди. Тобто положення Руської Правди були надзвичайно близькі «народному духу», внаслідок чого легко та надовго увійшли у правовий побут народу [1].

Характеризуючи давньоруське право, І. Кокорудз виокремлює такі основні ознаки: демократичність (як умовна рівність усіх верств населення); справедливість та розумність; соціальність та гендерна рівність; значний вплив християнської культури; самостійність та незалежність від інших правових традицій; національна мова правотворчості як характеристики доступності права [2].

Безумовно, становлення правової системи і правової культури в Київській Русі відбувалося за загальними законами, які властиві праву і правовій культурі будь-якого народу, хоча набув і специфічних особливостей. Вихідні засади правових уявлень про справедливе і правильне сягали своїм корінням, як і в інших народів, у міфологію, за допомогою якої відбувалося усвідомлення самого себе, навколишнього природного середовища і соціальної дійсності, правил та звичаїв життя. Через правові тексти та судові рішення в правову культуру проникали найбільш сталі міфологічні образи та уявлення про гармонію, порядок, його порушення та відновлення, про норми і наслідки їх порушення тощо. Особливістю русичів, пише В. А. Медведєв, було визна-

чення картини світу з використанням мовних конструкцій [3]. При цьому формувалася певний тип світосприйняття, який негайно через фольклорні та міфологічні тексти опосередковувався в національній свідомості і потім перетворювався на культурно-правову традицію, формуючи правові орієнтації руського народу. Поступово утворюючись у суспільній свідомості, ці традиції виступають як засоби соціального регулювання юридично значущої поведінки людей і, у свою чергу, впливають на правосвідомість суспільства в цілому, перетворюючись на невід'ємну складову національної правової культури. Разом із тим слід визнати, що вже на етапі формування своєї державності Київська Русь активно починала переймати цінності та традиції європейських народів, які перебували на більш високому щаблі розвитку, тим самим збагачуючи свою правову культуру.

Община відома як універсальна форма організації аграрних суспільств, через яку пройшли всі народи світу. Специфікою давньоруської общини завжди вважалося надзвичайно повільне звільнення від родових, патріархальних пережитків. Сильна селянська община істотно гальмувала становлення й розвиток індивідуального начала у духовному і господарському житті і, навпаки, сприяла поглинанню індивіда общиною, заперечувала будь-яке особисте право, оскільки захисту підлягали лише колективні, общинні інтереси. Більше того, навіть у цьому разі захищати інтереси, яким завдано шкоди, можна було лише з общиною і від імені общини. Приватних інтересів, які б не збігалися з інтересами общини, ніби і не існувало, а тому індивідуальним членом общини, які б йшли у розріз із порядком, установленим в общині, протистояли традиції. З цим було пов'язане негативне ставлення до права.

До традиційних особливостей українського правового менталітету можна віднести також недбале і негативне ставлення до права і закону, яке одночасно поєднується з правовим ідеалізмом, з вірою в те, що експансія юридичних норм у сфері правового регулювання обов'язково приведе до якісного покращення життя. Обидві форми деформації правосвідомості суттєво гальмують розвиток правової культури, права, праворозуміння й правопорядку [4]. Психологічна картина української правової ментальності є багатогранною і поліаспектною. Для неї характерні ірраціональність, алогічність, імпульсивність, наївна ідеалістичність, терпимість, прагнення до справедливості і тісний зв'язок з релігійними цінностями. Еклектичність уявлень, ідеологічна сумбурність, непостійність і непослідовність поглядів знаходять особливо яскравий вияв у сучасній українській правовій ментальності. Таким чином, вона є складним феноменом, у якому поєднуються різноспрямовані явища, і який визначає окремі тенденції в розвитку вітчизняної правової культури.

Усе це дає підставу стверджувати, що український традиційний характер є амбівалентним стосовно ідеї права: відсутні як повна їх несумісність, так і схильність українського народу до ствердження права.

На думку А. Алюшина, слов'янська правова традиція з точки зору правової поступовості має три характерні ознаки:

1) кожен наступний правовий стан має свій початок у неправовому стані, походить із руйнування колишньої законності та йому передує перерва у правовій поступовості;

2) незважаючи на те, що у момент зміни колишній правовий стан оголошувався неспроможним, ціла низка елементів легітимації колишньої системи спадкувалася новою системою;

3) особливою рисою правової традиції є те, що їй не властиві ідеї природного права та права справедливості. Загальним розумінням права є позитивістське праворозуміння як про систему формалізованих писаних законів [5].

Підводячи підсумки, можна відмітити, що своєрідність українського правового менталітету пов'язують із природно-кліматичним, геополітичним та культурно-історичним факторами. Зокрема, саме природно-кліматичні умови господарювання визначили общинну організацію суспільства. Геополітичний фактор виражається у тому, що територія України знаходиться на межі Європи і Азії, колективістських та індивідуалістичних устоїв суспільного життя. І, нарешті, культурно-історичний чинник пов'язує український правовий менталітет з християнською релігією, ідеалами козацької влади та вольностей. З останнім історичним явищем особливо асоціюється українська традиція свободи. Козацькі вольності увібрали в себе своєрідний уклад економічного, політичного та правового життя у генетичній єдності з общинними устоями та цінностями християнства. Звідси основу української традиції свободи становлять начала рівності, справедливості та обов'язку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павловська-Кравчук В. Український правовий менталітет: особливості становлення та розвитку [Електронний ресурс] / В. Павловська-Кравчук. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vapnu/2012_2/277.pdf.

2. Лобода Ю. П. Правова традиція українського народу (Феномен та об'єкт загальнотеоретичного дискурсу) / Ю. П. Лобода. – Львів : Світ, 2009. – С. 140–141.

3. Медведев В. А. Правовая культура российского общества (особенности и тенденции развития) / В. А. Медведев. – Казань : Феникс, 2004. – С. 78.

4. Дзьобань О. П. Українська національна правова ментальність: специфіка філософсько-правової рефлексії / О. П. Дзьобань // Методологічні проблеми правової науки : матеріали Міжнар. наук. конф., Харків, 13–14 грудня 2002 р. – Х. : Право, 2003. – С. 132–133.

5. Алюшин А. Перерывы правовой постепенности в традициях российской государственности / А. Алюшин // Конституционное право: Восточно-европ. обозрение. – 1995. – № 4. – С. 114.

УДК 394

Колпак В. О., курсант, Національний університет цивільного захисту України

ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ

Традиції охоплюють звичаї, ритуали, обряди й інші стереотипізовані форми діяльності, постаючи фактором внутрішньої консолідації великих людських спільнот, таких як етноси, нації. Збережена та примножена протягом багатьох тисячоліть, культура становить унікальну історичну пам'ять кожної сучасної держави, забезпечує духовний зв'язок минулих, сьгоднішніх та майбутніх поколінь.

Розкриття сутності традицій в моральній культурі українського народу сприятиме найбільш зваженому погляду на історичне минуле, актуалізації морального досвіду, перевіреного досвідом українського народу, вихованню відчуття історичного зв'язку з ним нинішніх громадян України. Зростаючи на ґрунті народної культури, М. Костомаров концептуальне осмислення традиції переносить у площину історичного пізнання, надаючи зміст і спрямованість історичному знанню як поясненню сучасного через минуле, передбаченню майбутнього розвитку, що засвідчує його вихід на діалектичну єдність феноменів традиції та новації [3].

Через зображення історії українського народу у позачасовому вимірі, вичленування носіями знання про українське минуле, фольклору, народної думки та пісень з усією самотністю традицій, звичаїв, духовного досвіду, зокрема, М. Гоголь прагнув осучаснити минуле, оформивши його в міф України.

У розумінні В. Липинського традиція не має нічого спільного з «традицією нерухомості», консервативним чинником, що забезпечує статичку, незмінність форм буття [2]. Вона трактується як рух, творчість, підготовка до нових традицій, котрі завжди мають конкретний, динамічний характер, постаючи творчою засадою історичного розвитку. На його думку, без усталених традицій неможливе існування нації. Українська дослідниця А.С. Стешенко стверджує, що найбільш цінним в історіософії В. Липинського є розуміння традиції як руху і творчості, власної волі, яка покладає на людину обов'язок творчості і праці, боротися і творити нове, спираючись на традиції та виходячи з них, де в певний історичний період традиції модифікуються, оновлюються, в

силу чого історичний процес постає як процес органічного зв'язку традицій і новацій.

У роздумах про болючі питання сучасного і майбутнього України, в далеко не ідеальних для неї умовах, Д. Донцов, серед всіх інших, найважливішим питанням сучасності ставить питання про традиції, стверджуючи, що без традицій народ не живе, а животіє, і коли він втрачає свої традиції, йому нав'язують чужі. З втратою традицій втрачається дух народу, почуття його особливості, розуміння свого місця серед інших народів [1].

Сучасні науковці виділяють різні тенденції розвитку традицій українського суспільства. Українська дослідниця О.С. Шейко виділяє такі: по-перше, історична визначеність існування національних аграрних традицій, їх автентичність виражається в цінностях працелюбства, дбайливого ставлення до навколишнього світу, в збереженні порядку в сім'ї, в особистій відповідальності за свої вчинки, взаємопідтримці, прагненні до пізнання істини, духовного самовдосконалення; по-друге – традиції запорозького козацтва, що належать до соціально-історичної спадщини, реально не функціонують в сучасних умовах, але присутні як соціальні ідеали, символи в суспільній психології і підвладні теоретичній концептуалізації на рівні суспільної ідеології [1]. Сучасне українське суспільство тут значно ближче стоїть до Заходу, потерпаючи, з різних причин, від деморалізації і демографічної кризи. Перебуваючи впродовж попередніх тисячоліть у сфері різноманітних культурних і релігійних впливів, будучи у складі різних держав, проте водночас зберігаючи власне культурне ядро, Україна входить до третього тисячоліття у якісно новій ролі. Перед нею відкривається перспектива трансформації різних впливів, яких вона зазнавала в процесі культурогенезу, в потенцію формування нової культури, що має збалансувати східну й західну традиції. Історія сформувала народ, здатний виробити інгредієнти нової культури, в якій національна традиція органічно поєднується із загальноцивілізаційними універсалами. «Національна й релігійна терпимість, толерантне ставлення до інших традицій і звичаїв, немовби створюють передумови для формування нової цивілізаційної культури, в якій «інакшість» сприйматиметься не як протилежність, а як доцільний складовий компонент цілісності». Стан сучасного світу характеризується певною сталістю, а саме – сталістю змін, що відбуваються. Слід зазначити, що теоретичні і практичні детермінанти оптимізації розвитку традицій повинні бути зумовлені актуальними об'єктивними умовами українського суспільства, а ефективність їх дії може бути підтверджена тільки в ході тривалої апробації, корегувань в процесі соціальної практики і закріпленні в суспільній свідомості думки про необхідність їх існування у соціумі.

Внаслідок труднощів історичного життя України (монголо-татарське завоювання в XIII ст., польсько-литовська експансія в XIV-

XVI ст., залежність від Російської та Австрійської імперій в XIX-XX ст.) у вітчизняній традиції народна культура зіграла виключну роль. Це сталося, тому що в XVI ст., коли феодално-боярська знать сприйняла католицизм й польську культуру, і до кінця XVIII ст., коли верхівку козацької старшини було зрусифіковано, українське суспільство розвивалося значною мірою без повноцінної національної культурної еліти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берестовська Д. С. Культурологія / Д. С. Берестовська – Симферополь : Бизнес-Информ, 2003. – 392 с.
2. Кононенко Б. И. Основы культурологии / Б. И. Кононенко – М. : ИНФРА-М, 2002. – 208 с.
3. Радугин А. А. Культурология / А. А. Радугин – М. : Наука, 1998. – 276 с.
4. Петрова М. М. Теория культуры / М. М. Петрова – М.: Изд. В. А. Михайлова, 2000. – 64 с.

УДК 32: 001. 891.3 (075)

Лимаренко В. О., студент, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ТЕОРІЯ НЕОПАТРИМОНІАЛІЗМУ: СПРОБА НЕТРАДИЦІЙНОГО МЕТОДУ АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасні дослідження засвідчують стійку тенденцію до відчуження основної маси громадян від усвідомленого системного впливу на процес формування та прийняття політичних, а тим більше – державних рішень. Пошук нових концептів опису політичної реальності детермінує повернення до положень класичних концепцій політичних конфліктів, згідно яких основою політичного розвитку є конкурентна боротьба за пільговий доступ до ресурсів та цінностей, доступних для даного суспільства.

Наступним кроком у даному напрямі досліджень можна вважати спроби аналізу системи вітчизняної політичної культури, виходячи з положень теорії неопатримоніалізму (основними представниками якої в західній науці вважаються Ш. Ейзенштадт, Г. Рот, Р. Теобальд). Ряд дослідників – як зарубіжних (А. Аслунд, М. Макфол) так і вітчизняних (Г. Касьянов, О. Фісун) відмічають, що вирішальна роль у структуруванні сучасного політико-економічного процесу належить клієнтарно-патронажним відносинам. Сутність останніх полягає в обміні владних ресурсів патрона на політичну й електоральну лояльність його клієнтів. З позиції даної методології система політичної культури описуєть-

ся як складна піраміда різноманітних регіональних, галузевих і бізнесових патронатів, що поєднуються вертикаллю президентської влади через механізм клієнтарних відносин.

Загалом принципова схема реалізації патримоніальних відносин через політичну систему вибудовується таким чином. Основний обсяг ресурсів, за які відбувається боротьба в системі, контролюється державою. Розподіл ресурсів відбувається через вертикаль виконавчої влади. Фактичний глава останньої є незалежним актором політичних відносин, суб'єктом формування основних державних рішень. Він є персональним патроном, під якого вибудовується вся архітектура політичної системи. Бізнес-групи в процесі конкурентної боротьби за ресурси орієнтуються саме на доступ до його персони. Сутність політичної боротьби полягає саме в такому доступі, а основна її форма – у демонстрації бізнес-групами своєї необхідності та лояльності персонально фактичному главі виконавчої вертикалі державної влади.

З позиції даної методології система політичної культури описується як складна піраміда різноманітних регіональних, галузевих і бізнесових патронатів, що поєднуються вертикаллю президентської влади через механізм клієнтарних відносин. Нагромадження капіталу відбувається шляхом позаекономічного, владного перерозподілу вже існуючої вартості та отримання рентоорієнтованими підприємцями доступу до політичних і адміністративних ресурсів через «політичні інвестиції» у основні центри прийняття державних рішень.

Такий підхід не лише дозволяє пояснити з наукової точки зору реальні процеси поглиблення розриву в можливостях отримання прибутків між різними соціально-економічними групами суспільства, але й виділити в якості первинних суб'єктів політичної боротьби не політичні партії та їх формальних лідерів, а орієнтовані на отримання ренти від близькості до центрів прийняття політичних рішень бізнес-угруповання, що є інвесторами партій. Самі патронально-клієнтарні відносини розглядаються не як тимчасовий відхід від магістрального шляху у напрямі демократичного розвитку, а як модель балансу раціонально обраних стратегій суб'єктів політичних відносин, яка може бути притаманна різним системам політичної культури.

Головна проблема такого аналізу міститься у самій суті патримоніальних відносин: патрон має бути реальним розпорядником ресурсів влади. Отже, вибір патрона задається рамками політичного режиму. Такі характеристики режиму, як конституційний баланс сил президента і парламенту, як монолітність політичного простору, визначають кількість центрів прийняття державних рішень по владному перерозподілу ресурсів, патрональні мережі яких привабливі для рентоорієнтованих бізнес-груп.

У реальності можливі три варіанти взаємовідносин між державним апаратом та бізнес-угрупованнями з приводу перерозподілу. Перший: політичні та силові інституції держави контролюються фактичним

главою виконавчої влади (президентом чи прем'єр-міністром), який має можливість самостійно приймати політичні рішення щодо перерозподілу. Другий варіант передбачає перерозподіл через прийняття парламентських рішень, при цьому останні залежать від глав фракцій коаліції більшості, а не від глави виконавчої влади. Нарешті, в третьому варіанті перерозподіл здійснюється на регіональному рівні, через місцеві органи влади та самоврядування. При цьому різко зростає політичне значення глав цих органів як найбільш актуальних патронів. Більший обсяг президентських повноважень щодо контролю над діяльністю вертикалі виконавчої влади сприяє моноцентризму патрональних мереж, більший обсяг повноважень парламенту – їх поліцентризму.

Оскільки у системному плані концентрація влади прямо пропорційна концентрації власності, обсяг ресурсів влади патрона в значному ступні детермінований обсягом ресурсів матеріальної групи, що знаходяться в його розпорядженні. Обсяг концентрації матеріальних ресурсів патрона повинен суттєво перевищувати обсяги концентрації матеріальних ресурсів клієнтів, інакше втрачається його актуальність як самостійного суб'єкта прийняття рішень. Фрагментація простору прийняття владних рішень щодо перерозподілу аж до рівня місцевих органів влади та самоврядування (які не мають ресурсного рівня центральних органів державної влади) полегшує рентоорієнтованим бізнес-групам досягнення ресурсного балансу з патроном. Саме баланс ресурсів суб'єктів політичних відносин визначає співвідношення затрат на боротьбу з можливими вигодами від її результатів. Мінімальний розрив у контролі над ресурсами з політичними центрами прийняття рішень дозволяє рентоорієнтованим бізнес-групам виступати в якості неформальних альтернативних центрів, що претендують на самостійне розпорядження суспільними ресурсами. В свою чергу, чим менший обсяг ресурсів, доступних патрону, тим вищою для нього стає ціна придушення потенційних альтернативних центрів. У результаті цього, як свідчить історичний досвід, при двох останніх варіантах бізнес-угруповання швидко встановлюють власний контроль над органами державної влади та місцевого самоврядування, самі набуваючи статусу фактичних суб'єктів прийняття владних рішень.

УДК 32: 001. 891.3 (075)

Масляк О. О., студент, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ТРАДИЦІЇ РИНКУ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ

Основи політичного ринку почали складатися ще в давні часи в міру формування влади як важливого соціально-політичного феноме-

на, що визначало головні імперативи життя будь-якого цивілізованого суспільства. У різні епохи і в різних країнах він мав свої особливості. Якщо використовувати аналогію, то треба визнати, що в ранньому середньовіччі політичний ринок скоріш нагадував «натуральний обмін» чи «первісне нагромадження» влади, де широко використовувалися методи насильства й диктату. Так, у часи Київської Русі племена, що входили до її складу, змушені були разом з матеріальною даниною віддавати князеві й частину своєї свободи, одержуючи навзаєм обіцянку піклуватися про їхній захист від зовнішніх ворогів. Зрозуміло, що в середньовічній державі можливості політичного вибору в людей були вкрай обмежені.

З розвитком і ускладненням політичної сфери відбувається розширення й удосконалення політичного ринку. Спостерігається загальна закономірність: чим демократичнішим ставало суспільство, тим більше людей залучалося до процесу політичної купівлі-продажу, тим більша їх кількість брала участь у виборі політичних альтернатив і формуванні влади.

На наших теренах певні тенденції демократичного розвитку проявилися вже в період існування Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Демократичність тодішнього соціально-політичного і культурного життя викликала появу відповідних методів формування суспільної думки, зміцнення суспільної моральності. Серед них почесне місце посідали «повчання» – твори морально-етичної проблематики, в яких висловлювалися судження про доцільність певних уявлень та норм поведінки. До нас дійшло, наприклад, «Повчання дітям» Володимира Мономаха. У ньому великий князь викладає не тільки моральні настанови, але й закликає нащадків берегти цілісність держави.

Подальший історичний етап розвитку держави, політичного ринку був надзвичайно складним. Відбувався процес розпаду, поліцентризациї і державної трансформації Київської Русі, що збігся з історичною трагедією нашого народу – татаро-монгольською навалою. Виникла загроза самому існуванню східних слов'ян та їх багатой культури. Проте найстрашнішого не відбулося. Народ, незважаючи на тяжкі історичні умови, вижив, зберіг свої звичаї і традиції.

Від середини XIV століття українські землі входять до складу Литовського князівства. Особливістю цього державного утворення було те, що його населення на 90 відсотків складалося із слов'ян. Тому тут спочатку переважали українські традиції, культура, мова і навіть православна релігія. Українці мали можливість розвивати свої демократичні традиції, більше того – впливати на політичний клімат всього Литовсько-Руського князівства. Так, звід законів «Руська правда» став основою для розробки Литовського статуту. Багато українських міст одержало європейський статус місцевого самоврядування – магдебурзьке право. У ті часи налагодилося досить тісне і плідне співробітниц-

тво українського народу з багатьма європейськими країнами. Українці прилучалися до цінностей західноєвропейської цивілізації, яка навіть тоді відзначалася певним рівнем розвитку демократії.

Надалі, коли утворилася Річ Посполита, становище українців різко ускладнилося. Національне, економічне, політичне та релігійне гноблення сприяло нагромадженню потенціалу соціального протесту, що, зрештою, призвело до пасіонарного викиду енергії українського народу в процесі його самоорганізації у вигляді масштабної Національно-визвольної війни під керівництвом Богдана Хмельницького в середині XVII століття. У ті роки характер політичного процесу різко змінився. Однак демократичні традиції збереглися й одержали подальший розвиток у наступний період, сприяючи формуванню національного політичного ринку.

Демократичні традиції державного устрою розвинулися й збагатилися в умовах козацько-гетьманської держави. Саме тоді утвердився, по суті, республіканський демократичний лад: реальною була рівноправність громадян-козаків, діяла козача рада, функціонували обрані органи влади – від гетьмана до старшини й отаманів, існував козацький «присуд» тощо. З урахуванням того, що в період існування козацької держави не склалися постійні соціальні структури, соціальним прошарком була притаманна «розмитість», а самосвідомість українців, в силу умов попереднього історичного розвитку, була малорозвинутою, можна стверджувати, що такі обставини не були сприятливими для формування національної абсолютистської влади.

Генеральний уряд, що складався з козачої старшини, був вищим ешеленом влади в республіці, повноваження якого поширювалися на всі землі України, підконтрольні Війську Запорізькому. Генеральний уряд був підзвітний органу державної влади, який можна вважати зразком українських демократичних інститутів – військовій раді, зборам усього війська. Скликали їх для вирішення найважливіших питань соціально-політичного життя, ведення війни, виборів гетьмана і складу генерального уряду. Поточне керування здійснювалося генеральним урядом у складі гетьмана та його найближчих помічників – членів ради генеральної старшини.

Гетьман був офіційним главою держави, наділявся широкими повноваженнями для здійснення політичних, військових, господарських, фінансових і судових функцій. Члени генеральної старшини виконували функції міністрів та керували конкретними сферами громадського життя. Місцеве управління здійснювалося полковими урядами, що обиралися полковою радою. Ця рада мала велику вагу і при необхідності могла не тільки обмежити свавілля полковника, але й позбавити його влади. Сотенний уряд представляли сотник та його помічники. У містах правили виборні міські старшини, у селах – сільські отамани. У великих містах, що мали привілей на магдебурзьке право, влада належала магістратам.

Таким чином, у період, що розглядається, продовжували розширюватися й зміцнюватися демократичні традиції українського народу, формувалися елементи політичного ринку влади.

УДК 394

Мащенко А. О., студентка, Національний університет цивільного захисту України

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ ТРАДИЦІЙ ТА НОВАЦІЙ

У наш час соціальні уявлення володіють значно більшою рухливістю, ніж у традиційному суспільстві. Тому акцент соціального аналізу зміщується з орієнтації на традицію до орієнтації на аналіз новацій. Колишні способи опису і пояснення динаміки традицій виявляються недостатніми в існуючих умовах. Таким чином виникає потреба оновлення методології дослідження традицій, конкретизації, соціально-філософського аналізу проблеми оновлення традицій.

У соціальній реальності йде безперервний процес відтворення соціальних смислів і структур. Ключову роль в цьому процесі відіграють традиції, як механізм накопичення, збереження і трансляції соціально значимого досвіду. Традиція – це те, що передається, як впродовж життя одного покоління, так і від одного покоління до іншого. З покоління в покоління передаються не тільки виражені словами релігійні або моральні принципи, але й рухи, жести, рефлексії, почуття. Всі соціальні явища можуть бути досліджені з точки зору їх «традиційності». Оскільки будь-яке явище, що мало місце в минулому, можна назвати традицією, то «все минуле – потенційна традиція». Традиція – це передача духовних цінностей від покоління до покоління; на традиції засновано культурне життя. Соціально-філософський сенс традицій розкривається не лише як основа, або передумова людської діяльності, але і як результат зусиль людей, що докладаються з метою збереження і відтворення соціальних зв'язків, направлених на підтримку успішних соціальних інститутів і форм соціального життя. Таким чином, сфера традицій охоплює широкий спектр явищ соціальної реальності: від тих, що зазвичай називають традиційними (технічних навичок, технологічних схем, релігійних і світських обрядів, церемоніалів, побутових і професійних звичаїв) до наукових і філософських шкіл, маси повсякденних подій, які опосередковують соціальний досвід в індивідуальному бутті людини.

Проблема співіснування різних традицій набуває особливого звучання у зв'язку з прискоренням соціальної динаміки. Сьогодні країни Заходу зіткнулися з проблемою старіння і депопуляції «титульних» націй, носіїв культурних традицій. Проте в геометричній прогресії

зростає число мігрантів з чужих етнокультурних утворень. В залежності від конкретних умов, приплив мігрантів можна оцінювати як позитивно, так і негативно. Істотне те, що ці нові громадяни, не можуть, а часто і не хочуть долучатися до традицій країни, що прийняла їх. Така ситуація створює соціальну напругу, що загрожує перейти в гострий конфлікт, і сплеск тероризму, частково, є тому підтвердженням. Питання, пов'язані з поєднанням традицій в сучасних реаліях, додають гостроту соціально-філософському підходу.

Головною функцією кожної традиції, незалежно від сфери її існування, є підтримка цілісності і стабільності соціуму. Цій функції підпорядковані такі характеристики традицій як: колективне кодування соціальної інформації, висока міра стійкості, інтеграція індивідуального і надіндивідуального досвіду. Вочевидь, що традиція є істотним аспектом соціального відтворення. Вона забезпечує відтворення соціальних смислів в часі і єдність соціальної реальності в просторі. Відтворення соціальності і відтворення традиції - це взаємозв'язаний процес, адже соціальність - теж «традиційний» спосіб людського буття.

Кожне покоління наповнює традиційні форми новим змістом. Іншими словами, традиція неминуче передбачає новаційну динаміку. Таким чином, адекватний розгляд традиції неможливий без врахування механізму новацій, що спричиняє трансформацію традицій, переосмислення накопиченого досвіду і нове наповнення колишніх соціальних форм. Варто відзначити, що як збереження і передача традиції, так і наповнення колишніх соціальних форм новим змістом, збагачення новими смислами, тобто механізм новацій - передбачають діяльність людей. Таким чином, взаємодія традиції та новації може розглядатися як діяльність, направлена на конструювання соціальної реальності.

Традиція об'єднує безліч різних явищ суспільного життя. У сферу традиції входять свята, обряди, звичаї, ритуали, церемонії, звички, технології, вдачі, мода і т. п. Поняття «традиція» охоплює організовану систему соціальних уявлень, способів поведінки, світогляд, норми і зразки, систему соціального примусу, і навіть ідеологію. Тому всі ці явища мають ряд загальних характеристик, які й дозволяють розглядати їх як явища, що співвідносяться з «традицією» як родовим поняттям. Це такі характеристики як: відтворюваність, стійкість в часі, цілісність, певна самодостатність та імперативність умов здійснення.

Традиційною є лише та подія, яка постійно повторюється, і саме чинник передачі цієї повторюваності відрізняє традицію від одиничних подій, які не «виробляють» традицію і не «виходять» з неї.

Звідси витікає, що хоча конкретна новація може бути унікальна, сам механізм виробництва таких унікальностей має бути традиційним. Тобто, новації систематично поновлювані і потенційно можуть також створювати традицію.

Отже, можна зробити наступні висновки. Не зважаючи на значну кількість філософських праць, присвячених традиції, визначення її сутності залишається досить суперечливим і відкритим для дискусій питанням включно до сьогодення. Це пов'язано з проблемою вибору критерію, який би був найефективнішим для здійснення аналізу традиції; як наслідок, в соціальній філософії існують різноманітні методологічні підходи, що породжують протиріччя в трактуванні традиції окремо взятими авторами, присутність у всіх визначеннях функціональних характеристик, а іноді й повну підміну ними родовидової ознаки. На нашу думку, видається некоректним ототожнення традиції з більш широкими за об'ємом поняттями: процесом спадкоємності, властивим природній і соціальній формам руху матерії, і соціокультурною спадщиною, яка акумулює увесь накопичений досвід у ході історичного розвитку суспільства. Розуміння традицій в якості самостійних видів суспільних відносин або рівнів суспільної свідомості не розкриває її сутність, а є відображенням багатоманітності форм дії традиції в системі соціальної життєдіяльності. Ототожнення даного явища зі сферою суспільної психології без урахування матеріального аспекту буття традиції досить вузьке. Процеси соціальної пам'яті, соціального досвіду та зв'язку у своїй взаємодії формують механізм функціонування, але всі вони ширші, ніж саме поняття традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Быченкова И. А. Традиции как объект социогуманитарного познания / И. А. Быченкова, Л. С. Сычева // Наукоеведение. – 2001. – № 2. – С. 94.

2. Шацкий Е. Утопия и традиция / Е. Шацкий. – М. : Прогресс, 1990. – 456 с.

УДК 340.12+1:316.3

Мельник М. В., здобувач, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕНТАЛІТЕТУ ТА ІСТОРИЧНИХ ТРАДИЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ

Виникнення, формування та розвиток правосвідомості визначається різними факторами – культурними, соціальними, економічними, ідеологічними та умовами існування людини в соціумі загалом. Правосвідомість містить у собі сукупність поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та уявлень, що характеризують ставлення людини, соціальних груп і суспільства в цілому до чинного чи бажаного права та діяльнос-

ті, пов'язаної з ним. Саме тому, як слушно зазначають дослідники цього феномену, не можна всебічно проаналізувати правосвідомість сучасного українського суспільства без традиційно-історичного контексту, без урахування ментальних матриць та констант народу України, які є підґрунтям для подальшого вивчення й прогнозування розвитку різних рівнів та форм правосвідомості.

Як відомо, правосвідомість має дві основні форми: інституційну та неінституційну, що пов'язані між собою та взаємно впливають одна на одну. Перша репрезентована документами, існуючим правом, юридичним законом, тобто має формалізований позитивно-правовий характер. Неінституційна форма буття правосвідомості має недокументальний, неофіційний вигляд і представлена почуттєво-вольовим уявленням про право, яке фіксується у теоретичних працях, літературі, зокрема мемуарній. Ця форма правосвідомості має природно-правове наповнення через традиції, уявлення, інтерпретації права як на побутовому, так і теоретичному рівнях. Відповідно, дух епохи, особливості правового менталітету вбирає в себе як перша, так і друга форма правосвідомості. Правосвідомість українського суспільства на сучасному етапі визначається багато в чому саме тими традиціями, що були закладені віковими процесами боротьби нашого народу за свою державність, культуру (особливо мову), релігію [3, 114-115]. Не меншого значення для її формування мають й ментальні особливості українців.

Під ментальністю (менталітетом) розуміють стійкі структури глибинного рівня колективної та індивідуальної свідомості й підсвідомості, що визначають устремління, нахили, орієнтири людей, у яких виявляються національний характер, загальноновизнані цінності, суспільна психологія. Ментальність є глибинним джерелом мислення, ідеології та віри, почуттів та емоцій [2, 136]. Більшість сучасних науковців описують особливий ментальний тип української людини як людини інтровертивної вдачі, заглибленої у внутрішній світ, котра живе і керується в діях серцем та почуттями, а не раціонально-вольовими настановами, людини, котра активна внутрішньо і пасивна зовнішньо, бо боїться змінити щось у встановленому порядку світу й природи. Українця з давніх-давен характеризує працьовитість, гостинність і доброзичливість у стосунках як з одноплемінниками, так і з чужоземцями, обережність, але також рішучість, героїзм і самопожертва, коли доводиться взяти до рук зброю. Недостатня єдність і згуртованість українців пояснюється перш за все їх індивідуалізмом (що різко контрастує з російським колективізмом) і перегукується з менталітетом народів Західної Європи. У сфері соціальних відносин він поєднаний з демократизмом, толерантністю, повагою до суверенних прав особистості, але тяжіє до анархічності, протидії будь-яким формам підпорядкування. Всі риси українці можуть виявляти як з позитивного, так і з негативного боку [1; 4].

Так, позитивними характеристиками в етноментальному підгрунті для правосвідомості українського суспільства є такі: цілісність свідомості, стихійна гармонія, висока краса побуту, глибока вроджена логічність думки, високі культурні цінності, гуманізм і тонке етичне почуття, прагнення до справедливості. У той же час до негативних констант правосвідомості українського суспільства слід віднести низький рівень політико-правового виховання, непослідовність у відстоюванні своїх прав, слабкість національно-державницького «інстинкту», відсутність єдності в українській еліті щодо форм і методів розбудови незалежної держави. Як вважає О.Ф. Скакун, негативні риси українського менталітету, що відобразились у правосвідомості та правовій культурі, особливо розкрили себе в часи козацтва, народно-визвольної війни проти польського панування у XVII ст., у ході революційних подій і громадянської війни початку XX ст.: динамізм і мінливість; суперечливість політичних орієнтацій суб'єктів влади і різних соціальних сил; нерозуміння глибини подій що відбуваються; екзистенціальний індивідуалізм; соціальний елітаризм; тенденція до взаємної боротьби; надмірна емоційність і палкість; уразливість щодо дрібниць і байдужість до важливих подій тощо [5, 22].

Тож, як бачимо, національний менталітет та історичні традиції є одними із «наріжних каменів» правосвідомості сучасного українця, визначають її специфіку, позитивні й негативні риси та тенденції розвитку. Однак, на жаль, ці фактори не завжди враховуються, особливо в законотворчій діяльності. Так, більшість чинних кодексів є калькою раніше прийнятих російських, хоча правовий менталітет та традиції українців і росіян багато в чому не збігаються. Сьогодні також особливо гострим є питання гармонізації національного законодавства з європейським як передумови інтеграції України до ЄС. Це, безумовно, позитивне явище, однак не слід також забувати, що правосвідомість наших громадян знаходиться на значно нижчому щаблі, порівняно з європейською та має безліч етноментальних відмінностей. Саме тому, на наш погляд, при імплементації норм міжнародного права в національну правову систему слід враховувати ментальні особливості та традиції українського соціуму, його культурно-історичну самобутність. Однак передумовою цього має стати належний рівень правосвідомості та правової культури українців, які на сьогоднішній день, на превеликий жаль, «заражені» вірусами правового нігілізму, корупції та неповаги до закону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюшенко О. М. Сучасні риси української ментальності / О. М. Артюшенко // Гілея : наук. вісн. : зб. наук. пр. – Вип. 60 (№ 5). – 2012 – С. 446-450.

2. Бабина Т. Г. Менталітет в контексті української філософії / Т. Г. Бабина // Вісник Черкаського університету. – Вип. 170. Серія «Філософія». – 2009. – С. 134-142.

3. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність: Монографія / Ю. Ю. Калиновський. – Х. : Право, 2008. – 288 с.

4. Копельців-Левицька Є. Національна правосвідомість як вияв ментальності українців / Є. Копельців-Левицька // Право України. – № 7. – 2009. – С. 95-103.

5. Скакун О. Ф. Етнокультурний зміст права / О. Ф. Скакун // Часопис Київського університету права. – № 4. – 2004. – С. 17-24.

УДК 94(477)

Наздричкін К. В., студент, Національний університет цивільного захисту України

ТРАДИЦІЇ УКРАЇНИ: ФІЛОСОФСЬКІ, ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ, ЕТНОПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ

Сучасні процеси, що відбуваються в нашому суспільстві та державі – це фундамент нашого майбутнього – майбутнього України і наступних поколінь українців. Дуже б хотілося, щоб через 5, 10, 25, 50 років ми, озираячись у минуле – в день сьогоднішній, тобто в СУ-ЧАСНІСТЬ – не зітхали про вчинені помилки, упущені можливості і безповоротно втрачених перспективах.

Без традицій неможливо уявити існування суспільства, тим більше життя людини в суспільстві. Традиції оточують нас всюди, у всіх сферах нашого життя. У той же час, традиції це наша спадщина те, що дісталось нам від предків.

Враховуючи, що Україна держава абсолютно юна, те, як у всякого молодого громадської освіти, у нашої країни, власних традицій, як таких, по суті, і немає. Але, сучасний світ стрімко розвивається, оточуючі Україну держави мають довгу історію і давні традиції. Свої традиції. Відповідно і ми, як держава зобов'язані мати традиції. Свої традиції - властиві, нашому духу, традиціями, визначальними наш світогляд, громадянську і суспільну позицію.

Традиції любові та патріотизму до Вітчизни, до рідної землі, до природи. Поваги до власної (нехай і суперечливої) історії, ось що вимагає від нас сучасна дійсність - сучасність. Допоможуть нам у цьому, сформовані сьогодні, спільними зусиллями, традиції довірчих відносин між особистістю та суспільством, громадянином і державою.

Українське, поза всяких сумнівів, це те, що знаходиться на території України, належить Україні або яким-небудь чином має до неї відношення.

Отже, українська - що укладено в цьому понятті? У першу чергу, багата історія, а значить і культура. Все що відбувалося на території сучасної України, за весь відомий історичний період, відклав на народах жили і живуть тут свій відбиток і залишилося тут з нами і належить нам, а значить це наше з вами - українське!

Саме історія і культурна спадщина нашої землі - ось, що є головним нашим надбанням. Наше основне завдання, з усього цього багатства, взяти позитивні моменти і використовувати на благо сьогодення (сучасності) і майбутнього, а негативні намагатися не допускати.

Історично склалося так, що Україну населяють різні національності і народи, з власною культурою, звичаями, традиціями. Нас, українців, росіян, татар, білорусів, поляків, євреїв, румунів, болгар, угорців, грузинів, вірмен, гагаузів, молдаван, об'єднала одна територія, годує одна земля, зігріває одне сонце – і для кожного це все рідне, українське. Тому кожен вважає Україну своєю Батьківщиною, Вітчизною, є українцем! І цим все сказано.

Українець – це визначення давно вийшло за рамки національної приналежності, з огляду на безліч факторів, основними з яких є історія і культура. Тому, українець – це поняття, що визначає громадянськість (цивільну відповідальність), а це щось більше, ніж просто національність. У цьому і полягає суть сучасних традицій молодого української держави.

Жодне свято не обходиться без традицій і звичаїв. Багато хто з них придумали в далекі часи предками сучасних українців, проте більшість з них дотримуються й донині.

Культурні традиції України - це втілення рис характеру всього народу, таких як: дружелюбність, доброзичливість, чуйність, також повага до жінки, до пам'яті померлих предків, любов до дітей, почуття гумору і здатність сприймати світ у яскравих фарбах.

Культурні традиції України також як і релігійні традиції, корінням сягають у минуле, про це говорять численні стародавні пам'ятники архітектури, які збереглися на Україні до наших днів. Деякі пам'ятники стародавнього епосу відносять до перших століть нової ери, література починає формуватися в IX столітті. Тоді ж в цей час були побудовані перші замки і палаци, краса яких вражає людей донині. Ярослав Мудрий – великий київський князь заснував одну з найбільших бібліотек на Русі. У той час уже існувало безліч шкіл, деякі з них були жіночими.

Скульптура та архітектура на Україні також починає розвиватися в IX-X століттях. Усі споруди спочатку будувалися з дерева. У XVI-XVII століттях на Україні поширюється стиль ренесанс. Це дуже помітно відбилося на архітектурі будівель у місті Львів. Трохи пізніше на Україну приходить класицизм зі своєю монументальністю і строгістю форм і ліній, що також вплинуло на культуру країни.

Слід зазначити, що культурні традиції України та її релігійні за-сади - це не просто красиві слова. Вони мають під собою міцну основу і свято шануються всіма живуть в цій країні настільки ревно, наскільки це можливо в сучасному світі

Так чи є хороші традиції в нашому суспільстві? На щастя, їх вдалося виявити. По-перше, приємно те, що у людей з'явилася потреба в корпоративній культурі. Організовані театралізовані свята на підприємствах – стають все більш популярними. З'явилася гарна традиція широко і масово святкувати професійні свята (дні бухгалтера, юриста і т.д.). Залишаються теплі традиції по зустрічах випускників шкіл і вузів і багато іншого.

Ми не ставили своєю метою викрити наше суспільство в аморальності, а наших людей у розбещеності. Ми знаємо: щоб щось змінити, потрібно перестати це виправдовувати і назвати речі своїми іменами, щоб виникла потреба змінити життя на краще.

ЛІТЕРАТУРА

1. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. / Автор-укладач Ю. І. Ковалів. – К., 2007.

2. Мясников А. Прогрессивные традиции и художественные открытия // Эстетика сегодня. Актуальные проблемы. – М., 1968.

3. Ткаченко А. Мистецтво слова. Вступ до мистецтвознавства. – К., 1998.

4. Трофимов П. С. Основные закономерности исторического развития искусства. – М., 1970.

УДК 1(091)

Николайцева И. В., студентка, Национальный университет граждан-ской защиты Украины

ТРАНСФОРМАЦИЯ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ЕВРОПЕЙСКОГО ОБЩЕСТВА В ЭПОХУ ПРОСВЕЩЕНИЯ

Эпоха Просвещения является ярким периодом европейской и мировой истории, ознаменовавшим масштабную трансформацию человеческих ценностей. Великие интеллектуалы этого времени, в частности Вольтер, Руссо, Дидро, Гельвеций, верили в возможность преобразования человеческого мышления в направлении рационального осмысления действительности и веры в Бога как таковой.

На мировоззрение просветителей воздействовали различные процессы, происходящие в европейском обществе Нового времени. В частности, в эту эпоху философия начинает рассматривать человека как субъекта познания и деятельности. Эта идейная трансформация в

значительной мере определялась ослаблением церкви, которая на протяжении всего средневековья представляла собой центр духовной жизни людей.

В XVII веке в европейском обществе распространяется учение рационализма, ставящее под сомнение все, что не доказано разумом. Постепенно «богохульство» перестает пугать людей и препятствовать их собственному, индивидуальному видению мира. Философы начинают отвергать сверхъестественное в Библии, считая все неподдающееся разумному объяснению лишним, а противоречащее разуму – неверным. Даже философы, не разделявшие крайностей атеизма, но выражавшие преобладающее настроение умов, неизменно сходились на том, что ясное и отчетливое мышление не найдет в мире ничего, кроме «природы», хотя человек под влиянием невежества и заблуждений сплошь и рядом уклоняется от ее повелений. Так «возвращение к природе» стало средоточием идеологии Просвещения и одновременно политическим вызовом всему «старому порядку».

Просвещение выработало натуралистическое понимание человека, полный смысл которого раскрывается в сопоставлении с христианским его пониманием. Согласно последнему, человек неразрывно и навсегда связан с богом как эталоном абсолютного, не достижимого для человека в принципе совершенства. Этому учению Просвещение противопоставляет концепцию детерминизма. Если поведение человека детерминировано, мы, зная внешние и внутренние факторы, определяющие поступки, можем воздействовать на людей в желаемом направлении, добиваясь оптимального результата. Отсюда и решающая роль воспитания, причем воспитания в самом широком смысле – воспитания всей социальной средой, а не одной только школой. Пороки и достоинства людей – это зеркало состояния общественных дел, и потому совершенствование человека основывается на оздоровлении самого общества. Но откуда может возникнуть стремление к преобразованию в развращенном обществе – оно ведь должно воспроизводить подобных себе людей? Выход из порочного круга находят разум и естественное стремление к счастью, запечатленное «природой» в сердце каждого человека. Разум находит путь, а стремление к счастью придает человеку силы [1]. Просветители идеализируют природу человека, усматривая в его исходном «неиспорченном» состоянии тягу к добру, красоте, справедливости (Руссо).

Одним из главных признаков Просвещения, указывает Ф. Энгельс, было стремление сделать мыслящий рассудок «единственным мерилom всего существующего». Именно эта исходная установка или «парадигма» века Просвещения была с максимальной силой выражена в философском творчестве немецкого мыслителя Х. Вольфа: единственным мерилom, критерием и судьей всего сущего он сделал «разумные мысли» о боге, мире и человеческой душе, т. е. мыслящее, рассу-

дочное рассмотрение всех областей действительности. Вместе с тем именно в мыслящем рассудке Вольф усматривает и основное средство просвещения, образования и воспитания людей, т. е. достижения главной цели своей философии [2].

Выступления просветителей против институтов существующего общественного строя определялись признанием их несправедливости, возникающей в силу пренебрежения разумом. Великая французская революция стала масштабной попыткой изменить эту несправедливость. В возникновении исторического разума опыт французской революции сыграл едва ли не решающую роль. Он послужил проверкой просветительских концепций, своеобразным «решающим экспериментом», который поставила сама история, когда люди впервые попытались сотворить национальное настоящее и будущее согласно своим теоретическим представлениям об оптимальном государственном устройстве [1].

Современная цивилизация, как в ее научно-технических достижениях, так и в борьбе за права человека как универсальную ценность, сохраняет неразрывную связь с интеллектуальной и моральной традицией, заложенной поисками просветителей Нового времени, с их размышлениями о гармонии, свободе и счастье человечества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Французское Просвещение и революция / М.А. Киссель, Э.Ю. Соловьев, Т.И. Ойзерман и др. – М.: Наука, 1989. – 272 с.
2. Жучков В.А. Немецкая философия эпохи раннего Просвещения (конец XVII – первая четверть XVIII в.) / В.А. Жучков. – М.: Наука, 1989. – 206 с.

УДК 130.2:391

Опрышко В. Ю., аспирант кафедры мировой философии и эстетики, Восточнoукраинский национальный университет имени Владимира Даля

ИННОВАЦИОННАЯ ФУНКЦИЯ МОДЫ

История происхождения новаций показывает, что их носителями не всегда выступают властные структуры или те слои общества, которые не находят себе достойного места в культурной действительности или существующих типах культурной деятельности. Зачастую культурные образцы вносятся на общественное обозрение т.н. трендсеттерами, которые сознательно или случайно опредмечивают некую идею, способную взбудоражить массы, либо же безвестно кануть в лету. В роли трендсеттера может выступить любой человек (а иногда даже со-

бытие), и, во многом, случайность определяет перспективы той или иной культурной новации.

Всякое подобное нововведение в той или иной степени обречено на непринятие. Если оно оказывается несовместимым с традиционными основами культуры, если на него отсутствует спрос, если в нем нет заинтересованности у какой-либо группы общества, тогда оно не находит своего места в данной культуре (политическая диктатура делает исключение для этого правила). История культуры знает множество примеров того, как культурные нововведения отторгались и предавались забвению, когда они не отвечали потребностям и интересам соответствующей культурной среды [1]. И, напротив, социальный заказ рождал поток культурных новаций, которые получали признание всего общества.

После зарождения действительно перспективного культурного образца, последний попадает на всеобщее обозрение, и стартует процесс его массового тиражирования и воспроизведения. Здесь ключевым механизмом распространения новаций выступает соответствующий культурный регулятив, именуемый модой. Если упростить процесс культурной динамики до схематизма, то получается, что при достижении общественным организмом определенного уровня развития (так называемого укоренения) появляется потребность к росту, стартует отбор культурных тенденций, а затем, когда социум «нащупал» путь дальнейшего развития, происходит массовое распространение культурного тренда [2]. Культурных границ для моды не существует, - она проникает на самые различные сферы социальной жизни, увеличивая инновационный потенциал общества, готовность к внедрению и принятию нововведений в соответствующих сферах, вне их общепринятой значимости. Модные тенденции способны оказывать влияние на обновление промышленной продукции, технологии, художественных стилей, мировоззренческих схем и т.д.

Стоит отметить, что законы распространения той или иной тенденции трудноопределимы. В любой социальной группе существует определенная степень готовности к нововведениям – инновационности [1]. Мода является источником, результатом и показателем высокой степени инновационности. Поскольку ритм социально-экономической и культурной жизни неодинаков в различные периоды, постольку и степень инновационности одного и того же общества или группы изменяется. Здесь мы понимаем истоки той ошибочной версии, что в закрытых обществах модное поведение отсутствует, на деле же в них просто ограничены источники новаций и возможные пути роста, но в сферах разрешенных мода проявляет себя значительно ярче и обладает большим императивным характером.

Стимулируя инновационность, мода способствует адаптации общества, групп, индивидов к изменяющимся условиям их существо-

вания, как внутренним, так и внешним. Эта открытость к новациям предоставляет человеку и социальной среде больше свободы для совершенствования и поиска собственного стиля. Индивидуальная или групповая рефлексия на ту или иную модную тенденцию отображает характер отношений и взглядов определенной социальной группы на данном временном срезе.

Важно отметить, что мода не всегда вступает в конфронтацию со сложившейся системой взглядов и убеждений, а новации могут варьироваться в рамках общей традиции. Что характерно, время от времени модными значениями наделяются те или иные элементы культурного наследия. Дизайнеры широко используют в своем творчестве стилевые особенности традиционных культур как в одежде, так и в других областях. Примером тому может служить тренд на винтаж, уже целое десятилетие овевающий нас едва уловимым ароматом давно утраченных дней. Выполняемая модой функция инновации нередко способствует сохранению и возрождению культурных образцов.

Таким образом, можно определить инновационную функцию как одну из основополагающих в понимании моды. Благодаря функционированию этого регулятива происходит обновление культурного поля, и общество в лице отдельного человека получает возможность выбора и совершенствования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Блумер Г. Общество как символическая интеракция / Г. Блумер // Современная зарубежная социальная психология. – М. : Эксмо, 2007. – С. 127-149.

2. Гофман А. Б. Мода и люди: новая теория моды и модного поведения / А. Б. Гофман – М.: Эксмо, 2004. – 214 с.

УДК 130.2

Орищенко Н. О., магістрантка, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

МІСЦЕ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ СИМВОЛІКИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ КУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ

Культ Прекрасної Дами зазвичай прийнято вважати соціально-культурним явищем виключно західноєвропейської цивілізації. Проте, аналіз символічних та релігійно-культурних складових даного феномену дають підстави говорити про його вплив на формування тих культур та традицій, що розвиваються згідно європейської моделі та мають можливість ознайомитись з основними елементами вищезгаданого культу. Крім того, актуальність даного дослідження полягає в тому, що

культ Прекрасної Дами та куртуазної культури загалом відіграло значну роль у формуванні західноєвропейської ментальності. Не менш цікавим є і аспект поєднання світського, ідеального жіночого образу з релігійним містицизмом, символізацією подій і явищ, а також вираження підсвідомого, світоглядного сприйняття середньовічної людини. Окремі елементи культу Прекрасної Дами й середньовічної символіки присутні у сучасній культурі, лягли в основу морально-етичних норм та світоглядних концепцій. Тому ще одним фактором актуальності дослідження цієї проблеми є її роль у розумінні витоків формування ціннісних орієнтирів сучасної цивілізації.

Для середньовічної культури, з її залежністю всіх проявів особистого і суспільного життя від релігії, характерним є поєднання повсякденного, реального життя з трансцендентним сприйняттям тих чи інших явищ, метафоричним їх вираженням. Відповідно до такого дещо містичного світогляду важливу роль у світосприйнятті середньовічної людини відіграє символіка, певна сукупність сталих образів, які створюють у свідомості індивіда чіткий і непорушний асоціативний ряд з повсякденними явищами. Ці пари «реального» і «образного» є водночас взаємозамінними, такими, що не потребують додаткового пояснення. Куртуазне кохання, як явище, притаманне середньовічній аристократії, також не позбавлене символізму. Воно, по суті, виражалось комплексом ідеальних образів.

С. Горбовська-Мілевська зазначає, що існує ряд перманентних символів-ситуацій, які використовуються у літературних пам'ятках і слугують об'єднуючим елементом для різних часів, народів і культур. Малий символ, тобто символ-об'єкт, що складається з самого себе, може бути одноденним і вічним, тобто мати актуальні та архаїчні часові фази, здатний архаїзуватися та набувати найновішої семантики. Семіотичними архаїзмами середньовічної епохи є, зокрема, пояс вірності та рицарські лати. На сьогодні це лише історичні знаки, що стосуються віддаленого періоду і символізують його. Але існує вічний малий символ, який актуальний у різні часи і який, за термінологією М.Фуко, має глибоку семіотичну археологію. Це камінь, птах, дерево, тварина, тощо [1].

Символічний спосіб мислення, як самостійний і рівноцінний, є властивістю середньовічного світогляду. Символізм, з точки зору Й.Хейзінги, є результатом пошуку зв'язку між речами, часто неочевидного і випадкового, за рахунок співвідношення суттєвих спільних властивостей із загальною системою цінностей.

Нараховується велика кількість матеріальних та нематеріальних виразників-символів куртуазного кохання:

- Мотузка, шарф, стрічка, хустинка. Е. Клуцкерт трактує її як символ любовного зв'язку, що поєднали даму і рицаря. Й. Хейзінга вважає, що подібні подарунки закоханих одне одному, підсилені зашифрова-

ними девізами та емблемами, набували глибоко символічного значення. Крім того, за умови того, що служіння Дамі осмислювалося у тих же термінах, що й служіння сеньйору, можна говорити про те, що ці предмети слугували своєрідною платою, знаком служіння [5].

- Одяг та його колір:

- Погляд, жест, поцілунок. Ж.Ле Гофф зазначає, що все починалося з обміну поглядами, що підтверджує версію домінування зору, як головного органу чуття. Особливу роль відігравали жести, що супроводжували договори та клятви: ритуал васалітетного оммажу і посвята в лицарі. Звідси походить двоїсте ставлення до символіки рук, що проявилось в ритуалі оммажу. Поцілунок, еволюціонуючи від методу скріплення союзу між васалом та сюзереном, ставав символом куртуазного кохання [3].

- Сади, описи яких символічно пов'язані з іконографічними зображеннями райського саду.

- «Дерево кохання» як символ щастя, та, водночас, зразок поєднання християнської та світської символіки, де є можливість ототожнення Діви Марії та Прекрасної дами.

- Троянда, як один із «вічних символів», здатних переміщуватись у часі і змінювати свій статус з архаїчного на актуальний і навпаки [1]. Троянда у розумінні людини XIII ст. має два основних значення: знак куртуазного кохання і свідчення недоступності Прекрасної Дами, поведінка якої регламентована законами відносин васала з сеньйором. В результаті знайомства середньовічної європейської цивілізації з арабською культурою в результаті хрестових походів, символіка троянди ускладнилась, набуваючи нових семантичних значень, перетворюючись на атрибут пошуку Істини. У літературній традиції Провансу і Лангедоку, внаслідок поєднання філософського та релігійного контексту відбувається співвідношення Прекрасної Дами з Дівою Марією. У XIII ст. символом Діви Марії переважно є лілія – квітка, що символізує чистоту і цнотливість. Однак пізніше вона поступається місцем троянді, що свідчить про трансформацію культу Діви Марії. Разом з тим квітка мала також ряд точок перетину з релігійною традицією. Головними символічними елементами були: колодязь (символ живої води, життя, чистоти), альтанка з трояндами чи кущі троянд, зазвичай в центрі – як символ Діви Марії, листя. Стіна, що оточувала сад, вважалася атрибутом чистоти і цнотливості Діви Марії. Крім релігійно-філософського змісту троянда має також алхімічне та містичне значення – пошук втраченого знання чи отримання його (зривання троянди). Водночас троянда слугувала і вираженням суспільного становища жінки, яку порівнювали з трояндою, котра має шипи, символом гріха (в той час як Діва Марія – троянда без шипів).

Проблемним питанням досі є символіка Святого Граалю, що став символом містичності лицарського начала і втіленням найвищої етич-

ної досконалості, а на думку деяких сучасних дослідників відсилає нас до символіки жіночного. Це зумовлено насамперед відсутністю однозначних інтерпретацій даного символу та різними версіями його вживання та опису в середньовічній літературі, що може бути проілюстровано на прикладі роману Кретьєна де Труа «Персіваль або повість про Грааль», де чаша знаходиться в руках жінки, що суперечить християнській традиції, що можна вважати результатом трансформації образу Марії Магдалини як поєднання християнської традиції та релігії Великої Богині, релігії «жіночого типу» Певні паралелі з образом богині-матері і Прекрасної Дами дослідник знаходить також у окситанському середньовічному романі «Джауфре» [4].

Отже, Культ Прекрасної Дами вже з самого свого зародження передбачав наявність глибоко символічних підтекстів. Це підсилювалося чітко регламентованою системою ритуалів, що супроводжували даний процес від завершення і до закінчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбовская-Милевская С. Индивидуализация символа. «Роза» Г. де Лорриса и «роза» Ж. Жене/ [Электронный ресурс] / С. Горбовская-Милевская – Режим доступа: <http://svr-lit.niv.ru/svr-lit/articles/france/gorbovskaia-milevskaia-individualizaciya-simvola.htm>.

2. Лакан Ж. Семинары. Книга 5. Образования бессознательного (1957/1958) / Ж. Лакан. – М.: Гнозис Логос, 2002 – 608 с.

3. Ле Гофф Ж. Другое Средневековье. Время, труд и культура Запада / Ж. Ле Гофф. – Екатеринбург.: Издательство Уральского университета, 2002. – 331 с.

4. Маркаль Ж. Тайна Святого Грааля. От Ренн-ле-Шато до Марии Магдалины: [пер. с фр.] / Ж. Маркаль. – СПб.: Евразия, 2007. – 319, [1] с.

5. Хейзинга Й. Осень Средневековья. Исследования форм жизненного уклада и форм мышления в XIV и XV веках во Франции и Нидерландах. / Й. Хейзинга. – М.: Прогресс-Культура, 1995. – 416 с.

УДК 332.14

Павлюк М. Т., студентка, Тернопільський державний медичний університет ім. І. Я. Горбачевського

КОРОТКИЙ ОГЛЯД ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ МОДЕЛЕЙ МЕДИЧНОЇ ЕТИКИ

Морально-етичне обличчя медичного працівника, основні його принципи формувалися і удосконалювалися впродовж багатьох століть залежно від політичного ладу, рівня культури, національних та релігійних традицій, а також соціально-економічних і класових відношень.

У сучасній медицині область етичних питань позначається різноманітними термінами: "лікарська етика", "медична етика", "медична деонтологія", "біоетика", "біомедична етика", "сестринська етика". Окреслимо для початку значення цих понять. Медична етика – це вчення про мораль медпрацівників, їх поведінку, взаємозв'язки з хворими, з колегами, із суспільством.

Для того, щоб зрозуміти, які морально-етичні та ціннісно-правові принципи лежать в основі сучасної медичної етики, варто хоча б коротко охарактеризувати їх розвиток у різні історичні епохи. Етичним питанням медицини приділяли пильну увагу багато корифеїв медицини.

1. Модель Гіппократа («не нашкодь»).

Принципи лікування, закладені «батьком медицини» Гіппократом, лежать біля витоків лікарської етики як такої.

У своїй знаменитій «Клятві», Гіппократ сформулював обов'язки лікаря перед пацієнтом, основними положеннями є: повага до життя; заборона на заподіяння шкоди хворому; повага до особистості хворого; лікарська таємниця та повага до професії тощо [1, с. 8].

2. Модель Парацельса («роби добро»)

Інша модель лікарської етики склалася в середні віки. Найбільш чіткими принципи були викладені Парацельсом. На відміну від моделі Гіппократа, коли лікар завойовує довіру пацієнта в моделі Парацельса основне значення набуває патерналізм – емоційний і духовний контакт лікаря з пацієнтом, на основі якого і будується весь лікувальний процес [1, с.15].

3. Біоетична модель. Біоетика – це міждисциплінарна галузь знання і практичної діяльності, що має своїм предметом етичні проблеми, пов'язані з медициною, експериментами на людині, відношенням до живого загалом [2, с. 425]. Сучасна біоетика інтегрує в єдину систему елементи класичної етики та новітні аспекти медицини, філософії, екології, генної інженерії, біотехнології та інших наук. Отож, як слушно зазначає український вчений, доктор філософських наук М.Кисельов, виникнення цього наукового напрямку було реакцією на інтенсивні темпи розвитку медицини і біології [3].

Біоетика – це принцип «поваги прав і гідності людини». Початок сучасного етапу медичної етики пов'язаний з Другою світовою війною. Велика кількість нормативних документів з питань медичної етики зумовлена тим, що, по-перше, сучасний науково-технічний прогрес супроводжується в медицині появою цілком нових етичних проблем (наприклад, у трансплантології), по-друге, надання медичної допомоги в останні 20-30 років усе частіше розглядається під кутом зору гарантій, захисту прав людини.

Сучасна медицина, біологія, генетика і відповідні біомедичні технології впритул підійшли проблеми прогнозування і управління спа-

дковістю, проблемі життя і смерті організму, контролю функцій людського організму на тканинному, клітинному і субклітинному рівні. Тому як ніколи гостро стоїть питання дотримання прав і свобод пацієнта як особистості, дотримання прав пацієнта – право вибору, право на інформацію тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Котельников В.П. От Гиппократ до наших дней / В.П. Котельников. – М. : Знание – Народный университет. Естественнонаучный факультет, 1987. – 112 с.

2. Грандо А.А. Врачебная этика и медицинская / А. А. Грандо. – К., 1988.

3. Кисельов М. М. Біологічна етика в системі практичної філософії / М. М. Кисельов // Практична філософія. – 2001. – № 1.

УДК 141.4

Пилипенко І. А., студентка, Національний університет громадянської захисти України

LA LOBA

Религия – это форма осознания мира, обусловленная верой в сверхъестественное, включающая в себя свод моральных норм и типов поведения, обрядов, культовых действий и объединений людей в организацию [2]. Возникает вопрос, почему религия учит нас верить во что-то сверхъестественное? Почему религия говорит о надежде, вере и любви, но наставляет нас любить то, что мы никогда не видели, то, что якобы существует, но не достигаемо при жизни. Почему объектом религиозной любви является не сам человек? Безусловно, одна из библейских заповедей гласит: «Полюби Ближнего Своего». Но почему нет такой заповеди, как: «Полюби себя», «Верь в себя»? Человек верит в божество, не задумываясь о том, что в центре мыслимого мира для него стоит он сам. Стоит ли обращаться к небу, просить помощи у высших сил и при этом бездействовать?

Девиз Сократа «Познай себя» выразил то обстоятельство, что человек является тайной для себя самого. Люди успешно осваивают внешний мир, но чаще всего оказываются безоружными в мире внутреннем. Люди не видят «ту, что знает» [1], ту, что находится глубоко в каждом из нас, к которой надо обращаться и к которой стоит прислушиваться. Многие ответы на интересующие меня вопросы предлагает книга Клариссы Эстес «Бегущая с волками». Автор является представителем юнгианской традиции в современной психологии и посвящает свою работу интерпретации сюжетов сказок в аспекте гендерной спе-

цифики женщины. Эстес полагает, что в каждой женщине живет первозданное, естественное существо, полное добрых инстинктов, сострадательной созидательности и извечной мудрости. Но это существо – Дикая Женщина – находится на грани вымирания [1]. Но, вместе с тем, «...эта книга о женском архетипе на самом деле универсальна. Замените понятие "Первозданная Женщина" на "Первозданный Мужчина" – и вы увидите, что польза, которую принесет эта книга вашей душе, не имеет половой принадлежности» [1].

У каждого человека есть внутренняя сила. Но большинство людей пытаются скрыть ее глубоко в душе. Одна из причин коренится в унификации личности социумом, которая в современном мире восходит в степень кризиса идентичности, когда человек отвыкает спрашивать себя, кто он, для чего живет. Социализация человека принимает настолько превращенные формы, что они уничтожают его индивидуальность или заставляют отказываться от намерений как-то проявить ее. Поэтому мнения и нормы общества существуют не в виде нормальной социально-нравственной практики, а в форме навязываемых стереотипов. Человек же, боясь выделиться из толпы, действует строго по намеченному сценарию, по образцу, который подает нам то самое общество. Мы не берем во внимание важнейшую часть нас самих, наши инстинкты, наше «шестое чувство», наш инсайд. В понятие инстинкт я вкладываю не то звериное, что заставляет нас действовать, не смотря ни на что, не то самосохранение, о котором говорится в поговорке: «идти по головам», а самое доброе инстинктивное поведение, возможно помощь другим и в первую очередь себе. Тот инстинкт, который зовет каждого помочь, который знает, как оказать эту помощь, который находит всегда верный выход из лабиринта собственных проблем.

Религия также может дать возможность для инсайда. Но может и увести от нее, так как религиозный опыт не дифференцирован в отношении осознания себя самого, он есть опыт проекции своих качеств на высшее существо. Поэтому религия, при всем множестве ее видов и форм, таких как христианство, буддизм, даосизм, ислам, сикхизм, не может дать человеку того, что нам представляется главным. Нет такого культа, который обучал бы нас верить в свое «Я», рассчитывать на свои силы и не ждать подачи «сверху».

Я считаю, что сутью всех религий является отказ от понимания. Религия делает нас слабыми, уязвимыми и не способными действовать. Лишь только любовь, вера в себя и умение следовать инстинктам жизни дает возможность человеку ощущать себя целостным, единым с природой и, главное, единым с собой.

Каждый из нас – человек природы. В каждом из нас есть что-то первозданное, то, что нельзя подавлять, потому что в данном случае дикое означает естественное. В каждом из нас есть маленький ребенок, взрослый и старик. В каждом из нас есть La Loba – та, что знает.

Іменно вона допомагає нам правильно діяти, і виходить із тупиків наших страхів. Іменно її варто слухати, в неї варто вірити, з нею варто жити. Тому що La Loba дає те, чого немає ні в одній релігії, вона дає істинну гармонію. Тому що вона і є Ви!

Я не отрицую існування вищих сил, існування божества. Я просто вірю в себе, в своїх близьких і в безмежну любов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Эстес К.-П. Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях» / К.-П. Эстес. – София, 2007.

2. Миронов А. В. Основы религиоведения: Рабочая книга преподавателя и студента. / А. В. Миронов, Ю.А. Бабинов. – М. : НОУ, 1998.

УДК 321.895

Пономаренко Л. В., аспірантка кафедри політичних наук, Інститут політології та права НПУ ім. М. П. Драгоманова

ПРОБЛЕМА ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Інформаційна епоха, що нині домінує у сучасному світі, стає епохою інновацій, оскільки визначальним чинником розвитку людства виступає інтелектуальна та управлінська мобільність. Відтак, ще з 1950-60-х років почала проявлятися підвищена увага західних дослідників до вивчення інноваторського потенціалу суспільства.

Виходячи зі змісту визначень категорії «інновація» в різних дослідженнях, можна зробити висновок, що цей термін безпосередньо є пов'язаним із появою нових комбінацій (Й. Шумпетер [4, 84-154]), зі зміною рутини (Р. Нельсон, С. Уінтер [3, 46]), з процесом перетворення можливостей у нові ідеї, які широко впроваджуються в практику (Д. Тідд, Д. Бессант, К. Павітт [5, 38]), тобто із новим явищем, новаторством, що у свою чергу протиставляється традиційним формам дії, мислення та поведінки. Тобто, інновацією є все те, що виходить за рамки традиційного, звичайного або усталеного.

У свою чергу, як інновація протиставляється традиції, так і сучасне суспільство, засноване на домінуванні науково-технічних інновацій, протиставляється традиційному, що засноване на відтворенні схем людської діяльності, форм спілкування, організації побуту, культурних зразків тощо. Варто зазначити, що позиції, яка ґрунтувалася на вищезазначеній класифікації, дотримувалися такі вчені, як Д. Белл, А. Турен, Е. Тоффлер, П. Дракер, З. Бжезинський, Й. Масуда та ін.

Відтак, перший тип суспільства (сучасний) характеризується прагненням до максимально ефективного використання ресурсів, по-

шуком, використанням та цілеспрямованим розвитком нових досягнень науки та техніки в усіх областях людської діяльності на основі впровадження інновацій. Другий (традиційний) – передачею знань, чітким слідуванням встановленим звичаям і традиціям, тобто характеризується відтворенням самих себе.

До сучасних, технотронних суспільств, у яких, як зазначав З. Бжезинський, пануюча роль належить знанням, відносять євро-американське, а до традиційних – більшу частину Африки, істотну частину Латинської Америки, більшу частину Сходу. Така класифікація суспільств є досить умовною, адже кожна цивілізація (кожне суспільство) має певний набір особливостей, що вирізняє її з-поміж інших. Однак, цей поділ непозбавлений сенсу, так як спостерігається з античних часів й дотепер.

Умовність зазначеної класифікації підтверджує той факт, що такі країни, як Японія, Тайвань або Корея у взаємовідносинах «особа – суспільство», у системі цінностей і норм та ін., належать до традиційних цивілізацій, однак сьогодні вони стали лідерами постіндустріального суспільства та визначаються багатьма науковцями як технотронні цивілізації.

Нині ми можемо спостерігати з якою швидкістю прискорюється соціальний час, як інновації дедалі помітніше наповнюють життя суспільства, полегшуючи тим самим тягар його існування, як підвищується ступінь незалежності людини від природи, як все виразніше проявляються такі цінності, як воля та особистість. Але простір інновацій при цьому аж ніяк не обмежено техносферою, мабуть, ще більш масштабне явище – соціогуманітарні винаходи та технології [2, 106-129].

Саме інновації відіграють передову роль у наш час, що в сутності своїй орієнтован на ідею прогресу. Дедалі частіше ми можемо спостерігати як у повсякденне життя людей свідомо та цілеспрямовано вносять зміни, орієнтовані на подальший розвиток суспільства. Тобто, інновації становляться дійсністю сучасності.

Таким чином, інновація повинна містити такі компоненти як новизна та значимість (корисність), що становлять та розвивають єдність існування та сутності. А значимість (корисність) є в свою чергу тією заданою та обґрунтованою самим устроєм світу, реальністю, куди новизна може включитися. Тобто, інновація це єдність нового та значимого. Із цього погляду інновація може бути визначена як ставання необхідним того, що було (чи – здавалося) досі неможливим [1, 40-44].

Отже, як підсумок, варто зазначити, що інновації, виходячи з їх функціонального наповнення, можуть, більш того, вони повинні стати засобом формування нової політики держави, якщо остання зорієнтована на прогресивний розвиток країни та всього суспільства. Крім того, задля збереження динаміки у своєму розвитку, інноваційна політика в будь-якій країні, в тому числі й в Україні, повинна перетворитися на

самостійний національний проект, так як існуюча реальність, за якої світ стає все більш глобалізованим, вимагає постійних і ефективних змін. Саме на цих підставах, як зазначають фахівці в цій галузі, інноваційна орієнтація на мінливу суспільну динаміку стане запорукою конкурентоспроможності, стабільності й успіху як держави, так і кожного її громадянина. Проте варто пам'ятати, що інноваційна діяльність, відзначаючись творчим характером, відповідно потребує формування творчого середовища і самодостатньої особистості, спроможних до самостійної діяльності. А, як відомо, ефективне функціонування в інноваційній сфері можливе тільки за умови набуття відповідної технологічної готовності, і, що не менш важливо, готовності суспільства адекватно сприймати і раціонально використовувати інноваційні здобутки. Тож людство повинно переглянути пріоритетні напрями інноваційного розвитку і прийняти стратегію поступового, розумного просування нововведень, впровадження раціональної інноваційної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бідзюра І. Який світогляд реформаторів – така й реформа / І.Бідзюра // К.: Віче. – 2004. – №3. – С. 40-44.

2. Инглхарт Р. Культура и демократия / Р. Инглхарт // Культура имеет значение. Каким образом ценности способствуют общественному прогрессу / Под ред. Л. Харрисона, С. Хантингтона. – М.: Московская школа политических исследований, 2002. – С.106-129.

3. Нельсон Р., Уинтер С. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Нельсон, С. Уинтер. – М.: Финстатинформ. 2000. – 474 с.

4. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1992. – 231 с.

5. Tidd, J., J. Bessant, and K. Pavitt. Managing Innovation. John Wiley & Sons. LTD. Chichester. 2004. – P. 38.

УДК 94 (477)

Резніков В. В., аспірант, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ В 1917-1921 РР. (НА ПРИКЛАДІ НАЗВ ВОЄННИХ ФОРМУВАНЬ)

Філософські та енциклопедичні словники дають різне трактування терміну «традиція», проте головний сенс даного слова залишається незмінним. Традиція (від лат. *traditio* – передача) – це елементи культури, що передаються від покоління до покоління і зберігаються протягом тривалого часу. Традиції тією чи іншою мірою і в тих чи інших формах присутні в будь-якому суспільстві і практично в усіх сфе-

рах культури. Її можуть втілювати певні суспільні інституції, норми поведінки, цінності, ідеї, звичаї, обряди і т.д.

Питання здобуття українцями власної держави та можливості плекати традиційний спосіб життя набуло особливої актуальності в перші 20 років ХХ ст. Чи не вперше після часів Богдана Хмельницького в населення українських етнічних земель з'явилася можливість створення власної незалежної держави та вільного самостійного розвитку.

У 1917 році в процесі національного відродження постала українська держава. Проте шлях її утвердження не був легким. В Україні залишалося чимало невирішених проблем. На місцях і, особливо в прикордонних районах України, влада Центральної Ради була формальною. Надії на мирні перетворення обірвала війна Радянської Росії проти Української Народної Республіки. Через скептичне ставлення лідерів Центральної Ради до військового питання УНР не мала достатньої кількості боєздатних військ.

Проте формування бойових формацій як в армії УНР, так і на місцях тривало. Варто зазначити, що перші організації українців-військовиків виникли ще в царській армії. Відповідно до героїчних часів Гетьманщини, новостворені одиниці називалися іменами козацьких ватажків чи назвами, що безпосередньо пов'язані із боротьбою українського народу проти поневолювачів. Розглянемо деякі із них.

Український військовий клуб імені гетьмана П. Полуботка – українська військова організація, заснована 16 (29). 03. 1917 р. на військовій нараді представників київського гарнізону. 18 (31). 03. 1917 р. на засіданні Клубу затверджено Статут, який розробив М. Міхновський. Згідно зі статутом, головною метою організації було визнано згуртування всіх військовиків, лікарів, військових урядовців (українців за національністю) для створення української армії та для продовження боротьби «за повну свободу України». Справами клубу керувала Рада, що складалася з 24 членів і 12 кандидатів. Очолював Раду М. Міхновський. Клуб відкривав свої філії на фронтах і по всій Україні. Перед місцевими осередками ставилося завдання сприяти зростанню національної свідомості шляхом розповсюдження брошур, часописів та відозв із закликом до військовиків-українців об'єднуватися в окремі національні громади та встановлювати зв'язок із організацією. У травні 1917 р. за участю клубу сформовано Перший український козацький полк ім. гетьмана Богдана Хмельницького на чолі з штабс-капітаном Д. Путником-Гребенюком. Під впливом членів організації відбувалася українізація й інших військових частин. Члени клубу М. Міхновський та В. Павелко брали участь у підготовці виступу полуботківців 1917 р., внаслідок якого планувалося захопити владу в Києві і змусити Українську Центральну Раду проголосити незалежність України.

Перший Український корпус – одна з перших українських військових частин, створених на Східному фронті у 1917 р. Сформований

ген. П. Скоропадським на базі 34 корпусу російської армії відповідно до наказу Л. Корнілова від 18.07. (31.07.) про українізацію частини. Після виведення з особового складу частини неукраїнців, корпус було переведено для доукомплектації. Реорганізація корпусу завершилась 01.10.1917 р., Старшини корпусу мали окремі відзнаки – пагони з жовтими смугами по блакитному полю. Полки корпусу дістали назви – Перший Київський полк ім. гетьмана Б. Хмельницького, Другий Стародубський полк ім. гетьмана І. Скоропадського, Третій Полтавський полк ім. гетьмана П. Сагайдачного та ін. Наприкінці 1917 р. корпус, загальна чисельність якого нараховувала близько 60 тис. бійців, став однією з найдисциплінованіших і найбоездатніших частин військ УНР. У листопаді 1917 р. корпус під командуванням П. Скоропадського в рні Вінниці роззброїв 2-й гвардійський корпус, який намагався прорватись на допомогу більшовицьким частинам у Києві, і під вартою вислав їх у Росію.

Але вже протягом січня 1918 р. внаслідок недалекоглядної політики Центральної Ради у військових питаннях, корпус як і багато інших підрозділів військ УНР напередодні найважливіших боїв з російськими більшовицькими військами, фактично самодемобілізувався.

Вільне козацтво – українські добровільні військово-міліційні з'єднання, створені для захисту Української держави і охорони правопорядку. Перший кіш було сформовано у квітні 1917 р. у Звенигородському повіті на Київщині. Кошовим отаманом став С. Гризло. Ініціатором створення Вільного козацтва був селянин з с. Гусакова Звенигородського повіту – Смоктій. В серпні 1917 р. добре організовані вільно-козацькі підрозділи існували в Бердичівському, Борзнянському, Київському, Канівському, Черкаському, Ніженському та Уманському повітах. Відділи Вільного козацтва створювалися за територіальним принципом з національно свідомих селян і робітників віком старше 18 років. Основним тактичним підрозділом була сотня. Кількість бійців сотні могла бути різною – від 55 до 700 чол. Сотні однієї волості об'єднувалися у курінь, курені в полк, а полки цілої округи утворювали кіш. Старшина була виборна. Сотенна старшина складалася з п'яťох членів: сотника, писаря, скарбника, хорунжого і бібліотекаря. Сотня мала свій прапор, канцелярію і бібліотеку.

У серпні-вересні 1917 р. вільно-козацький рух охопив всю Київщину, Чернігівщину, Полтавщину, Катеринославщину, Херсонщину, Кубань. Були створені коші ім. Семена Палія, ім. гетьмана П. Сагайдачного та ін. Одним з найкращих був «Гайдамацький курінь» на Херсонщині, який нараховував близько 8 тис. бійців.

У травні-червні 1918 р. на вимогу німецького командування відділи Вільне козацтво було роззброєно і розформовано. Проте значна частина козаків зберегла зброю і згодом увійшла до складу частин Армії Української Народної Республіки.

Загалом можна відмітити, що створення національних збройних формацій на базі українських традицій, перш за все козацьких, масово тривало по всій Україні аж до трагічної поразки Національної Революції 1917-1921 рр. та втрати незалежності нашою державою на довгі 70 років.

ЛІТЕРАТУРА

1. Милуков П. История второй русской революции / П. Милуков. – София, 1923. – Т.1.
2. Українське відродження 1917-1920 рр. на Сумщині. – Т. 1. – Суми, 2010. - 280 с.: іл.
3. Державний архів Сумської області (ДАСО). – Третій Універсал Центральної Ради. – Листівки. № 2672.

УДК 340.12

Рудик В., студент, Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»

ДО ПИТАННЯ ПРО ДИНАМІКУ ЗМІНИ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ ЗА ЧАСІВ ХРЕЩЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Підтримання спадковості є ключовим у змісті поняття традиції. Інакше кажучи, правова традиція – це система зв'язків правового сьогодення з правовим минулим, причому з допомоги такої системи відбуваються певний вибір, стереотипізація досвіду та передача правових стереотипів, які згодом знову відтворюються.

Цікаво, що правові звичаї вважалися чим-то визначеним ще до прийняття християнства на Русі, адже язичництво не заперечує божественного походження Всесвіту, людини, суспільства. Однак з прийняттям християнства розуміння розширюється: влада від Бога, князя влада мають божественне походження, а князь – миропомазаник. А якщо влада має божественне походження, добиватися її насильницьким шляхом неможливо – це супротив сумління, проти правил, є грішним. Православ'я проклинає тих, хто йде до влади насильницьким шляхом, проти волі Бога. У цьому великий смисл православ'я, без якого важко зрозуміти наслідки усобиць, княжих розбратів, неоголошеної війни всіх проти всіх, якою була просякнута язичницька Русь.

Однак, як уявляється, традиція, і передусім правова, є мінливою та прагне враховувати фактор суб'єктивної інтерпретації. Тому зміни, що відбуваються з традицією, розглядаються як прирощення нових елементів правової культури на тлі тих елементів, які залишаються незмінними. Так, наприклад, не вдалося відразу зжити язичницьке випробування водою та залізом, що набуло вигляд тортур. Для цього

прийшлося привнести у свідомість держави, правників, творців карних наказів тощо православну моральність. Це означає, що формувалось таке розуміння правди, справедливості, яке виключало насилля як метод вирішення суперечок. Крім, хіба що, кровної помсти, яка протрималась доволі довго, поки право різко не виступило проти цього в особі Володимира Мономаха. Звичаї та традиції зливались з поняттям закону, а законом звався звичай, зафіксований на папері. Той факт, що язичницька Русь жила за традиціями та звичаями, неможна протиставляти православ'ю. Навпаки, православ'я потім ці звичаї освятило, зміцнило. Однак дещо, звичайно, й змінилося, передусім певні язичницькі обряди та звичаї. Наприклад, у період язичництва панувало своєрідне розуміння Божого суду. Вважалося, що право завжди на боці переможця. Спірні питання вирішувались мечем. І коли князь виборював собі престол, не рахуючись з законом, то він виступав як язичник. Православ'я ж це заперечувало. Проте такий звичай закріпився надовго, наприклад, у дуелях, які проіснували аж до ХХ століття.

Слід також визнати, що зазвичай традиції мають ідеологічний зміст і що уявлення про минуле можуть змінюватись залежно від інтерпретації. Відтак правове минуле, що ми його сприймаємо, є пластичним і може ретроспективно перетворюватися людьми з сьогодення. Можна, наприклад, дорікати Петру Першому за надмірний раціоналізм, згідно з яким все темне та неосвічене має бути знищене, вижите, витиснене, у тому числі й із застосуванням сили. На практиці це здійснювалось і під час революції початку ХХ століття, а також протягом колективізації. Раціоналістичний погляд на історію в своїй основі є атеїстичним, практично завжди веде до виправдання насилля та розглядає право у безпосередньому зв'язку із силовими структурами. З другого боку, ультранаціоналістичні рухи часто змінюють обличчя традиції, на відродження якої претендують. Тому слід розрізняти реальну та імагінативну традиційність та обов'язкового враховувати це при вивченні правової традиції як такої.

УДК 130.2:168.522

Сильченко Ю. С., студентка, Национальный университет гражданской защиты Украины

ПРОБЛЕМА УТРАТЫ ТРАДИЦИЙ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Современный этап социально – культурных проявлений характеризуется диффузностью, проблемой идентичности и утратой традиций. Стремительный прогресс, эволюция науки и техники открывает серию новых сложных ситуаций, обнаруживая возможности, к кото-

рым мы оказались неготовыми. Опасность подобных ситуаций состоит в том, что социум не успевает вырабатывать системы ценностей, соответствующие уровню технической цивилизации и утрачивает ценности уже существующие.

Новая ситуация, в которой оказалось человечество, может привести к распаду многих традиций, в том числе традиционных форм религиозной жизни. Возникают новые духовные образования, и христианство не всегда может ввести их в сферу бытия. Рассмотрим лишь некоторые моменты имеющие отношение к феномену потери традиций.

Данные современной науки свидетельствуют, что фольклорные традиции, традиции материальной и духовной жизни народа, развиваясь в течение многих веков, обладают естественным и безупречным механизмом адаптации в изменяющихся объективных условиях их бытования. Традиции народной культуры, согласуя в своих законах свойства консервативности и постоянного обновления, выстраиваются в исторически многослойную и, вместе с тем, целостную систему, в которой прошлый опыт, при необходимости, может быть востребован и воссоздан. Традиции не теряются бесследно и сами по себе. Они могут быть подавлены, пресечены в активных формах их существования. Но, свертывая многообразие своих проявлений и функций, традиции сохраняют истоки жизненной силы на глубинных уровнях этнического мироощущения и сознания, на уровне генотипа, возрождаясь в прежних или иных формах при новых благоприятных условиях. [3]

Эта важнейшая особенность традиционности дает объективные основания для уверенности в том, что при неисчислимых утратах, при всей несопоставимости конституционных норм нашего прошлого и современности, при всей исключительности сложившейся ситуации, сегодня еще осталась возможность удержать связующие нити, которые дают нам право претендовать в качестве прямых наследников на труды и славу наших предков, на нашу историю. Эти связующие нити - последнее поколение наших дедов, матерей и отцов, их память и слово, наше заинтересованное к этому наследию внимание.

Десятилетия «атеистического» развития русской советской культуры, естественно, не могли пройти для общества даром. Исчезли создававшиеся столетиями связи между православной религией и искусством, невозвратно разрушился семейно – усадебный быт, практически исчезли традиции народных религиозных праздников. [2]

Следствием утраты национальных религиозных традиций можно считать и происходившую в 90-х гг. XX в. бурную американизацию русской культуры (культура как бы потеряла иммунитет), а в какой-то мере и усиление аморальности. Активная пропаганда культа насилия, коммерциализация искусства, проникновение чужеродных верований вряд ли восполнит те стабилизирующие начала, которые со времен Крещения Руси определяли развитие национальной культуры [1]

Мы приходим к заключению о том, что традиции – основа жизни любого общества, именно они гарантируют сохранение тех черт менталитета, которые обеспечивают постоянство и устойчивость нации и делают этнос исторической реальностью. Их полная утрата, полное преобразование означает потерю национальной самобытности, гибель народа, этноса. «Народ, даже утративший свою государственность и свободу, все же продолжает существовать, но утрата традиций означает исчезновение народа»

ЛИТЕРАТУРА

1. Киселёв Г. С. Трагедия общества и человека / Г. С. Киселёв – М.: Политиздат 1992. – 385 с.
2. Панфилов О. М. Парадокс традиции. Традиции и обновление / О. М. Панфилов. – Новгород: АСТ-ПРЕСС, 1995. – 256 с.
3. Скворцова Е. М. Теория и история культуры / Е. М. Скворцова – М.: Педагогика, 1999. – 426 с.

УДК 130.2:168.522

Скидан А. В., студентка, Национальный университет гражданской защиты Украины

ПРОБЛЕМЫ РЕЛИГИОЗНОЙ КУЛЬТУРЫ В ОБЩЕСТВЕ

Начиная изучать христианство, мы открываем для себя мир захватывающих образов, мир, полный нескончаемых вопросов. Для евреев христианство является и элементом привычной культурной среды, и одновременно скрытым источником воздействия на нашу жизнь. В обществе существенным является интерес к поиску смысла христианской религии. Говоря о христианстве, люди часто задаются вопросом: в чем заключаются значение и глубинный смысл христианской религии? Почему она заняла столь важное место в жизни человечества, как случилось, что христианство оказывало влияние на миллионы людей на протяжении более двух тысячелетий? Каково его место в жизни каждого человека, в нашем обществе и нашей культуре? Эти вопросы актуальны для любой религии, но они приобретают особую весомость в обществе, где практически каждый день сталкиваешься с верующими христианами и ощущаешь воздействие этой религии на политику, образование и культуру.

Наиболее простым способом вернуть культурные ценности является попытка многих людей возратить в свою жизнь элементы обрядности. Существуют дни великих праздников, в которых люди пытаются отнестись друг к другу с большей порядочностью, добросовестностью, Но этого мало! Необходимы хотя бы скромные познания о

христианстве, его истории. Людям необходимо прочувствовать глубину этого учения, так как оно определило судьбы стольких людей и народов.

Прежде всего целесообразней выяснить что мы вкладываем в понятие христианства. В наиболее общем виде можно сказать, что христианство – это религия людей, верующих в Иисуса Христа как Спасителя мира. Фактически о человеке по имени Иисус Христос нам известно очень мало. Следует отметить, что, строго говоря, только Иисус является именем собственным, так как слово «Христос», образованное от греческого термина, обозначает Мессия, то есть «назначенный Богом».

Однако важно, что именно «церковь», то есть оформленное общество, проповедовала учение Иисуса и писала о Нем. Люди, верующие в Иисуса, образуют организованное сообщество. Этому сообществу свойственна разработка и соблюдение определённых норм и ритуалов. Христиане всегда верили, что они продолжают миссию Иисуса, проповедуя грядущее царство в ожидании его возвращения; что Он – Спаситель, который вернется. Вначале, будучи еврейской общностью, они приняли убеждение, что в конце времен Бог пошлет Мессию, чтобы Тот как царь правил новым, совершенным миром. Таким Мессией и стал Иисус. При этом христиане также считали, что жизнь, смерть и воскресение Иисуса изменили их настоящую жизнь и обеспечили будущее спасение. Согласно их представлениям, когда наступит конец света, некоторые души будут приговорены к наказанию, в то время как других ждет спасение, при этом те, кто принадлежал к церкви, должны оказаться среди спасенных. Они ощущали воздействие будущего спасения и в своей настоящей, интенсивной духовной жизни, что выражалось в том, что они живо предчувствовали будущие события. Как Иисус это сделал – являлось глубокой тайной, которой проникнуты церковные обряды и учение.

Итак, под термином христианство мы имеем в виду совокупность обрядов и верований, а также институты и церкви, созданные чтобы поддерживать, выражать и передавать духовную традицию. Понятие «религия» обязательно включает церковь и церковную иерархию, членов церковной общины и духовенство, а также характерное для этой религии мировоззрение, практикуемые ею обряды, этические нормы, которым она учит, разработанную ею доктрину, а кроме того, искусство, литературу и музыку, которые она использует для выражения религиозных чувств и идеалов.

Многие из этих базовых структур имеют аналоги в других религиях. Назовем лишь несколько примеров: ритуалы крещения в воде и священной общей трапезы являются общими для многих религий, в ряде религий возникает идея святой общины или святых людей; разлад между действительностью и идеальным миром, выразившийся в хрис-

тианської ідеї спасення, знаком приверженцям різних релігій. Однак порівнювати ці окремі ізольовані концепції було б помилкою. Буде правильніше сказати, що стійкі структури християнства вказують на те, що різні релігії виростили на одній ґрунті, де можна знайти глибинні корні різних віровань.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бердяев Н. А. Философия неравенства / Н. А. Бердяев. – М. : Советский писатель, 1990. – 346 с.
2. Скворцова Е. М. Теория и история культуры / Е. М. Скворцова – М.: Педагогика, 1999. – 426 с.
3. Киселев Г. С. Трагедия общества и человека / Г. С. Киселев – М.: Политиздат 1992. – 385 с.
4. Коган Л. Н. Теория культуры / Л. Н. Коган. – Екатеринбург: Урал, 1992. – 240 с.

УДК 94.(477)

Соколов О. О., студент, Національний університет цивільного захисту України

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА КУЛЬТУРУ УКРАЇНИ

Абсолютно нову динаміку в розвиток культурних середовищ на планеті внесла епоха глобалізації та ера інформаційних технологій, по суті, зробила весь світ, за образним висловом «великим селом» з абсолютно нічим не обмеженим доступом будь-якої людини до ідей, образів, досягнень і проблем будь-якої культури (хоча б на суто інформаційному рівні).

З другого боку, весь світ став об'єктом досить відчутною експансії саме західної (а в більш вузькому сенсі – перш за все американської) культури, і ця обставина породжує суттєві проблеми.

Для культурної глобалізації характерне зближення ділової та споживчої культури між різними країнами світу і зростання міжнародного спілкування. З одного боку, це призводить до популяризації окремих видів національної культури по всьому світу. З іншого боку, популярні міжнародні культурні явища можуть витіснити національні або перетворювати їх на інтернаціональні. Більшість це розцінюють як втрату національних культурних цінностей і борються за відродження національної культури.

Ізольованість від світу, замкнутість у власних рамках була ідеалом суспільства аграрного типу, для сучасного ж суспільства характерний тип людини, вічно обходячий встановлені межі і якому надано новий погляд, завжди рухомого перш за все мотивами оновлення та

зміни. Процеси взаємопроникнення світоглядів і культур йдуть все активніше, в Україні стали відомі багато феномени, скажімо, індійської чи китайської культури. Ісламська культура вже не настільки чужа і незрозуміла для українських людей, як вона була, скажімо, у XVIII столітті. Очевидно, що в подібних процесах більше позитивного, ніж негативного. Вони, звичайно, сприяють взаєморозумінню людей різних традицій, духовно збагачують національні культури.

Але на практиці ж виявляється, що замість збагачення традиційних культур культурами інших країн і народів, замість розширення культурного діапазону, ми маємо справу з чимось якраз зворотним. Навколишній культурний ландшафт не тільки не збільшує своєї різноманітності, але прагне до одноманітності, причому одноманітності знову-таки не нашої, а чужої, перейнятої з далеких країн. Що характерно, це явище помічають не лише в Україні, але і в безлічі країн, де культурні новації епохи глобалізації так само викликають значне відторгнення.

Головною особливістю Української культури є те, що вона постійно зазнавала впливу інших культур, і не завжди ці впливи були позитивними. Українці завжди були під впливом інших держав (Польщі, Туреччини, Росії), що наклало великий відбиток на розвиток української людини.

Українська культура – це загальноєвропейська культура, але українці завжди могли успішно пристосовуватися до змін. Тому з початком глобалізації, ми дуже активно вбираємо західні цінності, ідеали та інтереси. Сучасні західні кінофільми, книги, музика різних країн також активно впливають на нас .

У сучасному світі є все для засвоєння західних цінностей. По-перше, у світі не залишилося більше освітніх систем, крім західної (які залишилися, перебувають нині в глибокій кризі). По-друге, Інтернет зробився всеосяжну, а більша частина міститься в ньому інформації за своїм походженням – західна. Західна культура проникає у свідомість людей світу не через повчання і переконання (як будь-яка національна), а шляхом спокус: адже кожен її артефакт, за великим рахунком, є товаром, який продавець прагне продати з найбільшою віддачею для себе і тому зробить все можливе для успіху своєї торгівлі. Простір будь-якої іншої культури, з позиції сучасного Заходу – просто закритий ринок, що робить прибуток нижче максимального, і тому вимагає свого відкриття усіма можливими способами.

Отже, хоча глобалізація принципово змінює наш світогляд та ідеали, все ж варто враховувати, що з нею прийшли і важливі позитивні наслідки. Головним завданням в умовах глобалізації є не втратити свою самобутність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вежновец Е.Н. Глобализация / Е. Н. Вежновец, Н. И. Сидорская // Социология: Энциклопедия. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1312 с.
2. Гринин Л. Е. Глобализация и национальный суверенитет / Л. Е. Гринин // История и современность. – 2005. – № 1. - С. 6-31.
3. Делягин М. Мировой кризис: общая теория глобализации: Курс лекций / М. Делягин. – М.: ИНФРА, 2003. – 768 с.
4. Емельянов-Хальген А. Глобализация и традиционные культуры [Электронный ресурс] / А. Емельянов-Хальген. Режим доступа : <http://evrazia.org/article/1653>.

УДК 279.12

Сошенко А. В., студентка, Національний університет цивільного захисту України

СЕКТИ ТА ЛЖЕВЧЕННЯ СУЧАСНОСТІ

Свобода совісті та право сповідувати будь-яку релігію є невід'ємними конституційними гарантіями людини, запорукою здорового існування та функціонування суспільства. Проте, виходячи з реалій сьогодення, можна спостерігати діяльність релігійних організацій, що направлена далеко не на задоволення духовних потреб громадян [2]. Ситуація, що склалася є постійною темою для обговорення в суспільстві та є джерелом занепокоєння правоохоронних органів, що зайвий раз демонструє актуальність питання, що мною розглядається. Не вдаючись до історії виникнення та питань законності існування харизматичних рухів та сектантських релігійних організацій, розкриємо найбільш поширені механізми, що споконвіку використовуються останніми з метою маніпулювання віруючими заради корисливих чи інших цілей.

Як зауважив Рон Хаббард (лідер церкви сентологів, яка, до речі, заборонена в більшості держав) «Хочеш стати мільйонером – створи свою релігію». Ні для кого не є таємницею, що діяльність альтернативних релігійних течій спрямована або на збагачення, або на культивування особи лідера так званої «церкви» [1].

Насправді, механізм простий, і тому діє безвідмовно. Для впливу на людей використовується тиск на їх свідомість через існуючі в них особисті проблеми, яких у прихожан, що залучаються, м'яко кажучи, вистачає. Тут необхідно зауважити, що більшість харизматичних рухів виникли за кордоном, а вже згодом поширилися і на наше суспільство. Іноземні спеціалісти в галузі психології розробили значний за обсягом інструментарій впливу, який при вдалій дії на громадян розвинутих держав безвідказно спрацьовує в нашому середовищі з його соціаль-

ними, економічними, політико-етнічними та національно-релігійними проблемами.

Діяльність харизматичних організацій – це свого роду «відхід» від традиційних канонів Біблії зі своїм трактуванням, яке в свою чергу, нічого конкретного в своїй суті не має, тому сприймається прихожанами як істина, хоча насправді є лиш тим, що вони хочуть почути. Також, проповідники, на основі Закону Божого, ставлять свій безумовний та беззаперечний авторитет, утверджуючи «несхожість та істинність» своїх слів в свідомості людей. Але не завжди цього достатньо, тому під час служінь харизмати широко застосовують прийоми гіпнотизування, введення людей в трансopodobний стан, який самі пояснюють, як благодать, що сходить на віруючих. Процес молитов постійно проходить під музичним супроводом, що підібраний дуже грамотно, з звуками та тактами, що постійно повторюються, у поєднанні з легкою ненав'язливою музикою та простими, двострофними фразами. Навіть саме приміщення підбирається дуже ретельно, з гарною акустикою та можливістю правильно розмістити людей. У пастиря, що веде проповіді є велика кількість помічників, які також відіграють значну роль, що полягає у допомозі при введенні в трансopodobний стан. Розташували помічників за периметром віруючих, проводиться молитва, яку помічники повторюють кожен із своїм інтервалом. Отриманий «словесний резонанс» збентежує та розслабляє, що і потребується.

Вагомим засобом впливу також є можливість зцілення, якою, безумовно наділений керівник громади. Під час процедури зцілення, пастором також застосовуються засоби гіпнозу, такі як раптове проникнення з простору спілкування в інтимний простір віруючого у поєднанні з тілесним контактом та невнятною молитвою, що вимовляється за допомогою вище вказаних помічників і «словесного резонансу».

Хочеться зауважити, що це далеко не всі засоби впливу з-поміж значного спектру доступних прийомів, які у поєднанні з м'якими законодавством в сфері релігії «розв'язують руки» діяльності харизматичних та сектантських рухів. Прикро те, що дана ситуація є загальновідомою та обговорюваною на протязі багатьох років, проте змін, тим більше радикальних, в найближчий час не очікується.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дворкин А. Л. Сектоведение / А. Л. Дворкин. – М. : Изд. Братства Во Имя Св. Князя Александра Невского, 2002. – 554 с.
2. Новые религии в России: двадцать лет спустя. Материалы международной научно-практической конференции. – СПб. : Дерево жизни, 2013. – 240 с.

РЕЛИГИЯ – ОПИУМ ДЛЯ НАРОДА

Религия – опиум для народа. Действительно, если рассматривать религию в таком виде, то вполне возможно выделить два эффекта этого наркотика. Люди, которые находят в вере спокойствие, надежду, энергию или же силу для действий, смысл для альтруизма – внимают в себя лучшее, что она может дать, но, к сожалению, существует другая сторона. Когда человек не берет, а становится частью религии, частью веры, превращаясь в фанатика, способного на убийство, неверно истолковывая священное писание, или же становясь жертвами чьей-то манипуляции. Фанатики, зачастую, теряют мир реальный, живя лишь религией, верой в лучший мир, нереалистичность происходящего, откуда и сравнения с опиумом, как наркотиком, который меняет восприятие, искажая, или меняя картины мира.

Примером неверного восприятия священного писания можно назвать относительно мирную религию – ислам, из-за неверного понимания текстов, мысль которых сейчас истолковывается как «убить всех неверных», что является причиной многих войн. Примеров манипуляции людьми существует достаточно много. Например, создание сект, в которых людей «обрабатывают», получая верующего, близкого к фанатизму, который ради блага лидера, секты приносит свои сбережения, нередко обкрадывая даже своих близких. Таких примеров можно привести целое множество.

Вряд ли религия представляет собой серьезную проблему в первом случае, но во втором следует что-то делать, так как увлечение опиумом также ведет к смерти, хотя в случае религии это называется самопожертвованием. Ведь существуют случаи, когда религиозный наставник говорит, что «путь просвещения закончен, нам осталось лишь отправиться к Господу» и на этой ноте начинаются ритуальные самоубийства. Чтоб искоренить проблему, нужно сначала объяснить причины ее возникновения. Я считаю, что религия появилась благодаря трем причинам.

Первой причиной является вера в жизнь после смерти. Ведь в каждой религии существует мнение на этот счет. В буддизме – сансара, или блаженство, в Индуизме – стать частью Брахмы или опять-таки перерождение, в Христианстве – ад или рай. Большинство верующих заботит мысль о том, куда они попадут после смерти, ведь мысль о том, что после смерти не будет ничего, кроме пустоты – невыносима.

Вторая причина не менее иллюзорна, чем первая – вера в Бога, как лидера, наставника, отца. Большая часть верующих, которые находят в Боге отца, инфантильна. Получается удивительный факт – мы создали себе друга из ничего. Бог – это лишь образ, созданный людьми, а образ наделен теми качествами, которые мы считаем хорошими, или же наоборот. Мы отдельным качествам приписываем образ и даем имя. В науке этот процесс называют гипостазированием. Гипостазирование (от греч. *hypostasis* – сущность, субстанция) – превращение отдельных свойств сторон, отношений в самостоятельные существа, наделение их объективным существованием.⁽¹⁾ Даже не задумываясь над смыслом хорошего и плохого, как пишет Фридрих Ницше в своем трактате «Генеалогия морали», мы создаем Богов. Стандарт таков: Бог хороший: справедливый, умный, добрый, сострадающий, всевидящий, чья любовь к людям, детям его, безгранична; Бог злой: хитрый, подлый, злорадствующий и ненависть – его жизнь. Мы придаем им те качества, которые мы хотели, или не хотели бы видеть в себе.

Третья причина – социально-политические аспекты. Здесь нужно сделать ударение на том, что ни одна религия не возникает без должной предпосылки к ней. Отличным примером служит Христианство. Социально-политическая ситуация того времени как нельзя кстати способствовала восхождению новой веры. У людей, претерпевающих мучения, войны, бунты, восстания, появилась вера в мессию, человека божественного происхождения, который дал людям вполне понятные идеи: «Христианство в Римской империи первоначально воспринималось большинством людей как ясная и понятная форма социального протеста. Оно пробуждало веру в заступника, способного обуздать власть имущих, утвердить идею всеобщего равенства, спасения всех людей, независимо от их этнической, политической и социальной принадлежности. Первые христиане верили в близкий конец существующего миропорядка и установление «Царства Небесного», благодаря прямому вмешательству Бога, в котором будет восстановлена справедливость, восторжествует праведность над неправедностью, бедные над богатыми».⁽¹⁾ Также, касательно социально-политических аспектов, данная религия является социально и политически приемлемой, поскольку заповеди: «не убей, не укради, не прелюбодействуй», как нельзя лучше дают опору для политической и социальной сфер жизни. Под страхом гнева Божьего люди способны на соблюдение заповедей, что явно облегчает жизнь и политикам, и простым работникам.

Подводя итог, можно сказать, что подобные причины крепко закрепились в нашем обществе. При попытке их искоренения репрессиями, запретами они не исчезнут, лишь окрепнут. Искореняются они, прежде всего, осознанием каждого человека о том, что не Боги придумали людей, а люди Богов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Радугин А.А. Введение в религиоведение: теория, история и современные религии / А.А. Радугин. – М.: Центр, 2000. – 240 с.

УДК 351.77

Хомяк М. В., студент, Тернопільський державний медичний університет ім. І. Я. Горбачевського

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ЕТИЧНИХ ПИТАНЬ В МЕДИЦИНІ

Біоетичними принципами ще належить оволодіти всім фахівцям, які працюють у галузі біології та медицини. Однак уже сьогодні виникає чимало труднощів, їх не уникнути і в майбутньому. Йдеться про те, що сама основоположна ідея біоетики – захист прав, свободи і гідності людини – є новою, до неї поки що не звикли не тільки медики та біологи, а й наше суспільство в цілому.

Тому на часі філософське осмислення етичного питання у медицині. Відомо, що багато філософів у своїх працях звертали увагу на питаннях етики та моралі. Основним їх завданням було зрозуміти ставлення людини до життя і живого взагалі.

В європейській культурі принципи біоетики, як етики життя, розроблялися в різноманітних теологічних і філософських вченнях. Їхнім синтезом стала філософсько-етична концепція, яку А. Швейцер позначив як «етику благоговіння перед життям» [1].

Деонтологічну теорію висував і І. Кант. Він стверджував, що діяти з моральними принципами люди повинні з почуття обов'язку, при цьому потрібно враховувати мотив для виконання певної дії. Кант звертає увагу на значення волі у вчинках людини.

Історичне значення кантівської етики полягає в тому, що вона вперше проголошує і теоретично обґрунтовує право особистості на моральну автономію. Принцип моральної автономії особистості стає вихідним і визначальним у розвитку етико-філософських досліджень XIX-XX ст. І саме сьогодні цей принцип автономності особистості, свободи її волі і вибору займає центральне місце серед проблем сучасної біоетики.

Соціальний та культурний контекст, у якому виникає біоетика, характеризується трьома головними рисами:

1) швидким прогресом біомедичних наук та виникненням нових етичних проблем, пов'язаних із здатністю людини керувати біологічними процесами з непередбачуваними наслідками самого факту його протікання;

2) дедалі яснішим усвідомленням факту існування незаперечних прав людини;

3) необхідністю переосмислення стосунків людини із зовнішнім середовищем [2, 14].

Але у проблемний простір біоетики, крім деонтологічних питань, також включаються і практичні питання повсякденного життя, для розв'язання яких кантівська етика не є універсальною. Історія розвитку біоетики показує, що існують і інші, альтернативні кантівській етиці підходи. Наприклад, американська медична біоетика традиційно сконцентрована переважно на аналізі окремих випадків медичної практики і базується на праві прецеденту, яке заперечує будь-яку імперативність, загальну обов'язковість і примусовість етико-правових норм. Вирішення етичних комітетів і навіть судів відносно моральних колізій діагностики, лікування чи прогнозу для пацієнта, базується на аналізі окремих медичних випадків.

Центром фундаментальної філософсько-етичної проблематики є дилема життя і смерті. Питання про життя і смерть із вічної теми мистецтва і релігії, духовної культури людства в цілому сьогодні втілюється в практичну реальність нашого буття. Головна відмінність живого від мертвого стала розглядатися в контексті природності існування людської хвороби і смерті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Швейцер А. Проблема етики в ходе развития человеческой мысли / А. Швейцер // Благоговение перед жизнью. – М. : Прогресс, 1992. – 576 с.

2. Бойко І. Біоетика / І. Бойко. – Львів : Вид-во УКУ, 2008. – 177 с.

УДК 159.922.8(477)

Чернова О. В., студентка, Національний університет цивільного захисту України

ДУХОВНИЙ СВІТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Українське суспільство належить до перехідних з характерними для нього ознаками нестабільності й суперечливості. Досить відчутно ці процеси позначаються на сучасній молоді, яка прагне реалізувати себе в житті, прагне до самостійності й самовираження. К. Мангейм у книзі “Діагноз нашого часу” пише, що молодь є ані прогресивною, ані консервативною за своєю природою, вона – потенція, готова до будь-яких починань [2].

Сучасна українська молодь бере участь в модернізації країни, в проведенні реформ. Постійні зміни умов життя змушують молодих

людей пристосовуватися до нових реалій, вести постійний пошук нових форм ідентичності, виробляти свою життєву позицію, творити свій духовний світ. Якщо суспільна свідомість характеризує суспільство як певну цілісність, то індивідуальна свідомість характеризує окрему людину як суб'єкта соціальної діяльності, як особистість. Духовний світ особистості – це не просто частинка суспільної свідомості, він характеризується відносною самостійністю і з точки зору структури, і з точки зору особливостей функціонування.

Духовний світ особистості – це індивідуально неповторна форма прояву існування, функціонування духовного життя суспільства. Духовність – творча спрямованість, наснага, енергія людини. Вона визначає спрямованість усіх розумових, емоційно-чуттєвих, вольових якостей людини, її здатність до самоусвідомлення себе, як особистості. На сьогоднішній день існує багато різних підходів до поняття духовності.

У науково-дослідницькій літературі розрізняються поняття “духовність” і “душевність”. Під “душевністю” зазвичай розуміється чуттєвий світ людини. Якщо духовне є ціннісним змістом свідомості, то душевне – це та ж цінність, представлена в переживаннях і почуттях. Формування духовного життя це складний процес становлення людини, він формується під впливом цілої низки чинників:

- об'єктивних природних і соціальних умов, в яких живе людина. Вплив цих умов здійснюється на макро- і мікро- рівнях. Макрорівень – це система об'єктивних природних і соціальних умов (характер суспільного устрою, система економічних стосунків, державний лад тощо). Мікрорівень – це сфера безпосередньої взаємодії людини з навколишнім світом (сім'я, школа, вулиця, ринок, транспорт, навколишнє середовище);

- цілеспрямована виховна дія на особу, яка також здійснюється на макро- і мікро-рівнях. Макрорівень – це державна система освіти, виховання, це засоби масової інформації тощо. Мікрорівень – це виховання в сім'ї, виховний вплив вулиці, спілкування молоді особистості у всіх сферах її безпосередньої життєдіяльності;

- самовиховання, самовдосконалення, самоконтроль. Під впливом цих об'єктивних і суб'єктивних чинників відбувається процес формування духовного світу особистості. Отже, кожна молода людина, з одного боку, успадковує духовне багатство попередніх поколінь, їхні традиції, звичаї, мову, культуру; з іншого – проходить процес усвідомлення володіння цим духовним багатством та формування соціальної, етнічної або національної самоідентифікації. Останнє відбувається під впливом таких чинників, як соціальне середовище життєдіяльності молоді людини, культура, освіта, виховання та самовиховання. Оптимальне поєднання впливу цих факторів обумовлює становлення соціалізованої особистості. У цьому контексті вимальовується роль освіти і виховання, які мають збалансувати вплив означених факторів [3].

Завдання сучасної освіти – поширення її впливу на розвиток духовної культури особистості (яка поєднує розум і душу), що в підсумку стає основою не тільки формування, а ствердження людини, насамперед шляхом її самовиховання. Самовиховання відіграє важливу роль і є досить складним явищем. Однак як практично-діяльне ставлення особистості до себе, воно, як правило, виникає з незадоволення собою, породжує прагнення стати кращим, спонукає до активної “самозміни”, практичного перетворення особистості відповідно до наявних ідеалів і цінностей. Так чи інакше самовиховання в різноманітних формах “супроводжує” особистість протягом усього життя. Та особливо актуалізується воно у підлітковому віці та в юнацькі роки. Саме в цей період у людини загострюється увага до власного духовного світу, виникає прагнення і активізуються пошуки можливостей самовираження і самоствердження, проявляється особливий інтерес до самопізнання, самовиховання. Власне, саме молоді притаманний бурхливий процес самовиховання, який охоплює усі прояви ставлення особистості до світу [3].

Духовні цінності накладають відбиток на ставлення кожного юнака або дівчини до інших людей, до себе самого. Важливою характеристикою духовного світу людини є залученість її до культурного надбання своєї Батьківщини, держави, народу, кращих зразків світової і вітчизняної духовної спадщини. У свою чергу, духовність особистості формується за можливості на певному етапі свого розвитку робити власний відбір культурних цінностей і, засвоюючи їх, перетворювати в особистісні характеристики.

Одним з можливих шляхів реалізації такого вибору є відвідування культурно-мистецьких заходів. Залежно від того, яким культурним заходом віддається перевага, визначається рівень сформованої структури культурно-ціннісних пріоритетів молоді людини. Але варто зауважити, що формування духовності молоді сьогодні набуває особливої актуальності, коли складності соціально-економічного і політичного розвитку країни накладають болючий відбиток на молодь. Засоби масової інформації та комунікації дедалі більше впливають на суспільство й особливо на молодь, пропагують насилля, зброю, силу, прищеплюють моральний конформізм і цинічно-гедоністичне ставлення до повсякдення. У переважній більшості молодих людей, котрі заклопотані повсякденними проблемами і негараздами, постерігається невисокий рівень культурних потреб, що реалізуються, як правило, епізодично і непослідовно. Культурні потреби і запити здебільшого зводяться до найбільш простих та невимогливих проявів, задоволення яких не потребує організаційних, інтелектуальних чи вольових зусиль (відвідування дискотек, клубних вечорів, перегляд телепрограм тощо).

Водночас відвідування концертів класичної музики, музеїв, виставок, що потребує певного рівня духовної компетенції, не є поширеним способом проведення дозвілля. Відбувається утиск духовних дже-

рел життя, звуження свідомості молоді. Матеріальна скрута, нестача коштів негативно позначаються на стані культури, зсувають культурні уподобання у бік спрощених за змістом і формою видів дозвілля. Втім, уже не слід очікувати, що покращання матеріальної ситуації автоматично сприятиме підвищенню духовних характеристик молоді. Така ситуація призводить до відчуження дітей та молоді від моралі, спонукає їх до власних пошуків самореалізації, найчастіше в андеграундній субкультурі, і врешті-решт до певного заперечення духовності й моральності як суспільно і особистісно значущих феноменів. Ці процеси посилюються кризовим станом сучасної людини, яка перестає відігравати роль головного каналу долучення дитини до моральних начал і джерел розвитку моральності [1].

Прийнято вважати, що, в ідеалі, культура та її складові частини покликані духовно розвивати, морально вдосконалювати людину й суспільство в цілому. Але в реальному житті при різному й нечіткому визначенні самого поняття духовність, має місце наступна ситуація. Усе, що людина творить, – первісно народжується й розвивається у глибинах її духу, тобто від наповнення духу людини залежить духовність або бездуховність створюваної нею культури. І якщо внутрішній світ, духовність творця продукту культури потворна, то його творчість буде насичена потворним, злим, дисгармонійним. Виходячи з цього принципу природи духовності, тенденції сучасної масової культури можуть пояснюватись глибинною деформацією духу людини. І це відповідно має викликати неабияке занепокоєння в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кизим А.С. Духовність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rapdon.org.ua/mod-subjectsviewpage-pageid-78.html/>
2. Манхейм К. Диагноз нашего времени / Пер. М.И. Левиной и др.; ред.-сост. Я.М. Бергер и др. – М.: Юрист, 1994. – 700 с.
3. Сковорода Григорій. Твори: у 2 т. – К.: АТ “Обереги”, 1994. – Т. 2: Трактати, Діалоги. Притчі. Переклади. Листи. – 480 с.

УДК 392

Шевченко В. О., студентка, Национальный университет гражданской защиты Украины

ВЗАИМОСВЯЗЬ ТРАДИЦИИ И НОВАЦИЙ В ИСТОРИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ КУЛЬТУРЫ

История человека представляет собой бесконечный процесс, в течение которого происходит накопление достижений в сфере духовной и материальной культуры, которые затем передаются от поколе-

ния к поколению. Сохранению и приумножению этих ценностей служат традиции, исследование которых позволит глубже понять и осмыслить важные проблемы функционирования и развития общества в целом, что и обуславливает актуальность выбранной мною темы.

Без традиций не только не существует ни одной культуры в истории человечества, но без неё невозможно представить себе даже и само существование любого человеческого общества. На основе традиции строится самоидентификация человека и общностей, в ней аккумулируется их культурная энергия, которая содействует дальнейшему развитию.

Существует множество определений «традиции», которые охватывают все области человеческой деятельности и культуры. В целом ее можно определить, как важнейший элемент культуры, она обеспечивает сбор, хранение, передачу жизненного опыта поколений, являясь при этом механизмом трансляции этого опыта, обеспечивая тем самым тесную связь между прошлым и настоящим. Особое значение имеет преемственность между поколениями, которая осуществляется с помощью традиций. Традиции регулируют взаимоотношения в обществе, выступая подчас неписанным законом, определяющим общественные отношения [1].

Традиции имеют отчетливо выраженный двойственный характер: они совмещают описание и оценку (норму) и выражаются описательно-оценочными высказываниями. В традициях аккумулируется предшествующий опыт успешной коллективной деятельности, и они являются своеобразным его выражением. С другой стороны, они представляют собой проект и предписание будущего поведения. Традиции – это то, что делает человека звеном в цепи поколений, что выражает его пребывание в историческом времени, присутствие в «настоящем» как звене, соединяющем прошлое и будущее [2].

Таким образом, традиции – это наиболее устойчивая часть социокультурного наследия, которое аккумулируется и воспроизводится в течение долгого времени [3].

Но необходимым условием развития культуры являются также новации, без привнесения которых духовные процессы со временем замирают. Поэтому традиции должны образовывать органическое единство с новациями в процессе исторического развития цивилизации. Традиция обеспечивает устойчивость культуры, ее воспроизводство, а новация – ее развитие и взаимодействие с другими культурами.

Доминирование традиций в обществе приводит к застою, доминирование новаций – к разрушению в самой культуре. Для разных типов общества характерно свое соотношение традиций и новаций. Современное общество большое внимание уделяет новациям, совершенствованию различных сфер жизни.

Таким образом, традиции и культурные инновации – две взаимодействующие тенденции в культурном развитии, без соблюдения, гармонии которых невозможна базисная культурная перспектива.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ледовская О. В. Роль традиций в современной культуре: автореф. дис... канд. филос. наук: 09.00.13 / О. В. Ледовская. – Ставрополь, 2006. – 24 с.
2. Философский энциклопедический словарь / Глав. ред. Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев и др. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
3. Меднис Н. В. Социокультурные традиции и основные механизмы трансляции социокультурного опыта : дис ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Н. В. Меднис. – Калининград, 2007. – 134 с.

УДК 392.51

Юдіна К. І., студентка, Національний університет цивільного захисту України

ТРАДИЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Проголошення незалежності поставило перед Україною проблему розробки перспектив розвитку всіх сфер суспільної життєдіяльності. Це завдання багато в чому ускладнюється умовами трансформації українського суспільства, за яких порушується спадковий зв'язок цього етапу соціального розвитку з попередніми. Рівень сталого розвитку суспільства помітно знижується. Традиційні образи, важливі в процесі формування сильної національної ідеї і соціалізації молодого покоління, сьогодні вже не діють, а відсутність сталої основи для формування нових традицій, відповідних актуальним потребам українського суспільства, призводить до поглиблення кризових явищ. Необхідність проведення теоретичних досліджень традицій і використання їх результатів у ході соціальної практики зумовлена пошуком факторів забезпечення усталеності в суспільному розвитку. Сьогодні спостерігається підвищена увага громадськості і науки до створення не тільки політичних, економічних і соціальних традицій, що відповідають зміненим об'єктивним умовам, але і до розвитку національних, культурних традицій, які в контексті процесу національного відродження відіграють важливу роль у консолідації українського суспільства та в актуалізації його потенціалу щодо продуктивної новаторської діяльності. Серед дослідників, які займаються вивченням проблеми традицій, можна назвати таких українських авторів, як Т. Андрущенко, О. Бабкіну, В. Бакірова, Є. Бистрицького, А. Болебруха, П. Гнатенка, Є. Головаху,

В. Горбатенка, О. Донченко, О. Забужко, В. Іваненка, В. Капицю, І. Кресіну, І. Огієнка, Ю. Романенка, А. Стешенко, В. Табачковського, О. Токовенка, О. Шейко, Г. Щедрову та ін.

Філософська думка України розвивалась як складова історико-філософської культури, оперувала певними уявленнями про традицію та новацію, які фіксували культурно-історичні й світоглядні аспекти суспільного життя, функціонування філософських ідей у духовній культурі. Проте вже у філософських ідеях українського романтизму здійснюється переосмислення уявлень про традицію та новацію до рівня розуміння їх як філософсько-наукових категорій. Тому, на нашу думку, є доцільним проаналізувати доробок цих видатних митців та розглянути їх ставлення до даної проблематики.

Зростаючи на ґрунті народної культури, М. Костомаров концептуальне осмислення традиції переносить у площину історичного пізнання, надаючи зміст і спрямованість історичному знанню як пояснення сучасного через минуле і передбачення майбутнього розвитку, що засвідчує його вихід на діалектичну єдність феноменів традиції і новації. У роботі «Слов'янська міфологія» М. Костомаров виходить також із того, що міфологічна символіка несе в собі вічні проблеми буття і в художній формі передає їх наступним поколінням, формуючи духовну субстанцію етносу. А дотримання традицій забезпечує цей процес, утворюючи цілісну національну самосвідомість [1, 10-25].

Т. Г. Шевченко повною мірою сягнув осмислення світоглядних засад буття українського народу, наповнив світоглядним змістом категорії традиції та новації. «Світогляд і творчість Тараса Шевченка виступили особливою версією християнського гуманізму, який зріс на ґрунті української культури, поєднавши в собі традиції української культури попередніх епох, романтичну ідеологію з її культом суверенної людської особи та метафізичним бунтарством, передавши його «живим і ненародженим» [2, 188-195]. З іменем Шевченка пов'язане виокремлення української культурної традиції як унікального феномена вселюдського значення. Підкреслюючи роль Тараса Шевченка, українська дослідниця Т.І. Андрущенко зазначає, що саме з нього й розпочинається самоусвідомлення й духовне самоствердження українським народом своєї особливості, якісної визначеності. [3, 205-217].

Варто звернути увагу на погляди видатного українського письменника, політика та культурного діяча В. Винниченка. Основою культури для Винниченка є мораль, на ґрунті якої людина вибудовує стратегію подальшої культуротворчості. Сутнісною рисою культури і моралі, як її складової, є традиційність – наявність спадковості, зв'язок зі здобутками попередніх поколінь, освяченість певних духовних цінностей століттями. Традиційне, набуваючи в осмисленні Винниченка характеристик «консервативність», «догматизм», постає втіленням сили, що нівелює індивідуально-особистісне в людині. І тому своєю про-

тилежністю поняття «традиція» має не нове в значенні нещодавнього виникнення, а нове – як втілення здобутого конкретною особою через власний досвід пізнання [4, 105-106].

На сучасному етапі розвитку відбувається радикальна перебудова не тільки структури політичного, економічного і морального життя суспільства, а й свідомості, духовних цінностей, світоглядних орієнтацій. Перебуваючи впродовж попередніх тисячоліть у сфері різноманітних культурних і релігійних впливів, будучи у складі різних держав, проте водночас зберігаючи власне культурне ядро, Україна входить до третього тисячоліття у якісно новій ролі. Перед нею відкривається перспектива трансформації різних впливів, яких вона зазнавала в процесі культурогенезу, в потенцію формування нової культури, що має збалансувати східну й західну традиції. «Національна й релігійна терпимість, толерантне ставлення до інших традицій і звичаїв, немовби створюють передумови для формування нової цивілізаційної культури, в якій «інакшість» сприйматиметься не як протилежність, а як доцільний складовий компонент цілісності» [5, 257].

ЛІТЕРАТУРА

1. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики й літературознавства / М. І. Костомаров. - К.: Либідь, 1994. - С. 10-25.
2. Стешенко А. С. Сутність та зміст понять традиції та новації в контексті історії філософії / А. С. Стешенко // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Філософські проблеми гуманітарних наук. Вип. 4-5. - 2005. - С. 188-195.
3. Андрущенко Т. І. Співець народного єднання / Т. І. Андрущенко // В літопис шани і любові. - К., 1989. - С.205- 217.
4. Традиція і сучасне в українській культурі: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю Гната Хоткевича. - Х: НТУ «ХП», 2002. - С.105-106.
5. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк.- К.: Знання України, 2003. - С. 257.

СЕКЦІЯ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТРАДИЦІЙ І ВПРОВАДЖЕННЯ НОВАЦІЙ В ІСТОРІЇ, ХУДОЖНІЙ КУЛЬТУРІ, РЕЛІГІЇ, ОСВІТІ ТА НАУЦІ

УДК 94(477)

Альбовська Ю. Д., студентка, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ГУЦУЛИ – НОСІЇ СТАРОДАВНІХ ЗВИЧАЇВ

Гуцу́ли – це субетнос українців, що живуть у Карпатах: Івано-Франківська, Чернівецька і Закарпатська області України (Верховинський, південна частина Косівського й Надвірнянського районів Івано-Франківської області, Путильський та південна частина Вижницького району Чернівецької області й у більшій частині Рахівського району Закарпатської області). Територія Гуцульщини в Україні – 6,5 тис. км². На півночі Румунії мешкають мармароські гуцули.

Український лінгвіст Б. Кобилянський на основі аналізу гуцульсько-покутського діалекту та історичних даних висунув гіпотезу про те, що предками населення Гуцульщини й Покуття були племена східних слов'ян – уличів (південь Наддніпрянщина від Дністра) і тиверців (край між Дністром і Карпатами), які переселилися в Карпати і асимілювались з місцевим населенням. На думку краєзнавця й дослідника Гуцульщини Миколи Савчука з Коломиї, назва гуцул могла означати якийсь рід чи плем'я старих хорватів, які заселяли великі терени у докняжу добу. Коли в X ст. хорвати покинули Галичину під тиском інших руських племен і перебралися на Балкани, то їх назву нав'язали новим племенам. Тому гуцули ображалися, якщо їх називали гуцулами, бо вони не були гуцулами, а лише успадкували чиюсь назву. Предки нинішніх горян називали себе руськими.

Чоловіки в свята носили поверх кептарика також сіряк – короткий з чорного сукна, розшитий вовняними шнурами з кутасами (дармовиси). Сіряк з гранатового сукна називався крашенек або байбарак. Святковий капелюх був прикрашений павичевим або кугутячим пір'ям та круглими кутасами. На шиї носили чорну в узорі хустку. До цілого строю належав також топірець. Сорочки в жінок були вишиті на передпліччях або цілі рукави. Голову покривали наміткою (зробленою дома) або купленим рантухом, кінці яких були вишиті і звисали поза плечі. Зверху по рантуху або намітці пов'язували червону в квіти хустку. У святкові дні дівчата носили запаски (дротяні), переткані золотою ниткою.

Найбільш поширеними звичаями гуцулів є проводи на полонину, гуцульське весілля та релігійні календарні свята, зокрема Різдво з новорічно-різдвяними колядками та щедрівками (в тому числі «Василя», «Водохреща», «Маланки», гуцульська «Розколяда») та Великдень (Пасха) з великодніми гаївками.

Великим святом для місцевих жителів є проводи гуцульських пастухів на віддалені гірські пасовища – полонини для випасу худоби. Найбільш яскраво його відзначають у Микуличині. Вихід на полонину відбувається в травні і триває аж до вересня. Умови життя пастухів на полонині важкі: у високогір'ї часті холоди, два з трьох днів – дощові, нерідко серед літа випадає сніг. Праця триває від світанку до ночі, і все ж кожен гуцул мріє стати полонинником. Під полонинські наспіви ватаг запалює вогнище – ватру, а парубки танцюють гуцульський ритуальний чоловічий танець «Аркан» з маленькими топірцями в руках. Вівчарі пригощають усіх бажаючих будзом і вурдою.

Гуцульське весілля є суто традиційним. Навіть в теперішній час гуцули дотримуються своїх традицій. Вони й досі вдягаються у національний одяг, прикрашають своїх коней. В день весілля нареченого і наречену супроводжують бояри, дружби, дружки, світилки, свати, старости. Весілля повне веселих і жалібних пісень, танців, ігор, забав, жартів, дотепів.

Жодне весілля не обходиться без короваю чи калачів, вишиваних чи тканих рушників, букетів, які чіпляють на одяг гостей і гільця чи деревця. Точно визначеного часу для дня весіль не встановлювали, єдине, що сватання і заручини відбувались переважно навесні, літом, восени, рідше взимку, а весілля намагались справляти до Великого посту. Під час будь-якого посту справляти весілля категорично заборонялось. Найпершою ознакою на Гуцульщині, коли приходили свати, було “давати рушники”, що традиційно означало готуватися до весілля. Закріпленням шлюбу було і є “стати на рушник”. За давнім звичаєм, найкращі калачі дарують молодим на вишиванім рушнику, з побажанням, щоб їхнє життя було заможним і красивим. До церкви молодята їдуть на конях.

Приготування до Різдва на Гуцульщині починається заздалегідь. За давньою традицією із обжинкових снопів виплітають деревце – «Дідуха», в якому за повір'ям, замешкували душі дідів-прадідів, опікунів дому. Господині вранці 6 січня запалюють “живий вогонь” в печі з дванадцяти полін і готують дванадцять ритуальних пісних страв. Серед страв Святої Вечері на першому місці стоїть кутя – варена пшениця з медом, маком та горіхами. Деякі дослідники народних звичаїв вважають, що кутя – це відголосок давніх братолюбних столів, які влаштовували у дні поховання мучеників за Христову віру. Пшениця як зерно щороку оживає, тому є символом вічності, а мед – це символ вічного щастя праведників у небі.

На Різдво, 7 січня, розпочинаються справжні різдвяні коляди. Гуцули відвідують своїх родичів та друзів, ходять з вертепами від села до села. Більшість людей цими днями їздять на санах з кіньми та дзвониками. Через 7 днів після Різдва, 14 січня, святкують Старий Новий Рік, 18 січня постять цілий день, 19 січня святкують Водохреща або «Йордан». Вечеряють тоді, коли з'явиться перша зірка на небі.

Вербну неділю гуцули приносять з церкви освячену вербу-шутку (на Гуцульщині її називають “б’єчка”), вдаряють злегка кожного із своєї родини, примовляючи: «Не я б’ю, б’єчка б’є – віднині за тиждень Великдень!» Освячена шутка-верба у понятті предків гуцулів володіла цілющими властивостями як така, що вітала Христа.

Великий піст – це час виготовлення писанок. Для свячення в церкві у великодній кошик чи пасківник укладали паски, писанки і крашанки, сир, масло, ковбасу, вуджене м’ясо, сіль. Обов’язкові були гірка зела (хрін) на згадку про гіркість Христових страстей, а також воскова свічка, встромлена в паску, – символ божественного світла і Христового воскресіння. Заможні газди їхали до церкви верхи на конях чи святочним возом, а бідні йшли пішки.

УДК 94(477)

Андрієнко Я. М., студентка, Національний університет цивільного захисту України

ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ КУЛЬТУРИ

Україна пройшла довгий і складний шлях історичного розвитку. В її самобутній архітектурі, що сягає своїм корінням в дохристиянську добу, багату спадщину Київської Русі (X-XIII ст.), барокову культуру (XVII-XVIII ст.), період розвитку архітектури «нового часу» та активних пошуків її національних особливостей ніколи не переривався зв’язок часів, – зберігалась історико-культурна спадкоємність багатоміжових національних традицій, що знайшла відображення в кращих творчих здобутках сучасних українських архітекторів [1].

З усіх видів мистецтв архітектура найбільш різнопланово пов’язана з суспільством, його історією, культурою, політикою, соціально-економічним устроєм, природою та кліматом. У культурі, архітектурі як мистецтві високого соціального призначення найбільш повно віддзеркалюється національна самобутність та ментальність народу. Проблема національної неповторності, своєрідності, спадкоємності та розвитку національних традицій в українській архітектурі протягом багатьох років привертає глибоку увагу науковців, майстрів архітектури та мистецтва. Це одна з найбільш складних теоретичних проблем, яка має

велике практичне значення для сучасного розвитку української архітектури як великого мистецтва формування гармонійного життєвого середовища. Ця проблема тісно пов'язана з освоєнням та дбайливим ставленням до вітчизняної історико-культурної спадщини – творчих надбань народного генія та майстрів архітектури різних епох, без чого неможливий усталений розвиток сучасного архітектурного потенціалу нашої країни [4].

Діалектика розвитку архітектури тісно пов'язана зі співвідношенням традицій і новаторства: старого і нового, усталеного і змінного, відмиряючого й новоствореного, що притаманне всій об'єктивній дійсності. Водночас новаторство – не лише оновлення та збагачення, подолання інерції, гальмуючих дій застарілого, відживаючого минулого, але й народження нових сучасних традицій в діалектиці їх поступального розвитку. Новаторство, таким чином, передбачає традицію й обумовлене попереднім розвитком. В архітектурі національні традиції можуть виконувати роль своєрідного стимулятора творчого процесу, надихаючи на створення нових сучасних творів архітектури, або служити вихідним принципом у творчості, виступаючи як еталон, на який рівняється майстер у пошуках форми та змісту при вирішенні нових творчих ідей [2].

У процесі розвитку нашаровувався історико-культурний досвід, архітектурно-будівельні традиції попередніх часів, що ставали своєрідним перегуком віків, безперервним зв'язком часів і поколінь у поступальному розвитку української архітектури, починаючи з ранніх етапів життєдіяльності дохристиянської Русі і, особливо у християнську епоху, що стала вершиною розквіту архітектури Київської Русі.

Глибокі народні традиції, багата духовна спадщина, героїчні часи національно-визвольного руху українського народу в 1648-1654 рр. під проводом Б. Хмельницького надихали зодчих в часи розквіту барокової культури на створення яскравих образів в архітектурі, позначених національною самобутністю. Особливого піднесення набуває українське бароко в період гетьманства І. Мазепи (1687-1709 рр.) – будуються значні споруди як церковної, так і світської архітектури: храми, палаци, бурси, колегіуми [3].

Наприкінці ХІХ ст. та в першій половині ХХ ст., надзвичайно цікавими є пошуки національної своєрідності та формування українського архітектурного стилю в творчості В. Кричевського, П. Альошина, А. Максимова, Д. Дяченка, О. Вербицького, їхніх однодумців та послідовників. Так, В. Кричевський і його послідовники активно розвивали стилістичні риси своєрідності українського модерну, а П. Альошин, Д. Дяченко вбачали витoki національного стилю в традиціях українського бароко. О. Вербицький активно розробляв раціоналістичні тенденції в українській архітектурі.

Пошуки національної своєрідності в українській архітектурі та використання елементів національних традицій не припинялися й після встановлення Радянської влади і посилення партійно-державного контролю за творчою діяльністю митців. В 20-30-ті роки ХХ ст. помітного розвитку набувають новації конструктивістів (комплекс Держпрому в м. Харкові, архітектори: С. Серафимов, С. Кравець, М. Фельгер; Дніпрогес, архітектори: В. Веснін, М. Коллі та ін.). Вони залишили значний слід в історії вітчизняного мистецтва, ставши гідним продовженням кращих традицій української архітектури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. Д. Історія України / О. Д. Бойко. – К., 1999.
2. Верига В. Нариси з історії України (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.) / В. Верига. – Львів, 1996.
3. Грушевський М. Історія України-Руси: У 11 т., 12 кн. / М. Грушевський. – К., 1991-1998.
4. Дорошенко Д. Нариси історії України / Д. Дорошенко. – К., 1991. – Т. 1-2.

УДК 271.2(477)

Антипенко К. А., студент, Национальный университет гражданской защиты Украины

ПРАВОСЛАВИЕ КАК ОСНОВА УКРАИНСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Характерной чертой украинской культуры является ее связь с религией, как основой традиционной обрядовости и праздничности. Основным фактором, повлиявшим на формирование украинской культуры, было принятие в 988 г. Киевской Русью христианства. С одной стороны, оно привело к вхождению Киевской Руси в общеевропейское культурное пространство, что носило на первых порах характер заимствования накопленных в этом пространстве ценностей. С другой – к тесной связи культуры с религией, выразившейся в литературе в преобладании религиозных жанров, в архитектуре – в преимущественной направленности усилий и талантов на построение храмов.

С X века христианство стало основой, на которой зиждилась духовность нашего народа. Особо актуализировалась она в кризисные моменты истории развития нашей страны. Среди таких драматических событий можно назвать татаро-монгольское нашествие середины XIII века, во время которого именно православная церковь оставалась центром духовной культуры [1].

С упадком Киевского и Черниговского княжеств главным центром развития украинской культуры было Галицко-Волынское княжество, которое продолжало культурные традиции Киевской Руси [3].

Историческая ситуация меняется с вхождением украинских земель в состав Великого княжества Литовского. В культуре становится заметным западноевропейское влияние. Его сочетание с местными традициями определило культурное содержание эпохи. Значительных высот достигли научные знания в гуманитарных областях: философия, история. Развивались светские мотивы в литературе. Архитектура храмов приобрела черты готического стиля, распространенного в городском строительстве Европы. Продолжалось развитие различных жанров народного искусства: декоративно-прикладного, музыкального, театрального. Народное творчество обогатилось героическими, освободительными мотивами. Но, с другой стороны, иностранное влияние стало причиной постепенной утраты национальной идентичности, что особенно было характерно для высших прослоек общества, которые ранее являлись украинской элитой. Поэтому в большей степени традиционная украинская культура в этот период сохранялась в среде сельского населения [2].

Еще более усложнилась ситуация с заключением Люблинской унии в 1569 году, после чего украинские земли оказались под владением Речи Посполитой, которая активно насаживала здесь католичество. Большинство украинских феодалов, верхушка духовенства, желая сохранить свои социальные привилегии, отказывались от национальной культуры – языка, традиций и особенно православной веры, переходя в католичество.

В этой исторической ситуации роль духовного лидера народа взяло на себя казачество, которое выступило защитником православной церкви и украинского языка. С этого момента православие стало неким маркером украинской идентичности, причастности к этническим традициям и национальным обычаям.

Свою культуру и религию нашему народу пришлось отстаивать и в XIX веке, когда Украина находилась в составе двух огромных империй – Российской и Австрийской. И даже в этих сложных исторических обстоятельствах украинская культура не была ассимилирована и сумела сохранить свои традиции, основой которых оставалось православие.

В условиях независимости в нашей стране начался процесс возрождения тех символов, которые на протяжении более чем десяти веков являлись основой, на которой развивалась украинская культура. Среди таковых можно назвать, к примеру, возрождение украинского казачества и празднование на общегосударственном уровне 1025-летия со дня крещения Владимиром Великим Руси.

ЛИТЕРАТУРА

1. Павлова О.Ю. История украинской культуры [Электронный ресурс] / О. Ю. Павлова. – Режим доступа : http://uchebnikonline.ru/kulturologia/istoriya_ukrayinskoyi_kulturi_pavlova_o_yu/istoriya_ukrayinskoyi_kulturi_-_pavlova_o_yu.htm.
2. Попович М.В. Нарис історії культури України [Електронний ресурс] / М.В. Попович. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/popovych/narys.htm>.
3. Украинская и зарубежная культура / Под ред. К. В. Заболоцкой. – Донецк: Восточный издательский дом, 2001. – 372 с.

УДК 94(477)

Бабешко Ю. Л., студент, Національний університет цивільного захисту України

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Доба козаччини є однією з найяскравіших сторінок історії України. Козацтво відіграло важливу роль в історії українського народу, у його боротьбі за самоствердження і ствердження власних національних цінностей, які не втрачають своєї актуальності й зараз. Не дивно, що в українській ментальності поняття «козак» стало згодом мірилом вартості людини. Адже, за давньою традицією, той, кого називають козаком, – не обов'язково військова людина. Це передусім «справжній чоловік» – мужній, з високим почуттям власної гідності, розумний [1]. Завдяки цьому, на нашу думку, саме козацтву стало до снаги взяти на себе оборону віри, прав, а особливо – культури українського народу.

Протягом майже півтора століття козацтво відіграло не тільки визначну політичну роль доблесного захисника волі і прав українського народу, а й сили, що яскраво виявила себе у культурній розбудові держави. Саме з козацького середовища вийшла нова провідна верства, нова національна аристократія, нова інтелігенція, яка взяла на себе роль не лише будівничого власної державності, а й носія власної етнічної культури: розвивала освіту, споруджувала та реконструювала храми, вела будівництво громадських споруд, опікувалася мистецтвом.

Козацькі часи в історії України називають добою Бароко (з великої літери, як Ренесанс, Просвітництво), маючи на увазі не лише мистецький стиль, а значно ширше духовне поняття: світовідчуття. Українське Бароко виявилось співзвучним історичному часові, що переживав народ, і тому так повно виразило і його філософію, і психологію, й естетику. Більш того, національний варіант бароко в Україні прямо називають «козацьким» [2].

Козацтво свого часу стало носієм нового художнього смаку, оскільки мало мало власне творче середовище, пропитане духом аван-

тюризму, відваги, гідності, любові і глибокої пошани до духовних надбань свого народу. Тому саме козацтво стало творцем художніх цінностей.

З огляду на це можливо говорити про феномен козацької культури, як видатне та неповторне явище в історії України.

З 20-х років XVIII ст. починається повільний «процес забування» воєнних часів як згуби для християнського народу. Українське козацтво сходить з історичної сцени в стані глибокого розчарування. Ці настрої особливо яскраво передані у поезії та живопис XVIII ст.

Однак вже наприкінці XX століття, коли Україна отримала незалежність, козацька культура знов опинилася у центрі уваги. Починається процес відродження українського козацтва як культурного елементу української самобутності.

У 1990 році було оголошено про створення сучасного українського козацтва. На офіційному сайті цієї організації вона офіційно визначена, як «система самодіяльних об'єднань громадян України, створених із метою відродження традиційних козацьких цінностей (з урахуванням реалій сьогодення) як фундаменту розбудови незалежної Української держави [3]. Серед основних ініціаторів створення цих об'єднань можна назвати В. А. Чабаненка, Д. І. Симоненка, В. Ф. Тимчина та інших.

8 грудня 1990 р. на о. Хортиця відбулася Установча велика козацька рада усіх зареєстрованих, на якій члени новоствореної козацької організації склали козацьку присягу і обрали керівництво. Отаманом став В. Мельник, у свій час військовий лікар, капітан медичної служби. Рішенням Запорізького облвиконкому від 9 січня 1991 р. Запорозьке козацьке товариство «Запорозька Січ» було зареєстроване [3].

17 березня 1992 р. Міністерство юстиції зареєструвало Статут Українського козацтва. Після цього козацькі підрозділи почали активно створюватися не тільки в обласних центрах, а й у містах і районах областей України [1].

Офіційним днем вшанування Українського козацтва визначено 14 жовтня – день Покрови Пресвятої Богородиці, християнське свято, яке мало величезне значення у житті козаків, починаючи з 15 ст.

Отже, українське козацтво й сьогодні, залишається яскравим символом в історії розвитку української культури. Відновлення та вшанування героїчних традицій минулого в сучасній незалежній Україні є гарантом подальшої демократизації та розбудови демократичного суспільства, як необхідного базису збереження духовних цінностей народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Швидько Г. К. Історія козацтва. Мала енциклопедія / Г. К. Швидько, Р. Д. Лях, О. Р. Давлетов. – К.: Генеза, 2012. – 672 с.

2. Авраменко А. М. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / А. М. Авраменко, В. Г. Галушок, О. А. Бачинська, А. М. Бовгиря, В. Ф. Верстюк – К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2000. – 724 с.

3. Українське козацтво. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrcossacks.at.ua/news/vstup/2010-03-05-1>.

УДК 94(477)

Бакаєнко П. В., студент, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ТРАДИЦІЙНІ ПОВІР'Я В НАРОДНІЙ КУЛЬТУРІ ГУЦУЛЬЩИНИ

Гуцульщина – це край, де здавна дотримувалися українських народних звичаїв, що склалися протягом багатьох століть і освячені віками. У народних звичаях тісно поєднані староукраїнська дохристиянська та християнська культури. Але ми до цього вже так звикли, що іноді не можна розпізнати, де закінчується староукраїнське і починається християнське, бо староукраїнські традиції ввійшли у плоть і кров наших звичаїв, бо цього прагне українська душа, прагне серце.

За звичаями розпізнається народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому. У давнину на Гуцульщині широко побутували різні народні повір'я і пов'язані з ними звичаї, шептання-примовляння, угадування, віщування, ворожіння. Таке своєрідне втілення світовідчуття і світосприймання наших предків у рухи і дії, сповнені чарами первинної народної поезії, пісні, сміху, природного гумору, дотепу, жартів, служило зміцненню взаємин між людьми, виробленню своєрідного тлумачення зв'язку людини з природою, ставало цікавою формою розваг людей. Призначення цих рухів, дій і слів – накликати добро: багатство та добробут у господарстві, здоров'я та злагоду в родині, повагу й пошану від людей, добру долю й добру славу дітям, а усілякі злі сили та стихійні лиха умиряють, щоб не діяли на шкоду людям і маржині.

Народні повір'я Гуцульщини та пов'язані з ними звичаї широко відображені в легендах, прислів'ях, приказках, жартівливих оповіданнях, небилицях. У безмежних розсипах перлин-коломибок є немало співанок про цю цікаву сторону життя гуцулів.

Різним явищам природи гуцули приписують чародійну силу, усілякі пригоди, невдачі, хвороби – впливам злих духів. Вірять, що злі сили – упирі, відьми, нявки, юди – мають над людьми і маржиною велику силу: спроваджують бурю, грім, град; звалюють каміння з гір; вивертають дерева, бувають причиною того, що вівця розчихнеться, корова згине, гадина вкусить людину чи маржину; відбирають молоко в корів; водять людину блудом; насилають сон на чоловіка, коли той

щось стереже; замучують людину до одуріння та остовпіння; крутять закрутки в хлібах, а хто таку закрутку скосить або зіжне, у того буде руки й ноги крутити або нападе різачка на черево. Накликають злі сили усіяке лихо на людей, на їхню маржину, на їхнє майно.

Гуцули вірять, що і між людьми є знахарі, чародійники, ворожбити, примівники, які знають цілий світ злих духів і вміють відвертати злі сили: знімати з людей закляття, мерзу, вроки, переляк, скусу, потітє, привертати дівчатам долю, рятувати маржину, але їхня сила зохвана у щільних шатах таємниць. Тож прості люди протягом століть намагалися проникнути в темний світ чародійних сил, шукати способу відвертати всяке зло примовлянням, заклинанням, ворожінням, чаруванням, чаклуванням.

За повір'ям гуцулів, головним у примовляннях та ворожіннях є час: пора року, місяць, день тижня, година, хвилина. «Буває, що й обухом по голові один одному дасть, але як не в таку годину – не пошкодить», – може сказати гуцул. Необхідним складником у примовляннях та ворожіннях є вода і вогонь. Використовується також сіль, віск, дьоготь, крейда, камінь, ніж, різне зілля, інші матеріали та предмети, що, за повір'ям гуцулів, мають магічну силу.

Особливо багато примовлянь та ворожінь пов'язано з місяцем. Настає новий місяць. Бабка говорить онукам: «Сокотіться, діти, щоб не глигнули на місяць лівим оком або через ліве плече, бо то дуже шкідливо, буде вам у цьому місяці дуже недобре, будете мати великій клопіт». І самі цього повір'я дотримуються. Нового місяця добре починати усіякі справи, бо вони будуть легко й швидко робитися, а посіяне і висаджене нового місяця швидко росте й дає добрий урожай. Тільки перший день нового місяця – порожня днина. Тому не можна будь-якої роботи починати, бо не вдасться її закінчити. Новий місяць може допомогти від болю. Гуцули вірять, що захищені прадідівськими способами від злих чарів, діти виростають здоровими і щасливими і буде в них добра доля. Добра доля – мрія кожної дівчини. Тому в різний добрий час дівчата ворожать, накликають долю. Найкращим періодом для ворожіння, угадування та накликання долі, а разом з тим часом і старих традиційних розваг молоді є зима. В довгі зимові вечори дівчата сходяться до одної хати на своїм кутку на вечорниці. Там вони виконують кожна свою роботу – прядуть, плетуть, шиють, вишивають. Йде тиха розмова, пісня, жарти. Пригадують і хваляться, котра навесні у цвіті безу щастя-долю знайшла – квітку з п'ятьма пелюстками, котрій у ворожінні на короліці ціле літо виходило, що «любить і під вінок поведе», котрій зозуля скорі весілля навіщувала, інша зілля чародійного на полях і ґрунях назбирала «про всяке» на цілий рік. Ведеться розмова про те, що віщують деякі пригоди, які іноді з кожною трапляються, про віщі сни та як застерегтися від недоброго сповнення тих віщуваль, як-от: сорочку нехотячи навиворіт убереш – напасть будеш мати. А щоб ту напасть від-

вернути, треба швидко зняти сорочку і тричі наступити на неї ногою. Так треба зробити, якщо щось з одягу при вбиранні закотиться, бо інакше можеш бути бита. Народні звичаї, повір'я, ворожіння пов'язані також і з святами весняно-літнього періоду. Дуже великим весняним святом є Благовіщення. Це дуже варівке свято на всяку роботу – нічого в цей день не можна робити.

УДК 377.6

Билина Ю. Л., викладач кафедри філології та видавничої справи, Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, модернізації змісту освіти і організації її адекватно світовим тенденціям і вимогам ринку праці – такими є пріоритети, озвучені в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Задекларовано в цьому документі також і визначення стандартів вищої освіти, зорієнтованих на компетентнісний підхід.

Особливістю підготовки майбутніх фахівців для такої важливої галузі суспільної діяльності, як журналістика, є те, що у багатьох сучасних вищих навчальних закладах України вона здійснюється за напрямом «Видавнича справа та редагування». Цій проблемі присвячені праці О. Жирун (психологічний аспект готовності студентів до майбутньої професійної діяльності), І. Чемерис (формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань), Р. Бобренко (теоретичні засади формування культурознавчої компетентності) тощо.

У науково-педагогічній літературі компетентність визначається як уже сформована якість особистості або сукупність якостей фахівця та мінімально необхідний досвід діяльності в заданій сфері. Дехто із представників сучасної педагогічної науки зводить формування інформаційної компетентності виключно до навичок володіння комп'ютерною технікою (наприклад, С. Литвинова подає інформаційну компетентність як «здатність учителя-предметника використовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) і для забезпечення навчально-виховного процесу». [2] Російські педагоги О. Хуторської та С. Трішина визначають інформаційну компетентність як одну з ключових, об'єктивний бік якої полягає у вимогах, які моціум пред'являє до професійної діяльності сучасного фахівця [3].

На наш погляд, інформаційна компетентність є ключовою для журналістської професії, оскільки вітчизняне законодавство дає визна-

чення журналіста як творчого працівника, який професійно збирає, одержує, створює й готує до оприлюднення інформацію для певного засобу масової інформації. Отже, під інформаційною компетентністю варто розуміти здатність особистості орієнтуватися в потоці інформації, вміння працювати з різними видами інформації, знаходити і відбирати необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, критично до нього ставитися, на основі здобутих знань вирішувати будь-яку інформаційну проблему, пов'язану з професійною діяльністю [3].

Структура інформаційної компетентності фахівців є поєднанням таких складових:

- *когнітивної*, що відображає систему набутих знань, необхідних для творчого вирішення професійних завдань;

- *діяльнісно-творчої*, яка сприяє формуванню та розвитку у студентів різноманітних способів діяльності, необхідних для подальшої професійної самореалізації;

- *особистісної*, що проявляється в особистісних якостях суб'єкта й реалізується в соціальне замовлення «бути особистістю»;

- *аксіологічної*, яка реалізується в забезпеченні умов, що сприяють входженню студента до світу цінностей, що надають допомогу під час вибору найбільш значущих ціннісних орієнтацій [3].

Аксіологічна складова є надзвичайно важливим аспектом для формування інформаційної компетентності майбутніх журналістів. Тому варто звернути особливу увагу на суспільні цінності та категорії, з якими майбутньому фахівцю доведеться постійно стикатися в практичній журналістській діяльності. Це такі поняття, як свобода слова, право громадськості на правдиву й об'єктивну інформацію, суспільний інтерес. Інформація, що становить суспільний інтерес, – це категорія, що є предметом осмислення майже кожного сучасного дослідження, пов'язаного з питаннями свободи слова чи доступом до інформації, зазначає Оксана Нестеренко. Із власного досвіду журналістської діяльності додамо, що ця категорія є критерієм відбору інформації для створення будь-якого журналістського тексту.

Із поняттям суспільно значущої інформації тісно пов'язані такі етичні поняття, як право громадянина на приватність, з одного боку, та право громадськості бути поінформованим про можливі суспільні небезпеки в разі зловживання владою окремих політиків чи представників великого бізнесу, тобто так званих публічних осіб, з другого. Для молодшої людини, що збирається професійно займатися журналістикою в майбутньому, важливо навчитися вирізняти суспільно важливу інформацію із загального інформаційного потоку. Але складність цього завдання полягає в тому, що студенти в переважній більшості не мають ще ні достатнього життєвого досвіду, ні професійних навичок, аби легко оперувати такими складними й багатограними категоріями, як суспільний інтерес чи суспільно важлива інформація. Тож під час під-

готовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі важливо, аби на подібних ключових поняттях робився акцент під час вивчення таких дисциплін, як соціологія, правознавство, політологія, етика, основи журналістської майстерності, масові комунікації тощо. На наш погляд, для формування інформаційної компетентності у студентів варто застосовувати проблемно-пошукові методи навчання: проведення рольових ігор, диспутів, «круглих столів» із можливістю колективного обговорення змодельованих проблемних ситуацій, що відтворюватимуть конкретні життєві ситуації, в яких опиняється журналіст під час виконання своїх професійних обов'язків (наприклад, визначити межі суспільного інтересу до приватного життя впливового політика: президента України, міського голови, народного депутата тощо для розуміння такого поняття, як суспільний інтерес). Під час дискусій під впливом досвідчених педагогів у молодих людей формуватимуться уявлення про суспільні цінності, навички уважного та толерантного ставлення до думки іншої людини, поваги до етичних та професійних стандартів. Ще одним напрямком ефективного формування професійних компетенцій майбутніх фахівців є проходження студентами практики безпосередньо в редакціях засобів масової інформації, спілкування з професійним середовищем.

Таким чином, формування інформаційної компетентності майбутніх журналістів відбуватиметься ефективно за умови комплексного підходу до формування ключових фахових компетенцій під час викладання різних суспільно-гуманітарних дисциплін. Вироблення докладної методики такої педагогічної роботи може бути перспективним напрямком для подальшого наукового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гендина Н.И., Колкова Н.И., Скипор И.Л. Информационная культура личности: диагностика, технология формирования: Учебно-методическое пособие. – Ч.1. – Кемерово: КемГАКИ, 1999. – 146 с.

2. Літвінова С.. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) вчителів-предметників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/em5/content/08lsgtso.htm>.

3. Тришина С.В., Хуторской А.В. Информационная компетентность специалиста в системе дополнительного профессионального образования // Интернет-журнал "Эйдос". – 2004.

УДК 94(477)

Білоус А. С., студентка, Національний університет цивільного захисту України

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

Перспективність розвитку української культури визначається готовністю її представників до культурної активності, яка значною мірою залежить від їхнього менталітету. У ньому як характерну рису українця багато дослідників називають комплекс меншовартості, втрату національної гідності. Неоднозначно на ситуацію в культурній сфері впливає й тривале політичне протистояння в українському суспільстві. Подекуди культура стає заручником політичної боротьби. Практика суспільно-політичного життя в сучасній Україні засвідчує, що спроби вирішення проблем і суперечностей, які накопичилися у соціально-політичній сфері життя нашого суспільства, не можуть бути успішними, якщо шляхи їх рішення шукати без урахування того, що існує країна з погляду стану і особливостей розвитку її культури. Вони визначаються не лише рівнем розвитку науки, мистецтва або освіти, що, звичайно ж, вельми важливо, але й змістом соціальних норм, цінностей, стандартів поведінки, що справляють істотний вплив на всі сфери життя суспільства.

На цей час більшості громадян України достатньо непросто визначити власну культурну ідентифікацію. Як по країні в цілому (60%), так і в окремих її регіонах (Захід – 84%, Центр – 77%, Південний Схід – 39%) більшість населення ідентифікує себе як представників української культурної традиції. Меншою мірою – як представників радянської, російської, європейської, світової культури. Втім, привертає увагу той факт, що у населення Південного Сходу значно частіше, порівняно із рештою України, простежується ідентифікація із радянською (34%) і російською (27%) культурними традиціями. На Заході це зустрічається у 8% і 4% відповідно, а в Центрі – у 15% і 7%. Що ж до європейської культурної традиції, то тут населення різних регіонів було одностайним – 5% респондентів у різних регіонах вважають себе її носіями.

Останнім часом в українській пресі дедалі частіше лунають нарікання на те, що наша еліта так і не спромоглася сформулювати, сформулювати, витворити привабливу для більшості українців національну ідею. Аналіз наявного інформаційного поля свідчить: питання національної ідеї нині актуальне, але поки що розмірковування навколо цієї проблеми більше скидаються на плач Ярославни, ніж на конструктивний діалог, який може дати Україні нову точку відліку. Сьогодні надзвичайно важливою виявилася проблема формування таких національних ідей, які не принижують інші етноси, не підривають їхні важливі цінності (мова, традиції, вірування тощо), а об'єднують громадян у єдину націю. Очевидно, що питання національної ідеї визріває давно, а в нинішній ситуації, зважаючи на внутрішньо та зовнішньополітичний контекст, воно набуває особливої ваги [3, 2-3].

На сьогоднішній день українцям значно складніше відповісти на питання про національну ідею, ніж визначити приналежність до культурної традиції. Більшість населення (65%) вважає, що на сьогоднішній день в Україні взагалі не сформована національна ідея. Причому, питома вага тих, хто дотримується цієї точки зору, приблизно однакова у всіх регіонах країни. Найбільше тих, хто вважає, що така ідея вже сформована, в західних областях – 15% жителів, у той час як в Центрі і на Південному Сході – приблизно 8-9%. 38% населення важко відповісти, у чому повинна полягати національна ідея (у південно-східних областях таких 43%, а на Заході України – 30%).

Проте, частина населення все ж таки має уявлення про те, якою повинна бути національна ідея. Найчастіше як національну ідею згадували об'єднання країни, народу (відповідно 14%, 12% і 13% на Заході, у Центрі і на Південному Сході), знання мови і культури народу (відповідно 12%, 11% і 8%). А от що стосується такого поняття, як патріотизм, то позиції розходяться: 17% і 12% на Заході і в Центрі та лише 4% на Південному Сході. Крім того, жителі Південного Сходу найменше у якості національної ідеї схильні розглядати таке поняття, як любов до Батьківщини (1%), жителі Заходу – економічний розвиток країни і навчання, виховання молоді (1%). Жителі Центру – влада народу (1%). Водночас таке поняття, як побудова культурного суспільства, еднає жителів Заходу і Південного Сходу (7%).

Отже, національна ідея стане об'єднавчою і творчою, якщо буде:

- транснаціональною, транссоціальною, транстериторіальною, тобто однаково привабливою для абсолютної більшості населення країни, незважаючи на національність, соціальний статус і місце проживання;
- базуватиметься на системі національних цінностей, пріоритетів, історичному досвіді перемог і звершень, а не поразок та національного приниження;
- відповідатиме духовним та матеріальним інтересам сучасного суспільства.

Таким чином, результати дослідження спонукають до наступних узагальнень і висновків [2, 32-33].

По-перше, сучасна українська культура за своєю історичною долею стоїть дещо перед іншими проблемами, ніж культури багатьох європейських країн, зокрема нагальною є проблема формування дійсно національної ідеї, яку б рівною мірою сприймало населення усіх регіонів нашої держави.

По-друге, сучасна українська культура зараз перебуває в становищі, яке можна визначити як відчайдушні пошуки справжності. Постійним запитом для культури є потреба у самовизначенні, котре здійснюється через розкриття власної природи та визнання традицій як свого підґрунтя, через прояснення своїх витоків, чітке уявлення ціннісного

стрижня буття людини в світі. При цьому свою справжність українська культура має не повторити, не просто відтворити, а створити.

По-третє, значна частина української інтелігенції в силу ряду обставин практично позбавлена своєї головної суспільної місії – бути духовним провідником нації, з яким рахується і якого поважає народ. Це виразно проявилось у тому, що сучасні митці не є лідерами у числі моральних авторитетів нації.

По-четверте, оцінка населенням нинішнього стану культурної сфери, змін, що у ній відбуваються, рівня задоволеності власних культурних потреб вказує на існування значного потенціалу держави у справі розв'язання цілої низки проблем.

По-п'яте, в Україні існують певні регіональні відмінності, що склалися внаслідок особливостей історичного розвитку, демографічного складу населення. Цю обставину слід також враховувати у процесі становлення єдиної української нації [1, 23-24].

На міжнародному рівні культура України практично відсутня в інформаційному плані чи у вигляді товарів і послуг. Основні досягненні України в цій царині – Дні культури в окремих країнах, двосторонні угоди, що включають, зокрема, й пункт про культурний обмін, та активний імпорт продуктів інших культур – навряд чи задовольняють амбіції будь-якої нації, що вірить у своє майбутнє.

З другого боку, промовистим є той факт, що причиною створення недержавних організацій у галузі культури більшість (81%) представників цього середовища називають можливість працювати незалежно від державних культурних установ, тобто, нав'язаної згори політики – згідно з опитуванням, проведеним серед мистецьких недержавних організацій Українським Мистецьким Форумом. Разом з тим однією з головних проблем у своїй діяльності НДО в галузі культури називають складнощі у пошуках фінансування (71%).

Законодавче поле в галузі культури в Україні, порівняно з іншими європейськими державами, досить широке і специфіковане по окремих питаннях. Воно складається з численних законів та нормативно-правових актів, ухвалених Верховною Радою України, постанов Кабінету Міністрів України, Указів Президента України, постанов, рішень та інструкцій головних розпорядників коштів у цій галузі. Головними документами, на яких будується законодавчий інструменталій культурної політики в Україні, є Конституція України та Основи законодавства України про культуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ключко Ю. Розвиток соціально-культурної сфери України в умовах ринкових відносин: пошук нових моделей // Диференційне забезпечення керівництва. - 2003. - № 4409. - С. 1-27

2. Кулик Н. Шляхи розв'язання сучасних проблем розвитку культури в Україні // Бібліотечна планета. - 2000. - № 3. - С. 32-33

3. Культура - ключовий елемент суспільного розвитку держави: Доповідь Міністра культури і туризму України Ю.П. Богуцького на підсумковій Колегії МКТ 15 лютого 2007 р. // Культура і життя. - 2007. - 28 лютого. - С. 2-3

4. Остапенко Д. Культурна політика: аспекти розвитку // Українська культура. - 1998. - № 6. - С. 4-5.

УДК 94(477)

Бовтенко К. М., студентка, Національний університет цивільного захисту України

ДОСЯГНЕННЯ І ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ НА РУБЕЖІ ХХ-ХХІ СТ.

Після здобуття Україною незалежності в 1991 р. почався новий етап розвитку українського суспільства. Україна стала суверенною демократичною державою, почалися радикальні реформи. Головною особливістю сучасного періоду можна вважати його перехідний характер. Ми можемо говорити про те, що в суспільстві склалася нова соціокультурна ситуація, яка характеризується іншими соціально-економічними умовами, формами власності, характером стосунків між людьми, соціальною структурою, системою цінностей. Принципово новий статус в наші дні отримала національна культура. Водночас серйозно впливає на всі сфери суспільного життя економічна криза, яку переживає наша Україна наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Одним з найважливіших для розвитку культури є питання про національну мову. У 1989 р. Верховною Радою був ухвалений "Закон про мови в Українській РСР". Статус української мови як державної закріпила Конституція України. З прийняттям нового законодавства почався процес переходу на українську мову державних органів, засобів масової інформації, установ культури, освіти. Життя вже виявило багато труднощів, які стоять на цьому шляху. За переписом 1989 р. українці становили 72% населення республіки, серед них рідною українську мову назвали 67%, російська мова переважає на сході України, в Криму. Але дуже показовим є ставлення росіян в Україні до української освіти своїх дітей – за даними американського соціолога І. Бремера (1994), 54% росіян у Львові і 65% у Києві згодні з тим, щоб їхні діти навчалися в українських школах і майже всі росіяни у Львові та Києві (відповідно 96 та 91 %) визнають, що їхні діти повинні вільно володіти українською мовою. У Симферополі так думають 54% росіян.

Це свідчить про підтримку процесу еволюційної українізації неетнічними українцями.

Фінансові проблеми перешкоджають збільшенню тиражів українських книг, комерційна література в основному привозиться з Росії. Тобто очевидно, що для успішного розв'язання проблеми не досить адміністративних заходів, а потрібна культурно-просвітницька робота, державна економічна підтримка. Скорочуються тиражі книг. Оптимальним показником вважається, коли на душу населення друкується 12-14 книг на рік. Якщо в 1991 р. в Україні цей показник становив 3,6, то наприкінці 90-х рр. ХХ ст. – 0,99. Населення значною мірою позбавлене можливості читати періодику (зараз в Україні тільки близько 8% сімей передплачують газети або журнали).

У 1999 р. в більш ніж 60% середніх навчальних закладів викладання здійснювалося державною мовою, за винятком декількох регіонів. У системі середньої освіти зникла одноманітність. З'являються авторські школи. Особливий розвиток отримали нові види середніх навчальних закладів з ранньою профілізацією – гімназії, ліцеї. Діє програма державної підтримки обдарованих дітей. В 2000 р. почато перехід на 12-річну середню освіту. Однак соціальне розшарування населення все частіше надає системі освіти фактично станового характеру. Державні школи зазнають фінансових труднощів, вчителям нерегулярно виплачується зарплата. Практично зникла система професійного навчання, оскільки промисловість неспроможна фінансувати ПТУ. Масово закрилися дитячі садки.

Реформується система вищої освіти. Для підвищення її рівня введена система акредитації. Найбільші навчальні заклади отримують статус Національних. Наприклад, Національний Київський університет ім. Тараса Шевченка, Національний університет “Києво-Могилянська академія”. Крім державних, з'являється велика кількість комерційних вузів. Внаслідок цього кількість різного роду інститутів, академій, університетів зростає майже вдвічі.

За роки незалежності розширилися культурні контакти з різними країнами. Це сталося завдяки роботі різних міжнародних фондів, можливості поїздок, спільним проектам. Були видані твори письменників, які працювали в еміграції, з'явилася перекладна література провідних закордонних істориків-українознавців (у 1993 р. українознавство викладалося у 28 університетах і коледжах США і в 12 університетах Канади).

Попри фінансові труднощі, розвивається українська наука. Україна бере участь у найбільших міжнародних програмах століття, наприклад, космічних програмах “Морський старт”, “Глобалстар”, а також у космічних програмах “Спектр”, “Марс-96”, “Шатл-97”, “Океан”, “Природа”. Вперше запрацювала національна українська станція в Антарктиді. Водночас на науковому потенціалі дуже серйозно відбилися економічні проблеми. Реструктуризація управління економікою, перехід

одних підприємств у приватну власність, збитковість інших негативно позначилися на галузевих наукових і проектних інститутах. Державне фінансування науки скоротилося в чотири рази. В Україну широко завозиться електронна техніка, а власна її розробка і виробництво не налагоджуються. Погіршення умов життя і роботи стало головною причиною того, що в 1992-1996 рр. за кордон виїхали тисячі наукових співробітників.

Виникло розділення культури на елітарну і масову. Україна зіткнулася з таким явищем, як американізація культури, що особливо відчувається в кінематографі (виробництво власних фільмів значно скорочене), популярній музиці, літературі.

Для багатьох людей відвідування театрів, музеїв, бібліотек, тим більше будь-які поїздки стали недоступними. У зв'язку зі значним скороченням життєвого рівня (за рівнем життя Україна займає 95-е місце в світі, а понад половина населення живе нижче межі бідності), погіршенням медичного обслуговування, зростанням вартості ліків, ускладненням екологічної обстановки, спостерігається збільшення захворюваності, смертності, зниження народжуваності.

Національні меншини України отримали широку можливість задовольняти свої культурні запити. Виникли національні культурні товариства євреїв, греків, німців. Наприклад, радіо в Маріуполі регулярно веде передачі грецькою мовою (в Донецькій області понад 100 тисяч греків), створено Грецький національний університет. Відбувається обмін культурними делегаціями. Відкрилися школи з польською, румунською, угорською, іншими мовами викладання. Особливої уваги вимагає проблема розвитку культури кримськотатарського населення.

Зник державний контроль, який багато років тяжів над творчою інтелігенцією. Розширилися можливості гастрольної діяльності. Однак багато театрів, творчих колективів через скорочення державного фінансування виявилися у складній ситуації. Відбувається, з одного боку, усвідомлення необхідності їх підтримки органами влади, в тому числі місцевої, з іншого боку, йде пошук спонсорів, меценатів. Прикладом може служити Донецький оперний театр ім. А. Солов'яненка, художнім керівником якого є В. Писарев. Тут не припиняються прем'єри спектаклів, з успіхом проходять зарубіжні гастролі, організовуються національні і міжнародні фестивалі.

Нові можливості відкриваються перед українською культурою в зв'язку з формуванням в Україні громадянського суспільства. Новий громадський (так званий “третій” – на відміну від перших двох – державного та комерційного, бізнесового) суспільний сектор – це сума недержавних неприбуткових організацій, які сьогодні вже здатні впливати на хід суспільних, зокрема культурних процесів.

Принципово змінилися відносини держави і церкви. Конституція України гарантує громадянам свободу совісті і віросповідання, збері-

гаючи відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Ці положення законодавства з тих, що декларуються, перетворилися на реальні. В Україні за станом на 1 січня 2000 р. діяло близько 22 тис. релігійних організацій, які входять до 80 конфесій, течій і напрямів. З проголошенням незалежності України відбувся розкол у православній церкві. Склалися три православні конфесії: Українська православна церква Московського патріархату, Українська православна церква Київського патріархату і Українська автокефальна православна церква. Відновлена діяльність Української греко-католицької церкви, крім того існують римсько-католицька церква, 32 напрями протестантства (баптисти, адвентисти сьомого дня, Свідки Єгови тощо), общини іудеїв, мусульман, нетрадиційні культи (РУН-віра, кришнаїти, буддисти). Релігійним общинам повернені націоналізовані в минулому будівлі. Відновлено шедевр української храмової архітектури – Михайлівський Золотоверхий собор, а також Успенський собор Києво-Печерської лаври.

XX сторіччя в історії української культури, як і у всьому світі, повне протиріч, досягнень і втрат. Особливістю розвитку національної культури є визначальна роль політичного чинника. Основні його етапи співпадають з основними етапами політичної історії. Нові можливості відкриває перед культурою утворення української незалежної держави. Однак досі їх використання було утруднене кризою. Вихід з неї – завдання не тільки економіки, але й культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української літератури XX ст. У 2 книгах / за ред. В.Г. Дончика. – К.: Либідь, 1994.

УДК 669.1:930.1

Бородатый П. Г., курсант, Азовский морской институт Одесской национальной морской академии

РАЗВИТИЕ ЮЗОВСКОГО МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОГО ЗАВОДА (1869 – 1917 ГГ.)

Строительство Юзовского металлургического завода на протяжении 1869 – 1872 гг. непосредственно связано с возникновением города Донецка (в то время посёлок Юзовка). Это утверждение до сих пор является дискуссионным. Большинство исследователей всё же считают официальной датой «рождения» Юзовки 1869 г. И это, на наш взгляд, вполне оправданно, поскольку именно с этого времени территория Юзовки из разрозненных сёл и рудников стала постепенно превращаться в единый полис со всеми необходимыми атрибутами и компонентами: оседлым населением, спецификой промышленной культу-

ры, традициями общественной жизни и едиными органами местного самоуправления. Другая точка зрения на эту проблему основана на официальных документах, которые подтверждают статус города в 1917 г. Эти историки ищут его истоки, ориентируясь на первые поселения на территории современного Донецка [2, 20].

Ясно, что Юзовка была основана не сразу, но с уверенностью можно утверждать – со строительством металлургического завода предпринимателем Джоном Юзом начинается история Донецка как города.

В 1724 г. английский ученый геолог Никсон проводил геолого-разведочные работы Донбасских угольных пластов. В результате были обнаружены огромные залежи угля и железной руды, которые из-за отсутствия необходимых технических знаний не могли разрабатываться промышленным способом. Поэтому в 1866 г. российское правительство предложило пять концессий на разработку металлургических ресурсов. Одна из них была подарена полтавскому князю Сергею Кочубею, который в 1869 г. продал концессионное право на постройку в южной части Российской Империй завода для изготовления железных рельсов англичанину Джону Юзу. Проект на строительство предприятия по добыче угля, выплавке стали и производству рельсов был разработан в Англии. Оттуда привезли оборудование и около сотни южно-уэльских специалистов-металлургов.

Уже к 24 апреля 1871 г. была построена первая доменная печь, а 24 января 1872 г. налажено производство чугуна. Именно эта дата считается официальной датой основания металлургического завода (МЗ) [3, 225]. Он развивался очень быстро. Здесь впервые для выплавки чугуна был применён кокс, изобретены «юзовские» лафеты для дальнобойных орудий. Существенно способствовало развитию МЗ строительство рельсопрокатного завода, который до 1887 г. был единственным предприятием на Юге Российской империи, изготавливавшим рельсы из материала собственного производства.

В 1876 г. была запущена вторая домна (доменная печь), а также проведена первая модернизация производства, в результате которой на нем вошли в эксплуатацию 20 паровых двигателей. Через несколько лет завод начал выпускать железнодорожные костыли, болты, гайки, проволоку.

Таким образом, в 70-х гг. XIX века в Юзовке действовало уже две домны, которые давали 6% производства чугуна Российской империи. К этому времени огромный поселок, возникший и развивающийся вокруг завода, уже называли Юзовка [2, 85].

В период с 1876 по 1886 гг. заводы Юзовки удвоили производство, а домны были переоснащены на выплавку стали. В 1884 г. производство стали достигло 20 тыс. тонн.

К 1889 г. производственная мощность МЗ выросла втрое. В этот период продукция завода достигла высоких показателей качества и в дальнейшем держалась на этом уровне, об этом свидетельствовало получение в 1899 году права изображения герба Российской империи на продукции завода, а также высшая награда Гран При всемирной выставки металлургических предприятий 1900 года в Париже.

С ростом предприятия администрация Юза решала и социальные вопросы: в 1871 году была построена первая заводская больница, которая к 1900 году имела около 100 стационарных коечных мест. Обслуживание рабочих в больнице было бесплатным. В 1877 году была открыта народная школа для детей рабочих, затем еще две. При заводе был организован любительский оркестр, который по субботам играл на открытой площадке, был заложен парк для отдыха и др. В 1884 г. был построен Свято-Преображенский собор.

Но Д. Юз не собирался останавливаться на достигнутом. План объединения запасов угля с Кривбассовским месторождением железной руды должен был способствовать процветанию региона. Именно с этой целью в июне 1889 г. он отправился в столицу России, планируя встретиться с царем Александром II. Но планам не суждено было сбыться – 28 июня 1889 г. Джон Юз умер в гостинице «Англетер» в Санкт-Петербурге [5, 284]. После его смерти завод, промышленное хозяйство и все имущество досталось в наследство четырём сыновьям, которые с переменным успехом руководили ЮМЗ до 1900 г., затем управление перешло к английскому инженеру Андерсену, потом – в руки российского управляющего А. А. Свицина [2, 84].

Металлургический завод рос и процветал. Заложенная Юзом идеология, опирающаяся на веру, образование и предпринимательство, действовала вплоть до революций в 1917 г. и позволяла наращивать мощности и отстраивать город, который получил этот статус в 1917 г. и с гордостью носил имя Джона Юза вплоть до 1924 года.

В 1900 г. на металлургическом заводе работало уже 44 домны и ещё 10 строилось. В период с 1908 по 1913 гг. на заводе работал выдающийся металлург-практик М. К. Курако – автор собственной конструкции загрузочного устройства домны. Таким образом, к 1913 году металлургические заводы Юзовки и Донбасса выплавляли почти половину стали, выпускаемой в России, а шахты Донбасса давали 90% всей национальной добычи угля [1, 169].

В 1916 г. на заводе находилось уже 6 модернизированных доменных печей. Выпуск стали увеличился до 14 млн. пудов, проката – до 18 млн. пудов, кокса – до 22,5 млн. пудов. На производстве были установлены турбогенераторы. Две электростанции: №1 – 150 тыс. и № 2 – 310 тыс. киловатт в месяц, подавали электроэнергию в цеха, где электромоторы начали вытеснять паровые машины [2, 104]. Численность городского населения в 1917 г. достигла 50 тыс. человек.

Таким образом, к 1917 г. благодаря предпринимательской инициативе в Юзовке были построены крупные объекты материальной культуры – заводы, шахты, где работали тысячи рабочих и служащих. По экономическому потенциалу Юзовка превосходила другие города Донбасса и Украины. Детище Джона Юза – металлургический завод – стал тем плацдармом, на котором формировалась городская инфраструктура, осуществлялся переход к качественно новому жизненному укладу, основанному на индустриальной идеологии.

ЛИТЕРАТУРА

1. Володин Г. По следам истории. Очерки из истории Донецкого ордена Ленина металлургического завода имени В. И. Ленина / Г. Володин. – Донецк: Донбасс, 1967. – 186 с.
2. Гайдук В. А. Юз і Юзівка / В. А. Гайдук, В. Г. Ляшенко: Пер. с англ. – Донецьк: Кардинал, 2000. – 320 с.
3. История Украинской ССР / Под ред. Н. Н. Лещенко, А. М. Анфимова, А. К. Волощенко. – К.: Наукова думка, 1983. – Т. 4. – 688 с.
4. Історія України: Навч. посіб. / Ю.А. Мицик та ін. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К.: Києво-Могилянська академія, 2010. – 595 с.
5. Мозговой В. И. Там где было дикое поле... Очерки историй Донецкого края / В. И. Мозговой. – Донецк: Кардинал, 2001. – 336 с.

УДК 394.2

Борищук В. Ю., студентка, Національний університет цивільного захисту України

ТРАДИЦІЙНІ СВЯТА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Наш український народ має багату культуру, величезний скарб якої складається з цінностей, надбаних багатьма поколіннями. З прадавніх часів до нас ідуть життєва мудрість та настанови щодо способу життя. Вони закладені в українських традиціях, звичаях, обрядах, фольклорі, адже в них - світовідчуття та світосприймання нашого народу. У них пояснюються та обґрунтовуються взаємини між людьми, цінність духовної культури окремої людини і народу взагалі. Дуже тісно народна творчість пов'язана із традиціями, що являють собою закони, якими українці керувалися щоденно. Традиції – це ті неписані правила, яким люди слідуєть повсякденно у своїх найменших домашніх турботах і найбільш важливій суспільній діяльності.

Споконвіку ставлення до традицій було трепетним. Навіть після прийняття християнства українці зберегли багато своїх народних стародавніх традицій, тільки об'єднавши їх з релігійними. І сьогодні, через тисячі років, вже непросто виявити грань, де в українських традиціях закінчується стародавня культура, а де починається християнська.

Однією з основних українських традицій є святкування Різдва. У передріздвяний день – 6 січня – святкують Святвечір. Основними стравами на Святий вечір є кутя – рисова або пшенична каша з медом, родзинками і маком, а також узвар – компот із сухофруктів з медом. Усього, за звичаєм, у Святвечір подають 12 пісних страв. А ось 7 січня, на саме Різдво, готують великий родинний стіл. Оскільки піст закінчився, на стіл подають різноманітні м'ясні страви.

За традицією, під вечір Різдва юрба колядників ходила з торбами для збору гостинців. Вони вибирали собі головного – Березу (або Березая), латкового (який збирав сало і ковбаси), скарбонаря, хлібоношу, зіркаря (носив зорю), танцюристів, дзвонарів, скрипалів та ін. Коляда тривала кілька ночей, поки не обходили кожен будинок у поселенні.

Ще одна популярна українська традиція – тиждень Масляної. Це свято існувало на Русі ще в дохристиянські часи. Воно передбачає проводи зими і зустріч весни. Після появи християнства на Русі Масляну відзначають в останній тиждень перед Великим постом. Основні відмінності свята – це млинці й народні гуляння. У Стародавній Русі млинець вважали символом сонця, оскільки він, подібно до сонця, теж жовтий, круглий і гарячий, і вірили, що з'їдаючи млинець люди отримують частинку його тепла й сили.

Свято Воскресіння Господнього або Великдень святкують у перший тиждень після весняного рівнодення і повного місяця. Разом із людьми його відзначає і природа, яка пробуджується. Родинний обід цього дня готують особливо урочисто і прикрашають квітами. Обов'язковим атрибутом свята є звичай фарбувати яйця. Також на Великдень існує традиція вітати один одного радісним вигуком «Христос воскрес!», на що відповідають – «Воістину воскрес!» Це привітання висловлює радість віруючих, аналогічну радості апостолів, які дізналися про воскресіння Христа.

Згідно з Біблією, цього дня на апостолів зійшла благодать Святого Духа. В Україні свято Трійці відзначають 3 дні – Зелений або Клецький тиждень, Клецький понеділок і Богодухів день. На Зелений тиждень, згідно з повір'ями, треба бути обережними, оскільки це день активності мавок, русалок та іншої нечистої сили. На Зелений тиждень, за українськими традиціями, дівчата ворожать. Вони йдуть до ставка і пускають вінки за водою, і якщо вони зійдуться, то вважається, що дівчина в цьому році має вийти заміж. У Зелений тиждень також відвідують на кладовищі своїх померлих родичів. У Клецький понеділок після церковної служби, за традицією, освячують поля, щоб Бог захистив їх від пожеж та граду. Діти влаштовують ігри. Богодухів день особливо відзначають дівчата. Вони організують різні забави, наприклад, «водити Тополю». Її суть полягає в тому, що вибирають найкрасивішу дівчину, яка й відіграє роль Тополю. Красуню прикрашають вінками так, щоб її ніхто не міг упізнати. У супроводі веселої

ватаги Тополя ходить від хати до хати, і господар кожної повинен їй щедро віддячити гостинцями.

Івана Купала, або Іванів день, – є ще однією із народних традицій. Його історія йде в дуже глибоку старовину. Свято пов'язане з періодом літнього сонцестояння, поворотом сонця до зими. Його відзначають у ніч на 7 липня або за старим стилем 24 червня, коли чарівна краса природи створює казковий краєвид, де і відбуваються магичні купальські забави.

Ніч на Івана Купала, найчастіше дуже темна, а чари в цю ніч особливо могутні. У цю пору, за повір'ями, дозріває багато магичних рослин, які потрібно зібрати до схід сонця. Цілющою є купальська роса, якою, за звичаями, необхідно вмитися. У цю ніч прокидається «нечиста сила», чути гомін тварин, розпускається папороть, вона займається дивним вогнем, відразу гасне й обсипається. Тому, хто зірве цю квітку, відкриються багатства всієї землі і він отримає всемогутність.

Старовинні традиції – скарб українського народу та культури. Хоча всі ці рухи, обряди і слова, які складають народні традиції, на перший погляд не мають ніякого значення в житті людини, але вони віють на серце кожного з нас чарами рідної стихії і є живущим бальзамом для душі, який наповнює її потужною силою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. / О. Воропай - К., 1993. - 310 с.

2. Галаганова С. Г. Традиция и современность. / С.Г. Галаганова - М.: Знание, 1993. - 240 с.

3. Кравець О.М. Сімейний побут та звичаї українського народу. / О.М. Кравець - К.: Наукова думка, 1965. – 198 с.

4. Лозко Г. Українське народознавство. Вид. 2-е доп. та перероб. / Г. Лозко – Харків: «Див», 2006. – 472 с.

5. Шкода М.Н. Люба моя Україна. Свята, традиції, звичаї, обряди, прикмети та повір'я українського народу / М.Н. Шкода - Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. - 544 с.

УДК 94 (470+477) «В.Вернадський»

Будзанівська Н. В., м.н с., Інститут архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

ПОГЛЯД ВОЛОДИМИРА ВЕРНАДСЬКОГО НА СТАНОВЛЕННЯ ТРАДИЦІЙ І ВПРОВАДЖЕННЯ НОВАЦІЙ В ОСВІТІ ТА НАУЦІ УКРАЇНИ

Цього року відзначається 150 років від дня народження Володимира Вернадського. Постать вченого є настільки багатогранною, що на багато запитань, які виникають сьогодні, можемо знайти відповідь в листах, щоденниках та працях Володимира Вернадського.

Протягом 1917-1921 рр. життя і діяльність вченого були пов'язані з Україною, де вчений перебував і приймав активну участь у створенні Української Академії наук, яка цього року святкуватиме 95-річчя.

З кінця 1917 р. В. І. Вернадський знаходився на Полтавщині. Незважаючи на скрутне політичне становище, вчений використовував будь-яку можливість для організації людей під егідою науки. У березні 1918 р. вчений з власної ініціативи створив “Товариство любителів природи”, на зборах якого вперше виступив з темою “живої речовини”.

3 травня 1918 р. М. П. Василенко став міністром народної освіти. Саме з цього часу починається активна діяльність В. Вернадського по створенню Української Академії наук. Саме Микола Прокопович залучив до співпраці В. І. Вернадського. Знаходячись на Полтавщині В. І. Вернадський у листі від 5 травня 1918 р. дав згоду на головування в комісіях: “Якщо ви не передумали – я згоден взяти на себе тимчасове головування в Комісії у справах вищої школи і навчальних закладів, причому напрацювання законопроекту Національної Української Академії наук повинні бути одними із першочергових завдань комісії”[1].

Розвиток освіти і поширення знань були найважливішими проблемами для В. І. Вернадського. Він вважав: “Країна, яка не працює самостійно в галузі наукової думки і яка тільки засвоює освіту – чужу працю, – є мертва країна”[2, 607]. Все своє життя він займався науково-організаційною діяльністю, поширенням знань тощо.

В. І. Вернадський вважав, що Українська Академія наук має бути побудована за зразком Санкт-Петербурзької Академії, з широким розгалуженням науково-дослідних інститутів, лабораторій, музеїв, національних бібліотек тощо. В. І. Вернадський виділяв: “на першому місці, перш за все, повинно бути створено, добре обставлене відділення української мови, літератури та історії і ті відділи інститутів, які пов'язані з практично важливими для країни інтересами – пов'язані з вивченням продуктивних сил країни...”. Натомість, М. П. Василенко стояв на позиції, що Академія повинна бути національною на зразок Празької з обов'язковою українською мовою. Вчений згадував: “Розмова з Василенком про Академію наук України. Він її мислить, як національну, типу Праги” [3, 85].

27 листопада 1918 року о 18 годині в приміщенні Українського наукового товариства (нині – Ярославів вал, 36) відбулося Установче спільне зібрання, на якому було обрано першу Президію Української Академії наук. Президентом став В. Вернадський, а її секретарем –

А.Кримський [4, 154]. Також була відкрита бібліотека, яка сьогодні носить ім'я вченого.

На початку серпня 1918 року відбувся з'їзд “попередня нарада дослідників природи України” [5, 315], на якому В. І. Вернадський виступив з доповіддю на тему “Виправдання науки”. В ній вчений наголошував: “Саме тепер, в цій жорстокій соціальній і національній боротьбі ми повинні завжди пам'ятати і ставити попереду загальнолюдські мотиви нашого життя і нашої діяльності... [5, 147].

Незважаючи на велику зайнятість організаційними питаннями в Академії наук, наукову і публіцистичну діяльність, В. І. Вернадський, знаходячись у Києві, займався ще і педагогічною працею. В статті “Пам'яті А. А. Голковського” в київській газеті “Об'єднання” вчений згадував як у 1918 р. “...читав в університеті св. Володимира лекції з геохімії, що вперше входили до курсу університетської освіти...”[5, 278].

ЛІТЕРАТУРА

1. 1.Архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф. 542. – Оп.1. – Спр.20. – Арк. 10.

2. 2.Даниленко В.М. Володимир Вернадський про українсько-російські взаємини / Віктор Даниленко // Україна дипломатична. Науковий щорічник. Вип. 5. – К. 2005. – С.605-617.

3. 3.Вернадский В.И. Дневники, 1917-1921 (октябрь 1917 – январь 1920) – К.: Наукова думка, 1994. – 270 с.

4. 4.Ситник К. М. Володимир Вернадський і Академія [Текст] / К. М. Ситник, В. В. Шмиговська. – К.: Наук. думка, 2006. – 312 с.

5. 5.Володимир Іванович Вернадський і Україна. Т. 1, кн. 2: Володимир Іванович Вернадський. Вибрані праці / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Ін-т історії України, коміс. НАН України з наук. спадщини акад. В.І. Вернадського; ред. кол.: А. Г. Загородній, О.С. Онищенко (голова), В. А. Смолій [та ін.]; уклад.: О.С.Онищенко, В.М.Даниленко, Л.А.Дубровіна [та ін.]. – К., 2011. – 548 с.

УДК 94 (477) – 058.237 «1955»

Булгакова О. В., м.н.с., Інститут історії України НАН України

РІВЕНЬ І ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ УКРАЇНИ У СЕРЕДИНІ 1950-Х РОКІВ

Середина 1950-х років позначилася докорінними зрушеннями в житті країни та суспільства. На зміну тотальному контролю влади за всіма сферами людського буття прийшла хрущовська «відлига», що супроводжувалася лібералізацією суспільно-політичного життя. Інте-

лігенція однією з перших відгукнулася на паростки свободи творчості, які несла «відлига». Питання інтелігенції було в центрі уваги таких дослідників, як В. Даниленко [1], Г. Касьянов [2], О. Коляструк [3], Т. Марусик [5] та ін.

Початок «відлиги» супроводжувався послабленням притаманного сталінізму всеохоплюючого страху, жорстокого ідеологічного контролю, припинився масовий терор щодо інакомислячих. На якийсь час діячі культури дістали широкий простір для творчості, самовираження. Більше уваги приділялося гуманітарним дослідженням, осмисленню українознавчих проблем. Послаблювалася політика самоізоляції, більш завуальованими стали заходи щодо русифікації. Поступово підвищувався життєвий рівень громадян.

Як зазначає О. Коляструк: «Вітчизняна інтелігенція сповідувала принципи демократизму і завдяки потужному інтелектуальному потенціалу мала великий вплив у суспільстві» [3, с. 165].

За своїми суспільно-політичними поглядами та поведінкою інтелігенція була неоднорідною. Так, умовно можна виокремити три групи: перша – конформісти, друга – ті, які протиставляли себе існуючій системі, проте не були прихильні до ідей дисидентства і треті – нонконформісти. Життя представників інтелігенції залежало від тієї чи іншої умовної групи приналежності, адже визначалося державним матеріально-побутовим забезпеченням та соціальним статусом.

У цей час зароджується рух шістдесятників – представників переважно молодого покоління інтелігенції, які не погоджувалися працювати в рамках «соціалістичного реалізму» і шукали нові форми самовираження у творчості, орієнтуючись на «самопізнання національного». Себе шістдесятники називали «спадкоємцями розстріляного відродження», а своєю метою ставили «створювати якісно нову культуру».

Одним з перших питань, що їх підняла інтелігенція в ці роки, стало мовне питання. Все частіше на шпальтах газет, зокрема «Літературної України», з'являлися статті на підтримку української мови та очищення її від русизмів. Збільшувалася кількість україномовних періодичних видань. В 1963 році пройшла конференція з питань культури української мови. Її історичне значення полягало в відкиданні двомовності і підтримці української мови.

У період другої половини 1950-х відбувалося поступове покращення умов життя громадян країни.

Як зазначає Віктор Крупина, говорячи про повсякденне життя номенклатури, «її повсякденне життя досить тісно залежало від професійної діяльності. Саме рівень посади визначав обсяг пільг і привілеїв, надавав соціальний статус» [4, 162]. Повсякденне життя інтелігенції України у середині 1950-х років так само залежало від рівня посади, що її обіймали представники інтелігенції. Також на рівень і якість

життя інтелігенції впливала її особиста позиція – догідництво або нон-конформізм.

Поступово критика влади у бік інтелігенції, зокрема представників шістдесятників, ставала все голоснішою. Це в кінцевому підсумку призвело до того, що в 1962-1963 рр. ліберальна політика влади щодо інтелігенції змінилася регламентуванням, створенням рамок і перешкод в роботі і в кінцевому підсумку жорстким контролем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даниленко В.М. Українська інтелігенція як об'єкт репресивної політики сталінського режиму в повоєнний період (1946–1953 рр.) // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць. – Вип. 7. – К., 2003. – С. 406-420.

2. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х рр. / Г. Касьянов. - К.: Либідь, 1995. – 224 с.

3. Коляструк О.А. Інтелігенція УСРР у 1920-ті роки: повсякденне життя. – відповідальний редактор В.М. Даниленко. – Харків: Раритети України, 2010. – 386 с.

4. Крупина Віктор. Партиїно-державна номенклатура повоєнної України // Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): Колективна монографія / Відп. ред. В. М. Даниленко. НАН України. Інститут історії України. – [Кн. 2], ч. 1–2. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. – 351 с. – (Серія «З історії повсякденного життя в Україні»). – С. 139-176.

5. Марусик Т.В. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40–50-ті рр. ХХ ст.) / Монографія. – Чернівці: Рута, 2002. – 463 с.

УДК 821.161.2

Бурка Д. О., Єлісеєва Л. О., студентки, Національний університет цивільного захисту України

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА 60–80-Х РОКІВ ХХ СТ.

Мета: висвітлити розвиток української літератури 60-80-х років, проблеми її розвитку та спаду.

Актуальність проблеми: Загальною закономірністю суспільного розвитку є тісний взаємозв'язок основних сфер життя суспільства - економіки, політики, культури. Що стосується основної парадигми української культури ХХ ст., то однією з її принципових особливостей є визначальна роль політичного чинника. При цьому переважав не еволюційний характер динаміки, а різкі зміни, які чітко розмежовують основні етапи розвитку української культури. Поворотне значення ма-

ли Перша світова війна, Лютнева і Жовтнева революції, боротьба за українську державність 1917-1920 років, Створення СРСР, Друга світова війна, криза соціалізму і розпад радянської системи, отримання Україною незалежності. У радянський період, який зайняв більшу частину століття, українська культура пройшла складний шлях, який об'єднує досягнення і втрати, духовні злети і трагедії.

Головним наслідком «відлиги» 50-х років стало пожвавлення літературного і загальнокультурного життя в Україні, тимчасове послаблення цензури, що призвело до зрушень у соціальній сфері, в культурно-мистецькому житті людства, до появи нових мистецьких форм, наприклад авангардистських напрямків в літературі, до реабілітації цілого ряду репресованих письменників та повернення значної частини їхньої спадщини, до виникнення генерації молодих українських письменників, поетів, публіцистів, критиків, художників [1].

Шістдесятники мали продуктивний вплив на утвердження в літературному процесі новаторських тенденцій, спрямованих на вирішення проблем зв'язку часів, історичної пам'яті як основи духовності людини, її єдності з рідною землею. Відбувалися виступи шістдесятників проти манкуритизму, психології перекотиполя, моральної деградації.

Короткочасна “хрущовська відлига” змінилася на брежнєвсько-сусловськими заморозки. Початок з 1965 року характеризується новими арештами письменників (І. Світличного, Є. Сверстюка, Ю. Бадзя, І. Калинця, В. Стуса, В. Захарченка, О. Різниченка, Т. Мельничука, В. Рубана, В. Марченка, О. Бердника та ін.).

Розпочинається погромницький наступ цензури, тенденційної критики. Наслідками цього були такі події, як паплюження роману О. Гончара “Собор”, відрив від плідної творчості Б. Антоненка-Давидовича, М. Лукаша, Г. Кочура, Михайлини Коцюбинської, В. Іванисенка, В. Голобородька. Розпочинається гоніння критикою за відхилення від соцреалізму творів В. Минка, Д. Павличка, Вал. Шевчука, Григора Тютюнника, Б. Харчука та ін. [3].

З 1969 року влада посилила ідеологічний тиск на інтелігенцію. Письменників, художників, вчених, лаяли в пресі і на зборах творчих спілок за «аполітичність», «ідейну незрілість», «формалізм», «націоналізм», «відхід від партійної лінії», «відхід від минулого», «ідеалізацію минулого», «смакування національної самобутності». По суті це була друга «ждановщина». Проти інакомислячих знову почалися політичні репресії, які досягли апогею в 1972 році. Процес реабілітації багатьох незаконно засуджених людей, повернення їх чесного імені було припинено [5].

Однак період, початок якого приходився на 70 роки, характеризувався також розвитком неформального мистецтва що відображає реальні процеси суспільного життя. Виникло таке явище в культурному

та соціально-політичному житті, як рух правозахисників – дисидентів. Дисиденти – учасники руху проти тоталітарного режиму, виступаючи проти переслідування інакомислення, протестуючі проти введення радянських військ в Чехословаччину (1968 р.) і Афганістан (1979 р.), виступаючи за дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Поряд з офіційним мистецтвом в цей час розвивається і не офіційне: 1970-1980 рр. – час підпільної літератури: в «самвидаві» розповсюджуються твори підпільних письменників та поетів.

У період «застою» було втрачено багато літературних творів. Велися активні виступи письменників проти підрізання національних коренів у культурі, за надання українській мові статусу державної, осягнення концепцій української національної культури.

Активна частина письменників з кінця 80-х років брала участь у розгортанні боротьби за державну незалежність. Як наслідок, поширилися тенденції до новаторського естетичного переосмислення та творчого використання здобутків модернізму, авангардизму після зняття з них ідеологічного табу [4].

Отже, українська література 60-80-х років ХХ ст. зазнала суттєвих змін та прийняла на себе удар політичного життя, що суттєво відобразилося в книгах, газетах, журналах, та вплинуло на свідомість людей. Багато книг видатних авторів так і не дійшли до читача, бо на той час дуже важливе значення мало те, які погляди на політичне життя та життя взагалі мав автор. На сьогоднішній день сучасна українська література набуває все більшої популярності та має багато цікавих авторів, які талановито пишуть про нашу країну та наше життя, але сучасна література вже висвітлює інші проблеми. Проте проблема літератури 60-80-х років ХХ ст. залишається актуальною для розгляду і дотепер. Кожному з нас потрібно знати і розуміти події минулого, спираючися на таке джерело, як література, тому що саме в ній відображено життя та погляди суспільства минулого століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Касьянов Г. Несогласные: украинская интеллигенция в движении сопротивления 1960-80 -х годов / Г. Касьянов. – К., 1995. - С. 50-55.
2. Очерки истории украинской интеллигенции: 3 т. – М., 1994. – С. 70-72.
3. Попович М. В. Очерк истории культуры Украины / М. В. Попович. – К., 1998. С. 20-21.
4. Скуратовский В. Экранные искусства в социокультурных процессах ХХ ст. / В. Скуратовский. – К., 1997. – 68 с.
5. Шейко В. М. История украинской культуры / Шейко В.М., Тишевська Л. Г. – К., 2006. С. 40-45.

УДК 94(477)

СТАНОВЛЕНИЕ ТРАДИЦИЙ ПРОФСОЮЗНОГО ДВИЖЕНИЯ НА ХАРЬКОВЩИНЕ

Традиции имеют большое значение для профсоюзов, так как они определяют их современную практическую деятельность. В настоящее время, когда профсоюзы разрабатывают и внедряют в практику инновационные формы, методы работы и возникает проблема соотношения традиций и инноваций, изучение процесса становления профсоюзных традиций является актуальной темой для научного исследования.

Становление и развитие профсоюзного движения на Харьковщине тесно связаны с её динамичным социально-экономическим развитием в конце XIX – начале XX ст. Как крупный центр фабрично-заводской промышленности она выделяется в 80-х - начале 90-х годов XIX века. В 1895 г. в Харьковской губернии насчитывалось 893 предприятия, в том числе 360 фабрично-заводского типа. На них трудились 25 тысяч рабочих. [3]. Широкое распространение получили машиностроение, сахарное, табачное, конфетно-пряничное, кирпичное производство, шерстомойное и типографское дело, винокурение, пивоварение [2].

Быстрый экономический рост не сопровождался становлением и развитием системы социальной защиты людей наёмного труда. Законодательство Российской империи в сфере социально-трудовых отношений было неэффективным и не обеспечивало реальную защиту прав и интересов рабочих [3].

В этих условиях на Харьковщине создаются первые рабочие объединения – предшественники современных профсоюзов. Так, 23 декабря 1881 г. была зарегистрирована первая легальная «Вспомогательная касса типографов, литографов и служащих при литографиях и типографиях», организованная предпринимателями. Кроме высокооплачиваемых рабочих, наборщиков и печатников, сюда входили представители других слоев населения города, в том числе врачи, адвокаты, купцы, чиновники. Основными целями созданной организации были: выплата рабочим денежных пособий, оказание им медицинской помощи и приобретение для них товаров в магазинах на льготных условиях. К 1900 г. в Харькове действовало уже 4 подобных общества [2].

В начале XX ст. рабочее движение в Украине получает мощный импульс в своём развитии, вызванный экономическим кризисом 1900-1903 гг. и событиями Первой российской революции 1905-1907 гг. Именно тогда, в 1903-1904 гг., в г. Харькове, появляются первые профсоюзные организации железнодорожников и типографских рабочих, которые активно защищали социально-экономические права людей труда [2]. До конца 1905 г. в нашем городе действовали уже 13 профсоюзов [1].

К этому времени относится возникновение традиций профсоюзного движения, связанных с заключением на предприятиях, в организациях, учреждениях коллективных договоров, созданием профсоюзных объединений по отраслевому и территориальному принципу, взаимоотношениями с государственной властью и т.д.

Так, первый в истории профсоюзного движения Украины коллективный договор, обладавший правовой силой, был заключен 1 февраля 1905 г. в г. Харькове между правлением Русского паровозостроительного и механического общества, директором Харьковского паровозостроительного завода – с одной стороны, коллективом уполномоченных, выбранных мастерами, рабочими завода – с другой. Вскоре подобные соглашения были заключены и на других харьковских предприятиях [2].

Харьков стал одним из крупных центров профсоюзного движения. В 1905 г. в нашем городе создается Южнороссийский профсоюз железнодорожников. В том же году на совещании в Харькове избран первый в Российской империи межсоюзный руководящий орган - Центральное бюро профсоюзов, которое установило связи с аналогичными объединениями Петербурга, Москвы и других городов. С 24 сентября по 7 октября 1905 г. представители Центрального бюро Харькова приняли участие в проходившей в Москве Всероссийской конференции профсоюзов [1].

Первым в истории России законодательным актом, регулирующим взаимоотношения государства и профсоюзов, были принятые 4 марта 1906 г. «Временные правила о профессиональных обществах». Согласно правилам разрешалась деятельность объединений рабочих по профессиям в рамках жестких ограничений. Не получили права на создание профсоюзов железнодорожники, работники связи, служащие банков и государственных учреждений, сельскохозяйственные рабочие. Профсоюзам запрещалось организовывать забастовки, они могли только выяснять положение рабочих и согласовывать с администрацией меры по его улучшению. Их функции сводились к выплате денежных пособий, оказанию юридической помощи своим членам, организации касс взаимопомощи, библиотек, профессиональных школ. Запрещалось проведение областных и всероссийских съездов профессиональных обществ, создание обществ по производственному принципу. На основе данного законодательного акта строились взаимоотношения профсоюзов и государства вплоть до 1917 г [2].

Таким образом, становление традиций профсоюзного движения на Харьковщине тесно связано с социально-экономическим развитием нашего региона в конце XIX – начале XX ст. Первые профсоюзные организации, возникшие в 1903-1904 гг. заложили прочные и долговременные традиции профсоюзной работы, которые и сейчас, в начале

XXI ст., продовжують успішно розвиватися во взаємодії з інноваційними формами і методами діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нариси історії професійних спілок України / Федерація профспілок України. Головний редактор О.М. Стоян; керівник авторського колективу О.П. Реєнт. – К.: “Профінформ” ФПУ, 2002. – 732 с.
2. Очерки истории профсоюзов Харьковщины / Под общей редакцией В.Г. Антонова. – Харьков: Торнадо, 1999. – 400 с.
3. Эпштейн А.И. Профсоюзное движение на Харьковщине (очерки истории). – Харьков: Изд-во ХСЭИ, 1998 – 62 с.

УДК 821.161.2

Гонар С. Ю., студент, Національний університет цивільного захисту України

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Традиції – це передавання художнього досвіду від одного покоління митців до іншого. Продовжувати традиції – значить творчо засвоювати досвід попередників і йти далі. Новаторство ж полягає у відкритті нових тем, жанрових форм, типів, засобів відображення художньої дійсності. Але це не значить, що це явища протилежні – жодне з них не може існувати самостійно від іншого, й українська література сьогодення є одним з яскравих тому прикладів.

За останні кілька десятиліть літературний процес не зазнає суттєвих змін, і вважається, що головним світоглядно-мистецьким напрямом на даному етапі його розвитку є постмодернізм, характерними рисами якого є поєднання різних стильових тенденцій, часткову опозиційність до традиції, універсальність проблематики, позачасовість і позапросторовість зображення, зміну функцій автора та героя, культ незалежної особистості, прагнення поєднати істини різних націй, культур, релігій, філософій, іронічність, пародійність тощо. Так, засновниками можна вважати такі літературні угруповання, як Асоціація українських письменників, БУ-БА-БУ, «Музейний провулок, 8», «Нова дегенерація» та інші.

Теперішньому стану літератури в нашій країні можна завдячувати Ліні Костенко, Борису Олійнику, Дмитру Павличку, Євгену Гуцалу, Григору Тютюннику, котрі належать до шістдесятників. Їм на заміну прийшли сімдесятники – Василь Голобородько, Юрій Винничук та інші. Це покоління майже не мало публікацій – все залишалось за фільтром цензури. З роками наші співвітчизники отримували все більше

шансів самореалізуватися, в результаті чого зросли їх можливості показати свою майстерність піїтики та прози. Почали публікацію антології творів українців; зокрема, у 2011 році Сергій Жадан упорядкував дві антології поетів та прозаїків 2000-х років, презентувавши своє бачення значних авторів цього періоду.

Варто відмітити також, що з розвитком технологій та всесвітньої мережі Інтернет, знижується необхідність в суттєвих матеріальних витратах на друк видань. Кожен бажаючий нині може зареєструватись на порталі сучасної української літератури ualit.org та опублікувати свій твір на його сторінках. Та все-таки друковані видання продовжують з'являтися на світ з допомогою тих чи інших коштів. Так, близько року тому до рук мені потрапила книга під назвою «Острови», що була видана за підтримки Полтавської обласної організації Національної спілки письменників. Це альманах, що включає в себе близько десятка кращих юних авторів Полтавщини. Він яскраво показує, що в країні є підрастаюче покоління, яке прийме дорогоцінний досвід від своїх попередників та зробить власний внесок у розвиток літератури рідного краю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. – Київ: Критика, 2005.

2. Метаморфози. 10 українських поетів останніх 10 років / Упор. С. Жадан. – Харків: КСД, 2011.

3. Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років. – Харків : «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010.

УДК 94(477)

Гордієнко М. В., студентка, Національний університет цивільного захисту України

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ МОДИ В УКРАЇНІ 1960-Х РР.

Актуальність дослідження. В Україні протягом 2000-их років з'явилися дослідження моди Ю. Легенького і Л. Ткаченко «Система моди: культурологія, естетика, дизайн», Ю. Легенького «Філософія моди ХХ століття». Побіжно прояви моди в костюмі розглядали Н. Камінська та С. Нікуленко в роботі «Костюм України від Київської Русі до ХХІ століття» (2004) і Т. Ніколаєва в монографії «Український костюм. Надія на ренесанс» (2005). Ю. Легенький досліджує моду з точки зору філософії, розглядаючи її феноменологію, дискурс, граматологію, риторику, етос та ерос. Він називає моду креативним епіцентром культуротворчості, в якому зароджуються нові імпульси для оновлення ху-

дожньої культури. Як рушійна сила оновлення, мода, на його думку, містить найбільш актуальні нормативні зразки і таким чином бере участь у створенні, розвитку та зміні базових художніх ідеалів.

“Краса та раціональність” – таким був девіз художників, які створювали одяг для людини соціалістичного суспільства. Перед художниками-модельєрами 1960-х рр. було поставлено мету створити моделі, які підкреслюють скромність та елегантність, що була властива смакам радянської людини. Одяг був різноманітний: жіночий, чоловічий, дитячий, а також спеціалізований. Переважала легка конструкція, зручна та доступна при виборі фасонів для широких верств населення. На початку 60-х рр. ХХ ст. рекомендовані моделі були створені з тканин вітчизняного виробництва: вовняних, шовкових, бавовняних. На той час велику увагу приділяли розробці силуету. Зовнішнє залишається спрощеним та втрачає зайвисть. Загальні силуети пальт прямі з деколи кльошною спинкою, напівприлягаючі, ледве кльошні до низу. Рукава – втачні, реглан, цільнокроєні, комбіновані. Але наймодніші на той час є рукава-полуреглан. Комір – невеликий, простої форми, шарф або капюшон.

На осінньому Лейпцізькому ярмарку в 1964 р. представляли моду Радянського Союзу: різноманітна яскрава українська народна вишивка, оригінальні прикраси в національному дусі надали колекції єдиного стильового, закінченого характеру.

Для сукні характерними були прилягаючий ліф - прямий та напівприлягаючий. У спідницях, прямих та розширених, використовуються різні види складок, клинця. Святкові сукні шили інколи без рукавів, з завищеною проймою.

Пальта, костюми та сукні-пальто шили з фасонних, пальтових тканин, доповнюючи металевими, шкіряними або дерев'яними гудзиками, пояси шкіряні або вовняні могли бути контрастного кольору. На кожен день були двох- і трьохдетальні комплекти: блуза, спідниця, жакет.

Вишивку, канти, мереживо застосовують стримано. Чоловічі пальта та піджаки – частіше однобортні, не надто розширені, проте не затягнуті. Модним елементом у чоловічому костюмі були шліци по боках та по спинці. Штани – вузькі по всій довжині до низу. Ширина внизу – 20-23 сантиметри. Сучасникам одяг 60-х рр. ХХ ст. запам'ятався великою живописністю. Кольори одягу були яскраві та насичені. Колір всього ансамблю міг бути тональним, наприклад, у золотаво-брунатній гамі, а також контрастним. Радянська мода не змінювалася різко, стрибками, а, враховуючи характер сучасного прикладного мистецтва, розвивалася поступово. Як і раніше, одяг у середині 60-х рр. ХХ ст. був за формою не дуже складним, вільним від усяких каркасних форм, нижніх спідниць, жорстких прокладок, суконь-сорочок, які не виявляють талію. Довжина виробів залишається старою – для жіно-

чого одягу 5-7 см нижче коліна. Молодь носила сукні коротші, люди старшого віку – довші.

Пальта – модні прямі, прямі розширені до низу і напівприталені, розкльошені на рівні вище коліна за рахунок клинів. У костюмах жакети носили напівприталені, однобортні різної довжини, від коротких – трохи нижче талії, до довгих – 3/4. Одночасно модні жакети прямого крою носили повні жінки. Спідниці в костюмах, як низ пальто і спідниці в сучасних сукнях, робили трохи розширеним - з односторонніми, байтовими або зустрічними складками на рівні 15-17 см від підшивки. Для жіночих суконь характерними були вузька пряма спідниця, суцільнокроєна або відрізна в талії, сукні з поясом по талії, спідницею двошовною, чотиришовною або шестишовною, розширеною нижче талії, і сукні з напівприталеним ліфом і спідницею, пришитою трохи нижче талії або вище коліна.

У чоловічому одязі особливих змін не відбулося. Злегка розширена лінія плеча, невеликі коміри, вузькі лацкани, високо розташована застібка, вузькі по всій довжині брюки, іноді без манжета – ось основні елементи сучасної моди в чоловічому одязі. Пальта носили частіше однобортні, недовгі, молодіжні – на кокетці з рукавами втачними, іноді реглан або суцільнокроєні. Як завжди, важливу роль в одязі мала вишивка, аплікація, пальтові речі розшивалися шнуром.

Отже, мода кінця 60-х рр. ХХ ст. була простою і лаконічною. Модним стає одяг, розроблений за національними мотивами з використанням національної вишивки, орнаменту з урахуванням кліматичних умов. У жіночому одязі - сукні, костюми і пальта обов'язково закривають коліна, талія різко не акцентується, але знаходиться на звичайному місті. Центр композиції знаходиться в верхній частині ліфа та підкреслюється модними рисами та деталями. Особлива увага приділяється контурам плеча та рукава. У чоловічих костюмах модні два силуети – прямої форми та полуприталений здовжений. Пальта прямі, однобортні, з високою застібкою. Для молоді модні пальта закорочені (8-10 см вище коліна). Кольорова гама стала яскравішою – як новий тон вводиться золотисто-помаранчевий.

УДК 94 (477)

Грушева В. Ю., студентка, Національний університет цивільного захисту України

ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ СПІВІВ

На сьогоднішній день актуальними питаннями в сфері культури є ті, що насамперед стосуються збереження національної спадщини, вивчення і пропаганди різних видів народного мистецтва. Співучий

український народ володіє невичерпним багатством народних пісень, що здавна виконувались як сольоно, так і колективно (гуртами, хорами-ланками тощо). Нині ці традиції виконання народних пісень продовжують жити в професійній та аматорській формах, а саме виконання називають "народний спів".

Українська музика починає свій відлік з часів Давньої Русі. У своєму розвитку вона охоплює як народну, так і професійну, як академічну, так і популярну музику. Сьогодні українська музика в її багатоманітті звучить в Україні та далеко за її межами, вона продовжує розвиватись в народній та професійній традиціях, вона є предметом вивчення науковців. На фресках у Софії Київській зображені музики, що грають на різних інструментах (духових, ударних, струнних), а також скоморохи, що танцюють. Ці фрески свідчать про жанрове багатоманіття музичної культури Русі. До XIII століття відносяться літописні згадки про співців Бояна та Митусу.

У первісній грі починають виділятися солісти, заспівувачі; розвиваючись, диференціюються елементи музично виразної мови. Рецитація на одному тоні ще без чіткої розміреності інтервальних ходів (низхідний глісандуючий рух первісної мелодії близькими, частіше всього, сусідніми звуками) приводить до поступового розширення звукового діапазону: закріплюються кварта й квінта як природні межі підвищення та зниження голосу, а тим самим як опорні для мелодії інтервали і їх заповнення проміжними (вузькими) ходами.

Цей процес, що відбувався в найдавніші часи, і був тим джерелом, з якого виникла народна музична культура. Він поклав початок формулюванню музичних систем, які в дальших історичних умовах, унаслідок своєрідності, привели до виникнення національних прикмет музичної мови. У XV–XVI століттях історичні думи та пісні стають одним з найяскравіших явищ української народної музики, своєрідним символом національної історії та культури. Як зазначав арабський мандрівник Павло Алепський (мемуарист, син Антіохійського патріарха), який у 1654 і 1656 роках побував в Україні. «Спів козаків тішить душу і зцілює від журби, бо їх наспів приємний, йде від серця і виконується мовби з одних вуст; вони пристрасно люблять нотний спів, ніжні і солодкі мелодії».

Величезна увага в думках приділена боротьбі з турецькими та польськими поневолювачами. До «татарського» циклу відносяться такі відомі думи, як «Про Самійла Кішку», «Про трьох братів Азовських», «Про бурю на Чорному морі», «Про Марусю Богуславку» та інші. В «польському» циклі центральне місце займають події ввійни 1648-1654 рр., велике місце приділене народним героям – Богдану Хмельницькому, Максиму Кривоносу, Данилу Нечаєві. Згодом з'являються нові цикли дум– про шведчину, про Січ та її руйнування, про гайдямаччину, панщину і про волю.

Уже в XIV-XVIII ст. українські музиканти уславилися за межами України. Їх імена можна знайти в хроніках тих часів серед придворних музикантів, зокрема при дворі польських королів чи російських імператорів. Найвидатніші давні кобзарі – Тимофій Білоградський, Андрій Шут, Остап Вересай та ін. З метою захистити своє мистецтво вони об'єднувалися в братства співацькі цехи, які мали свої статути. Особливого розвитку ці братства досягають у XVII-XVIII ст., продовжуючи існувати навіть на початку XX ст.

XIX ст. в історії музики визначається виходом на світову арену багатьох національних шкіл, що пов'язано з ростом національної свідомості європейських народів, що знаходились під владою імперій. Слід за польською та російською постає і українська національна композиторська школа.

Починаючи з другої половини 1930-х років, музичне мистецтво радянської України розвивалося переважно у руслі соціалістичного реалізму, що став єдиним офіційно дозволеним в СРСР «творчим методом» літератури і мистецтва, тоді як митці, що відходили від цього методу піддавались жорсткій критиці й переслідуванням. 1960-ті роки відзначаються проривом української композиторської школи на світову арену, опануванням новітніх течій європейської музичної культури.

Історичні традиції української музики продовжують сучасні оперні співаки України – Володимир Гришко, Валентин Пивоваров, Роман Майборода, Марія Стефюк, Стефан П'ятничко та ін. В Україні також проводяться численні міжнародні музичні конкурси виконавців-інструменталістів, диригентів – ім. С. Турчака, хорових колективів – ім. М. Леонтовича, співаків – ім. Соломії Крушельницької, бандуристів – ім. Гната Хоткевича, багатопрофільний конкурс імені М. Лисенка. Все це свідчить про неперехідне значення музичного мистецтва для вітчизняного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грінченко М. Історія української музики. – К., 1922
2. Білокопитов О. Композитори радянської України. – Х., 1934.

УДК 94(477+495)

Гуляя О. С., здобувач, Харківська державна академія культури

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ОБРЯДІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ, В ЗБЕРЕЖЕННІ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ГРЕКІВ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ГРЕЦЬКОЇ ОБЩИНИ МАРІУПОЛЯ ТА ХАРКОВА)

Збереження традиційної культури залишається актуальною проблемою розвитку українського суспільства в умовах глобалізації, поширення масової культури. Особливими зонами ризику для розвитку етнічних культурних традицій та обрядів виступають міста.

Метою даної статі є дослідження місця і ролі обрядів, пов'язаних з народженням дитини у греків Харкова та Маріуполя в збереженні їх етнічної культури, етнічної самосвідомості.

Під час проведення дослідження був використаний метод вільного інтерв'ю, який дозволив визначити ставлення респондентів до даної проблематики, виявити, наскільки обрядовість, про яку вони чули від старшого покоління, повторюється безпосередньо в їх родинях, чи буде вона передана наступним поколінням.

Інтерв'ю з представниками грецької общини Маріуполя (елінофонами – румеями) та Харкова (тюркофонами – урумами, вихідцями з Цалкінського району Грузії дозволило порівняти обрядовість греків двох етнічних груп (так звані приазовські та цалкінські греки) та виявити їх ставлення до обрядовості як провідної форми збереження етнічної культури в урбанізованому суспільстві.

Усі респонденти заявляли, що проведення обрядів є важливим фактором збереження етнічної культури, передачі дітям знань про минуле і традиції свого народу. Також респонденти зазначили, що, навіть в умовах домінування міської культури, вони намагаються повторювати всі ті обряди, які бачили в дитинстві. Особливо значну роль відіграють знання, пов'язані із таким важливим моментом в житті родини, як народження дитини. Ці обряди передаються по жіночій лінії від матері до доньки.

За словами респонденток з Маріуполя, раніше дразу після народження у приазовських греків дитину посипали борошном. В наш час за традицією свекруха посипає борошно хрестиком на лоб дитині, на ручки та ніжки немовляті («щоб дожив до сивого волосся» та «був багатим»), коли дитину приносять з лікарні. У греків Цалкінського району було потрібно породіллі одразу дати спеціальну ритуальну страву – обсмажену на сковорідці муку. Вважалося, що у жінки після цього швидко відновляться сили та буде багато молока.

Згадували респонденти похилого віку, що в урумських родинях було прийнято обмивати новонароджену дитину солоною водою (щоб шкіра дитини була міцною). Іноді разом із обсипанням борошном, трохи солі сипали на живіт немовляти. В родинях цалкських греків сіллю посипають дитину, якщо вона сильно плаче, кричить та не може заспокоїтися. Після цього сіль треба кинути в воду та у вогонь. Вважається, що такий ритуал повинен знімати приступ.

Традиції, пов'язані із посипанням борошном, вживанням муки мають своє коріння в далекому минулому і пояснюють шанобливе, священне ставлення греків до хліборобства як основі життя. Борошно та сіль виконували роль оберегу.

З хлібом до немовля мали приходити і близькі, рідні та хрещені. Коли родичі вперше приходили до дитини, їй у люльку треба було покласти хліб та цукор. Одна з респонденток з Маріуполя зазначила, що при цьому треба було вимовити ритуальні слова: «Нехай і ти доживеш до сивого волосся, такого ж білого, як цей цукор».

В наш час в родинях цалкських греків прийнято близьким, хто вперше бачить дитину, в дитячу ковдру підкладати гроші або цукерки – «щоб все життя було солодким та багатим».

Після народження дитину обмивала повитуха, огортала в овечу шкуру та передавала матері. Свекруха повинна була подарувати золоту монету. Зараз у деяких родинях поширений звичай огортати новонароджену дитину у дороге хутро (норку), свекруха дарує і дитині, і породіллі золоті прикраси (все залежить від матеріальних статків родини).

Породілля протягом сорока днів не мала права виходити з дому, її ніхто не міг бачити (боялися, щоб і їй, і дитині не наврочили). В наш час також жінці не рекомендується багато часу проводити на вулиці. Перші тижні дитину вивозить гуляти свекруха, рідні.

І цалкські, і маріупольські греки вважали, що 40 діб, коли породілля має приховуватися вдома, є дуже важливим періодом в житті дитини та жінки. Породілля вважалася «нечистою»: вона не могла виходити з дому («навіть трава не росте там, де ступає нога нечистої жінки»), готувати обід, пекти хліб, годувати худобу тощо. Вважалось, що їх організми дуже вразливі, потребують захисту. Після 40 діб організм породіллі очищався і молода матір повинна була йти в церкву. Супроводжувала молоду матір в церкву повитуха. Після цього вона вже могла виходити з дому, виконувати подружній обов'язок.

На відміну від маріупольських греків, у цалкських залишається поширеною традиція забирати породіллю в будинок її батьків (особливо якщо народжувався первісток).

На сороковий день до будинка молодої матері приходили родички (лише жінки) з обох сторін і обдаровують немовля (традиційно дарували солодощі та дитячий одяг). Мати породіллі накривала стіл, частувала гостей. В цей день немовля вперше ложили в колиску («бешик»). Бабуся повинна була подарувати онуку люльку, ковдру з овечої шерсті, матрац, подушечку і провести доньку з дитиною в будинок свого зятя.

На 40-й день у маріупольських греків відбувався обряд – «лусму» (ритуальне купання). На лусму до породіллі приходили її близькі родички (одружені), її хресна мати. Вони могли побачити дитину, обдарувати її, а свекруха запрошувала жінок до столу, частувала їх.

Після частування жінки проводили змагання з бігу: жінки вибирали дистанцію – 100 або навіть 500 м і бігали парами на вулиці. Переможницю змагань нагороджувала свекруха та хрещена – традиційними призами були красиві хустки. Зараз ця традиція майже втрачена,

бо жінки соромляться бігати. Проте, як зазначила одна з респонденток, яка чекає народження онука, вона обов'язково відродить дану традицію, про що вже попередила і невістку, і близьких родичок.

Проте в ряді сіл обряд «лусму» проводився раніше – за свідченнями респонденток – на третю добу після народження дитини. Вважалося, що на третій день повитуха мала прийти до породіллі і викупати її у воді – відварі трав, які збиралися на Трійцю. На «лусму» до породіллі приходила її хрещена і приносила курячий бульйон. Молода мама мусила з'їсти крильце та шию курки, «щоб дитина швидко почала тримати голову». Жінки приносили солодоші та одяг новонародженому.

Таким чином, відтворення обрядовості, пов'язаної із народженням дитини, є важливим чинником збереження етнічної культури греків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранова В. В. Язык и этническая идентичность. Урумы и румыны Приазовья // В. В. Баранова. – М.: ГУ ВШЭ, 2010. – 287 с.

2. Волкова Н. Греки Кавказа [Электронный ресурс] / Н. Волкова. – Режим доступа: http://history.kubsu.ru/pdf/kn6_15-43.pdf. - Дата доступа: 22.01.13.

3. Иванова Ю. В. Греческие этнические группы в СССР / Ю. В. Иванова // Расы и народы. – 1988. – Вып. 18. – С. 206 – 220.

4. Кауринкоски К. Греки Приазовья: Особенности этнокультурной идентичности [Электронный ресурс] / Пер. с франц. Ю.В. Агавельян, Н.П. Космарской. – Режим доступа: <http://www.azovgreeks.com/library.cfm>. - Дата доступа: 20.12.2012.

5. Особистий архів автора. Інтерв'ю з представниками грецької спільноти Маріуполя та Харкова (2012 – 2013 рр.).

УДК 94(477)

Єрещенко В. Є., курсант, Національний університет цивільного захисту України

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ТРАДИЦІЙ І НОВАЦІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Самостійне історичне буття українського народу має бути забезпечене культурно. Культурна життєздатність української нації неодноразово підтверджувалася в історії й за найважчих часів. Не втрачена вона і тепер. Йдеться насамперед про конкурентоспроможність української культури, її здатність задавати тон інтелектуальному й духовному життю свого суспільства, адаптувати для суспільства культурну реальність світу.

Зростання з часів «перебудови» відкритості функціонування й розвитку української культури супроводжувалось інтенсивним проникненням на терени України продукції інших культур, особливо західної, а також нового потоку творів російської культури [1]. Якщо кращі здобутки західної класики й елітарної культури були досить відомі в Україні раніше, то предметом зацікавлення наших сучасників стала раніше стримувана масова культура і, насамперед, різні жанри відеофільмів – еротики, трилерів, «мільних опер», значна частина яких не має великого поширення у західних країнах.

Зазначені новації пов'язані з акцентуванням уваги на людському факторі в духовному житті українського суспільства, переміщенні уваги системи освіти, громадянського виховання з базового принципу колективізму на особистість. Однак американізація, вестернізація, наступ «кітчевої» масової культури призвели до майже повної «окупації» вітчизняної культури (насамперед телебачення), до спотворення образу американської і європейської культури в сприйнятті нашого сучасника, розпочавши поглинання інтересу до національної культури.

Навальна, агресивна пропаганда західних цінностей, далеко не кращих їх зразків, почала деформувати ще не усталену систему національних цінностей, робити привабливим для молоді «героїв» західного світу, з чужою мораллю. В умовах ускладнення й розширення інформаційного простору відбувається складний процес знецінення естетичних, моральних, інтелектуальних цінностей. ЗМІ сьогодні фактично постають духовно та морально неконтрольованою структурою. Аналіз матеріалу, який подається з екранів телебачення, зі сторінок величезної кількості газет, журналів, дає змогу зробити висновок щодо антикультурної спрямованості значної його частини. Це стосується мовленнєвої, політичної, моральної, естетичної, художньої, екологічної, загалом – духовної культури у поданні інформації. Мова йде про деформацію інформаційного простору, який нав'язує споживачам інформації антицінності й антиідеали. Ці тенденції зумовлюють появу найбільш принципового протиріччя між загальнолюдськими цінностями й ідеалами, з одного боку, і релятивними, більш дрібними, ситуативними ідеалами та цінностями – з другого [2, 23]. Така ситуація у наші дні викликає протест значної частини української громадськості, насамперед інтелігенції.

У зв'язку зі значним зниженням показників освоєння і продукування української культури суспільство починає усвідомлювати необхідність протекціонізму щодо неї з наданням їй певних пільг і переваг, особливо у виданні україномовної літератури, кіновиробництва. Українська культура і мова мають утверджуватися серед обставин глибокої моральної деградації суспільства. Механізми їх суспільної підтримки не сформовані; натомість серед значної частини суспільства панують байдужість або несприйняття, що нерідко переходять в агресивну во-

рожість і зарозумілий цинізм. З побуту народу вимивається книга. У масштабах усієї країни експропрійовано книгарні. Руйнуються або за-непадають бібліотеки. Сільська молодь фактично позбавлена рівних умов для продовження освіти. Діяльність значної частини ЗМІ (насамперед т.зв. «жовтої преси») безпосередньо впливає на зниження морального рівня, примітивізацію запитів та смаків соціуму.

Серед першочергових напрямів покращення соціокультурної ситуації, попри сьгоднішні кризові обставини (а, можливо, саме для протидії їм), варто виокремити такі:

- створення комплексної статистичної картини функціонування української мови в різних сферах суспільного й культурного життя і розробка на цій основі реальної програми її емансипації;

- рішуча переорієнтація видавничих потужностей України на видання україномовної літератури;

- значне збільшення уваги засобів масової інформації, насамперед, телебачення та місцевої преси, до популяризації української історії та культури, зокрема і з метою впливу на формування культурних потреб;

- здійснення програм видання наукових праць з історії України, історії української культури та мистецтва, народознавства, літературної та мистецької спадщини;

- збільшення асигнувань на розвиток науки і культури, модернізація її матеріально-технічної бази;

- розширення мережі театрів, філармоній, виконавських колективів, музеїв, бібліотек, книгарень;

- підтримка регіональних культур, збільшення культурної ролі обласних і районних центрів, міст з історичними культурними традиціями;

- створення потужного видавництва перекладної літератури, яке забезпечувало б українського читача не лише зразками зарубіжної літератури, але й україномовними перекладами кращих творів світової філософії, соціології, мистецтвознавства, науково-популярної літератури, а водночас видавало б і переклади праць українських авторів іншими мовами;

- збільшення кількості, розширення галузевого діапазону, збільшення накладу українських журналів і газет;

- підтримка самодіяльних організацій та наукових і культурних об'єднань, які мають на меті усебічне сприяння розвитку української культури;

- співпраця з українськими культурними силами, підтримка українського культурного життя в усьому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська культура: історія і сучасність / За ред. С. О. Черепанової. – Львів : Світ, 1994. – 456 с.

2. Антоненко Т.Л. Особливості становлення ціннісно-сміслової сфери особистості в сучасному інформаційному просторі / Т.Л. Антоненко // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2012. – №2 (28). – С. 22–28.

УДК 94(477);37(09)477

Жванко Д. Р., студентка, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ВЕЧІРНІ РОБІТНИЧІ УНІВЕРСИТЕТИ В УСРР У 1920-ТІ РР.: ПОЧАТОК НОВОЇ ТРАДИЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Ідея підготовки керівних кадрів нижчої та середньої ланки промисловості з найбільш кваліфікованих робітників, що здійснюється з мінімальним відривом від виробництва, сьогодні вважається однією з найдемократичніших освітніх ідей як у країнах Південно-Східної Азії, що динамічно розвиваються, так і в Європі. В цьому ключі досить цікавим є вивчення досвіду розвитку системи робітничої освіти в перші десятиріччя становлення української радянської держави.

Найбільш радикальною спробою втілення у життя ідеї робітничої освіти стало створення мережі вечірніх робітничих та селянських університетів в УСРР у 1920-ті роки. Вечірні робітничі університети почали створюватися з початком індустріалізації, коли, з одного боку, робітнича освіта для дорослих вже дала змогу в основному ліквідувати неписьменність на підприємствах і підняти загальний рівень грамотності основної маси робітників, а з другого - швидкий розвиток промисловості в перші роки індустріалізації та необхідність залучення широких робітничих мас до керівництва виробництвом поставили перед закладами професійної робітничої освіти всіх типів вимогу більш високої підготовки тих, хто в них навчався. В той же час мережа заочного навчання ще не існувала, вечірня форма навчання у вищих навчальних закладах не була достатньо розгорнута. Тому для робітників, які закінчили загальноосвітню школу підвищеного типу, але через побутові чи виробничі умови не мали змоги навчатися в інституті чи технікумі, навчання в вечірніх робітничих університетах могло стати шляхом для продовження освіти і одночасно - просування по кар'єрній драбині.

У цей період, коли катастрофічно не вистачало кваліфікованих кадрів на виробництві, яке стрімко зростало, отримання робітниками вищої освіти в багатьох випадках призводило до їхнього висування на керівну посаду.

Перший в Україні робітничий університет був утворений 26 січня 1926 року у Дніпропетровську, в 1926/27 навчальному році відкри-

лися також вечірні робітничі університети у Києві, Луганську, Миколаєві та Одесі. В цих п'яти вечірніх робітничих університетах навчалося 1142 слухачі.

У 1927 році відкрився Харківський вечірній робітничий університет, у якому діяли три відділи (факультети). Метою університету проголошувалося «зробити робітника політично й суспільно свідомим та технічно грамотним».

В університети приймали осіб від 20 років, які мали загальноосвітню підготовку і трирічний виробничий стаж. При прийомі до вечірніх робітничих університетів було рекомендовано орієнтуватися на рівень знань чотирьохрічної освіти або вечірньої робітничої школи II ступеня. Термін навчання у вечірньому робітничому університеті визначався у три роки. Бажання навчатись у вечірніх робітничих університетів було досить великим. Так, Харківський вечірній робітничий університет з самого початку був розрахований на 300 слухачів, проте вже в перший рік свого існування змушений був прийняти 780 слухачів і більше сотні так званих вільних слухачів. При цьому понад 250 претендентам на навчання в ньому було відмовлено у зарахуванні з огляду на слабкий підготовчий рівень та класовий стан абітурієнтів. Вже на наступний навчальний рік набір до цього навчального закладу було розширено до 1200 чоловік.

29 грудня 1927 року РНК УСРР затвердив положення про вечірні робітничі університети, в якому було розроблено типову навчальну програму вечірнього робітничого університету. Таким чином, вже у 1926/27 навчальному році вечірні робітничі університети в Україні оформилися як новий тип навчального закладу, зі своїми специфічними ознаками. У 1929 році в Україні вже діяло 22 вечірніх робітничих університети із терміном навчання два-три роки. На кінець 1920-х років в Україні у вечірніх робітничих університетах навчалося 9,5 тисяч чоловік, в тому числі в індустріально-технічних – 6 тисяч.

Джерелом фінансування вечірніх робітничих університетів мали бути кошти відповідних професійних, кооперативних і господарських організацій, а також кошти місцевих бюджетів. Таким чином, вечірні робітничі університети зразу ж були оформлені як самодіяльні установи додаткової робітничої самоосвіти. Вони повинні були найбільш повно втілювати в собі ідею і принципи робітничої освіти: шляхом отримання знань на виробництві і у безпосередньому зв'язку з ним. Звідси – те місце, яке відводилося вечірнім робітничим університетам в системі робітничої освіти: вони не повинні були підміняти собою ні курси підвищення кваліфікації чи навчання партійно-господарського активу, ні шкільні навчальні заклади типу вечірніх робітничих технікумів. Отримання знань у вечірніх робітничих університетах мало стати «не щаблем у кар'єрі, а шляхом розвитку всього суспільства у цілому».

У багатьох робітничих університетах створювалися спеціалізовані відділи (факультети). Наприклад, Дніпропетровський робітничий

університет, відкритий в жовтні 1926 року, мав технічне, математичне та природничо-наукове відділення. У складі Харківського вечірнього робітничого університету в 1928 році відкрилися електротехнічний, механічний, хімічний, будівельний, кооперативний, професійний та адміністративно-господарчий відділи. Однак більшість робітничих університетів надавала своїм слухачам переважно не професійні знання і вміння, а загальні та суспільно-політичні знання.

У 1931 році 19 вечірніх робітничих університетів отримали статус індустріально-технічних середніх навчальних закладів і були передані у відання ВРНГ УСРР. Водночас було прийнято рішення про відокремлення вечірніх робітничих університетів від вечірніх технікумів. Було також вирішено провести розділення системи вечірніх університетів на вечірні робітничі університети та вечірні комуністичні університети за окремими напрямками - масова професійно-технічна освіта та масова комуністична і радянська освіта, з передачею їх відповідно до відома або ВРНГ УСРР чи Народного земельного комісаріату УСРР, або до Народного комісаріату освіти УСРР. При цьому фінансування діяльності вечірніх робітничих університетів покладалося на їх «головні» установи. Це стабілізувало їх становище у системі індустріально-технічної освіти. Згідно постанови РНК УСРР від 12 листопада 1931 року всі робітничі та селянські університети було перетворено на Комбінати робітничо-колгоспного навчання для підготовки середнього технічного та адміністративно-господарського персоналу для народного господарства.

Таким чином, вечірні робітничі університети, залишаючись додатковою формою робітничої освіти, в підсумку були перетворені на заклади, які готували кадри фахівців середньої ланки технічного та адміністративно-управлінського персоналу.

УДК 398

Заярна М. С., студентка, Національний університет цивільного захисту України

ВІДЛУННЯ ДАВНЬОУКРАЇНСЬКИХ МІФОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕНЬ У СУЧАСНИХ ТРАДИЦІЯХ УКРАЇНЦІВ

З давніх давен людину супроводжувало постійне прагнення пояснити і упорядкувати світ, який її оточував, розкрити єдність людини і природи, що в образно-наочній формі ілюструється у міфологічних уявленнях як сукупності переказів про явища природи та соціального життя. Вивчаючи духовні цінності нашої міфології, ми не тільки знайомимось з ідейними згустками, оригінальною образною символікою багатьох міфологічних елементів, але й робимо крок до розуміння ба-

гатьох традицій, що мають місце у повсякденному житті сучасного українського народу.

Нині виходить друком чимало праць Г. Лозко, С.Плачинди, М. Ткача, Ю. Шилова та інших дослідників, які творчо виявляють і реставрують, дотримуючись наукових вимог, тексти, образи, духовні цінності міфів наших пращурів.

Знайомлячись з українською міфологією, перше, що звертає на себе увагу, це те що вона надзвичайно природна, пов'язана з хліборобським або пастушим побутом наших предків. У найбільш архаїчних колядках і щедрівках можна зустріти звеличення небесних світил та природних явищ: Сонця, Місяця, зірок, дрібного дощу і т.п. Люди жили в повній гармонії з природою і тому Боги та міфічні істоти були для них природними та рідними. Люди прагнули налагодити стосунки з ними, зрозуміти їх, щоб вони якомога менше шкодили. Одних задобрювали, проти інших проводили ворожіння, заклинання, свята, ігрища, використовували спеціальні знаки, амулети-обереги.

Цікаво, що в міфах розкриваються космологічні погляди наших пращурів на походження і будову Всесвіту, на закони, які в ньому діють, на природу та її різноманітні явища. Одним з таких є міф про створення світу з яйця. Сонце у цьому міфі представлене в образі Жар-птиці. А Зимовий Холод - змії-чарівник - хоче викрасти Жар-птицю. Проте вона встигає знести золоте яйце, з якого навесні знову народжується (воскресає) джерело світла й тепла. Так, з уявленням про яйце змальовується початок всього живого, того, що народжується. Звідси - звичай писати писанки, які дарували люди одне одному з побажанням здоров'я й довгого життя. Таким чином, сакральність яйця, писанки була визначена ще до впровадження християнства, до тієї обрядності, яка пов'язана з Великоднем [2].

Дуже важливим і цікавим є той історичний факт, що стародавні українці вважали себе сонцепоклонниками, а також вважали сонце єдиним вічним джерелом життя [1]. Сварог - найдавніший Бог Сонця, передає світло своєму сину Дажбогу і навчає людей користуватися вогнем, займатися ковальською справою. З давніх-давен сонцеподібного Дажбога малювали на вітрилах кораблів. Цікавим історичним фактом є те, що зображення сонцеликого Дажбога було першим гербом Києва - столяного града стародавніх українців.

Сонце вшановувалося під час відзначення свята Коляди - Богині Неба, дружини Дажбога. Ім'я Коляда походить від слова Коло - стародавньої назви Сонця. Найдовшої грудневої ночі Коляда народжувала Божича - сина Дажбога в сагах Дніпра. За Колядою вічно ганялася Мара - богиня зла, темної ночі, привидів, хвороб і смерті [2]. Вона прагнула не допустити народження Божича, знищити його. Наші пращури пов'язували збільшення тривалості дня із зростанням молодого Божича, а скорочення дня - з його старінням.

Серед нашого народу популярність свята Коляди була настільки великою, що після впровадження християнства ніякі заборони не діяли. Такий культурно-історичний духовний факт примусив православну церкву підпорядкувати цій даті календаря свято Різдва.

Одним із найбільш важливих богів був Купайло - бог літнього сонцевороту, покровитель шлюбу, кохання, продовження роду, традиція вшанування якого збереглася й до нині. Велесова книга донесла нам таке розуміння Купальського свята: «Це Бог Купайло гряде до нас і говорить нам, що повинні стати горді й чисті тілами та душами нашими» [2]. В обрядах Купайла збереглося священне значення вогню (стрибання через вогнище, спалювання непотрібних речей) і води (купання, перепливання через річку).

Поняття "вода" наші предки завжди пов'язували з Даною - Богинею води, вічно юною, чарівною Дівою і водночас дружиною Вогню (Світовида, Світла). Це вона, за народними уявленнями, породила любов, трави, ліси, струмки, ріки озера та ін. Днем присвяченим таким водним богиням як Дані, Мокоші, Рожаницям, вважалася п'ятниця. Важливо також взяти до уваги, що від імені Дана походять назви рік Дніпро, Дністер, Дон, Дунай та ін [1].

Великою пошаною в українській міфології користувалися звірі, особливо великі і сильні. Багато легенд та казок беруть свій початок з епохи тотемізму, коли відбулась велика персоніфікація, уособлення звірів (лисичка-сестричка, вовчик-братик і т. п.)

Таким чином, у міфах, на яких ґрунтувалася язичницька віра, наведені численні духовні факти, що розкривають першовитоки нашої етнічної свідомості, зародки тих ідей, ідеалів, образів і символів, які ми й сьогодні широко використовуємо у мові, мисленні, втілюємо в практичному житті. Такі духовні цінності тисячоліттями визначали основний зміст життя українців, їхнього самотнього світосприймання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович В.М. Українська міфологія / В.М. Войтович. - К.: Либідь, 2002. – 664 с.
2. Кайсаров А.С. Мифы древних славян. Велесова книга / А.С. Кайсаров, Г.А. Глинка, Б.А. Рыбаков. – СПб.: Надежда, 1993 – 320 с.

УДК 94(477)

Зінченко А. В., студент, Національний університет цивільного захисту України

ТРАДИЦІЙНІ УКРАЇНСЬКІ СВЯТА: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ І СУЧАСНІСТЬ

Календарні свята – це найдавніша обрядовість, яка корінням сягає первісних, язичницьких вірувань, та поєднує у собі раціональний досвід і релігійно-магічні вірування наших предків. Значно пізніше церква визнала існуючу систему землеробських свят та надала їй християнського забарвлення. Календарні звичаї формально узгоджувалися з річним літургичним циклом православної церкви, проте дійсною основою мали трудовий сільськогосподарський календар. До складу річного аграрного кола входили зимові, весняні, літні та осінні свята, обряди і звичаї. У аграрному календарі українців не було різкого розмежування між сезонами: зимова обрядовість поступово переходила у весняну, весняна – у літню тощо. Кожен цикл свят ніс своє смислове навантаження та був насичений безліччю ритуалів і прикмет, які зв'язували між собою пори року.

У 1917 р., коли вся народна календарна звичаєвість була віднесена до розряду пережиткових, ворожих соціалізму явищ, було втрачено чимало позитивних народних традицій. Найбільш стійкими виявилися ті форми календарної обрядовості, що втратили тісний зв'язок із релігією і трансформувалися в явище народного мистецтва, святкової розваги. Сьогодні все більше традиційних народних свят відроджуються та чимдалі активніше входять у систему сучасної культури українського народу. А Різдво, Великдень та Зелені свята рішенням Верховної Ради України проголошені офіційними державними святами.

Найколеритніше та найцікавіше свято, яким закінчується літній сонячний цикл календарних дохристиянських свят – це свято молоді – Купало або Купайло, що з часом, після прийняття християнства, трансформувалося в церковне свято.

Йдеться про народження Івана Хрестителя, яке святкується церквою 7 липня, або 24 червня за старим календарем. Після поширення християнства давнє народне свято Купала в результаті «християнського нашарування» почало називатися святом Івана Купала, а в окремих місцевостях побутовали навіть такі назви, як Іванець, на Буковині – Іван Лопушник.

Його святкували не лише українці, а й росіяни, білоруси, народи Прибалтики, норвежці, іспанці, шведи, фіни та інші.

Наші предки святкували Купайла 20-22 червня в час літнього сонцестояння: увечері, вночі та в сам день Купала. Свято відбувалося в період, коли сонце приходило до zenіту – найвище піднімалося над землею, давало найбільше тепла та світла, виявляло свою найвищу чудодійну силу.

В цей день відбувається також літній сонцеворот, що символізує народження літнього сонця – Купала і завершує панування весняного сонця – Ярила.

Народна пам'ять зберегла Купальську обрядовість та пісні. Гаївки та колядки, належать до найдавніших часів, до первісних поезій та ритуалів на честь життєподателя – Сонця.

Головні персонажі свята - Купайло та Марена, які уособлюють чоловіче (сонячне) і жіноче (водяне) божества. Ці дійові особи обираються, відповідно, хлопцями й дівчатами або виготовляються як опудала. Поєднання чоловічої і жіночої стихій породжує життя, яке на святі символізує гілка верби - Купайлиця.

Свято починається ввечері, напередодні Купала. Основним стрижнем, довкола якого відбуваються дієства, є купальський вогонь, який символізує сонце-зародок у материнській утробі. Він має горіти цілу ніч - від заходу Сонця-Ярила до лона Матері-Землі (смерті) до сходу (народження) Купала. Перед запаленням вогнища чотири чоловіки зі смолоскипами стають квадратом навколо хмизу, що позначає чотири сонця (чотири пори року). Потім всі сходяться до хмизу і запалюють вогнище, що символізує "сонячне сплетіння".

Справжнім мистецтвом вважається, якщо вдасться розкласти вогонь навколо молодого, оздобленого квітами дерева так, щоб дерево не було пошкоджене вогнем.

У надвечір'я дівчата гадають на судженого - кидають у воду свої вінки, а хлопці повинні їх дістати. Вінок - це символ щастя та одруження. Чий вінок хлопець дістане, того й дівчина повинна поцілувати і мусить бути з ним у парі на це свято (як правило, вибір узгоджують до початку свята).

За народними повір'ями будь-яка рослина цієї ночі набуває чарівних якостей, саме тому знахарі збирали в цей період цілющі трави – «святоянське зілля». Серби переконані, що купальські вінки захищають оселю й усіх, хто в ній мешкає, від злих сил. Саме тому вони вішають ці вінки десь у хаті або в господарських будівлях. Болгари впевнені, що вінки, сплетені на Івана Купала, допомагають від хвороб, тому ці вінки намагалися зберігати на всяк випадок, щоб у разі потреби обкурити ним хвору людину.

Якщо дівчата примушують хлопців (вогонь) зайти за вінком у свою стихію (воду), то після запалення вогню при заході сонця хлопці перестрибують через вогонь спочатку самі, показуючи свою спритність, а потім, як стихне полум'я, у парі з тими дівчатами, вінки яких дістали. Кожен вважає за честь очиститися вогнем, тричі перестрибнувши через багаття. Існують прикмети пов'язані з цим: якщо парубок найвище стрибнув - буде гарний урожай у його родини, вскочить у полум'я - чекай біди. Коли ж вдало перестрибнуть багаття юнак з дівчиною - вони неодмінно одружаться і проживуть у злагоді все життя. Тому важливо знати, що не можна стрибати через Купальське вогнище будь із ким, а лише з судженим (судженою).

Хлопці спускають з гори вогняне колесо-сонце (символ літнього сонцевороту), або ж розкручують його на стовпі під загальне пожвавлення і радість.

Коли забави стихають, люди від вогнища запалюють свічки на заготовлених зарання кошиках-віночках і йдуть до річки, щоб пустити їх водою й ушанувати предків. Після цього всі сідають за святкову вечерю, віддаючи шану предкам і молячись за народження літнього сонця Купали.

УДК 94(47)"18":7

Зубко М. В., студентка, Национальный университет гражданской защиты Украины

ТВОРЧЕСТВО И.К. АЙВАЗОВСКОГО И ТРАДИЦИИ МАРИНИСТИЧЕСКОЙ ЖИВОПИСИ

Море появилось в изобразительном искусстве тысячи лет тому назад: сначала в декоративно-прикладном, а, начиная с XVII века – когда окружающий мир для европейцев расширился благодаря развитию мореходства, – в живописи и графике. Первоначально маринистике отводили роль исторической живописи, призванной запечатлеть прославленные суда и морские битвы. С развитием жанра художников стало все больше интересоваться само море, изменчивость его состояний.

К концу первой половины XIX века в рамках русского романтического пейзажа выделилось новое течение – маринизм (морские пейзажные картины). Маринизм или марина (ит. marina, от лат. marinus – морской) – это морской вид, картина (а также рисунок, гравюра), изображающая море [1]. Основное в жанре марины – воплощение морской стихии в различных состояниях, а также изображение борьбы с нею человека, попавшего в шторм.

В XIX столетии изображенное море, морская стихия влекла к себе художников многих стран (Англии, Италии, Голландии). В морских видах дольше всего жила традиция романтизма. Пейзаж в этот период понимается как портрет данной местности. Написанный с натуры, он выражает миропонимание художника через непосредственно изображенный вид, реально существующий пейзажный мотив, хотя и с некоторой идеализацией, использованием мотивов и тем романтической направленности.

Основоположником маринистического жанра в русской живописи стал Иван Константинович Айвазовский. Он занимает исключительное место в истории не только русской, но и мировой пейзажной живописи. Слава одного из самых лучших маринистов пришла к художнику очень рано и сопровождала его творческий путь на протяжении шестидесяти лет.

В основе творческого метода И.К. Айвазовского лежало романтическое восприятие мира, что особенно характерно для его живописи 40-60-х гг. XIX века. Художник всегда стремился и в жизни, и в явлениях природы выделять не типическое, а исключительное, необычное, редкое. Важной чертой его творчества, характерной уже для периода творческой командировки Айвазовского в Западную Европу (1840–1844) было внимание к настроению, присутствующему в картине. Сюжет картин часто рождался как синтез нескольких узнаваемых видов, которые «рифмовались» между собой, как складываются стихотворные строчки. Главным для художника было, чтобы перед глазами стоял образ будущего произведения и ничто не отвлекало взгляд. Поэтому Айвазовский требует, чтобы стены его мастерской были идеально белыми, на них не было ни картины, ни малейшего эскиза. Осознав цель творчества и выработав соответствующую технику исполнения, Айвазовский смог отказаться от рабского копирования живой изменяющейся природы [2].

Многие произведения Айвазовского привлекают необычностью, неожиданностью содержания. Грохот падающих в море скал, залпы орудий, яростный вой ветра и удары волн, бушующая стихия, вспышки молнии среди ночной мглы и наряду с этим пламенеющие восходы и закаты солнца, поэтические лунные ночи на море – всё это были явления, изображения которых тогда сравнительно редко встречались в живописи. Они вызывают у зрителя напряжённое внимание и надолго запоминаются. Художника не привлекало обыденное состояние природы. Творческое воображение его было направлено на яркое отражение пафоса борьбы стихий, явлений грандиозных, захватывающих. И здесь он не знал соперников [3].

В то же время, при обращении к творчеству И.К. Айвазовского следует отметить: наряду с изображением различных проявлений морской стихии – ураганов и бурь, морских катастроф и кораблекрушений, среди поэтических лунных ночей, восходов и закатов солнца – он создает многочисленные картины морских баталий: «Бой в Хиосском проливе», «Чесменский бой», «Осада Севастополя», «Переход русских войск на Северную сторону», «Императрица Мария» и др. Такая тематика, на наш взгляд, не случайна. Художник в своем творчестве выступает как патриот родной земли. Так, после разгрома русскими кораблями под командованием адмирала П.С. Нахимова турецкого флота в Синопском бою, И.К. Айвазовский, оставив работу, лично отправился в осажденный Севастополь, чтобы узнать подробности боя от его непосредственных участников [3]. Написанные в период Крымской войны картины снискали художнику славу летописца и певца русского флота.

Как в пейзажных, так и в батальных картинах И.К. Айвазовского весьма значительную роль играет идея света. Внимательный зритель почувствует, что, изображая волны, тучи, воздушное пространство,

Айвазовский по сути дела изображает свет, осязает его. Свет в его искусстве – символ жизни, надежды и веры. Это не что иное, как по-своему переосмысленная идея созидательного света, света познания, имеющая давние устойчивые традиции в армянской культуре и получившая блестящее воплощение у позднейших армянских мастеров. Эту традицию Айвазовский воспринял через прославляющие солнечный восход средневековые песнопения, которые он хорошо знал и постоянно слышал в армянских церквях. И в захватывающем зрелище морских просторов армянский народ улавливал отзвук своей мечты – победить мрак, пробиться к свету [4].

Под влиянием творчества Айвазовского сложилась традиция маринистики в русской живописи (Л.Ф. Лагорио, К.Ф. Богаевский, А.И. Фесслер, М.А. Волошин, М.П. Латри, А.И. Куинджи). Творчество И.К. Айвазовского в своей основе характеризуется индивидуальным стилем и манерой живописи, обеспечившими его трудам неиссякаемую популярность и всемирную известность.

ЛИТЕРАТУРА

1. Энциклопедия для детей. Т. 7. Искусство. Ч. 2. Архитектура, изобразительное и декоративно прикладное искусство. веков / Глав. ред. М. Д. Аксенова. – М.: Аванта+, 1999. – 656 с.

2. Андреева Ю. И. Айвазовский / Ю. И. Андреева. – М.: Вече, 2013. – 384 с.

3. Барсамов Н. С. Айвазовский в Крыму / Н. С. Барсамов. – Симферополь: Крым, 1970. – 156 с.

4. Айвазовский. Живопись / Автор-сост. Ш. Г. Хачатрян. – М.: Советский художник, 1989. – 160 с.

УДК 94 (477)

Ишакова Н. С., студентка, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ПОМЩИЦЬКЕ ГОСПОДАРСТВО У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. (НА ПРИКЛАДІ МАЄТКУ КНЯЗІВ ЩЕРБІНІНИХ)

Зараз у Харківській області багато садиб дуже відомих свого часу власників знаходяться у занедбаному стані. Всі вони несуть в собі велике історичне значення, а деякі мають значну архітектурну цінність.

Будинок Щербиніних в Бабах – пам'ятка історії та культури Слобожанщини. Садибі більше двохсот років. Такий маєток, де залишилися господарські споруди в задовільному стані, залишився в Харківській області лише один. Цікаве його минуле, а чи буде майбутнє?

Зараз він являє собою ряд компактно розміщених споруд – будинок, комори, стайні.

Звертання до історії відомої дворянської родини Щербиніних пояснюється, насамперед, зацікавленістю до їх відданого служіння Батьківщині, до життєвих принципів, ідеалів, які й зараз повинні мати сучасні люди. Активною була також їх економічна діяльність, тому дослідити її, вивчити досвід ведення господарських справ дуже важливо в умовах сучасних економічних негараздів. Крім того, в поміщицькій садибі вирішувалися й соціальні питання: діяла лікарня, працювала школа.

За документами обласного Управління культури, старовинна садиба визнана пам'яткою культурної спадщини та взята під охорону держави. Тому тема, обрана для дослідження, є дуже важливою й актуальною. Досліджувана тема недостатньо висвітлена у літературі. У дореволюційні часи історію садиби в Бабах висвітлював Г.К. Лукомський в книзі «Старинные усадьбы Харьковской губернии» [3]. Минуле і сьогодення садиби князів Щербиніних досліджують історики і журналісти. У роботах Г.Г. Яковенко [4; 5] наведені дані про стан розвитку сільського господарства і промисловості в с. Бабаї. Цікавий матеріал (особливо фотодокументи) міститься в статті журналіста Л.Волкової [2].

Частина одержаної інформації міститься у фондах історико-краєзнавчого музею селища Бабаї. Тут є ксерокопії архівних документів, а також видання Харківського обласного державного архіву «Бабаї: Збірник архівних документів і матеріалів» [1], де знаходяться уривки документів із різних фондів архіву: відомості про організацію ведення господарства, досягнення у вирощуванні сільськогосподарських культур та в скотарстві, а також про господарські успіхи в інших галузях. З цих джерел можна зробити висновок, що поміщицьке господарство було багатогалузеве. Рід Щербиніних веде своє походження від родоначальника Григорія Матвійовича, якому за службу його батька були пожалувані від государів царів Івана і Петра Олексійовичів маєтки в Московській губернії. Деякі особи роду одержали в спадкове володіння маєтки – населені пункти в Харківському повіті в селах Бабаї, Жихор, Філіпове село, Рогань, Буди.

Родоначальник Щербиніних не був корінним жителем Харківської губернії, а був вихідцем із Псковської губернії, тільки одруження на княгині Т.Я. Крапоткіній примусило його поселитися назавжди у цій місцевості. Одержані ним у виді посагу за дружиною землі розкинулись на десятки верст навколо Харкова. Він був найбільшим землеволодаром у Харківській губернії.

Наприкінці XVIII століття П.А. Щербинін мав великий цегельний завод, найбільший у Харківській губернії. В 1830 році було збудовано спиртозавод. Крім нього, діяв також і винокурний завод, який

давав великий прибуток - 2 тис карбованці золотими у рік. У дореволюційні часи лісове господарство було основним джерелом прибутку поміщиків Щербиніних. З 1884 року в Бабаях діяла лісопильня. Щербиніни успішно займалися господарством, мали високі досягнення в розвитку шовківництва. В 1907 р. вони були нагороджені в Харкові великою срібною медаллю, в м. Білому Смоленської губернії – золотою медаллю.

Із 1819 року в одному із будинків, які належали Щербиніну, працювала школа, утримувана за його рахунок. Тоді ж була відкрита лікарня, де лише в 1856 році за рахунок піклувальника підлікувалося 411 чоловіків і 246 жінок. Із 1830 року, крім цегельного, почав працювати винокурний завод, пізніше з'явився пивоварний. Дворянська родина князів Щербиніних мешкала у Харківському повіті більше двохсот років. Члени сім'ї вірно служили Батьківщині, гідно виконували свій громадянський обов'язок.

Ознайомившись із життям цих дворян, можна зробити висновок про те, що вони активно займалися облаштуванням своїх земель, господарювали, намагаючись досягти у цій справі високих результатів. Саме у помісті дворян Щербиніних вперше у Харківському повіті з'явилися цегляний завод та гуральня. Сім'я Щербиніних дбала також про духовне життя – збудувала храм, організувала школу, відкрила лікарню. Історія цієї відомої родини цікава також і тим, що вона підтримувала стосунки з передовими представниками культурної та мистецької еліти Слобожанщини. Найкращі риси дворянства гідні наслідування і в наш час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабаї : Збірник архівних документів і матеріалів. - Х.: СП «Фоліо», 1993. - 62 с.
2. Волкова Л. Усадьба Щербининых. Бабаи. Харьковская область.
3. Лукомский Г.К. Старинные усадьбы Харьковской губернии.- Петроград, 1917.
4. Яковенко Г.Г. Дворянське гніздо князів Щербиніних// Трибуна трудящих.-1997, 26 кв.
5. Яковенко Г.Г. Бабаї : короткий нарис з історії селища.-Х.: НУВД, 2001.-60 с.

УДК 392.51

Ковалевська О. А., студентка, Національний університет цивільного захисту України

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКИХ ВЕСІЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ

Весілля – стародавній звичай, що іде своїми коріннями в далеке минуле і являє собою певне дійство з елементами театральності. Усе дійство пронизане символічним змістом, що додає весіллю свій неповторний колорит і специфічний сценарій, у якому беруть участь усі присвячені особи. Символічними є не тільки структура, але і всі деталі, якими супроводжується весілля.

Історичні документи і народний фольклор донесли до нас різні способи укладання шлюбу. «Повість временних літ», розказує про «викрадення» наречених. Але найрозповсюдженішою була самовільна втеча дівчини до коханого або інсценування її викрадення по попередній домовленості з обох сторін. Ці способи в різних джерелах називалися по різному: «тихоматне» весілля, «самоходка», «викрад». Деякі традиції символічного викупу нареченої збереглися у весільних обрядах до сьогодні.

Весілля умовно можна розділити на кілька ключових етапів: це допити, сватання, і саме весілля. Кожна дія має свій стиль, час і свої риси святкування, якими вона і відрізняється від інших частин весілля.

Щоб дізнатися все про дівчину, родичі парубка влаштували так звані розвідки, або «допити». Це був перший обов'язковий етап перед сватанням. На «допити» посилали зазвичай літніх жінок. Часто до дівчини приходили мати і сестра парубка, який збирався одружитися. У хаті майбутньої невістки відбувалася довга розмова, метою якої було дізнатися, чи варто посилати в цю хату сватів. Якщо молода та її батьки попередньо виказували згоду, вони підносили свахам хліб та горілку. Під час розвідок домовлялися про те, коли саме присилати сватів.

Сватати дівчину молодий ішов зі сватами: батьком і близькими. За старшого старосту, як правило, вибирали гострого на язик і дотепного чоловіка, який умів артистично виголосити традиційну промову про мисливців, які побачили на снігу слід куниці-красної дівичі (центральні регіони України), або приходили торгувати теличку (Гуцульщина), або напитували собі "прачки та швачки" (Полтавщина). Дівчина, яку обов'язково запрошували до хати, мала при цьому сором'язливо стояти і колупати піч. На знак згоди вона розрізала принесений хліб зі словами: "Ріжу цю хлібину, а ви мене прийміть як свою дитину" (Харківщина) і подавала старостам рушника на хлібі. Приймаючи дар, старости кланялися і промовляли: "Спасибі й дівчині, що рано вставала, тонко пряла і хороші рушники придбала" (Полтавщина).

У випадку, коли обряд сватання пройшов вдало, переходили до наступної частини – оглядин. Свати оглядали майно нареченої та нареченого. Після сватання проходили заручини. Під час заручин договір про шлюб завірявся юридично. З цього моменту відмова від пода-

льшого шлюбу кралася суттєвим штрафом. На цьому закінчувався період дошлюбних турбот і починалася підготовка до весілля.

Від Карпат до Східного Поділля весілля розпочиналося з обряду збирання барвінку та виплітання вінків і весільного букетика окремо для молодого і молодої. На Полтавщині віночок плели з пташиного пір'я і штучних квітів, на Буковині й Гуцульщині робили справжню корону, прикрашену гарусом, бісером, дрібними монетами.

Неодмінний атрибут весілля - коровай, обрядовий хліб, який випікали легкі на руку жінки, які щасливо живуть у першому шлюбі.

Запрошувати на весілля гостей ходили окремо наречений зі старшим боярином і наречена з старшою дружкою. Після запросин наречена поверталася з дружками до хати, де починався дівич-вечір. Молоду вбирали у весільний одяг і розплітали їй косу. Розплітання коси символізувало зміну статусу дівчини, але водночас робило її дуже вразливою і небезпечною для оточуючих: адже вона була вже не дівчиною, але ще й не жінкою. У залежності від регіону є безліч варіантів проведення дівич-вечора. Так, на Слобожанщині молода ховалася у сусідів, а молодий мусив її шукати й давати викуп за неї брату. На Уманщині перед молодим закривали ворота, натякаючи на викуп. Наречений з боярами й сватом приносив молодій подарунки, а від неї отримував сорочку й хустку

Традиційний сценарій українського весілля обов'язково передбачав церковний обряд вінчання. Залежно від місцевої традиції, молодий і молода йшли до церкви окремо, або ж наречений приїздив по наречену. Мати молодого благословляла сина в дорогу до молодої: обсіпала його житом, дрібними монетами і цукерками. На Чернігівщині мати вдягала вивернутого догори вовною кожуха, обсіпала молодого вівсом, а дружка обводив його навколо хлібної діжки.

Теща зустрічала майбутнього зятя з хлібиною, обсіпала його зерном і кропила водою. Того вечора молодих заводили за стіл - "на посад". Частування короваем сприймалося як громадське схвалення шлюбу. Після цього свахи приступали до "покривання" молодої: з неї знімали вінок і пов'язували жіночу хустку. Це символічне приєднання молодої до жіночого гурту знаменувало її остаточне прощання з дівуванням. Після "покривання" молоду виряджали до нової родини. Це - найбільш драматичний момент весілля, коли молода прощається зі своєю ріднею, матір'ю, хатою. У нову хату молоду переводили через вогонь або ступала вона на долівку нового дому по білому полотну, простеленому від порога до столу. Після привітання й частування молодих відводили на шлюбну постіль у комору, а весілля вирувало аж до пізньої ночі, співаючи "сороміцьких" пісень. Коли молода засвідчувала свою цноту, вивішували червоний "прапор". Другого дня весілля в хаті молодого справляли лише одружені чоловіки й жінки, молодь не допускали. На Київщині й східному Поділлі, за звичаєм, носили моло-

дій снідання, а в Карпатах молоді ходили на "митвини" - вмиватися до гірського потічку. Гості рядилися циганами й ходили селом з піснями й витівками, збирали харчі (в основному курей) на обід, "перезву". Якщо в родині одружували або віддавали заміж останню дитину, то батьків катали селом у возику, гойдали в рядні або купали в річці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білий І.О. Улюблені українські пісні / І. О. Білий . – Донецьк : Сталкер, 2002. – 288 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнограф. нарис / О. Воропай, Л.Д.Киркач-Осипова. - Х.:Фоліо, 2007. – 508 с.
3. Степовий О. Звичаї нашого народу : Етнографічний нарис / О. Степовий. - Авгсбург, 1946 . - 135 с.

УДК 394

Ковальова К. В., студентка, Національний університет цивільного захисту України

ТРАДИЦІЙНА СИМВОЛІКА УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ В РІЗНИХ РЕГІОНАХ КРАЇНИ

Невід’ємною складовою декоративно-прикладного мистецтва українського народу є вишивка, саме вона здавна стала візитною карточкою нашої країни. Сьогодні вишивка використовується для прикраси інтер’єра, одягу, надаючи йому своєрідний і неповторний вид.

Дослідженню художнього вишивання присвячено чимало наукових робіт таких науковців, як Р. Захарчук-Чурай, Т. Кара-Васильєва, А. Кульчицька, Ю. Мельничук, К. Сусак, Н. Стеф’юк. Вони розглядають закономірності розвитку вишивки, з’ясовують функції, значення, спільні та локальні художні особливості.

Виникнення і поширення вишивки сягає сивої давнини, про що свідчать археологічні розкопки. У давнину вишивка в одязі мала охоронне, оберегове значення тому розміщувалася на грудях, біля коміра, на подолі, рукавах, але з часом вона втратила цю функцію й стала виконувати лише роль художнього оформлення одягу.

Вишивка – вид декоративного мистецтва з комплексом характеристик: історичних, типологічних, стилістичних і семантичних [4]; орнаментальне або сюжетне зображення на тканині, шкірі, виконане різними ручними або машинними швами [1]. Вона поширена по всій території України і застосовується передусім для прикраси предметів одягу (в основному на жіночих і чоловічих сорочок), та предметів домашнього вжитку.

Орнаменти української вишивки за мотивами поділяються на наступні групи: геометричні (абстрактні), рослинні, зооморфні (тварини). Геометричні орнаменти дуже прості: кружечки, трикутники, ромби, зигзаги, лінії, хрести (прості й подвійні). «З первинним віруванням у потойбічні сили наші пращури вишивали примітивні геометричні позначення: пряма горизонтальна лінія – символ землі, хвиляста – во-

ди, хрест – вогню та сонця» [2,3]. Застосування рослинного орнаменту пов'язане з прагненням передати у вишивці красу природи. Найчастіше використовувались такі мотиви, як "виноград", "хміль", "дубове листя", "барвінок" та ін. На вишивках зооморфних (тваринних) орнаментів зображувались: кінь, заєць, риба, жаба; з птахів – півень, сова, голуб, зозуля; з комах – муха, метелик, павук, летючі жуки.

В Україні налічувалось близько 100 видів і технічних прийомів, найбільш поширені з них - гладь, хрестик, низь, мереження, бігунець, плетіння тощо.

Виходячи з локальних особливостей народної вишивки, які виявилися в колориті, техніках виконання, типових орнаментальних мотивах, композиціях можливо умовно здійснити етнографічний поділ території України на регіони - Середнє Подніпров'я (сюди входять Київська, Полтавська, Чернігівська, Житомирська, Сумська, Черкаська, Харківська, Луганська області), Полісся (Волинська, Рівненська, Житомирська та північні райони Київської, Чернігівської та Сумської областей), Поділля (територія між Південним Бугом і Дністром), Південь, Карпати й Прикарпаття [4].

Провідне місце у Середньому Подніпров'ї посідають полтавські вишивки. Їх особливістю є співіснування рослинного, рослинно-геометричного та геометричного орнаменту. Улюблені кольори полтавських майстринь – усі відтінки блакитного, вохристого, ледь зеленуватого, сірі тони й білий. На Полтавщині була поширена вишивка «білим по білому». Залежно від напрямку світла цей узор по різному відбиває і поглинає світло, тим самим створюючи його гру. Також в цьому регіоні була популярною вишивка з рослинними орнаментами синього, коричневого, білого кольорів.

Вишивки Рівненської та Волинської областей нескладні за своїм орнаментом, який утворюється з поодиноких або вписаних одне в одне різноманітних конфігурацій ромбів, восьмикутних зірок, ламаних ліній. Для них не є характерним застосування декількох технік виконання, перевага віддається «занизуванню». Основний колір червоний. Візерунок суцільно вкриває усе поле рукавів жіночих сорочок та груди чоловічих. У Рівненській та Волинській областях поширеним також було шиття білим. Застосовувалися мотив «терен», «виноград», «ключики».

У Київській й Чернігівській областях поряд з геометричними були популярні й рослинні мотиви. Улюбленими тут є ріж, берізки, хміль, барвінок, а також гусячі лапки, сливки, старчики. Застосовувалася також техніка хрестика для рослинних мотивів у червоному та чорному.

Подільська вишивка вважається однією з найскладніших і найкрасивіших. Вона сповнена геометричних мотивів складного сполучення. Класичною технікою є «низь» чорного і червоного кольорів, які лягають густими насиченими лініями. Для підведення основних рис

орнаменту використовують графічну лінію, так червоний колір обводиться чорним, чорний-червоним. Застосовують ритмічне чергування червоних і чорних кольорів у квадратному або шаховому порядку. Чорний колір був домінуючим, іноді до нього додавали темно-вишневий або ж у червоно-чорну гаму включали жовтий чи зелений.

Вишивка Карпат і Прикарпаття виділяється різноманітністю технік виконання й колірної гами, яка включає до десяти-п'ятнадцяти барв, застосуванням бісеру, склярусу, металевих леліток.

У кожній місцевості України утворилися самобутні орнаментальні мотиви і композиції, колірна гамма, специфічні техніки вишивання, які стали продуктом матеріалізації пізнання і віддзеркалення через свідомість майстринь навколишнього буття, середовища, природи. Вишивка тісно пов'язана з побутом народу, відображає його художні смаки і національну своєрідність, у ній зберігаються й розвиваються традиційні художні форми і технічні прийоми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. – Луцьк: Вежа, 2000.
2. Давидюк В. Чоловічі та жіночі узори в народному вбранні. – Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2005. – 44 с.
3. Сусак К.Р., Стеф'юк Н.А. Українське народне вишивання: техніки, методологія, методика. – Київ: Науковий світ, 2006. – 284 с.

УДК 94(477)

Колтак В. О., курсант, Національний університет цивільного захисту України

ІСТОРИЧНА ГЕНЕЗА КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Неможливо об'єктивно характеризувати одну з граней культури, попередньо не оцінивши історичний розвиток та еволюцію культури в цілому. Отже, варто розглядати культуру як багаторівневу систему, компоненти якої постійно розвиваються та змінюються. Для того, щоб зрозуміти усю проблематику питання, слід розглянути його в історичному розрізі. Складні багатогранні процеси походження народів та їх культур постійно зберігають актуальність.

За свою багатовікову історію український народ створив велику культуру, зробив значний внесок у світову культуру. Українська культура пройшла складний і тернистий шлях. Витоки української культури відносяться до часів первісного суспільства. Це одна з найдавніших європейських культур. На нинішній українській землі люди з'явилися близько 300 тисяч років тому. Найбільш ранніми землеробськими

племенами на території України вважаються племена трипільської культури. Феномен зникнення трипільської культури до сих пір залишається нерозгаданим. Є припущення, що поступово ця культура під ударами кочовиків згасла, трансформувалася. У межах України ще довго не було такого самобутнього і яскравого культурно-історичного явища. Походження трипільської культури ще остаточно не з'ясовано. Сучасна наука не встановила етногенетичного зв'язку трипільських племен з подальшими племенами на території України. Тому називати трипільців безпосередніми родоначальниками українського народу, стародавніми українцями не має сьогодні достатніх підстав. Український народ вийшов на історичну арену пізніше – у середньовічні часи. Стародавні культури ще не мають національного характеру, однак втілюють загальні закони культурного розвитку.

Найдавнішим народом на українських теренах, назву якого зберегла історія, були кіммерійці. Вони займали територію між Тиром (Дністром) та Танаїсом (Доном), а також Кримський і Таманський півострови. Кіммерійські майстри одними з перших на території України почали виплавляти залізо. Подальший розвиток кіммерійського суспільства було обірвано навалом скіфів – іраномовних кочовиків. Скіфи залишили після себе багато культурних пам'яток. Їх знаходять на півдні України в курганах, де ховали скіфських царів. Для культури скіфів характерна кераміка, образотворче мистецтво, яке мало зооморфний характер. Його основою було зображення оленя, барана, коня, фантастичного грифона, гірського козла. Традиції скіфського мистецтва продовжили сармати - кочовики зі Сходу. Вони завоювали і асимілювали більшу частину скіфів і господарювали в причорноморських степах майже 400 років – з II ст. до н. е. до II ст. н. е. Скіфи і сармати і на заході фракійці послужили безпосереднім етнічним субстратом для українців. На узбережжі Чорного та Азовського морів греки в середині VII ст. заснували міста-держави: Ольвію, Херсонес, Пантікапей, Феодосію. Грецькі міста-держави стали прямим джерелом античних традицій в українській культурі. Звідси бере свій початок письмовий період української історії. Значну роль у культурному житті грецьких поселенців грали література, музика, театр, живопис, скульптура. У I ст. до н. е. - III ст. н. е. грецькі міста-держави підкорилися Риму, тому істотно вплинула на розвиток вітчизняної культури й римська античність.

У другій половині I тис. н.е. в різних регіонах України існували волинцевська (VI - VIII ст.), роменська (VIII - X ст.) та інші культури. Люди були об'єднані в східнослов'янські союзи племен - волинян, деревлян, полян, уличів, тиверців, білих хорватів, сіверян. Стародавні слов'яни досить добре знали природу свого краю. Але невміння правильно пояснювати явища навколишнього світу призвело до появи язичницької релігії - політеїзму (багатобожжя). Головним богом східних слов'ян був Перун - бог грому і блискавки. Для світогляду древніх сло-

в'ян був характерний антропотеокосмізм, тобто нероздільність сфер людського, божественного і природного, розуміння світу як ніким не створеного, світу як вічно живого вогню, який розмірено згасає і розмірено розгоряється. Язичницька релігія дала світові великі цінності і своєрідну культуру. Християнство на Русі було прийнято в 988 р. (головні причини його прийняття - соціально-політичні), але язичницький світогляд продовжував ще довго співіснувати з християнством, втілюючись у феномені двовір'я (поєднання слов'янських вірувань і звичаїв з православними). Культура Київської Русі досягла високого рівня розвитку і не поступалася культурі більшості країн Європи.

У XIV ст. велика частина українських земель увійшла до складу Великого князівства Литовського. Населення українських земель не перешкоджало литовським князям, які дотримувалися на захоплених землях правила: "Ми старовину не руйнуємо і нововведень не вводимо". Культурні традиції Київської Русі дали поштовх становленню освітніх і культурних процесів у Литовському князівстві.

Друга половина XVI - початок XVII ст. – це час відродження національної самосвідомості українського народу і патріотичної спрямованості всіх культурних починань. Ці процеси були тісно пов'язані з політичними та культурними рухами в Європі, які отримали назву Відродження. Ренесанс затвердив гуманізм, основними постулатами якого були встановлення справедливості суспільного ладу і повагу людини як особистості. Гуманістичні ідеї в Україну несла українська інтелігенція, яка вчилася в західноєвропейських університетах і поверталася на батьківщину. Це С. Оріховський, П. Русин, Ю. Дрогобич, С. Кленович та ін. Але гуманізм в Україні був позбавлений соціальної спрямованості, економічної підтримки, як в Італії, тому не міг відіграти вирішальної ролі в культурному житті. Але одним із загальних завдань була боротьба за визволення від іноземного ярма, проти примусового покатоличення і ополячення. Цьому завданню в Україні більшою мірою відповідали ідеї Реформації. Боротьба з національними і релігійними утисками - провідна тема багатьох народних дум і пісень. На українському ґрунті Реформація мала певні особливості, головними з яких були: відродження української культури, боротьба за світський характер суспільного життя, звільнення науки з-під влади церкви.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самохвалова В.И. Культурология / В.И. Самохвалова. - М., 2002. -345 с.
2. Сковорода Е.М. Теория и история культуры / Е.М. Сковорода - М., 1999.-234 с.

Коляка А. В., студентка, Харківська державна академія культури

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. В.Г КОРОЛЕНКА (1886-1943 РР.)

На сьогодні Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка є однією з найбільших та найстаріших в Україні, оскільки її фонд нараховує в собі понад 7 млн. примірників видань. Щорічно бібліотека обслуговує майже 55 тис. читачів у своїх 14 читальних залах. З кожним роком бібліотека розвивається все більше та може сміливо конкурувати з деякими бібліотеками Європи. Зараз важко собі уявити з чого все починалося...

Відкриття Харківської громадської бібліотеки відбулося 26 вересня 1886 року. До цього моменту вже існувало Правління бібліотеки. Його активними членами були громадські діячі та вчені А. А. Гурський, академіки О. М. Бекетов, Д. І. Багалій, етнограф і літературознавець М. Ф. Сумцов, В. І. Касперов, Х. Д. Алчевська, Л. Б. Хавкіна і багато інших відомих діячів науки і культури. Своєю творчою працею вони не тільки створили і розвивали громадську бібліотеку, а й сприяли становленню Харківської бібліотечної школи та українського бібліотекознавства.

Особливе місце серед них належить Д. І. Багалію – видатному історичу, відомому далеко за межами України. Його внесок у розвиток бібліотеки має величезне значення. Можна сказати, що ХГБ була його улюбленим творінням, особливою гордістю. З 1889 року він був членом Правління ХГБ, а з 1893 року протягом наступних 12 років беззмінно очолював її і саме в цей час ХГБ стає однією з найвідоміших бібліотечних установ країни. Завдяки його зусиллям ХГБ отримала спеціалізовану будівлю за проектом О. М. Бекетова з книгосховищем, побудованим за типом бібліотеки Страсбурзького університету.

Труднощів було багато. Правлінню доводилося вишукувати кошти на утримання бібліотеки, наймати приміщення у приватних осіб. Поповнення книжкового фонду носило випадковий характер. Але передова громадськість стояла на боці бібліотеки і всебічно її підтримувала. Всього лише за один рік надійшло 8730 крб. пожертвувань та з інших джерел. А книжковий фонд досяг 9994 книг теж завдяки жертвам.

Сама будівля бібліотеки побудована в 1901 році. На фасаді будівлі вказана дата заснування Харківської громадської бібліотеки товариством поширення грамотності – 1886 рік, а не дата побудови будинку.

Проект будівлі створив О. М. Бекетов. Воно відрізняється зручністю розташування приміщень, простотою внутрішньої обробки. На першому поверсі, як і зараз, розташовувалися каталожні приміщення, абонемент з видачі книг додому і вестибюль.

Велика читальна зала на 300 осіб, розташований на другому поверсі, використовувався в той час як концертна і лекційна зала на 600 місць, так як Харків в той час не мав концертних приміщень. Інтер'єри парадних залів прикрашені різьбленням, ліпленням, з використанням класичних деталей. Величезні арокні вікна розташовані серед пілястр і мають прекрасне обрамлення. Книгосховище на один мільйон томів розташовано безпосередньо біля зали, в два поверхи висотою. За цей проект будівлі бібліотеки Бекетов був удостоєний звання академіка архітектури.

Особливе поживлення роботи бібліотеки тісно пов'язане з революцією 1905 року. Прогресивна інтелігенція брала активну участь у її діяльності. Читалися лекції, збиралися студентські та робітничі гуртки, часто влаштовувалися сходки, проводилися мітинги, на яких збиралися кошти на озброєння пролетаріату, поширювалася нелегальна література.

14 грудня 1913 р. в приміщенні бібліотеки відбувся перший у Харкові виступ В. В. Маяковського. На згадку про цю подію під час святкування 300-річного ювілею міста на будівлі бібліотеки була встановлена меморіальна дошка.

З перших років Радянської влади на Україні діяли декрети «Про охорону бібліотек і книгосховищ РРФСР» (1918 р.), «Про централізацію бібліотечної справи» (1920 р.), які сприяли охороні книжкових багатств і перетворенню їх в загальнонародне надбання, організації широкої мережі загальнодоступних масових бібліотек, налагодженню централізованого постачання книг. Радянська влада взяла на облік і під охорону Наркомосу всі наукові та публічні бібліотеки. Були прийняті нові правила користування Харківською громадською бібліотекою.

Після встановлення Радянської влади на Україні широко відкрила свої двері для трудящих Харківська громадська бібліотека. Тільки тепер починається її бурхливий розвиток як наукового та культурно-просвітницького закладу.

У 1922 році Рада Народних Комісаріатів України присвоїла бібліотеці ім'я прогресивного письменника – гуманіста Володимира Галактіоновича Короленка.

У 1930 р. бібліотека, як було сказано в її звіті «... спеціальним наказом Наркомпроса України була переведена з ведення Політосвіти в сектор науки і її профіль визначений як профіль наукової бібліотеки». Це формулювання протягом всієї наступної історії бібліотеки визначалося як факт, в результаті якого бібліотека отримала назву «Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка».

Напередодні Великої Вітчизняної війни бібліотека обслуговувала близько 20 тис. читачів, кількість відвідувань перевищувала 200 тис. на рік, книговидача становила 1077000 примірників. Фонд ХДНБ, що комплектувався за системою обов'язкових примірників, налічував

2 млн 340 тис. примірників, що перевищувало її дореволюційні ресурси в 13,5 рази. Бібліотека входила в перші ряди як радянських, так і світових книгосховищ.

1941-1943 р. під час німецько-фашистської окупації Харкова було зруйновано книгосховище бібліотеки, авіабомба розбила дах і обвалилась розкішна стеля великого читального залу, знищено і розграбовано більше 600 тис. більш цінних видань. Серед них – рідкісні українські стародруки XVII -XVIII ст.; прижиттєві видання творів класиків світової літератури, колекція географічних карт XVIII-XX ст. (понад 10 тис. прим.), науково-технічні видання; унікальне зібрання книг для дітей та юнацтва (близько 95 тис. прим.), до якого увійшли видання XIX ст., твори єврейських вчених і письменників. Вивезено унікальний систематичний каталог (він налічував понад 1,2 млн. карт). І тільки завдяки мужності та самовідданій праці М. І. Румніцької, директора, Л. В. Анохіної, Л. І. Вовк, О. В. Гаврилової, Є. В. Долинської, а також інших співробітників бібліотеки та мешканців міста, велику частину фонду вдалося врятувати. Відомості про втрати ХДНБ під час окупаційного режиму наведено серед обвинувальних матеріалів на Нюрнберзькому процесі 1945-1946 рр.

Аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що до моменту відкриття бібліотеки в 1886 році, вже існувало її Правління. До його складу входили громадські діячі та вчені, які своєю працею створили і розвивали громадську бібліотеку, сприяли становленню Харківської громадської школи та українського бібліотекознавства. Продовжувалася надаватися допомога від інших бібліотек, музеїв і приватних осіб. Книжковий фонд збільшувався з кожним роком. Розвиток бібліотеки набрав все більше обертів: створюється «дешева бібліотека», відкриваються філії на околицях міста, виникають відділи в бібліотеці. Прогресивна інтелігенція робила все можливе, щоб привести нового читача, зацікавити його. І це їй вдалося. Доказом цьому є збільшення книговидачі, яка перевершувала всі інші бібліотеки. Бібліотека суворо ставить питання про підготовку кваліфікованих кадрів, її підпорядкуванні і зміни статусу. Незабаром вона отримує державне забезпечення і планове комплектування книжкових фондів, стає обласною, однією із найбільших бібліотек у країні. Формуються базові принципи науково-методичної та організаційної роботи, її профіль визначений як профіль наукової бібліотеки. Але на долю бібліотеки вплинули події Великої Вітчизняної війни, які спричинили непоправні втрати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалій Д.І. Харківська громадська бібліотека як тип наукової і загальнопросвітової обласної бібліотеки / Д.І.Багалій //Кн. вісн. – 1919. - №2. – 64 с.

2. Книгу - трудящимся. Библиотека им. В.Г. Короленко за 50 лет советской власти. – Харьков, 1968. – 180с.

3. Отчёт Харьковской общественной библиотеки за двадцатый год её существования: (с 1 окт. 1905 г. по 1 окт. 1906 г.) и её филиальных отделений, 1-го за 6 год существования, 2-го за 2 год существования (с 1-го окт. 1905 г. по 1-е окт. 1906 г.) . – Х., 1906. – 74 с.

4. Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. Події, факти: довідник. – Ч. 1 (1886-1943) / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Г. М. Єрофеева, Л. М. Багрянцева. – Х., 2006. – 132 с.

УДК 94-055.2 (477.54) "1941/1945"

Коротка К. М., студентка, Харківська державна академія культури

ТЯГАР ВІЙНИ ЇХ НЕ ЗЛАМАВ (ЗА СПОГАДАМИ ЖІНОК ІЗЮМЩИНИ)

Все далі в історію відходять події самої страшної, самої жорстокої і кривавої війни ХХ століття – Великої Вітчизняної. Минуло 68 років з тих пір, як пронеслися країною грізні бої. Все менше лишається тих, хто пройшов її важкими дорогами. Тим дорожчими для сучасної молоді є їх спогади. Спогади відважних людей, які самовіддано захищали рідну землю від німецько-фашистських загарбників і звільнили від ворога рідну Батьківщину.

Земля Ізюмщини неодноразово випробовувала на собі весь тягар воєнних лихоліть. Події Великої Вітчизняної війни залишили незгладимий слід в історії ізюмського краю, увічніли імена героїв і принесли численні жертви й страждання людям. Хто ж вони, воїни, які боронили від ворога ізюмську землю до свого останнього подиху? Сьогодні ми можемо дізнатися про них зі спогадів самих учасників війни, із архівних матеріалів і викарбуваних прізвищ на братських могилах. Серед списку героїв Великої Вітчизняної війни зустрічаємо як мужні чоловічі, так і ніжні жіночі імена. Здавалося б, війна – не жіноча справа, але виявляється, що це не так. Кожна жінка Ізюмщини робила все для того, щоб зберегти рідну землю від фашистських загарбників. Одна частина жінок, найчастіше молоді дівчата, разом із чоловіками воювала на фронті, інша, що знаходилась у тилу, всіма можливими способами допомагала радянським солдатам і партизанським загонам. Скупі рядки архівних довідок свідчать про жіночий героїзм під час окупації: Г.П. Андрієва, жителька села Мала Комишуваха, інформувала командування Радянської Армії про місцезнаходження німецьких військ, але була схоплена і розстріляна; М.О. Назарова, жителька села Вірнопілля, врятувала радянського бійця і допомогла йому перейти лінію фронту;

група жителів села Бригадирівка переховувала від фашистів пораненого радянського офіцера, доглядала за ним до повного одужання; Л.Д. Гнідова, вчитель німецької мови із села Кам'янка, відмовилась працювати перекладачем на допитах полонених радянських воїнів і була розстріляна німцями [2]. Це тільки крихітна частинка прикладів сміливості жінок під час окупації.

З перших днів війни багато дівчат ринули «оббивати пороги» військкоматів прохаючись на фронт. Вони знали, що можуть не повернутися, але їм так хотілося з усіма досягти Перемоги. Заради цієї Перемоги тендітні дівчата повзли в багнюці під кулями вперед та долали крижані води рік. Значна їх кількість після закінчення медичних курсів йшла на фронт медпрацівниками, працювала при госпіталях. На фронті медсестри рятували поранених, тягли їх на своїх плечах, перев'язували, часто тут же робили переливання крові. Під час бою рятуючи поранених, дівчата самі отримували поранення. Зі спогадів жительки села Студенок Марії Никанорівни Бурлаки: «Тільки доповзла і почала тягти пораненого командира роти, як поруч розривається міна, поранило лейтенанта ще раз, і мене в коліно, осколок задів сухожилля (нога з того часу крива стала). Та все одно тягну ж його. Дотягла, перев'язала і його, і себе, а бій не вщухає» [2]. Були на фронті і санітарки, яких солдати часто називали ремонтною бригадою, через те що вони ставили їх на ноги і повертали в стрій. Не раз доводилося і медсестрам, і санітаркам іти під час бою пліч-о-пліч із солдатами. Багато жінок було мобілізовано на фронт у якості прачок і кухарів. Створювалися пральні загони, які пересувалися за армією. За спогадами жительки села Яремівка Ходаківської Марії Олександрівни, що була прачкою, потрібно було випрати за день 30 сорочок і 30 кальсонів. Від постійного прання та води руки так натирались, що всі пальці кровоточили, часто наривали. Пальці парили в марганцівці, але роботу не кидали [3]. Дівчата розуміли, що без чистого одягу солдати пропадуть. Йшли жінки на фронт і звичайними солдатами, де з них готували зв'язківців, радистів, картографів, шоферів, дорожніх регулювальниць, розвідниць, льотчиць. Наприклад, Журавльова Варвара Федорівна із села Капитолівка спочатку служила в залізничних військах рядовим солдатом. За мужність та дисциплінованість була нагороджена значком «Відмінник залізничних військ». Пізніше її перевели до зв'язківців, а потім до військової канцелярії писарем. Стала вона з рядових ефрейтором, а закінчувала війну молодшим сержантом. Жінка з теплотою згадує про своїх товаришок: бойові подруги зігрівали одна одну людяністю та добротою. Дівчата намагалися зберегти свою жіночність навіть у похідних умовах: пильнували зачіски, перешивали обмундирування по фігурі. З нею служило багато дівчат, які не забули про свою дружбу і після війни, хоча жили в різних куточках Радянського Союзу. В Берліні 9-го травня 1945 року Варвара Федорівна Журавльова зустрічала

свою перемогу. На згадку про цей щасливий день залишила своє ім'я на рейхстазі [2].

Нелегка доля випала всім жінкам Ізюмщини, які залишилися вдома із дітьми. На їх плечі лягли тяжка чоловіча робота і безкінечні турботи. Окрім цього, вони завжди допомагали радянським солдатам – пекли їм хліб, годували, передавали відомості, надавали медичну допомогу, переховували від фашистів. Населення тісно співпрацювало із партизанськими загонами, у складі яких також були і жінки. Одним із найдієвіших партизанських загонів Ізюмщини був славнозвісний загін №2 Ізюмського району під керівництвом Олександра Марковича Сало. До його складу входила смілива жінка А.Ф. Пурич, яка спочатку була призначена медсестрою підрозділу. Також вона допомагала у виконанні бойових завдань, ходила у розвідку. Через деякий час її було призначено начальником штабу партизанського загону. Жінці довелося поєднувати роботу лікаря із новою посадою. Разом із командиром і комісаром вона написала присягу партизана. За спогадами самої А.Ф. Пурич, у їх загоні панувала атмосфера дружби та взаємодопомоги. Разом із бійцями вона ходила і у розвідки і на військові операції. На одному із завдань жінка із групою бійців пішла у розвідку. Коли вони намагалися захопити «язика», їм довелося вступити у нерівний бій. А.Ф. Пурич вдалося непомітно підповзти до бліндажу і закидати його гранатами, завдяки чому завдання було успішно виконано [1]. Як бачимо із наведених прикладів, за воєнних часів жінки робили все можливе – рятували життя, приймали участь у боях, допомагали солдатам, не цуралися будь-якої роботи, задля досягнення головної суспільної цілі – збереження Батьківщини. Після Перемоги, повернувшись додому з нагородами за бойові заслуги, вони поринули у вирій повсякденності. На когось чекала сім'я, нове життя, а хтось залишився сам. Багато не повернулося з війни... Проте ніхто ніколи не забував про бойових товаришів.

Пам'ять про загиблих жива. Вона живе у скромнихobelісках і пам'ятниках, в братських могилах радянських воїнів, що загинули на полях боїв. Події тієї війни залишили незгладимий слід в історії. Минають роки, змінюються покоління... Але доки жива пам'ять, доки кожному із нас близька відвойована Перемога, нація залишається народом.

ЛІТЕРАТУРА

1. В боях за Харківщину: Воспоминания участников Великой Отечественной войны / ред. кол. И.С Ганжа, С.З. Голиков, Н.А. Михайев [и др.]. – Харьков: Харьковское книжное издательство, 1963. – 395 с.

2. Серця, обпалені війною / упоряд. В.М. Лисаченко, І.І. Шевченко, Ю.Ю. Шелест [та ін.]. – Харків: Кроссруд, 2010. – 247 с.

3. Ізюмщина : краєзнавча збірка / ред кол. К.Є. Мілкін, О.О. Павлюк, Л.Ю. Яшина [та ін.]. - Вип.1. - Ізюм, 2000. - 59 с.

4. Польш А. Женщина и война // Нева. – 2004. – №2. – 43-51.

5. Мурманцева В.С. Советские женщины в Великой Отечественной войне: 1941 – 1945 гг. – М.: Мысль, 1979. – 293 с.

УДК 746.41

Костельна М. В., викладач, Київський національний університет культури і мистецтв

ТВОРЧИЙ ПОШУК Г. ЗАБАШТИ ТА М. БІЛАСА У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО МОДЕЛЮВАННЯ КОСТЮМУ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.

Формування особливостей українського дизайну костюму стало одним з винятково важливих етапів становлення дизайну костюму і припадає на другу половину ХХ ст. Саме у цей період активно розвивають конструктивні та стилістичні пошуки, у контексті котрих виразною стає диференціація осередків, серед котрих провідна роль належить творчому пошуку Г. Забашти та М. Біласа. Проте, наразі дослідження особливостей діяльності цих митців крізь призму формування особливостей українського моделювання костюму не розглядалось, не зважаючи на потребу формування структурно цілісної історії українського дизайну костюму другої половини ХХ ст.

У контексті формування особливостей творчого пошуку цих митців варто зазначити, що вони, не зважаючи на регіональні особливості, перебували у єдиному контексті, де акцент здійснювався на розкритті особливостей інтерпретації української візуальної культури, адже Г. Забашта та М. Білас послідовно формували цілісну візуальну концепцію, завдяки чому їхні колекції швидко отримували визнання не тільки в СРСР, але й за його межами. Провідним та водночас постійно генеруючим нові образні мотиви Г. Забашта та М. Білас вбачали у багатовекторному пошуку, де національні традиції могли перетинатись та сполучатись з практиками, характерними для світового моделювання з його найновішими трендами. Вказаний підхід забезпечив ефективне виконання більшості завдань та результативну репрезентацію цього осередку як на радянських, так і на світових конкурсах і показах.

Важливо, що Г. Забашта робить основний акцент на колористичній концепції, пошуку візуальної виразності крою, специфіку котрого розкриває декоративне вирішення. У свою чергу, М. Білас є найбільш послідовним у розкритті потенціалу інспірації народного костюму, чому активно сприяє його звернення до гобеленної естетики.

У цілому, саме Г. Забашта та М. Білас як представники різних мистецьких осередків – Києва та Львова, незважаючи на певні аспекти й відмінності, звернули максимальну увагу на потребу візуалізації етнорегіональних особливостей. Характер та образне вирішення цього аспекту були різними, залежно від територіальної специфіки та естетичних пріоритетів художників, однак у цілому свідчать про виразу тенденцію – потребу візуальної самоідентифікації через конструктивне та колористичне вирішення українського костюму останньої третини ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галкіна Н. Одяг // Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва. – Львів: видавництво Львівського університету, 1969. – С. 161–167.

2. Чарновський О. Декоративно-прикладне мистецтво // Мистецтво оновленого краю. – К.: Мистецтво, 1979. – С. 119–172.

УДК 32: 001. 891.3 (075)

Коцкало Я. М., студент, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ПОЛІТИЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА ЗВИЧАЇ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

За часів відродження української культури необхідним є знання тих звичаїв, традицій і культурних досягнень, що мали місце протягом минулих століть. Органічно розвиваючись, ці культурні набуття сприяли існуванню української нації у її важкі історичні часи, підтримували дух народу у моменти суворих випробувань, що їх зазнавала Україна, і є невід’ємною частиною державної незалежності України.

За багатовікову історію українського народу склалися певні звичаї і традиції, поняття про справедливість, природне право, норми моралі і поведінки в побуті. Групи, а потім маси людей усвідомлювали необхідність тих чи інших відносин, дотримувались їх самостійно чи під впливом громадської думки. Більшість українських політичних звичаїв і традицій мали по суті демократичний характер. Звичаями і традиціями, що мали політичний характер, в Україні врегульовувались відносини, пов’язані із здійсненням місцевого самоврядування, судочинства, народовладдя тощо. Розглянемо деякі найважливіші з них.

Одним із найдавніших політичних звичаїв українського народу був звичай обрання на вищі державні чи громадські посади. Він походить з ментальності українського народу, який по своїй суті характеризується волелюбністю та схильністю до демократичних традицій. Цей звичай був розповсюджений ще за часів зародження ранньофео-

дальшої Давньоруської держави, коли князя обирали на віче. Це була так звана «військова демократія». Особливого значення цей звичай набув з виникненням демократичної республіки – Запорізької Січі. Там посада кошового отамана, а згодом і гетьмана та всі інші посади були виборними. Вибори здійснювались на Військовій Раді, на якій були присутні всі січовики.

Безумовно, принцип виборності вищих органів державної влади та посадових осіб був значною мірою запозичений у демократичних європейських держав, але в Україні він мав свої специфічні особливості, обумовлені історичним розвитком та національними політичними традиціями і звичаями. Сьогодні цей звичай хоч і закріплений в законодавстві та реалізується, але не повною мірою. Зокрема, його треба більш широко використовувати у місцевому самоврядуванні. Обирати необхідно не лише міського чи сільського голову, а як за стародавнім звичаєм, і всіх інших посадових осіб.

Взагалі в Україні було надзвичайно розвинуте місцеве самоврядування у вигляді сільської громади. Всі відносини в громадах регулювались народними звичаями і традиціями. На чолі сільської громади стояв староста або отаман. При ньому існувала громадська рада. Старосту і громадську раду обирали на сході громади на один рік. Громада несла відповідальність за вчасну сплату податків та видання злочинців. Головною рисою української громади на відміну від російської «общини» було те, що селянин в ній був власником своєї землі, тобто господарем – самостійно вів своє господарство. Тому це стало традицією для всього українського народу – бути господарями на своїй землі. Звідси бере свій початок право приватної власності, що зближує Україну з європейськими державами. Головним органом громадського самоврядування був громадський сход, який виступав посередником між селянською громадою й офіційними органами влади. В сучасний період при реформуванні місцевого самоврядування слід враховувати цей звичай. Так, за цим звичаєм міські, сільські та селищні ради необхідно ліквідувати, а мешканці населених пунктів мають бути об'єднані в громади, які самостійно вирішують свої питання. Вони мають обирати голову та секретаря управління громади, керівника правоохоронного органу, податкової, санітарної служби тощо. Що стосується судової системи, то суддів теж необхідно обирати віком не менше 40 років та на строк 5 років.

Важливе значення для сучасності мають традиції українського конституціоналізму. У часи Київської Русі, Галицько-Волинської та Литовсько-Руської держави організація державної влади в Україні базувалася, як правило, на засадах звичаєвого права. Гетьманська держава характеризується вже появою актів, які мали певні риси конституції. До них можна віднести договори Б. Хмельницького та І. Виговського з Польщею, Швецією, Туреччиною і Москвою.

5 квітня 1710 р. у м. Бендери було укладено Пакти і конституції законів та вольностей Війська Запорозького. У вітчизняній літературі цей акт отримав назву «Конституція Пилипа Орлика». Документ було написано під впливом передових на той час західноєвропейських наукових доктрин (природного права, поділу влади), але з урахуванням національних звичаїв і традицій. Він передбачав таку модель організації державної влади в Україні, яка б базувалася на засадах принципу поділу влад: законодавча влада мала належати Раді, членами якої є полковники зі своєю старшиною, сотники, «генеральні радники від усіх полків»; виконавча – Гетьману, а судова – Генеральному Суду. На жаль положення цього документу не були реалізовані, хоча формально він діяв на Правобережній Україні до 1714 р.

Період відродження національної Української держави (1917-1920) позначений появою значної кількості конституційно-правових актів, які передбачали певні варіанти організації державної влади в Україні. До них слід віднести Третій та Четвертий універсали Української Центральної Ради, Конституцію УНР (Статут про державний устрій, права і вольності УНР) від 29 квітня 1918 р., Закони про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р., Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії, ухвалений Українською Національною Радою на засіданні 13 листопада 1918 р. та ін. Серед цих конституційно-правових актів чільне місце посідає Конституція УНР, яка юридично оформила відродження державності України, проголосила, що вся влада в УНР належить народові України, за формою правління УНР є парламентською республікою, верховним органом влади є Всенародні Збори, за формою державного устрою УНР – унітарна держава з широким місцевим самоврядуванням, взаємовідносини людини з Українською державою базуються відповідно до принципів ліберальної концепції прав людини, організація державної влади базується на засадах принципу розподілу влад: орган законодавчої влади – Всенародні Збори, виконавча влада належить Раді Народних Міністрів, судова – Генеральному Суду. У зв'язку із державним заколотом гетьмана Павла Скоропадського положення Конституції УНР 1918 р. не були реалізовані.

УДК 379.822

Кочоева Т. М., студентка, Донбасская государственная машиностроительная академия

ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ВУЗОВСКИХ ТРАДИЦИЙ

В корпоративной культуре вуза традиции всегда занимали особое место. Они создают то чувство, без которого невозможно единство, сопричастность и осознание принадлежности к своей «Alma mater». Среди них есть общие традиции, соблюдение которых позволяет вчерашним абитуриентам в достаточно короткий период времени осознать себя частью единой студенческой среды. Это - «Посвящение в студенты», «Дебют», «Посвящение в специальность» и другие. Такие традиционные мероприятия, несомненно, сближают студентов и обеспечивают возможность новому пополнению вуза как можно быстрее адаптироваться к новым условиям, к новой среде. Есть целенаправленные традиции, соблюдение которых воспитывает у студентов высокие чувства сопричастности к подвигу, способствуют формированию потребности в творчестве, развитию чувств гражданственности и патриотизма.

Конечно, каждый вуз проводит эти мероприятия с учетом своих особенностей, но все они выполняют такую необходимую гуманистическую задачу как привитие у студентов любви к своему вузу, курсу, группе, коллективу вуза. В конечном счете, они и развивают то базовое чувство патриотизма, без которого, наряду с чувством любви к своему отчужденному дому, невозможно формирование полноценного гражданина Родины. Каждое из таких традиционных мероприятий – достаточно прочная основа, обеспечивающая действенность гуманитарной среды вуза.

К примеру, Донбасская государственная машиностроительная академия за свою шестидесятилетнюю историю выработала систему корпоративных традиций и праздников, среди которых: «Посвящение в студенты», «День кафедры», «День факультета», «Дебют», «День студента», «Возложение цветов к памятнику погибших в Великой Отечественной войне», «Українські вечорниці», «День рідної мови», «День рождения Академии», «Ректорский прием лучших студентов вуза» и др.

Однако социальные реалии, новая идеология общества ставят перед вузами новые сложные воспитательные задачи. И центральным направлением здесь является не деидеологизация, а осознание того, на какие ценности ориентировать молодежь, на каких достижениях и событиях истории своей страны их воспитывать, что сохранят и передадут дальше нынешние поколения студентов.

Сегодня патриотической проблематике и ее различным аспектам посвящено немало исследовательских работ, где изучаются вопросы содержания и структуры патриотического воспитания молодежи. И всё же эффективность патриотического воспитания, учитывая общее положение дел в стране, остаётся явно невысокой.

Об этом свидетельствуют, в частности, результаты опросов студентов вуза. Положительный ответ на вопрос «Считаете ли Вы себя

патриотом України» дають не більше 50 %, а бажання виїхати після закінчення вузу на роботу за кордон, вказують навіть більше 60% опитаних студентів.

Ще тривожніше – відповіді на запитання, пов'язані з героїчною і трагічною історією не тільки України в цілому, але й історією міст і сіл, в яких народилися і виросли сьогоднішні студенти, та «мала Родина», з любові до якої, гордості за її героїчне минуле і починається вірність і преданість Україні.

Щоб активно впливати на патріотичне виховання студентів, в нашому вузі введені нові традиції, дотримання яких уже дає свої результати. Одна з них отримала назву – «Дорога пам'яті». На жаль, не тільки школярі і студенти, але й багато жителів міста не знають про те, що відбувалося в Краматорську в період німецької окупації і мають слабе уявлення про те, кому поставлено скромний пам'ятник «Жертвам фашизму», на горі, що виступає над містом. Мало хто знає і про те, що в період Великої Вітчизняної війни наше невелике місто дало країні 23 Героїв Радянського Союзу і 6 повних кавалерів Ордена Слави.

Члени історичного клубу, під керівництвом викладачів кафедри українознавства і гуманітарної освіти, вивчили наявні архівні матеріали і опитали ще живих свідків тих років, і запропонували ввести традицію в виховальну роботу вузу, назвавши її «Дорога пам'яті». Тепер в вересні, в День пам'яті жертв фашизму, студенти вузу і технікума приходять на це пам'ятне місце, де поховано прах більше трьох тисяч жителів міста, військовополонених і підпольщиків, розстріляних фашистами, слухають розповідь про ці жахіття, знайомляться з фотографіями, на яких зафіксовано звірства фашистів, і кладають квіти до підніжжя обеліска.

Гуманістична спрямованість таких вузовських традицій – заклад того, що нові покоління фахівців зможуть зберегти історичну пам'ять українського народу і будуть гордитися її героїчною історією.

УДК [394.2:298.9](=161.2)

Кузнецов В. А., студент, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

КАЛЕНДАРНА ОБРЯДОВІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ НЕОЯЗИЧНИКІВ: ДЖЕРЕЛА РЕКОНСТРУКЦІЇ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Звернення до проблематики неоязичництва в сучасній Україні в контексті дослідження феномена етнічної традиції викликано тим, що, по-перше, в українському суспільстві зростає обговорюваність неоязичницт-

ва [1], яке неодмінно апелює до етнічних і традиційних кодів, а по-друге, неоязичницький дискурс виявляє здатність вживлювати свої концепти стосовно традиційної культури у загальний інформаційний простір [2].

В даному дослідженні під українським неоязичництвом, або рідновірством, ми розуміємо комплекс світоглядних проєктів (реалізованих чи нереалізованих у організаційних формах), автори і послідовники яких ідентифікують себе у якості продовжувачів або спадкоємців релігійної (і ширше – духовної, культурної) традиції дохристиянської Русі та засновують свої практики, конструювання теорії на відомостях про слов'янське язичництво у історичних та інших («Велесова книга», фолк-хісторі та ін.) джерелах і на безпосередніх його пережитках в українській традиційній культурі.

В ході даного дослідження ми намагалися з'ясувати, якими є джерела відомостей про елементи традиційної календарної обрядовості українців, що їх неоязичники намагаються інтегрувати до сформованої ними світоглядно-обрядової системи (попри конфесійну варіабельність даної системи, по відношенню до традиційної календарної обрядовості, вона може розглядатися як цілісний феномен). Для цього було проведено контент-аналіз рідновірських текстів, що торкалися даної тематики, інтерв'ювання та анкетування самих неоязичників із подальшим співставленням їх з історіографічним масивом етнографічних відомостей про традиційну календарну обрядовість. Акцент робився на найбільш значимих святах річного кола: як специфіці Різдва (Коляди), Великодня, Калити, так і суто рідновірських святах, що присвячені окремим богам (у їхньому календарному порядку), більшість з яких, втім, має традиційні відповідники.

Виявилось, що такі течії українського рідновірства, як «Об'єднання рідновірів України» (очолюване Г. Лозко), «Родове Вогнище Рідної слов'янської вірі» (очолюване В. Куровським) та «Руське православне коло» (очолюване С. Пашником) вдало інтерналізували етнографічну спадщину не тільки з відносно популярних корпусів (зокрема, творів О. Воропая та С. Килимника), однак також і з, наприклад, матеріалів експедиції, очолюваної П. Чубинським у 1869-1870 рр. Цікаво, що у календарній обрядовості українських неоязичників (очевидно, за інтерналізованими з літератури відомостями) представлені обрядові елементи як інших слов'янських народів (різдвяний бадняк, зафіксований у південних слов'ян [3, 127-128]), так і локальні українські варіанти (свято Рахманського Великодня у четверту середу після власне великодніх свят [4, 281]).

Окремі відомості про традиційну календарну обрядовість були успадковані рідновірами безпосередньо від батьків і родичів. Як вдалося встановити шляхом інтерв'ювання, носії цих відомостей походять переважно з сільської місцевості.

Перспективою у дослідженні даної теми є застосування до неї концепту «винайдення традиції» Е. Гобсбаума і Т. Рейнджера [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Огорокова І.Г. Сприйняття неоязичництва українським суспільством // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2011, вип. XXXI. – С. 269-275.
2. Кузнецов В.А. Актуалізація етнічного у мистецтві субкультури українського неоязичництва // Тези Міжнародної наукової конференції «Міжнародний діалог слов'янських спільнот Центральної і Східної Європи». – Київ, 2012. – С. 208-209.
3. Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-и томах / Под общей ред. Н.И. Толстого. – Т. 1. – М.: Международные отношения, 1995.
4. Українська етнологія: Навчальний посібник / За ред. В. Борисенка. – К.: Либідь, 2007.
5. Винайдення традиції / за ред. Е. Гобсбаума і Т. Рейнджера. – К.: Ніка-Центр, 2005 – 448 с.

УДК 371.15

Кульчицька Т. В., вчителька, Тернопільська спеціалізована школа I-III ступенів №7 з поглибленим вивченням іноземних мов

НОВАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ

Історична наука переживає черговий період глибоких трансформацій та пошуку самоідентифікацій, викликаний серед інших причин глобальними змінами в світі. За умов єдиного інформаційно-освітнього простору відкритих суспільств у викладанні історії виникають нові завдання з метою здолання світової локальності, зміцнення різноманітних зв'язків у сучасному світі.

За сучасних умов суспільно-політичного життя України українська історіографія далі набуває світоглядного змісту, виконуючи не лише наукові, а й соціокультурні функції. Зростає роль історіографії як засобу самоідентифікації й розбудови історичної науки та інструменту її інтегрування до європейського та загального історіографічного процесу [3].

В Україні звільнення від ідеологічного контролю, плюралізм думок, більш широкий доступ до інформації призвели до певної диверсифікації висвітлення подій та історичних епох. Проте поруч з позитивними тенденціями з появою нових сюжетів спостерігаються вади у вигляді сурогатів, а інколи компілятивних навчальних матеріалів. Отже, проблема якісних підручників з історії, особливо періоду після

Другої світової війни, їх відповідності новим освітнім стандартам все ще залишається актуальною.

Зміст підручників з історії для середньої та вищої школи визначається загальним станом історичної науки – теза, яка є тривіальною й не потребує зайвих доказів. Натомість оновлення навчального матеріалу відбувається, як правило, із запізненням, автори не поспішають вводити наукові новації у практику викладання, оскільки часто вони виявляються «сенсаціями» з коротким віком життя. Така обережність не є виправданою, якщо йдеться про сталі тенденції та історіографічні напрямки, які несуть у собі нове осмислення історії. Історична наука ХХ століття здійснила революційний переворот у історичній професії, дала поштовх інтегральному міждисциплінарному підходу до вивчення суспільства. Загалом слово «нове» стало елементом характеристики багатьох напрямків історичної науки останньої третини ХХ – початку нашого століття. Звичним стали назви «нова історична наука», «нова соціальна історія», «нова культурна історія», «новий історизм», які вказують на принципове оновлення «старої», традиційної історіографії. Новації визначаються, в першу чергу, міждисциплінарним підходом, залученням методів соціології, демографії, соціальної антропології. Центральним предметом дослідження «нової історичної науки» є людина, її менталітет, світогляд, повсякденне життя, яке водночас є органічною складовою «великої», глобальної історії [2].

У вітчизняній та світовій науці нагромаджений значний досвід вивчення соціальної історії. Проте її тлумачення не завжди було адекватним. Тривалий час вітчизняні дослідники вбачали у соціальній історії тільки масові народні рухи, боротьбу трудящих за свої права, що, до речі зафіксували також і шкільні підручники. Зараз розуміння соціальної історії наближається до загальноприйнятих норм. Соціальна історія - це широкий комплекс явищ, які об'єднані проблемою «людина у навколишньому світі». Для неї характерно звернення до структур та процесів, перенесення акцентів з окремих подій, великих особистостей на суттєві зміни певних явищ (наприклад: зліт та занепад імперій, рабство як соціальний інститут, створення національних держав). По-друге, зросла увага до поняття суспільство. Акцент робиться не на державі і політиці, а на соціальному світі - родині, різних соціальних верствах, міграціях, тощо. Сучасне розуміння соціальної історії передбачає розширення методів дослідження. Поруч з тлумаченням історичних джерел спостерігається активне використання кількісних методів, побудова моделей того чи іншого явища чи процесу, міждисциплінарні підходи з використанням досягнень суміжних наук - демографії, соціології, економіки, політології.

В останні десятиріччя ствердилося розуміння інтелектуальної історії як такої, що орієнтована на реконструкцію минулого кожної з галузей цілісної інтелектуальної системи, яка переживає з плином часу

неминучу трансформацію. Вона також покликана з'ясувати історичні зміни фундаментальних принципів, категорій, методів, змісту пізнання, вивчати процеси становлення і розвитку наукової картини світу, стиля мислення, засобів та форм наукового пізнання [1, 150].

Сьогодні людство наново переосмислює світ у його цілісності. Посилення інтеграційних процесів у світі ставить завдання підготовки молоді до життя в умовах нової цивілізації, що базується на цінностях моралі й культури. Ситуація, у якій опинилося молоде покоління, вимагає звернення до визначених ціннісних систем, пов'язаних з найкращими національними традиціями, із загальнолюдською традицією гуманізму як глобального світогляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникеев А.А., Щагин Э.М., Ушакова К.А. Учебник по истории: методология и концепция // Новая и новейшая история. - 2003. - №5. - С. 149-157.

2. Кока Ю. Современные тенденции и актуальные проблемы исторической науки в мире // Новая и новейшая история. - 2003. - №5. - С.17-20.

3. Колесник І. І. Українська історіографія в контексті національного відродження України: спроба періодизації // Історія і теорія історичної науки та освіти. Харківський історіографічний збірник. - Харків, 1995. - Вип. 1. - С . 12–23.

4. Колесник І. І. Українська історіографія (XVIII – початок ХХ століття). – Київ: Генеза, 2000. – 256 с.

УДК 94:061.232(477.6) «1920-1933»

*Лук'янов Є. Є., студент, Волошенко В. О., викладач, канд. іст. наук,
Донбаська національна академія будівництва і архітектури*

СПАДКОЄМНІСТЬ ТА НОВАЦІЇ РАДЯНСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ДОСВІД ЇЇ ВТІЛЕННЯ КОМНЕЗАМАМИ ДОНБАСУ (1920-1933 РР.)

Досвід організації масової освіти у Наддніпрянській Україні до подій 1917-1920 рр. не встиг стати «традиційним» (таким, коли культурні надбання зберігаються незмінними тривалий час), адже його активне накопичення тривало кілька десятиріч. Порівняння систем організації народної просвіти у дореволюційні та післяреволюційні роки вкладається в рамки горизонтального аналізу засвоєння досвіду у межах трьох-чотирьох поколінь, що живуть одночасно. У даному випадку, мова може йти навіть про одне-два покоління, адже зміни стосувались не міжпоколіннєвого конфлікту – діалогу, а міжгрупового: різни-

ця у життєвих цінностях, ідеологічних установках, способі життя, баченні способів досягнення нібито єдиної мети, – все це зумовило амбівалентне сприйняття й використання культурної спадщини з організації народної освіти більшовицькою владою.

Вироблення уславленого радянською ідеологією «культосвітнього напрямку роботи» було закоріненим у накопиченому раніше офіційному та громадському досвіді поширення писемності. Були успадковані окремі ідеї та компоненти теоретичних і практичних напрацювань. Це стосувалось не тільки форм освітньої роботи: видів організації нижчої освіти (щільно до розроблюваної ще до революції ідеї «трудової школи»), читань та бесід, мережі бібліотек; прототипів «лікнепів» – шкіл для дорослих та попередників «сельбудів» – народних будинків при товариствах тверезості тощо. Включені у дореволюційну боротьбу за вплив на широкі маси, більшовики не менше за будь-яку іншу політичну силу усвідомлювали значення змісту освіти, що потребувало встановлення контролю за всіма видами освітніх та просвітніх закладів та забезпечення відповідного «виховання трудящих». Освітні ініціативи мали слугувати складанню нової ідентичності громадян нової держави. Ідея не була новою – десятиріччями до того царська влада намагалась контролювати не тільки систему навчання, але й всі можливості проведення народних читань та бесід, зміст пропонованої для широкого загалу літератури тощо.

Репродукування цінностей базувалось на їх переосмисленні та перерформатуванні згідно з новими політичними настановами, змін у суспільстві та здобуття нового досвіду. Відомий український дослідник С. Сірополко зазначав, що у межах більшовицького концепту «політосвіти» передбачалось перетворити в єдиний державний апарат і «поставити на службу комунізму» тисячі розкиданих по республіці позашкільних установ і заходів (мітинги, лекції, виставки, екскурсії, агітпункти, хатичитальні, книгозбірні, робітничі клуби, «Просвіти», народні дома, гуртки, театри і т.п.). Політично заангажованою мала бути і система лікнепу [1].

Нова освітня політика потребувала й інакших дієвців, адже спиратися на громадські сили, які опікувалися просвітою народу до встановлення радянської влади, було, як вважалося, політично небезпечно. Для забезпечення підтримки на місцях більшовиками було запроваджено цілий шерех квазігромадських організацій. На селі ударним загоном партії та її основною опорою мали стати комітети незаможних селян, чия діяльність (зокрема, й у сфері «окультурення» українського селянства) за радянських часів широко пропагувалася й підносилася [2].

Результати втілення нововведень були далекими від оптимізму партійної агітації. Так, вже згадуваний С. Сірополко був одним з перших дослідників, який брав під сумнів урочисті заяви більшовицької влади про ліквідацію «найтяжчої спадщини царизму» – неписьменності дорослого населення протягом 1920-х років, які, на його погляд, відображали

плани, а не факти їх реалізації. Залучення до цієї роботи комнезамів було політично заангажованим, але також малоефективним, що підтверджує досвід роботи організації у Донбасі.

На початку 1920-х рр. комнезами регіону намагались втілювати партійні настанови з контролювання шкільного навчання за «класовим» принципом. До 1923 р. різного роду допомогу школам надавали 77,1% комітетів Донецької губернії. У тому числі фіксувались випадки й адміністративного втручання КНС у шкільні справи, і сприяння окремих комітетів відкриттю шкіл, забезпеченню їх помешканнями та приладдям за рахунок «куркулів». При цьому через матеріальну незабезпеченість у 1926 р. у школах навчалися лише 66,4% дітей членів КНС. У той же час перекривалися шляхи для освіти «класово ворожих елементів». Ще більш наочним це було у царині освіти для дорослих. З 1922 р. до 1925 р. по губернії частка неосвічених комнезамівців зменшилася з 35,7% до 22,4%, але не стільки за рахунок діяльності організованих 412 сільських лікнепів, скільки через «осереднячування» складу комітетів та передачі Шахтинського та Таганрозького округів до складу РСФСР. У перші два роки лікнепи закінчили тільки 12,7% від запланованих 10 тис. випускників. У 1924/1925 н. р. планувалося навчати 57,6% всіх неписьменних членів КНС Донбасу, але у 1925 р. лікнепи відвідували 23,5% них. У 1929 р. на Старобільщині ліквідували неписьменність 6% членів КНС, на Луганщині – 1,7%. Частими були рецидиви безграмотності. Натомість офіційні звіти пістрявили агітками, що до 1930 р. у лавах КНС залишилось лише 14% анальфбетів.

Невисокими були й показники участі КНС у роботі культурно-освітніх закладів. У 1923 р. у діяльності 52 просвіт Донецької губернії брали участь тільки 17,3% членів об'єднання. У 1923-1928 рр. частка комнезамівців – членів сельбудів по різних округах Донбасу коливалась у межах 18,4 - 30,8%. У 1930 р., в умовах колективізації, коли нав'язування бідності радянських цінностей набуло особливого значення, державі вдалося зростити лише чисельні показники: по УСРР комнезамівці склали 60-70% членів сельбудів, але робота цих установ залишалась кволою [3].

Новація у поширенні й контролюванні освіти через КНС виявилась непродуктивною. Але практика використання контрольованих партією квазігромадських об'єднань (наприклад, профспілок, комсомолу) для просування ідей у маси вживалася до кінця 1980-х рр. Так само у 1920-х рр. не стала успішною спроба адаптації видозміненого згідно нових ідеологічних орієнтирів дореволюційного досвіду організації шкільної та позашкільної освіти. Ефективнішою радянська освітня система стала кількома десятиріччями пізніше, із пристосуванням її до соціокультурних реалій країни, чому сприяла гомогенізація населення, досягнута тривалими політичними «чистками».

ЛІТЕРАТУРА

1. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – К., 2001.
2. Слизький І.Ф. Історичний нарис боротьби і діяльності комітетів незаможних селян України / І.Ф. Слизький. – Б.м., 1933; Загорський П.С. Нариси історії КНС України / П.С. Загорський, П.К. Стоян. – К., 1960; Березовчук М.Д. Комнезами України в боротьбі за соціалізм / М.Д. Березовчук. – К., 1965 та ін.
3. Волошенко В.О. Комнезами Донбасу у реалізації радянської культурної політики / В.О. Волошенко // Історичні і політологічні дослідження. – 2009. – №2 (42).

УДК 379.828-057.2:793.22(477.54)«192/193»

*Любавський Р. Г., аспірант, Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна*

СВЯТКУВАННЯ НОВОГО РОКУ В ХАРКІВСЬКИХ РОБОЧИХ КЛУБАХ У 1920-1930-ТІ РР.

Протягом 1920-1930-х рр. лідери партії більшовиків вели боротьбу за гегемонію в соціальному просторі. В цьому пропагандисти спиралися на клуби для працівників, вважали, що вони повинні стати інструментом перевиховання пролетаріату, свого роду містком між гаслами й директивами партії та життєвим світом робітника [1]. Індоктринацію нових суспільно-політичних цінностей до повсякденного життя робітників ідеологи радянської влади здійснювали в тому числі за допомогою політизації традиційних свят та форм їх проведення. Це можна простежити, реконструювавши святкування Нового року в клубах для робітників Харкова.

Більшовики враховували те, що свято Нового року є надзвичайно популярним серед населення, й намагалися використати його для проведення агітації на повсякденному рівні. Улюбленим прийомом радянської влади все більше ставало наповнення традиційних свят новим змістом. Зрозуміло, що одним із символів Нового року була новорічна ялинка. Так, у 1927 р. у деяких клубах міста були урочисто встановлені «радянські» ялинки. Працівники клубів прикрашали їх іграшковими піонерами, які тримали стрічки з політичними гаслами [2]. Проведення «старого» святкового дійства відбувалося в новому, штучно створеному візуально-комунікативному середовищі. Метою заходу було утвердження в побуті нової системи суспільно-політичних цінностей.

У 1929 р. «зразкове» новорічне святкування відбулося в клубі працівників залізної дороги. Кореспонденти звертали увагу на те, що опівночі під час кульмінації свята на сцені клубу було інсценізовано картину, за сюжетом якої «п'яниця, розтратник і бюрократ виміталися неначе сміття новим 1929 роком» [3]. Утім, подібні показові заходи

були скоріше винятком, ніж правилом. Частіше «офіційна» частина новорічного свята в клубах складалася з читання доповіді про внутрішнє та зовнішнє становище в СРСР, після чого розпочиналося масове гуляння зі вживанням спиртних напоїв, принесених пролетарями з собою або придбаних у клубному буфеті.

Отже, робочі клуби Харкова в 1920-1930-ті рр. відігравали роль організатора публічних презентацій нового режиму через низку радянських / «радянізованих» соціальних практик. На прикладі святкування Нового року в харківських клубах для працівників бачимо, що більшовики використовували традиційні образи, архетипи культури для пропаганди та досягнення соціалізму, водночас намагаючися наповнити їх новим змістом, «радянізувати».

ЛІТЕРАТУРА

1. Троцкий Л. Д. Ленинизм и рабочие клубы (речь на совещании клубных работников 17-го июля 1924 г.). – М., 1924.
2. Гец С. Советизация елки // Культработник. – 1927. – № 3. – С. 36.
3. Новый год по новому встретили рабочие клубы окраин // Харьковский пролетарий. – 1929. – 1 янв. – С. 2.

УДК 94 (477)

Ляшенко О. О., студент, Національний університет цивільного захисту України

ВПЛИВ НАРОДІВ СВІТУ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Після прийняття християнства на Русі, багато тисячолітніх традицій було забуто, але багато є живими й досі. Вони залишилися у вигляді прислів'їв і приказок, давніх свят і казок. Можливо, тому російський народ досі пече млинці і ворожить на святки. Ми досі охочіше святкуємо Масляну і печемо млинці, ніж постимо і відзначаємо Різдво. У нас досі, у Великому Устюзі, живе Дід Мороз, а Снігуронька, його внучка, веселить дітей на святі Нового року. У віддалених селах, деякі бабусі, умиваючи по ранках своїх правнуків, досі засуджують: «Водичка, водичка, вмий внучку личко. Щоб щічки червоніли, щоб оченята горіли, щоби сміявся рот, щоб кусався зубок». Тож хочеться, щоб і наші діти знали про культурні традиції наших предків.

Для розвитку української культури характерний її взаємозв'язок з культурами сусідніх етносів, особливо йдеться про вплив культури народів Сходу і Заходу. Вже в епоху бронзи (кінець IV – поч. I тис. до н. е.) маси людей були охоплені міграцією, оскільки вони шукали нових місць поселення. Відбувається активна асиміляція або місцевого

населення, або прибульців. У результаті порушується стабільність культурного процесу, виникає неокресленість меж тогочасної культури, з'являються нові елементи культури.

Творці нової культури мали різне етнічне походження. Частина з них належала до індоєвропейської спільноти. Індоєвропейці, на думку відомого історика О. Пріцака, принесли на територію України важливі культурні елементи: в суспільній сфері – патріархат, в духовній – культ Сонця, флективну мову (мова, для якої властиве утворення граматичних форм слів шляхом зміни їх закінчень або звуків основи).

Наступним етапом формування культури східнослов'янських племен була скіфська культура (VI–II ст. до н. е.). Серед численних іранських племен найбільше культурних пам'яток залишили в Україні саме скіфи. Історично ця назва охоплювала багато місцевих племен південних районів Східної Європи. У південній Право- і Лівобережній Україні залишилась велика культурно-мистецька спадщина скіфської доби. Знайдено великі городища, де були насипані кургани, оточені глибокими ровами або високими валами. У них ховали скіфських царів, вельмож і воїнів.

Український народ прожив багату і бурхливу історію. Жити йому довелося на роздоріжжі, через яке проходило багато різних народів і племен. Майже кожен з них зазіхав на українську землю. У таких тяжких, складних умовах доводилось віковично захищати свою волю від ворогів, доводилось бути й поневоленим. Ця боротьба виховала у українців найяскравішу, найхарактернішу рису – волелюбність. Саме вона спричинилася до того, що вже в кінці XVI ст. в Україні здійснювалась найперша в той час демократія. Запорізька Січ стала найміцнішим bastіоном демократії та свободи не тільки в себе, але й для сусідніх народів. Тому і вся творчість народу пронизана волелюбним характером. Не раз втрачаючи волю, незалежність, українці тужили за нею, і цю тугу та боротьбу за волю відтворювали у всіх проявах своєї творчості – у безмежному морі задушевних пісень, дум, легенд; у малярстві, вишивці, гончарстві, ткацтві тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. 1.Кормич Л.І., Багацький В.В. Історія України від найдавніших часів і до XXI століття: навчальний посібник. – Харків: ООО «Одісей», 2001.

2. Грушевский М.С. Очерк истории украинского народа - К.: Либидь, 1991.

3. Семененко В. История Украины с древнейших времен до наших дней. 2-е изд. Харьков: Торсинг, 1999.

Мащенко А. О., студентка, Національний університет цивільного захисту України

СТАНОВЛЕННЯ ВЕСІЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ В УКРАЇНІ

Українські традиції – надзвичайно цікаві та різноманітні. Велика кількість народних весільних звичаїв пов'язана із природою, традиціями землеробства та тваринництва. Деякі звичаї не дійшли до нашого часу, деякі відновили зі слів тих, хто приймав в них участь. В наш час все більше людей прагнуть святкувати найважливішу подію в житті за традиціями наших предків. Весілля в народному стилі, з народними піснями та танцями, невичерпні народні традиції святкування та застілля стають прикрасою нашого часу, входять до скарбниці національного спадку.

Весільні обряди українського народу різноманітні і цікаві. Вони можуть відрізнятися залежно від регіону, де народилися та проживають молодята, але, все ж таки, мають ряд спільних рис. Жодне українське весілля не відбувається без музик та традиційних весільних пісень, які прикрашають святкування.

Весіллям передувало сватання. Для проведення цього обряду існували спеціальні атрибути, за допомоги яких наречена могла показати, чи згодна вона виходити заміж за парубка. В різних регіонах ці атрибути могли відрізнятися. В деяких куточках нашої країни атрибутами сватання та весільного обряду виступали хліб, рушники, гарбуз. Якщо дівчина погоджувалася йти під вінець, сватів пригощали хлібом та пов'язували їх рушниками. Якщо хлопець не підходив, свати отримували гарбуза. Традиційно, господарі вихвалялися достатком своєї родини, показували все, що мали. Якщо молодята підходили один одному, сватів щедро пригощали.

Заручини – це важлива традиція, яка передує весільному обряду. В деяких регіонах України заручини називають малим весіллям. Родини хлопця та дівчини зустрічаються тричі перед весіллям. На одній з цих зустрічей вони можуть отримати відмову, а на наступних – згоду. Остання зустріч мала більш офіційний характер, оскільки під час неї офіційно проголошували майбутнє весілля та відносини набували юридичного статусу. Якщо будь-яка сторона відмовлялася від весілля, вона мала сплатити за всі витрати, які понесли свати та певну суму у вигляді компенсації за “безчестя”.

З давніх-давен до наших днів дійшла певна кількість весільних обрядів, які мали майже магічне значення. Наприклад, під час весілля в Західній Україні батьки молодят виконували спеціальний танок. Батьки молодої брали хліб під пахви, ставали напроти та починали танцювати. Вся рідня підхоплювала цей танок та починала танцювати.

Весільний обряд охоплює низку дій, які є незмінними у всіх регіонах. Основними обрядовими діями є запрошення на весілля, приготування ритуального хлібу, виготовлення весільних вінків, розплітання коси та прощання із дівочтвом, вінчання, посадження молодят на спеціальне місце за весільним столом, розрізання короваю, заміна дівочого віночку на хустку.

В язичницькому періоді весілля проводили навесні, коли природа оживала. Цей час був сприятливим для створення сім'ї та зачинання нового життя. Коли на територію України прийшло християнство, весілля навесні стали рідкістю, так як в цей час люди дотримувалися Великого поста, під час якого були заборонені масові гуляння.

Особливе місце у весільних обрядах українців відігравав коровай. Для випікання короваю спеціально запрошувалися жінки-коровайниці. Коровайниці мали бути одружені тільки один раз, подружнє життя їх повинно було бути щасливим. Вважалося, що вони передають частинку сімейного щастя молодят. Невід'ємною частиною весільного обряду є весільні пісні. Під час святкування є місце для сумних пісень та веселих, жартівливих та серйозних. Пісня буде супроводжувати молодят протягом всього їх життя.

Цікавим весільним звичаєм вважався барвінковий обряд. Сутність цього обряду полягає в зборі листя та квітів барвінку для виготовлення весільних вінків для молодят. Коріння цієї традиції треба шукати в дохристиянській історії, коли наші пращури вклонялися культурі рослинності.

Цікавим доповненням до весільних звичаїв українського народу можна вважати ритуальне переодягання, яке відбувалося на другий день святкування. Гості перевдягалися в нареченого та наречену, лікаря, цигана, циганку, діда та бабу. Переодягнені гості йшли по селі з піснями та заходили в кожен двір. Вони запрошували приєднатися до весільного святкування, ловили домашніх птахів та відносили їх до будинку нареченого.

Обряд покривання вважають найбільш драматичним весільним звичаєм. Від символізував перехід із дівочого життя в заміжнє. Під час цього обряду молоді розділяли весільний хліб і їли його, що символізувало створення нової молоді родини. Після цього слідувало розплітання дівочої коси. Цей обряд проводили по-різному в різних місцевостях та в різні роки. Молоду дружину садили на діжку, рідні розплітали її волосся та змащували його маслом або медом. Подільський звичай розплітання коси проводив молодий чоловік. Він не просто розплітав косу, а відрізував її ножицями. В західній частині України на косу дружини прив'язували до цвяха, що стирчав зі стіни. Під час весільного танцю молодий повинен був швидко відрубати косу сокирою. Після цього на голову дружині пов'язували хустку або одягали очіпок.

Про всі весільні звичаї неможливо розказати, так як вони відрізняються в різних частинах України, кожна область має власні весільні звичаї, які доносять до нових поколінь мудрість, накопичену віками нашими пращурами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович В. Українська міфологія. – К. : Либідь, 2005;

УДК 94 (477)

Мельникова А. О., аспірант, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДИСИДЕНТСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ В ХАРКОВІ)

У відповідь на антидемократичну політику радянської влади у 1960-80-х роках в Україні виникає дисидентський рух. Важливою складовою його був рух національний. Навіть у великих містах центру, сходу та півдня України були створені опозиційні організації, які активно виступали за українізацію усіх сфер економічного, політичного та культурного життя.

Радянська тоталітарна ідеологія не могла прижитися на Західній Україні. Фактично погляди західноукраїнських шістдесятників не змінювалися. На відміну від них, у Центральній та Східній Україні шістдесятники мали кілька поштовхів до перегляду своїх переконань. Перший – виступ Микити Хрущова на XX з'їзді КПРС у 1956 р. і другий, у тому ж році – введення військ до Угорщини. Наступним поштовхом можна вважати знайомство шістдесятників – «східняків» із шістдесятниками – «западенцями» на початку 60-х років. Далі – 1965 рік, коли в Україні почалася перша хвиля арештів української інтелігенції в повоєнні роки. Загалом було заарештовано 25 активних членів українського національно-визвольного руху, викликано на допити сотні осіб. Останньою крапкою в еволюції поглядів шістдесятників Сходу було, як і для інших дисидентських рухів в СРСР, введення військ у Чехословаччину у 1968 році.

У період становлення правозахисного руху у Харкові було створене сильне середовище української, російської та єврейської інтелігенції, де визрівали ідеї захисту прав людини. Це середовище мало загальнодемократичний характер, зорієнтований на московських правозахисників. Сюди входили Г. Алтунян, В. Недобора, В. Пономарьов, А. Левін та ін. Однак не менш сильним у Харкові був і національний осередок.

У 60-ті у Харкові, як і в інших містах України, виникає клуб творчої молоді – громадська молодіжна група, що гуртувала й об'єднувала українську інтелігенцію з новим баченням. Однак за дуже короткий час усі ці клуби опинилися під наглядом КДБ, почалися переслідування, обшуки та арешти.

На початку 1970-х років розпочалася нова хвиля арештів. Активно виступав проти русифікаторської політики робітник Ю. В. Дзюба, який наприкінці 60-х вступив до Харківського університету на інженерні курси. Не вважаючи себе вільним громадянином на Україні, він навесні 1971 р. написав листи до Міністерства внутрішніх справ СРСР, до Генерального секретаря ООН та в інші офіційні інстанції з проханням позбавити його радянського громадянства та дозволити емігрувати до США. Ці звернення й листи було кваліфіковано як антирадянські, проти нього розпочалися репресії.

Учасником національного руху був харків'янин, доктор технічних наук А. К. Здоровий. У вільний час він їздив в етнографічні експедиції, організовував покладання квітів до пам'ятника Т. Шевченкові. Познайомився з І. Дзюбою, О. Гончаром, зібрав велику українську бібліотеку. Періодично КДБ проводив обшуки в помешканні Здорового, вилучив близько 300 томів, зокрема, твори М. Грушевського, галицькі довоєнні видання, вірші та фото В. Симоненка, чернетки листів до ЦК КПРС, де він викладав свої погляди на економічні проблеми. 21 червня 1972 р. А. К. Здоровий був заарештований і звинувачений в «антирадянській агітації та пропаганді» та «наклепних вигадках». Під час перебування в таборах у Здорового було конфісковане листування українською мовою. А. К. Здоровий був одним із зачинателів демократичних процесів на Харківщині. Склав проект статуту товариства «Спадщина». Брав участь у створенні Товариства української мови, Меморіалу, УГС, НРУ.

У тому ж 1972 р. харківського інженера І. І. Кравців заарештували за звинуваченням в «антирадянській агітації та пропаганді». Йому інкримінували виготовлення і розповсюдження власних і чужих статей із критикою національної політики КПРС, її зовнішньої політики й соціалістичної системи господарства в СРСР. Все ж І. І. Кравців домігся ведення попереднього слідства і суду українською мовою. Засуджений на 5 років таборів суворого режиму. Після звільнення дисидент повернувся до Харкова. Спілкуючись винятково українською мовою, мав конфлікти й переслідування на роботі.

У Харкові активно діяв ще один представник національного руху – поет, публіцист С. О. Сапеляк, який, хоча і був родом з Тернопільщини, був змушений проживати на Східній Україні. Тут він брав активну участь у русі за незалежність України та демократизацію суспільства, був засновником Харківської філії УГС.

Таким чином, харків'яни брали активну участь у національному русі. У зверненні до своїх джерел, традицій, вони вбачали засіб збереження національної ідентичності. Влада ж, навпаки, намагалася усіма засобами підсилити процес русифікації, уніфікації суспільства, намагалася стерти національні відмінності для того, щоб республікою було легше управляти з центру.

ЛІТЕРАТУРА

2. Алтунян Г. О. Цена свободы: Воспоминания диссидента. – Харьков: Фолио, Радиокомпания «Радио+», 2000. – 350 с.
3. Захаров Б. Є. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956-1987). – Харків: Фоліо, 2003. – 144 с.
4. [Про створення в Харкові неформального об'єднання «Спадщина»] // Прапор. – 1988. - № 11. – С. 192.
5. Рух Опору в Україні: 1960-1990. Енциклопедичний довідник. – К.: Смолоскип, 2010. – 804 с.
6. Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінкських угод. В 4 т. – Харків: Фоліо, 2001.

УДК 94(47).027+902

Мишина К. В., студентка, Национальный университет гражданской защиты Украины

К ВОПРОСУ О МЕСТОНАХОЖДЕНИИ РЕКИ КАЛКИ

Запорожская земля богата историческими событиями. Одним из самых интересных и загадочных рассказов о них является история о первой битве русских воинов с татаро-монголами на речке Калке.

В древнерусских летописях сообщается, что ранней весной 1223 г. в Галич к князю Мстиславу Мстиславовичу Удалому примчался за помощью половецкий хан Котян, который «бе тесть Мстиславу князю Черниговскому и Мстиславу Удалому и, посла с поклоном дары многи злато и кони, паволоки, а глаголя ще тако: шли дары по русским князем, днесь нас не будет, а Вас заутра». По инициативе Мстислава русские князья собрались на совет в Киев, где было решено: спуститься по правому берегу Днепра, минуя левобережные реки, заполненные вешними водами, и, продвинувшись быстрым маршем по южным, просохшим степям до «половецкого вала» (перекопа), здесь татаро-монголам «дать бой на чужой земле». Оказывая помощь половцам в борьбе против татар, они собрали свои силы на Днепре. «И подняли землю русскую всю против татар, и пришли до реки Днепра на Заруб до острова Варяжского (Хортицы – К.М.), а выгонцы Галичские на лодьях по Днестру, и вышли они в море, и по Днепру стали около реки

Хортицы...» [1]. Однако из-за феодальных распрей единого руководства в русско-половецких войсках не было. К острову Хортица войска собралась разрозненно. Дружины северных князей задержало весеннее бездорожье. У Хортицы русы, встретив татарских послов, перебили их и двинулись правым берегом и в «лодьях» вниз по реке, но смогли пройти лишь до «Олешья» - плавневой части Днепра. Здесь их уже поджидали татаро-монголы. Земля на юге просохла быстрее, и это дало возможность татаро-монголам выйти из Крыма, через «половецкую степь» продвинуться на север и до прихода русского войска расположить свои главные силы на правом берегу реки Калки. В результате стратегический план русов «дать бой на чужой земле» был сорван.

Мстислав Удалой, не предупредив других князей о своем выступлении, перешел с половцами реку Калку и начал битву с татарами. Половцы, опрокинутые натиском татар, отступили «потопташа бежище станы князей русских», которые не успели «ополчиться». Дружины князя Мстислава Романовича вынуждены были спешно построить, вокруг своего лагеря укрепление «каменьем и колием, беже ту место камянисто», и три дня отбивали атаки врага. Русские вояны, вооруженные грозным оружием ближнего боя – топорами и дубинами, нанесли татаро-монголам тяжелые потери. В частности, был убит старший сын Чингиз-хана – Тоссулук, отец хана Бату (Батыя).

На третьи сутки безуспешной битвы татары предложили заключить мир, который сами же вероломно нарушили. Дав, согласно договору, возможность дружинам «идти на Русь», татары напали на отходящих к Днепру русских воинов. Переправившись с остатками дружины через реку, князь Галичский Мстислав Удалой «повеле лодии жеши, а иные сеши, и отринути от берега». Татары, оставив у места битвы на Калке лагерь с награбленным в Крыму добром, раненых и больных нукеров, тремя сильно поредевшими туменами двинулись по левому берегу Днепра на север. Близ Калки также осталась укрывшаяся в непроходимых для конницы зарослях плавней часть русского войска. Встречая ожесточенное сопротивление, неся большие потери, татарам все же удалось пройти до Переяслава. Но отсюда, когда до Киева было рукой подать, они внезапно повернули вспять. Чем же объяснить это? И где же находится река Калка?

Город Орехов в Запорожской области расположен на берегах речки Конки [2]. Здесь до сих пор бытует предание о том, что река Конка – это легендарная река Калка и в XVIII веке по этой реке проходила граница с Крымским ханством. Турки называли Конку Илкысу – «Конские Воды». Название происходит от табунов диких лошадей (тарпанов), встречавшихся здесь до конца XIX века. Распространено мнение, что битва произошла в районе «Каменных могил» на территории Запорожской и Донецкой областей, в пяти километрах южнее станции Розовка и что река Калка известна нам теперь как река Кальчик,

приток Кальмиуса. Анализ древних названий рек Запорожской области привел к мысли, что Калка – это древнеславянская транскрипция половецкого названия Калкан-Су (что в переводе значит «водный щит»). По-татарски эта река называлась Иолкин-Су – Конская вода. Китайский хронист XIII века Юань Ши писал, что битва русского войска с татаро-монголами состоялась у реки А-ли-ги, что в дословном переводе означает «Конский водопой». Значит, можно допустить, что нынешняя Конка и есть загадочная Калка, а «место каменисто» – это холм, возвышающийся на правом берегу Конки, в двух километрах от села Юльевки. Лучшего места для укрепленного лагеря князя Мстислава Романовича нельзя было и желать. На плоской вершине холма, у единственного узкого въезда, были обнаружены груды камней – остатки укрепления «каменьем». Вершина холма по периметру обкопана террасой с крутыми откосами, высотой до 5 метров, что превращает его в неприступную крепость. «Крепль» в форме растянутого круга диаметром до 200 метров с юга защищена рекой Конкой, а с запада – низменной поймой балки Городысской, заболоченной и непроходимой. Эту возвышенность местные старожилы называют «Саур-Могила». Близ нее нередко находят куски ржавого железа, наконечники стрел, а однажды на берегу откопали древний железный якорь. На южном склоне Саур-Могилы, в 12 метрах от подножья, нашли рукоять меча, бронзовую печать с грубым изображением льва и несколько стрел.

Ныне к западу от железнодорожного моста через Конку в Каховском море виднеется группа небольших островов – остатки Великих Кучугур, затопленных водохранилищем. Почти на всех островах сохранились следы большого средневекового города; в период битвы на Калке он имел тюркско-половецкое название Самыс (Курцемал), а его население славяне называли «болгарами». Здесь наряду с большим количеством медных и серебряных монет разных периодов найдены замки, ключи, наконечники стрел, фрагменты кольчуг, бронзовые нагрудные образа (иконки), стремяна, остатки конской сбруи, шейная гривна и другие предметы периода Древней Руси. Также найдены предметы домашнего обихода и военного назначения: фрагменты сабель, кинжалов, наконечников стрел периода Золотой Орды. Это дает основания предполагать связь города с битвой на Калке. Можно допустить, что здесь, в недоступных для татарской конницы зарослях плавней, собрались остатки русского войска и, когда орда после битвы на Калке двинулась на север, совместно с жителями Самыса напали на оставленный татаро-монголами лагерь и уничтожили его. Татары на подходе к Переяславу получили от гонцов весть об этом. Понимая, что их ослабленным туменам Киев не взять, темники решили вернуться на Калку, дабы отомстить русам за дерзкий набег и отобрать у них награбленное добро.

Современные историки рассматривают битву на Калке в 1223 г. как глубокую стратегическую разведку боем, проведенную монголо-татарами. Но это еще и битва, где кровью было скреплено братство народов Древней Руси.

ЛИТЕРАТУРА

1. Галицко-Волынская летопись / пер. и коммент. О.П. Лихачевой // Библиотека литературы Древней Руси. Т. 5. – СПб.: Институт русской литературы РАН, 1997. – С. 184–357, 482–515.

2. 2. Історія міст і сіл Української РСР. Т. 8. Запорізька область / П.П. Тронько (ред.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1970. – 765 с.

УДК 94 (477)

Мотика О. О., студентка, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ХАРКІВСЬКЕ ЄПАРХІАЛЬНЕ ЖІНОЧЕ УЧИЛИЩЕ

Для розвитку жіночої освіти, особливо у першій половині ХІХ століття, характерним було прагнення установити станову організацію жіночих шкіл. У духовному відомстві вважали світське виховання неприйнятним для дочок церковно- та священнослужителів, тому організація виховання дівчат духовного стану у відповідності до потреб цього стану може бути досягнута лише за умови безпосереднього керівництва цією справою духовним відомством. Головним завданням у вихованні дівчат-підлітків вважалось формування твердо переконаних православних християнок, які звикли до строгого виконання всіх обрядів православної Церкви. Дівчатка із сімей духовенства повинні бути ґрунтовно навчені у віросповіданні. Велика увага приділялася підготовці досвічених, працелюбних і самостійних домогосподарок, які вміють виконувати всі домашні справи. Становість жіночої освіти виявлялася у призначенні цих училищ відповідати особливостям побуту духовного стану. Крім того, існувала потреба у наданні гідної освіти дочкам сільського духовенства. Одним із завдань училища було надання притулку для сиріт духовного стану, тому такі навчальні заклади відносилися до розряду благодійницьких закладів.

27 вересня 1843 р. Святійший Синод видав наказ про відкриття в Санкт-Петербурзькій єпархії зразкового жіночого училища. Преосвященний Інокентій (Борисов) ініціював створення подібного навчального закладу в Харківській єпархії. Для цього він організував збір пожертвувань (1843). Процес збору коштів прискорила сумна необхідність – після епідемії холери (1848) різко збільшилася чисельність сиріт. Єпископ Філарет (1848) заснував особливий комітет з членів єпар-

хіального піклування про бідних осіб духовного звання. Ця група священників енергійно взялася за втілення ідеї створення Єпархіального жіночого училища. Спочатку збиралися побудувати притулок для бідних сиріт духовного звання. Потім було прийнято рішення про створення середнього навчального закладу для дітей духовенства.

Будівля училища була побудована у 1853 р. на території міського цвинтаря, оскільки у керівництва єпархії не було у розпорядженні іншого земельної ділянки. Тому певну кількість поховань потрібно було переносити. Виключення не зробили навіть для відомих осіб. Харківський міський голова С.Д. Костюрин і начальник харківської землеробської ферми М.Л. Ільїнський звернулися з проханням до єпархіального керівництва про щорічне поминання своїх родичів, похованих на цьому кладовищі і виступили щедрими благодійниками, внівши на спорудження будівлі великі грошові суми. Спочатку корпус училища складався з 18 кімнат. Значна прибудова була зроблена з північного боку корпусу (1856), внаслідок чого училище отримало приміщення для храму, який був освячений 18 жовтня 1856 на честь Великомучениці Варвари, настоятелями якого служили священники храму Усікновення Голови Іоанна Предтечі.

Отже, Харківське єпархіальне жіноче училище (з 1854 р. - училище дівчат духовного звання (з 1868 р. – єпархіальне) – 1917) – загальноосвітня і добродійна навчальна установа для сиріт і дочок священно- і церковнослужителів. Одним з найважливіших завдань діяльності єпархіального училища була підготовка вихованок до навчання селянських дітей і релігійно-морального виховання дорослих. Єпархіальне училище знаходилося на повному матеріальному і кадровому забезпеченні Православної Церкви. Відкриття училища дівчат духовного звання відбулося 6 червня 1854 р., перетворено в єпархіальне і затверджений статут в 1868.

Термін навчання в єпархіальному училищі становив шість років. За тривалістю він відповідав середньому навчальному закладу. Організація навчального процесу була такою: шестиденний тиждень, з 9-ї до 17-ї години відбувалося п'ять уроків по одній астрономічній годині з п'ятнадцятихвилинними перервами. У неділю вихованки брали участь у недільних богослужіннях. На храмове престольне свято вихованки самі співали всю архієрейську службу. Обов'язковим для них було дотримання постів і та всіх православних обрядів.

Обов'язковими предметами для вивчення у єпархіальному училищі були: Закон Божий (основний предмет), російська та церковнослов'янська мова, арифметика, геометрія, фізика, космографія (астрономія), загальна і російська цивільна історія (у скороченому обсязі), географія, педагогіка (вивчалася у V-VI класах), церковний спів, каліграфічне письмо, рукоділля і гімнастика. З 1875 р. в Єпархіальному училищі викладалася гімнастика, для цього були закуплені м'ячі та

обручі. За бажанням вихованки могли вивчати французьку мову, музику і малювання (у об'ємі, необхідному для шитва і плетіння). Велика увага приділялася навчанню рукоділля (виготовлення одягу для власних потреб) і умінню вести домашнє господарство. Суми, отримані за рукодільні роботи учениць, розподілялися порівну між випускницями і використовувалися для забезпечення їх усім необхідним після закінчення курсу навчання.

Незважаючи на те, що головним предметом для вивчення був Закон Божий, увага приділялась також вивченню інших навчальних дисциплін. Наприклад, вихованки останніх чотирьох класів писали щомісячно письмову контрольну роботу з математики. Вступні іспити проводилися як перед літніми канікулами, так і після них. Це було дуже зручно, бо надавало дівчатам можливість повторного вступу. Письмові річні екзамени проводились по всім класам; усні з 21 квітня по 30 травня, 2 червня проводився урочистий випуск.

Всім вихованкам – випускницям готувався посаг. Якщо вони одружувалися з особою духовного стану, то надавалася грошова допомога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Випуск в Харьковском училище девиц духовного звания. Основание училища// Духовный вестник. – 1862. - №7. – С.442-447.

2. Давиденко В.Ф. Пятидесятилетний юбилей Харьковского епархиального училища / В.Ф. Давиденко// Харьковские губернские ведомости. – 1904. – 7 июля.

3. Кучерова С.И. Харьковское училище девиц духовного звания в 50-60 гг. (К 145-летию со дня основания //Вера и разум. – 2001. - №1. – С.203 – 205.

УДК 070:94 (474.54) “1941/1945”

Мякотіна Д. Г., студентка, Харківська державна академія культури

РАДЯНСЬКІ ГАЗЕТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА ЧАСІВ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

Серед радянських періодичних видань, що друкувалися на Харківщині у воєнні роки, найбільший вплив на населення мали газети «Соціалістична Харківщина» та «Красное Знамя».

На сторінках обласної газети «Соціалістична Харківщина» постійними були рубрики: «Оперативне звернення про кожен день війни від Радянського Інформбюро», «Воєнні дії за кордоном», «Партійне життя: із практики первинних», «Партійне керівництво економікою», «Трудова вахта на честь з'їзду», «Вісник соціалістичного змагання».

Матеріали, присвячених безпосередньо проблемам міста та області, виходила під рубриками: «По Харкову і області», «На заводах міста», «Харків і харків'яни».

Розглянемо зміст деяких радянських видань. Так, наприклад, у випуску газети «Соціалістична Харківщина» №56 за середу 21 березня 1943 року було опубліковано примітку про обласну нараду з питань пропаганди і агітації. На нараді обговорювалися такі питання: про агітаційно-масову роботу, про політичну роботу серед інтелігенції, про стан районних газет. Відзначили пропагандистів та агітаторів Харкова та Ізюма, які повсякденно несуть у маси інформацію [1]. Особливу увагу у газеті «Соціалістична Харківщина» присвячено закликам Червоної Армії. «Добити лютого ворога, не дати йому пощади, гнати його на захід, визволити всю радянську землю від ненависних фашистських загарбників! – таке головне завдання, що стоїть перед нашим народом, перед збройними силами Радянського Союзу» [2]. Стаття «Великі перемоги Червоної армії в №14 «Соціалістична Харківщина» від 21 січня 1944 року, закликає радянський народ під прапором Леніна – Сталіна йти до перемоги [2]. Також на сторінках газети «Соціалістична Харківщина» активно висвітлювалися стан в колгоспах, на заводах, підприємствах міста тощо.

Подібною за змістом та спрямуванням була й харківська обласна газета «Красное знамя», яка виходила російською мовою.

Ось як виглядали інформаційні повідомлення того часу. «Лозовчане приступили к выборочному посеву. Первой в районе начала пахоту и сев артель «Красное село». Колхозницы Мария Корчагина, Евдокия Ситник и Евдокия Тезновая вспахали на «своих коровах» по 0,65 га. В первый же день в артели посеяно 3 га овса, 2 – ячменя» [3]. «Изюм. 34 колхоза района 17 апреля закончили сев ранних зерновых. Сейчас они сеют сверх плана – в фонд штурма Берлина» [4].

«На заводе «Свет шахтера» с большим подъемом прошли митинги, посвященные новой, блестящей победе Красной Армии. Рабочие и служащие, инженерно-технические работники, воодушевленные победами Красной Армии, берут дополнительные обязательства, которые с честью выполняют. Котельный цех досрочно выполнил апрельский план на 104%, литейный – на 106%» [4]. «Здесь изготавливаются взрывобезопасные моторы для Донбасса. Много в этом цехе ХЭМЗа слесарей, токарей, сверловщиков, фрезеровщиков, и все они знают свое дело, любят его», – пише автор статті «В цехе молодых патриотов», опублікованої в газеті «Красное Знамя». «Однако не ищите среди них людей, убеленных сединами. В цехе работает исключительно молодежь. Многим слесарям всего по 14-15 лет. Их рабочий стаж от трех месяцев до года» [2].

Зазначимо, що, вивчаючи офіційну інформацію з повідомлень міських газет «Соціалістична Харківщина» та «Красное Знамя» воєн-

ного періоду, краще розумієш тягар непосильної праці, яка лягала тоді на плечі наших співвітчизників – ветеранів праці та війни.

Цю думку яскраво підтверджено в статті «День Більшовицької преси», яка була опублікована в газеті «Соціалістична Харківщина». «В арсеналі боротьби з лютим ворогом більшовицька преса – це найгостріша зброя нашої партії – займає почесне місце. Силою своєї більшовицької правди преса гуртує мільйонні маси радянського народу, піднімає його на героїчні подвиги на фронті і в тилу для священної боротьби з лютим ворогом, для торжества перемоги» [5]. В цій же статті ставилося завдання для кожного працівника преси: «повсякденне глибоке роз'яснення кожному трудящому змісту і значення історичного наказу, мобілізуючи радянський народ на нові патріотичні подвиги» [5]. Зміст газети «Соціалістична Харківщина» дає уявлення про статистику видавничої справи в нашому регіоні: «За порівняно короткий час Харківська партійна організація відновила роботу 43 районних, заводських і транспортних багатотиражних газет» [5]. Разом з тим зміст «Соціалістичної Харківщини» свідчить про видання сотні стінгазет, польовок, бойових листків. Як зазначалося, «такі газети як «Большевик Южной», «Колхозное село» уже подають зразки хорошої роботи. Сила преси в її міцних нерозривних зв'язках з масами. Новатори, стахановці, герої трудового фронту, люди науки – це неоцінний фонд газет, їх провідний актив. Повсякденно зміцнювати зв'язки з масами, спиратися в своїй роботі на передових людей, чуйно дослухатися до вимог і пропозицій передових людей і домагатися їх швидкого втілення в практику роботи – таке першочергове завдання кожної газети, кожного журналіста» [5].

Таким чином, підбиваючи підсумок всьому вищесказаному, підкреслимо, що радянські газети в період великої Вітчизняної війни відігравала значну роль в досягненні перемоги. Вони істотно впливали на патріотичні відчуття радянських громадян, зокрема, мешканців Харківщини. Водночас міські газети є найважливішим джерелом вивчення історії Харківщини років Великої Вітчизняної війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Обласна рада з питань пропаганди і агітації // Соціалістична Харківщина. – №56. – 21 березня 1943 р.
2. Великі перемоги Червоної армії // Соціалістична Харківщина. – №14. – 21 січня 1944 р.
3. Фронт посевных работ – боевой фронт // Красное Знамя. – № 67. – 2 квітня 1943 р.
4. Для разгрома врага // Красное Знамя – № 87. – 25 квітня 1943 р.
5. День більшовицької преси // Соціалістична Харківщина. – № 66. – 5 травня 1943 р.

СОРОЧИНСЬКИЙ ЯРМАРОК: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ І СУЧАСНІСТЬ

Полтавщина, як відомо, посідає значне місце в історії української нації та держави. На цій землі неодноразово відбувалися події, котрі мали вагомий вплив на розвиток України. Полтавці свято бережуть славні традиції рідного та краю. Зокрема, щороку в серпні в селі Великі Сорочинці Миргородського району Полтавської області відбувається Національний Сорочинський ярмарок. Спробуємо простежити, як закладалися його традиції.

У давнину Сорочинці називалося Краснопіль, а з 20-х років XVII ст. вже стало відомим під сучасною назвою. 1646 р. цей населений пункт, як і чимало інших, захопив зі своїм численним військом окатоличений український магнат Ієремія Вишневецький. Із впровадженням Б. Хмельницьким на визволеній території нового полкового адміністративно-територіального і військового устрою Сорочинці стали сотенним містечком Миргородського полку. Тут з'явилися маєтності козацької старшини. Зокрема, володіння в Сорочинцях та в сусідньому Хомутці мав хомутецький сотник (пізніше – миргородський полковник) Павло Апостол, який 1659 р. був наказним гетьманом; він скуповував у Миргородському полку землі. У 1689 р. син Павла – миргородський полковник Данило Апостол отримує від гетьмана Івана Мазепи універсал на володіння в Сорочинцях та Хомутці. Після смерті Петра Першого, а потім і його дружини – імператриці Катерини Першої імператором Російської імперії став малолітній онук Петра I – Петро II, але фактично правив Росією князь Олександр Меншиков. Тоді в Україні виникла можливість для повернення козацького самоврядування, виборів нового гетьмана, яким став Данило Апостол. Дбаючи про Україну, він не забував і про розвиток своїх маєтків. У 1732–1734 рр. у Сорочинцях, на замовлення гетьмана, споруджується красива мурована Спасо-Преображенська церква у стилі бароко. Центральна дільниця храму увінчана багатозаломною банею (купол) на дванадцятигранному світловому барабані. В інтер'єрі панує чудовий семиарусний різьблений іконостас, утворений трьома іконостасами, які містять понад сто ікон. На стіні бабинця знаходиться гетьманський герб [2].

Незважаючи на ці історичні події, найімовірніше, село Великі Сорочинці так і залишилося б маловідомим, якби його не уславив на віки великий земляк – український і російський письменник Мико-

ла Васильович Гоголь. Саме тут, у будиночку, який на початку ХІХ ст. належав відомому тоді на Миргородщині лікареві М.Я. Трохимовському, народився майбутній письменник. Про це нагадують експонати Великосорочинського літературно-меморіального музею М.В. Гоголя, який бере початок з 1929 р., та пам'ятник письменникові перед фасадом приміщення музею [4].

Першу збірку повістей М.В. Гоголя «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» відкриває ушлявлений твір «Сорочинський ярмарок». Ярмарковий рух в Україні має багатовікову історію. Уже в 40-х роках ХІХ ст. тут діяло 12 тис. ярмарків, у тому числі 178 великих і середніх. До них належав і Сорочинський. Ось як М.В. Гоголь описує, як люди з усіх кінців їдуть на ярмарок десь на початку ХІХ ст.: «Такою розкішною блищав один із днів спекотного серпня тисяча вісімсот... вісімсот... Так, років тридцять буде назад тому, коли дорога, верст за десять до містечка Сорочинців кипіла народом, який поспішав з усіх навколишніх і далеких хуторів на ярмарок. З ранку ще тягнулися незмінною низкою чумаки з сіллю і рибою. Гори горщиків, закутаних у сіно, повільно рухалися, здається, нудьгуючи своїм ув'язненням і темрявою, місцями тільки якась розписана яскраво миска або макітра хвалькувато висловлювалася із високо накопиченого на возі тину і привертала розчулені погляди поклонників розкоші. Багато перехожих поглядали із заздрістю на гончара, який повільними кроками йшов за своїм товаром, турботливо обкутуючи глиняних своїх франтів і кокеток ненависним для них сіном...» [1].

Ярмарки продовжували існувати аж до 20-х років ХХ ст., коли були закриті зовсім; з того часу торгівля в селах перейшла до кооперації та під контроль держави. Відродження ярмаркового руху в Україні відбувається зі здобуттям незалежності. Нині Національний Сорочинський ярмарок – найбільший за площею, наймасштабніший, найвідоміший і найпопулярніший ярмарково-виставковий захід. Він має багатовікову історію, сталі традиції, сучасний розвиток. Ярмарок відомий кожному українцеві та далеко за межами нашої країни, його щороку відвідує понад мільйон гостей, зокрема – керівники держави, іноземні дипломати. Брати участь у ярмарку не лише приємно та корисно, але й почесно, бо він є своєрідною візитівкою України, її досягнень і здобутків. До програми ярмарку традиційно входять такі заходи: „Кіно від Хіври” – «Святання на Гончарівці» та мультфільм «Лис Микита», виступ Народного самодіяльного фольклорного ансамблю «Золоте гроно» (Херсонська область), концертна програма міського ансамблю пісні і танцю «Славутич» (м. Кременчук), Народний аматорський ансамбль пісні і танцю «Зорецвіт» (Житомирська обл.), концертна програма за участю колективів країн-учасниць фестивалю – Росія, Азербайджан, хореографічний колектив народного та сучасного танцю «Angels» (Дніпропетровська обл.), народний вокально-хореографічний ансамбль «Бояничі» (Харків-

ська обл.), Народний аматорський жіночий хоровий колектив «Орільська джерело» (Дніпропетровська обл.) та ін. [3].

Таким чином, найвідомішим не лише на Полтавщині, але і в Україні, і в світі є Сорочинський ярмарок. Саме він став головним героєм однойменного безсмертного літературного твору великого письменника М. В. Гоголя та здобув собі безсмертя. Сьогодні його знає і любить кожен українець, відвідує цілий світ, він щороку стає все кращим і змістовнішим. Це надає впевненості у тому, що ярмаркова історія України буде ще дуже довгою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоголь М.В. Повісті / М.В. Гоголь. – Х.: Прапор, 2007. – 416 с.
2. Таланчук О.М. Українознавство. Усна народна творчість: навч. посібник / О.М. Таланчук. – К.: Либідь, 1998. – 247 с.
3. Сорочинський ярмарок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yarmarok.in.ua>.
4. Гуржій І.О. Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Україні (з кінця 17 ст. до 1861 р.) / І.О. Гуржій. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 205 с.

УДК 94(477)

Осіпов В. О., студент, Національний університет цивільного захисту України

СВЯТО ІВАНА КУПАЛА: ВІТЧИЗНЯНІ ТРАДИЦІЇ

Завершення весняного і початок літнього періоду у східних слов'ян пов'язувались із троїцько-русальною обрядовістю, в основі якої лежав культ рослинності, магія заклинання майбутнього врожаю. На Зелені свята (так у народі називали християнське свято Трійці) українці обов'язково оздоблювали подвір'я, хату, господарські будівлі зеленими гілками клену, верби, липи, акації тощо. Гілки встромляли у стріху, на воротах, біля вікон, за ікони.

Купала в селі відзначають в ніч на 24 червня, в пору літнього сонцестояння, коли природа перебуває в стані свого найповнішого розквіту. Свято це дуже давнє за своїм походженням. В основі його лежать умови життя і побуту древніх слов'ян-землеробів, їх засоби спілкування з навколишніми силами природи. Великими групами збиралися вони на берегах річок, озер, на лісових галявинах, завітчували себе квітами, травами і піснями, танцями, іграми на лоні природи величали її життєдайні сили.

Християнська церква спочатку взяла курс на повне знищення Купала. До нас дійшли численні укази, розпорядження церковників

про сувору заборону вільних від аскетизму купальських розваг, які церква прямо називала «бесовскими», «скверными», «сатанинскими». Саме це переслідування і є свідченням того, що Купала ніколи не було церковним святом. Церква пристосувала легенду про святого Іоанна Хрестителя, який нібито народився 24 червня, і до цієї події приурочили Купала, назвавши його православним святом Івана Купала. Так, переслідуванням язичества церква сприяла процесу вивітрювання культових, магічних елементів з купальських обрядів, перетворенню їх в традиційну символіку, розваги.

Напередодні свята дівчата, а за ними й діти, ходили на луки, поля, по гаях, лісах збирати яскраві квіти та духмяне зілля на купальські вінки. Закосичені цими вінками, вони в ніч під Купала збиралися на просторому майдані або на вигоні за селом, чи десь біля ставу, річки, куди парубки приносили невеличке зрубане деревце липи, вишні, калини, берізки, сосни або чорноклену. Це деревце вкопували в землю, і дівчата любовно прикрашали його віночками, стрічечками, квітами, свічечками. В одних місцевостях його називали «мареною», в інших «купайлом», «купайлицею», а подекуди – гільцем, вільцем, а то й просто купальським деревцем.

Часто біля купальського деревця хлопці ставили виготовлене з соломи опудало, яке вбирали в жіночу сорочку, прикрашали намистом. Тут же молодь влаштовувала хороводи, ігри, забави, співала купальських пісень.

З настанням темноти парубки запалювали велике багаття – купальський вогонь. Дохристиянська релігія наділила його силою оберігу людей від усього злого. Ще й наприкінці минулого століття на ньому подекуди спалювали сорочку хворої людини, щоб відігнати таким чином від неї недуг.

Через вогонь скакали парубки й дівчата, парами й поодинці, виявляючи спритність і молоду відвагу. Яскраво палаюче вогнище в темряві літньої ночі виглядало досить урочисто й романтично, єднало людей у спільному почутті. Навколо нього водили хороводи, співали пісень, а набавившись, з сміхом і жартами спалювали на ньому купальське деревце і солом'яне опудало.

Дослідники нерідко називають Купала святом кохання. І справді, цими мотивами сповнені всі купальські ігри, дівчата вплітали собі в коси траву, що в народі називалася ліпником (щоб «хлопці липли»), прикрашали себе любистком (для любощів), терпкою м'ятою, духмяними васильками (для пахощів) і т.п.

Дорослі на Купала збирали цілющі трави, зілля, квіти. Саме з цим святом народна фантазія пов'язала уявлення про казковий світ папороті, яка ніби розквітала в ніч під Івана Купала. В цю ніч цвіло все довкола. Тому люди вважали, що повинна цвісти і папороть. І хто знайде цвіт папороті купальської ночі, перед тим відкриються всі ска-

рби, заховані в землі. На основі цієї легенди Гоголь написав сповнене чарівної поезії оповідання «Вечір проти Івана Купала».

Апогеєм аграрно-господарського року українського селянина було свято ожинок, багате обрядодійствами і піснями. Один з його компонентів – звичай спасової бороди, яку зав'язували з останніх пучечків незжатого колосся й лишали на хлібній ниві. Дослідники правомірно вбачають у цьому звичаї рештки жертвоприношення матері-землі.

З останнього колосся жниці робили також гарний сніп і вінок, який, причепуривши квітами і стрічками, одягали найкрасивішій дівчині. Зі снопом у руках, у супроводі натовпу жниць і косарів її вели до панського двору.

У таких випадках, коли обжинки влаштовувалися після збирання врожаю толокою, власник поля одержував символічний сніп і вінок. Обжинковий вінок зберігався в коморі до весни, коли зерном з нього починали сівбу. Так, через символічну естафету хліба замикалося коло аграрного календаря.

УДК 94(477)

Поляєв Д. М., курсант, Національний університет цивільного захисту України

ІСТОРИЧНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Кожна з існуючих у світі культур країн, народів, націй неповторна й унікальна, є невід'ємною складовою скарбниці світової культури. На повнокровний розвиток етнічної культури впливає широке коло чинників, таких як: історичний шлях народу, відособлення або взаємовплив з іншими народами; соціальні, економічні, екологічні умови; культурна політика держави і т.п. При цьому національна культура повинна розглядатися як цілісна система, що включає і фольклорно-етнографічні шари, і внесок в неї різних верств населення протягом тривалого історичного шляху, і вплив культури інших народів, і досягнення вихідців з країни, які проживають за її межами. Потрібно особливо зазначити, що кожний народ в культурній сфері створює своєрідний, властивий тільки йому образ.

Формування етнічної культури нерозривно пов'язане з формуванням самого народу (етногенезом). Тому, розглядаючи українську культуру, не можна не зупинитися на проблемах етногенезу українців. Нагадаємо основні точки зору:

1) теорія “споконвічності” – українці існують стільки, скільки взагалі існує людина сучасного типу, тобто від 30-40 тис. до 2-3 млн. років;

2) теорія автохтонності (М.Грушевський), згідно з якою етнічну основу українців складало населення пізнього палеоліту, яке проживало на території України, а росіяни і білоруси мали свою окрему етнічну основу і територію проживання;

3) теорія “єдиної колиски” (яка була загальноприйнятою в СРСР у 30-80-і рр. ХХ ст.): зародження і розвиток трьох близьких слов'янських народів з єдиної древньоруської народності;

4) теорія “незалежного розвитку окремих східнослов'янських народів”, тобто українців, росіян, білорусів, яка набула поширення останнім часом.

Український етнос остаточно сформувався на рубежі XVI-XVII ст., причому каталізаторами цього процесу стали загроза фізичного знищення з боку Степу (утворення Кримського ханства – васала Османської імперії), національний гніт польської шляхти і внутрішня зрада еліти – перехід аристократії до католицизму і укладення церковної унії. На хвилі національної боротьби росла національна самосвідомість. Остання виявилася на побутовому рівні в усвідомленні своєї приналежності до “руського народу”, а на вищому, ідеологічному рівні – у боротьбі за національні права, за православ'я, за створення національних державних інститутів і атрибутів.

Складність етнічної історії українців відбилася і в різноманітності самоназв (етнонімів), назв з боку інших народів, а також назв країни і держави. З моменту зародження українського етносу ключовим було поняття Русь. Причому в різні періоди домінували такі його варіанти: VI-XI ст. – Русь; з 1395 р. – Мала Русь; у XVII-XVIII ст. – Малоросія; XIX ст. – початок ХХ ст. – Україна-Русь. Визнання назви “Україна” (уперше згадане у 1187 р.) відбулося у XVII ст., але тоді воно співіснувало з іншим – “Малоросія”, яке набуло широкого розповсюдження після приєднання України до Московської держави. Тільки з початку ХХ ст. етнонім “Україна” став домінуючим.

Слід виділити і таку особливість: спочатку Руссю, а потім Україною називали центральну область, тобто Київську землю, а потім звідси найменування “Русь” розповсюдилося на все східне слов'янство, а “Україна” пізніше на все українство. Тобто назва “Русь” сформувалася як спільнослов'янський термін, і саме тому Московська держава взяла його собі у назву для утвердження концепції “Третього Риму”. Що стосується назви “Україна”, то є декілька пояснень його походження: або від “краю” – кордону зі Степом, або від слова “країна” інша версія – “край” як батьківщина, вітчизна, та ін.

Що стосується самоназви “українець”, то вона довго була малопоширеною. Це багато в чому можна пояснити труднощами етносоці-

ального розвитку. Синонімами виступали терміни “козак”, “козацький народ”, одночасно продовжували існувати і старі самоназви “руські”, “русини”. Тільки в умовах національного відродження у другій половині XIX ст. остаточно утвердилася самоназва “українець”. Таким чином, в етнічній історії українців можна виділити три ключові етнооб'єднуючі самоназви: 1) слов'яни (словени); 2) руси (руські, роси, русичі, русини); 3) українці (козаки).

Традиції і побут українського народу, які мають багато загальнонаціональних рис, і сьогодні зберігають ряд територіальних особливостей. Вони зумовлені: характером історичного розвитку окремих регіонів України; природно-географічними умовами; взаємозв'язками з іншими народами.

З історико-етнографічної точки зору на території України можна виділити такі культурно-історичні зони: 1. Середнє Придніпров'я (Наддніпрянина). 2. Поділля. 3. Слобожанщина і Полтавщина. 4. Полісся. 5. Прикарпаття (Галичина). 6. Волинь. 7. Закарпаття. 8. Буковина. 9. Південь. Остання зона заселена декількома міграційними хвилями, і остаточно її населення сформувалося у XVIII-XIX ст. Це наймолодший з точки зору етнографії район України. Південь можна в свою чергу розділити на ряд регіонів: Причорномор'я, Таврію, Донщину (Подоння, Донеччину). Потрібно зазначити, що наведений розподіл багато в чому умовний. Більш точне районування можливе при всебічному вивченні історико-етнографічних явищ. Крім того, ці райони не залишаються незмінними, як і критерії, що їх визначають.

В Україні до сьогодні зберігаються етнографічні рупи, які мають свої особливості в культурі і мові. Найбільш значні з них українські горці (гуцули, лемки, бойки) в Прикарпатті і поліщуки, пінчуки, литвини в Поліссі. Раніше серед українців було більше таких груп. Але з розвитком капіталізму, а потім і в радянський час поступово пішли у минуле багато архаїчних, консервативних звичаїв і обрядів, набули розвитку нові елементи в побуті і духовному житті селянства, яке складало більшість українців. Значного поширення набули елементи міського одягу, нові типи житла, знаряддя праці. Тобто соціально-економічні умови стали вирішальними чинниками, які визначили формування сучасного обличчя української нації, вплинули на чисельність і географічне розміщення інших етнічних груп, на характер етнічних процесів в Україні загалом.

Такі основні особливості розвитку українського етносу – дуже складного процесу, багато з проблем якого все ще залишаються суперечливими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа. - К.:Льбидь, 1991.-398 с.

2. Історія світової культури. - Либідь, 1994.-320 с.
3. Історія української культури /За загал. ред. І. Крип'якевича. - К.:Либідь, 1994.- 656 с.
4. Ковальчук О.В. Українське народознавство. - К.:Освіта, 1992. – 404 с.

УДК 821.161.2

Правдюк Л. В., студентка, Національний університет цивільного захисту України

ПРОБЛЕМА ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. – один із найцікавіших і найскладніших періодів не лише в мистецтві, а й у суспільному житті України. Суспільство втрачає духовні орієнтири, не знає, у що вірити та куди йти. А література, не задовольняючись формами критичного реалізму, теж немовби опинилася на роздоріжжі. Перед письменниками постало завдання осмислити кризу в соціальному середовищі та мистецтві, віднайти шляхи подальшого розвитку культури.

Донедавна українську літературу кінця ХІХ – початку ХХ ст. не досліджували комплексно, як систему, не вивчали об'єктивно, із врахуванням усіх мистецьких явищ і фактів, не розкривали широту й різноманітність оновлення стильових особливостей літератури. В останні роки інтерес дослідників-літературознавців до цієї культурної епохи значно зріс, що викликало неоднозначні, інколи навіть діаметрально протилежні погляди на проблему визначення художніх методів та стилів художньої літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст. Серед теоретичних проблем, висунутих літературним процесом цієї доби, можливо, центральною є проблема визначення художнього методу, поєднання традицій та новаторства в літературі.

Українська література кінця ХІХ – початку ХХ ст. – явище загальноєвропейського типу і, як така, вписується у той процес зміни типів художнього мислення, методів, стилів, який визначає історико-літературний розвиток майже всіх європейських (у тому числі й слов'янських) літератур цього періоду. Загальноновизнано, що в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. в усіх європейських літературах розпочиналося становлення модернізму – художньої системи, принципово відмінної від художньої системи критичного реалізму.

В історії української літератури кінець ХІХ – початок ХХ ст. – період, позначений активним протистоянням і поєднанням реалізму й модернізму, традиційного та модерного мистецтва. Молоде покоління українських письменників, розквіт творчості яких припадає на цей пе-

ріод, під впливом соціально-культурної ситуації в Україні і нового досвіду європейських літератур дедалі більше усвідомлює обмеженість критичного реалізму, необхідність змін, відходу від традиційних проблем і форм їх зображення. Визрівали протест проти натуралізму, вузького просвітництва, “грубого реалізму”, бажання якось наблизитися до новітніх течій європейської літератури, зруйнувати стереотипи і нормативи реалістичного побутописання [2].

Своєрідність літературного розвитку кінця XIX – початку XX ст. розуміли вже сучасники. У 1901 р. І. Франко пише про традицію й новаторство творчості молодих українських письменників у статті “З останніх десятиліть XIX віку”: “Засвоївши літературні традиції своїх учителів, молода генерація письменників, до яких належать Ольга Кобилянська, В. Стефаник, Л. Мартович, Антін Крушельницький, Михайло Яцків і Марко Черемшина, прагне відображати своєрідність українського життя у зовсім новій європейській манері”. У статтях, “Старе й нове в сучасній українській літературі”, “Принципи й безпринципність” він продовжив розмову на цю тему.

Сьогодні літературознавці намагаються осмислити процес зміни художніх методів, стилів та напрямів в літературі кінця XIX – початку XX ст. і трактують його або як продовження критичного (чи, як його ще називають, класичного) реалізму, або як початок модернізму (“ранній” модернізм). Проблема хронологічних рамок українського модернізму і критичного реалізму, а також письменників, яких називають модерністами чи реалістами, залишається дискусійною. Традиційно вважається, що зачинателем українського модернізму був Микола Вороний. Готуючи в 1901 р. альманах “З над хмар і долин”, він опублікував у “Літературно-науковому віснику” відкритий лист до українських письменників, в якому закликав надсилати твори, в яких були б “усунуті набік різні заспівані тенденції та вимушені моралі”, де було б “хоч трошки філософії, де хоч клаптик яснів би ... блакитного неба”. М. Вороний вважав неприйнятними для свого альманаху примітивні побутово-етнографічні та натуралістичні, спрощено тенденційні твори. Основна думка виступу М. Вороного виділялася чітко: він закликав писати інакше, “по-сучасному”, оновлювати літературу, виходячи насамперед із суто художніх вимог і завдань. Тим часом молодші автори, передусім ті, що склали ядро групи “Молода муза”, наголошували, що кризу в літературі спричинив “тенденційний реалізм” І. Нечуя-Левицького, П. Мирного, І. Карпенка-Карого, у яких “кожну описану подію можна було сконтролювати метром і кожну їхню тенденцію – звичайним розумуванням”. Щоб вийти з цієї кризи, треба стати на інший шлях: “Воля і свобода в змісті й формі, щирість у почуваннях людських і в тонах природи”.

Оскільки молодомузівці художню красу намагалися цілком відмежувати від суспільно-патріотичних мотивів, І. Франко вважав, що

цей шлях веде “літературу в якийсь глухий кут, де можна хіба що повіситись” [1]. Чому ж І.Франко, так радіючи, що вся “наша поезія пішла новою дорогою”, не сприйняв естетичних засад модернізму? Безперечно, що оновлення і збагачення художнього методу диктувалося самим життям, проте, на думку І.Франка, таке оновлення повинно було здійснюватись аж ніяк не за рахунок заперечення громадськості й соціальної письменства. І.Франко, М.Коцюбинський, Леся Українка та ін. прагнули у своїй творчості поєднати кращі традиції вітчизняної літератури з новими віяннями західноєвропейської. Тому М.Коцюбинський і М.Чернявський звернулися з відозвою до своїх колег по перу наближатися у своїй творчості до проблем життя, удосконалювати свій образний інструментарій [3]. Через те й розгорнулася полеміка на сторінках “Літературно-наукового вісника” навколо статті С.Єфремова “В пошуках нової красоти (заметки читателя)”, де є різкий протест проти розриву з усталеними традиціями, звинувачення молодих письменників у сліпому копіюванні чужинецьких мистецьких форм, прийомів і стилів.

Причину такого ставлення ми вбачаємо в специфіці українського літературного процесу, який формувався не тільки під впливом мистецьких віянь Заходу, а й на підставі відновлюваної вітчизняної традиції. Оскільки український реалізм був здебільшого народницьким, “селянським” реалізмом, остільки антинародництво стало важливою засадою модерністів. Пролунали заклики до оновлення і розширення проблемно-тематичного діапазону, відходу від переважно селянської тематики, характерів, зрештою, мови, лексики. На противагу народницькому реалізмові, модернізм відстоював пріоритет індивідуального над колективним, права особистості, а не абстрактні інтереси суспільства, в жертву яким приносилися особисті пориви. Найважливіші риси, притаманні модерну, – увага до власне естетичних, художніх питань, а не до суспільних потреб, рішуча вимога незаангажованості мистецтва, звільнення його від служіння позаестетичним потребам (народу, нації, трудящих, партій тощо), а відтак – і ствердження права митця творити за законами краси й художньої довершеності. Однак цього не могли собі дозволити українські письменники, які жили й творили на межі ХІХ – ХХ ст. Саме життя зобов’язувало українських письменників не поривати з реальною дійсністю і водночас дбати про новизну змісту, настроїв, форм. Оскільки українські митці були переважно вихідцями з народу, який потребував захисту від соціального й національного гноблення, вони не могли, не мали морального права забувати й про великі традиції.

Оскільки модерністи переважну увагу звертали на естетичні, художні вартості, а не на соціальні проблеми, вимагали звільнення мистецтва від служіння позаестетичним потребам (народу, нації тощо), то з такої позиції ні І.Франка, ні Лесю Українку, ні В. Стефаника, ні М. Коцюбинського не можемо назвати модерністами. Вони бачили пе-

ред собою інші завдання, сповідували іншу віру, служили іншим ідеям. Творчість І. Франка, Лесі Українки, М.Коцюбинського, В. Стефаніка, С. Васильченка аж ніяк не назвеш асоціальною: вона сповнена “усесвітнього страждання”, “гучних закликів до бою”, їхня пісня – і “вогонь”, і “боротьба”, і “тривога”. Вони не могли, та й не мали морального права стояти осторонь національних і соціальних питань.

Вибір між мистецтвом і соціальним обов’язком письменників кінця ХІХ – початку ХХ ст. не відбувся на користь першого чи другого. Не відмовляючися від служіння соціальній та національній ідеї, вони разом з тим свідомо чи несвідомо у своїй творчості рівнялися на кращі зразки західноєвропейського мистецтва. Так вони створили літературу, яка має реальну основу, але поривається “у блакить”. Водночас було б помилковим вважати літературу 90-х років ХІХ ст. і перших десятиріч ХХ ст. прямим продовженням методу критичного реалізму, адже навіть традиційні теми зображувалися не так, як у критичному реалізмі, стиль; форма зображення в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. були вже іншими. Маємо всі підстави стверджувати, що на межі століть з’явилася нова література, неповторна й оригінальна. Із синтезу традиції і новаторства, критичного реалізму й модернізму утворився новий світогляд, новий художній метод. Для українського письменства він став порубіжним явищем, сполучною ланкою між класичним реалізмом другої половини ХІХ ст., з його вірою у можливість раціонального пізнання й пояснення світу, і періодом активного утвердження на зламі століть суб’єктивних стилів та напрямів, добою модернізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Франко І.Я. Старе й нове в сучасній українській літературі // Збір. тв.: У 50 тт. - Т. 35. - К.: Наука, 1982.
2. Література ХХ ст.: проблеми періодизації. (Круглий стіл) // Слово і час.- 1995.- № 4. - С. 54-63.
3. Коцюбинський М.М. Твори: В 7-ми тт. – Т. 5. – К.: Наука, 1975.

УДК 94 (7.03) «1925 /1930»

Приходько В. Б., здобувач, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ТРАДИЦІЇ ХАРКІВСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ КАПЕЛИ КОБЗАРІВ ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА (1925–1930 РР.)

Справжнім феноменом часів українізації на Харківщині є діяльність Харківської художньої капели кобзарів імені Т.Г. Шевченка. В умовах тоталітарного режиму члени цього товариства змогли не ли-

ше зберегти традиції слобожанського кобзарства, але й популяризувати кобзу серед населення.

Серед сучасних науковців, які у своїх роботах частково розкривають діяльність кобзарів на Харківщині у 1920-ті рр., слід відзначити: О.І. Дубас [1], Т.Є. Мартинову [2], О.О. Савчука [3], К.П. Черемського [4].

У липні 1925 р. при ВУСП була заснована Харківська художня капела кобзарів. Через декілька місяців, представники капели на загальних зборах ухвалили присвоїти ім'я Т.Г. Шевченка, твори якого виконувалися кобзарями товариства. Протягом 1925 – 1927 рр. капела з цією назвою стала відомою серед широкого загалу, що підтверджували численні позитивні громадські рецензії.

У цілому, слід відзначити, що друга половина 1920-х рр. характеризується піднесенням інтересом з боку громадськості до кобзарства. У 1927 р. на території УРСР виникає більше десяти кобзарських капел та сотні кобзарських гуртків. Серед них на окрему увагу заслуговують: «Перша Київська капела кобзарів», «Полтавська капела кобзарів», «Харківська художня капела кобзарів ім. Т.Г. Шевченка» та ін. Біля витоків створення цих товариств стояли професійні музиканти-практики (Г.Хоткевич, В.Ємець, В.Кабачок, М.Кашуба), фольклористи (П.Демуцький, М.Грінченко, Д.Ревуцький), композитори (П.Козицький). Специфікою діяльності Харківської художньої капели кобзарів у цей період стає: поповнення репертуару кобзарів творами сучасних композиторів: В.Верховинця, К.Богуславського, Ф.Попадича, П.Козицького, Г.Верьовки та ін.; впровадження нових, удосконалених інструментів; включення до концертних програм камерних ансамблевих виступів (дуети, тріо, квартети).

У 1927 р. на засіданні окружного міністерства освіти було заслухано статут Харківської художньої капели кобзарів імені Т. Г. Шевченка, яка мала статус Всеукраїнської робітничо-селянської організації [5]. Згідно зі статутом головними цілями товариства визначалося: розповсюдження серед населення знань в галузі кобзарського мистецтва, популяризація народних інструментів, української пісні, пошук нових шляхів розвитку кобзарства, удосконалення інструменту як провідного музичного надбання революції, виявлення «революційно-сучасного побуту розвитку нової музичної культури» [5]. Для здійснення встановлених цілей діяльності члени капели мали право: організувати тематичні збори, присвячені історії кобзарства та музичних інструментів; влаштовувати концерти серед широких верств населення в межах УРСР; створювати фотографічний фонд музичних інструментів; засновувати школи-студії гри на бандурі, кобзі; створювати майстерні з виробництва кобз та інших музичних інструментів. Капела мала свою печатку та штамп з назвою «Харківська художня капела кобзарів імені Т.Г. Шевченка».

До членів Харківської художньої капели кобзарів приймали громадян яким вже виконалося 15 років, які подавали заяву на вступ у товариство, за умовою «відповідності пролетарській ідеології» [5]. Слід відзначити, що товариство не було обмежено у кількості вступаючих. Головною умовою існування товариства була наявність серед її членів не менше п'яти осіб кобзарів-фахівців. У разі порушення цієї умови, товариство мало ліквідуватися за постановою загальних зборів капели [5].

Слід відзначити, що фінансовою основою товариства були субсидії державних та громадських установ, благодійні подарунки, прибутки від платних концертів, тощо. Крім того, до майна товариства належали: робоче помешкання у Харкові, в якому знаходилися інструменти і тематична бібліотека. Статут дозволяв у разі катастрофічного стану одного з членів капели (біда, хвороба) виділяти матеріальну допомогу у розмірі 1% від всіх прибутків товариства, але не більше 50% від основного фонду. Це свідчить про тогочасне збереження традицій взаємодопомоги, які існували серед представників кобзарських цехів Слобожанщини дореволюційного періоду.

На початку 1930-х рр. в умовах ідеологічного тиску планомірно знищується традиційне кобзарство. На початковому етапі відбувається кардинальна переоцінка цінностей кобзарського мистецтва: з репертуару капели зникають традиційні твори, які замінюються кон'юнктурними радянськими сюжетами звеличення ролі партії; професійні капели замінюються ансамблями самодіяльності, що призвело до розпаду провідних професійних кобзарських колективів.

На початку грудня 1930 року в Харківському оперному театрі відбувся «З'їзд народних співців Радянської України», на якому зібралися 337 делегатів з різних областей. Основним завданням з'їзду було оголошено питання активного залучення народних співців до соціалістичного будівництва, відходу від виконавських традицій і визначення нових ідеологічних пріоритетів. «Розстріляний з'їзд кобзарів» остаточно припинив багатовіковий кобзарський рух на Харківщині і потребує окремого наукового дослідження.

Таким чином, українська інтелігенція 1920-х – початку 1930-х рр. відіграла вирішальну роль в плеканні традицій кобзарства. Представники Харківської художньої капели кобзарів розширили просвітницьку, агітаційну діяльність традиційного мистецтва українців. Тоталітарний режим ліквідував кобзарські професійні товариства, фізично винищив еліту кобзарського мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубас О.І. Становлення та розвиток кобзарських шкіл в Україні (XVII – перша половина XX ст.): Автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / О.І. Дубас; Ін-т мистецтвознав., фольклор. та етнології імені М.Т. Рильського НАН України. – К., 2002. – 20 с.

2. Мартинова Т.Є. Вплив кобзарства на формування національної самосвідомості українців: Автореф. дис. ... канд. філософських наук: 09.00.12 / Т.Є. Мартинова / Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1999. – 18 с.

3. Савчук О.О. Українське традиційне співоцтво як світоглядна система (на матеріалі кобзарсько-лірницької традиції Слобідської України): Автореф. дис. ... канд. філософських наук: 09.00.12 / О.О. Савчук / Харків. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна. – Х., 2010. – 19 с.

4. Черемський К.П. Генеза і розвиток традиційних форм українського співоцтва: Автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства.: 17.00.01 / К.П. Черемський / Харків. держ. акад. культури. – Х., 2005. – 20 с.

5. ДАХО (Державний архів Харківської області). – Ф. Р. 845. – Оп. 2. – Од. зб. 747.

УДК 614.84 (477) «1917»

Резніков В. В., аспірант, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ЗАРОДЖЕННЯ АНТИБІЛЬШОВИЦЬКОГО РУХУ НА СЛОБОЖАНЩИНІ (СУЧАСНА СУМЩИНА) В 1917 Р.

Здобуття нашою державою незалежності знаменувало собою якісно новий етап в історичній науці, а саме – здатність та необхідність переосмислення цілого ряду гострих та дискусійних подій Української історії, які були табуйовані або розглядалися у відверто негативному світлі в радянські часи.

Саме таким є питання Української революції 1917-1921 рр. та її рушійних сил, серед яких найбільш масово було репрезентоване українське селянство. Оскільки на початку ХХ століття селянство складало переважну частину української нації – до 80-85 %, виникає потреба у об'єктивному висвітленні його впливу на перебіг і результати Української революції.

Серед вітчизняних пострадянських дослідників, які об'єктивно оцінювали роль та місце селянського руху в боротьбі проти встановлення комуністичного режиму на території Слобожанщини та її частин можна назвати дослідження Я.В. Мотенка, П.М. Ісакова., Г.М. Іванущенко.

Після прийняття 7 листопада 1917 року Українською Центральною Радою III Універсалу яким було задекларовано створення та автономію УНР селяни Сумщини, що склали близько 80% населення регіону підтримали Центральну Раду, вважаючи себе громадянами новоствореної держави: «Сумська Рада селянських депутатів... порішила: визнати Українську Центральну Раду своїм Временним правительст-

вом (До Українських Установчих Зборів). Обіцяєм їй всемирну свою піддержку».

Також позитивно до Української Центральної Ради поставилися і військові, що були розквартировані на території Сумщини.

Подібне ставлення до Центральної Ради було домінуючим серед усього українського населення Сумщини, про свідчать архівні документи. У відомостях про політичне життя в Ромнах за період з 1 по 8 грудня 1917 р. зазначалося: «С изданием универсала об автономии Украины, в уезде образуются сельские спилки, которые всеми силами поддерживают Центральную Раду и генеральный Секретариат», також у «Сведениях о событиях политической жизни в гор. Ромнах и Роменском уезде с 1-го на 8-е января 1918 года» говорилося, що «В городе Ромнах и пригородных селах расквартирован 18-й пехотный запасной полк. Со времени украинизации этого полка не наблюдалось wypadов в сторону преступности...».

Як бачимо, українізація позитивно впливала на військову дисципліну, адже тепер вояки знаходилися на власній землі і мали боронити рідну країну.

Більше того, із появою на карті нової геополітичної формації – УНР, виникає доконечна потреба у створенні власної армії, особливо, для північної Слобожанщини, розташованої безпосередньо біля кордонів Росії.

Слід зазначити, що Центральна Рада, яка складалася переважно із соціалістів, вважала недоцільним створення власної армії. Така політична короткозорість зіграла свою негативну роль під час війни проти більшовицьких військ вже наприкінці 1917 року.

Варто наголосити, що формування власних військових сил та збройних формувань відбувалася «знизу», тобто завдяки енергії та бажанням простого народу, який об'єднувався в загони Вільного Козацтва, що спочатку виконували міліційні функції, а потім – в 1919 році – I пол. 20-х років стали основою повстанського руху. Також українська армія поповнилася українізованими частинами колишньої царської армії.

Створення українських добровільних загонів йшло по всій території Сумщини – на Глухівщині, Шостківщині, Роменщині, Лебединщині. Цьому «сприяла» і підризна діяльність місцевої «п'ятої колони.

Загалом, більшовики займалися «промацуванням» настроїв як рядових українців, так і керівників Центральної Ради. Соціалістичний уряд на чолі із М. Грушевським та В. Винниченком не відреагував на численні подразники з боку Росії, а саме: не організував повноцінної, функціональної, патріотично налаштованої армії із свідомими командувачами. Цей недолік у підготовці до незворотного зіткнення із більшовицькою Росією набув вирішального і фатального значення.

Підбиваючи підсумки всьому вищезазначеному, можна констатувати, що 1917 рік став переломним для становлення Української держави, а більшовицька агресія 9 грудня 1917 року – каталізатором, завдяки якому почала формуватися українська самосвідомість селянського населення.

Таким чином, масове «покозачення» місцевого сільського населення є відповіддю на загрозу із боку більшовицької Росії і являється спробою самоорганізації найініціативнішої частини хліборобського населення з метою захисту власних економічних, політичних і національних інтересів. Цей процес в регіоні виник спонтанно, під впливом соціально-політичних перетворень, викликаних Лютневою революцією 1917 р. і особливо пожвавився після ухвали III Універсалу та агресії більшовиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Сумської області (ДАСО). Сведениях о событиях политической жизни в гор. Ромнах и Роменском уезде с 1-го на 8-е января 1918 года – Ф. Р. 997, оп. 2, спр. 5, арк. 165, 188.

2. Повстанський рух 20-х-30-х рр. ХХ ст. на Сумщині: Т.1. / [автор-упорядник Г.М. Іванущенко] – Суми: ФОП Наталуха А.С., 2011. – 340 с.: іл.

3. Українське відродження 1917-1920рр. на Сумщині: Т.1. / [автор-упорядник Г.М. Іванущенко] – Суми: ФОП Наталуха А.С., 2010. – 280 с.: іл.

4. Ісаков П.М. Селянський повстанський антикомуністичний рух на Лівобережній Україні (березень 1919 – листопад 1921 рр.): автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд іст. наук : спец. 07.00.01. «Історія України» / П.М. Ісаков. – К., 2001. – 23 с.

5. Мотенко Я.В. Селянський рух в Харківській губернії (1917-1921 рр.): автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд іст. наук : спец. 07.00.01. «Історія України» / Я.В. Мотенко – Х., 2005. – 21 с.

УДК 392.51

Руденок А. В., студентка, Національний університет цивільного захисту України

ВЕЛИКОДНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками.

Але звичаї - це не відокремлене явище в житті народу, це – втілені в рухи і дію світовідчуття, світосприймання та взаємини між

окремими людьми. А ці взаємини і світовідчуття безпосередньо впливають на духовну культуру даного народу, що в свою чергу впливає на процес постання народної творчості. Саме тому народна творчість нерозривно зв'язана з звичаями народу.

Українські Великодні яйця є надзвичайно символічними: символізм власне яйця, символізм прикрашення та символізм кольору. Яйце є символом народження – воно є джерелом життя. Саме нове життя, джерелом якого є яйце, було таємницею для язичників, які використовували яйце у своїх ритуалах.

Жовток яйця нагадував їм сонце, що вважалося наймогутнішим природним явищем. За однією з легенд, птахи були улюбленцями бога сонця, оскільки лише вони могли літати в небесах. Люди, будучи простими смертними створіннями, не могли літати, але вони могли збирати яйця, що викликали в них асоціації, пов'язані з всемогутнім богом сонця. До того ж, з яйця з'являвся півень, який, за їх віруваннями, мав силу кожного ранку збирати сонячне світло. З приходом на Україну християнства яйце стало важливим елементом Великодніх ритуалів, що були пов'язані з розповсюдженням нової релігії, та велика кількість легенд, що передавалися з покоління в покоління протягом століть, розповідали історію походження Великодніх яєць. Таким чином, народний язичницький ритуал увійшов до системи християнського вірування.

Різні символи, подібно до ритуалу язичників прикрашати яйця, пройшли процес адаптації до вимог нової релігії. В часи язичництва символізм яйця полягав в тому, що воно допомагало відігнати злих духів, гарантувало хороший врожай та приносило людям щастя. В той час, як існував язичницький ритуал святкування приходу на землю весни після холодної зими, християнське свято Великодня символізувало початок нового життя людських душ та їх прощення шляхом постування та воскресіння Ісуса Христа. Символи та орнаменти, якими прикрашали яйця, не змінилися. Єдине, що змінилося, було пояснення цього ритуалу.

Серед найдавніших та найважливіших символів Великоднього яйця є символ сонця, найпростішим зображенням сонця є коло з промінням. На яйцях, незалежно від релігії, що існують на Україні, також зображено восьмиконечну зірку, що в минулому була символом сонця. Свастика, або як її називали "нерівний хрест" або "гусячі шийки", в язичницькі часи була символом сонця. В ті часи, вважалося, що яйце було талісманом, який мав значну силу, оскільки воно захищало власника від хвороб, невдач або злого ока. Символічна сила Великоднього яйця пояснювалася не лише тим, що воно захищало власника від злого, але й тим, що воно захищало людей та зберігало людський рід. За однією з легенд в далекій печері живе чудовисько, що є втіленням зла. Воно приковане до каміння дванадцятьма ціпками. Зі своєї в'язниці воно посилає своїх прибічників по всьому світу та після їх повернення

запитує: "Чи всі люди живуть у злагоді?", "Чи поважають діти своїх батьків?". Якщо люди сваряться та не поважають своїх батьків, чудовисько радіє – вони є його прибічниками. Воно запитує: "Вони досі роблять Великодні яйця?" І якщо отримує позитивну відповідь, лютує, оскільки його злі сили переможені. Кажуть, що поки люди живуть у злагоді, поважають своїх батьків та роблять Великодні яйця, зле чудовисько залишатиметься прикутим до гори.

Жінки, що прикрашали яйця, отримували натхнення зі світу природи, майстерно зображуючи квітки, дерева, фрукти, листя та цілі рослини. Подібні орнаменти символізували прокинення природи після зими, таким чином яйця з мотивами рослин були гарантією хорошого врожаю. Найбільш розповсюдженим малюнком є рослина у вазі, змалювана окремо, що символізує дерево життя. Вишневе дерево, що є символом жіночої краси, приносило щастя та любов. На яйцях, прикрашених гуцулами, часто зображували гілку ялинки, символ молодості та вічного життя. Виноград символізував братерство, добру волю та довге і віддане кохання. Вважалося, що Великодні яйця з орнаментом яблука або сливи, приносять знання та здоров'я. На яйцях зображували різні квітки, а саме рози, соняхи, тюльпани, гвоздики, барвінок та конвалії. Вважалося, що вони всі допомагають природі квітнути та розростатися.

Найбільш розповсюдженими орнаментами також є геометричні фігури. Яйця найчастіше поділяють прямими лініями на квадрати, трикутники та інші форми. В цих зображеннях потім малюють інші форми та орнаменти. Одним з цікавих геометричних малюнків є орнамент, що називається "сорок трикутників", символізує сорок днів посту, сорок великомучеників, або сорок днів, протягом яких Ісус перебував у пустелі. Серед інших розповсюджених орнаментів є сходи (символізує пошук щастя людиною), сито (символізує розділення добра та зла), корзина (символізує материнство та знання), подвійна лінія, що зображує шлях (символізує вічність). Орнамент вічного життя є одним з найбільш розповсюджених орнаментів для прикрашення яєць на Україні. Він став розповсюдженим завдяки легенді. Звивина на пасхальних яйцях не має ані початку, ані кінця, таким чином, злий дух, що заходить до будинку, назавжди залишається в пастці та вже ніколи не потрапить туди знову.

Є ціла низка язичницьких символів, що пристосовані до нової християнської віри. Крапки, що свого часу зображували зорі на яйцях зозулі (символ весни), стали символом сліз Марії. Риба, що споконвічно була символом здоров'я, стала символізувати рибалку Ісуса Христа; Хрест, що за часів язичництва символізував чотири сторони світу, зараз символізує землю, вітер та вогонь – Святу Трійцю.

Не лише орнаменти на пасхальних яйцях мають символічний зміст, кольори теж відіграють певну роль. У кожному регіоні України

використовують певну комбінацію кольорів; Хоча найдавніші пасхальні яйця розмальовувалися лише двома кольорами, наші пращурязичники вірили, що чим більше кольорів використовувалися для прикрашення яєць, тим сильніша магічна сила сконцентрована в них, таким чином вони могли принести власнику кращу долю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зарубіжна та українська культура. – К., 2000.
2. Звичай українського народу. – К., 1992.

УДК 94(477) «І.Ф. Павловський»

Савінцев М. М., студент, Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського

ТВОРЧА СПАДЩИНА І. Ф. ПАВЛОВСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО З ВИВЧЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ ПОЛТАВЩИНИ

На етапі постіндустріального розвитку українського суспільства одним із цікавих об'єктів для дослідження історії його розвитку виступає територія Полтавської губернії. Про неї ми дізнаємося не лише з документів правового характеру, а й з праць тогочасних громадських і політичних діячів. Провідне місце серед них займає Іван Францевич Павловський.

Мета дослідження: проаналізувати творчий здобуток науковця, а також його внесок у розвиток історичних знань Полтавщини.

Актуальність дослідження полягає у тому, що праці І. Ф. Павловського присвячені відображенню історичного розвитку Полтавщини, а також постають однією із найважливіших складових культурного надбання українського народу. Дослідженням творчої спадщини І. Ф. Павловського займалися такі вчені як М. О. Мороз, П. П. Ротач, В. Жук та ін.

Іван Францевич Павловський народився 9 (22) січня 1851 року в селі Боброве Калузької губернії у родині службовця. За роки свого життя він видав понад 150 праць, займався різними видами діяльності: науково-педагогічним напрямом, архівознавством, музеєзнавством, краєзнавством, – які й лягли в основу його творчості. Після закінчення історико-філологічного факультету Київського університету, І. Ф. Павловський протягом 35 (40) років працює викладачем історії у Петровському Полтавському кадетському корпусі, внаслідок чого був нагороджений орденами св. Станіслава II ст. (1887), св. Володимира IV ст. (1895) та іншими.

У 1903 році Павловський отримав посаду секретаря Полтавської губернської архівної комісії. У 1910 році він видає «Малороссийское казачье ополчение в Крымскую войну», а 1912 року за підтримки комісії створює «Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века», що налічує «...433 записи і 62 портрети» [3] про видатних громадських і культурних діячів Полтавщини: осіб, що тут народилися, і тих, які через певні причини опинилися на її території, перебували на ній тривалий час й гідно зарекомендували себе у розвитку історико-культурного напрямку. В основу написання роботи лягли відомості, отримані безпосередньо від авторів, про життя яких в ній описується. Для цього їм було надіслано близько 50 запрошень, але відгукнулися не всі. 1913 року вийшла праця «Первое дополнение к Краткому биографическому словарю ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века», яка мала «...85 біографій, а також поправки до «Словаря» [3].

Чималу кількість своїх праць І. Ф. Павловський розмістив у щомісячному журналі «Киевская старина», зокрема: «Переяславль, Константиноград, Пирятин, Золотоноша и их поветы сто лет назад», присвячену вивченню соціально-економічному розвитку відповідних регіонів; «Приходские школы в Малороссии и причины их уничтожения» – щодо розвитку шкіл у Малоросії; «Малороссийское казачье ополчение в 1812 г. по архивным данным» про формування Російською імперією козацьких полків, які мали «...«съ крестомъ в сердць и съ оружіемъ въ рукахъ» ополчиться на защиту отечества» [4] від наполеонівських військ; «К истории Полтавского ополчения 1812 г.», в якому Ф. Жевахов підкреслює активну участь Полтавського ополчення під його керівництвом у війні проти французів; листи з особистого архіву І. П. Котляревського, у тому числі його «...листи...до генерал-губернатора Я. І. Лобанова-Ростовського від 12 та 20 серпня 1812 р. у справі формування 5-го козачого ополченського полку...» [1]

26 жовтня 1906 року починає працювати Полтавський церковний історико-археологічний комітет, за підтримки якого 26 червня 1909 року відкрито музей Полтавської битви. Його директором став саме І. Ф. Павловський. Складений ним «Каталог музея Полтавской битвы на Шведской Могиле» 1910 року налічував 339 експонатів, зокрема портрети Карла XII, І. Мазепи, Петра І. Внаслідок дослідження полтавської битви автор видав ряд праць: «Битва под Полтавой 27 июня 1709 г. и ее памятники» 1908 року, розміщена «Трудах Полтавской ученой архивной комиссии» і в якій закріплена «...історія Сампсоніївського храму на Шведській могилі від розпорядження Петра І про його спорудження до середини XIX ст.» [2], а також «Шведская Могила» і «К истории Шведской Могилы». При цьому він використовував матеріали як з російських архівів, так і з Королівського архіву Стокгольму. Крім того, він досліджував тогочасну діяльність Спаського храму, зок-

рема визначив приблизний рік його заснування: «...Преображенський храм згорів у 1704 р., а в 1705 р. священником І. Світайлом на тому ж місці був збудований Спаський храм» [2].

1914 року науковець видає працю «Полтавцы», що закріплює відомості про життя громадських, політичних, церковних та інших осіб Полтавської губернії з часу її заснування у 1802 році і до початку ХХ століття: губернаторів і генерал-губернаторів, представників державних і місцевих органів влади та інших.

З утвердженням більшовицької влади діяльність Івана Павловського обмежується вивченням і фіксуванням подій, що відбуваються навколо. 27 травня 1922 року науковець помер.

Таким чином, проаналізувавши творчий здобуток науковця, можна зробити висновок, що він не лише повноцінно відображає характер історико-культурних аспектів розвитку Полтавщини, а й слугує невід'ємним фундаментом при проведенні сучасних досліджень у даному напрямку. Нині праці І. Ф. Павловського активно зарекомендували себе при проведенні екскурсій, різних наукових конференцій, виставок і круглих столів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стороха, Є. В. І. Ф. Павловський як біограф І. П. Котляревського / Є. В. Стороха // Край. – 2011. – № 82 (88). – С. 5–6.

2. І. Ф. Павловський (21.01.1851–14.05.1922): життя на зламі епох [Електронний ресурс] / О. В. Делія. – Електронні дані (1 файл). – Полтава : Полтавський університет економіки і торгівлі. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2013-2/13_deliya.pdf. – Назва з екрану.

3. Полтавщина : енцикл. довід. / ред.. А. В. Кудрицький [та ін.]. – К. : УЕ, 1992. – 1024 с. : іл. (в опр.). – 3000 прим. – ISBN 5-88500-033-6.

4. Малоросійское козацьє ополченіє въ 1812 году по архивнымъ даннымъ [Електронний ресурс] / І. Ф. Павловський. – Електронні дані (1 файл). – [К] : Інститут високих технологій КНУ імені Тараса Шевченка. – Режим доступу : <http://iht.univ.kiev.ua/library/ks/1906/pdf/kiivskaya-starina-1906-9-F-%286870-6889%29.pdf>. – Назва з екрану.

УДК 75/76(=19).01.041.5(477.83)"19"

Сімферовська А. О., аспірант, Львівська національна академія мистецтв

ПОРТРЕТИ АНТОНІ І КАСТАНА СТЕФАНОВИЧІВ В КОНТЕКСТІ ЛЬВІВСЬКОГО МИСТЕЦТВА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Родина львівських вірмен Стефановичів подарувала місту двох кардинально різних митців, яких ми щоразу будемо характеризувати

за принципом протиставлення: класика і модерн, типовість і не типовість, статика і динаміка... Батько і син, Антоні і Каєтан Стефановичі, творили у різних площинах єдиного часового та територіального простору. В середовищі мистецького Львова портрети Антоні Стефановича (1858-1929) були, щонайперше, прикладом втілення традицій академізму, з притаманною йому виваженістю, увагою до технічної майстерності та чітким дотриманням «критерію схожості» - головної умови існування портрету як образу і жанру. Погляди А. Стефановича на творчість і, зокрема, на портрет, залишались непорушними не зважаючи на увесь калейдоскоп нових віянь і стилістичних пошуків в тогочасному Львові, та й у Європі загалом. Творчість його власного сина Каєтана була одним з найяскравіших втілень нової епохи в мистецтві - епохи сецесії у Львові, але це жодним чином не змінило поглядів самого Антоні Стефановича на мистецтво та на образ людини у ньому. Особлива «мелодика» вірменських «нот» в портретах А. Стефановича, була, зокрема, втілена митцем в жіночих образах, серед яких особливо вирізняються портрети доньки та онуки.

Для Каєтана Стефановича (1886-1920) портрет не був домінуючим жанром. Особливо після навчання у Франції, в Паризькій Школі декоративних мистецтв (École Nationale des Arts Décoratifs) [4], творчість К. Стефановича стала автономним явищем в мистецтві тогочасного Львова. Образ людини в його творах повністю деперсоналізувався, перетворившись на частину орнаментальних композицій. Орієнталізм, втілюваний його батьком в портретах, виявлявся в творах Каєтана не типологічними ознаками зовнішності, а мотивами вірменських орнаментів. Зрештою, любов Каєтана до мистецтва Сходу [1] була співзвучною загальній естетиці ар-нуво, а тому в його творах, і зокрема, в портретах, складно розмежувати «орієнтальне» і «сецесійне» джерела творчих інспірацій.

Проте, образ жінки все ж складав основу творчості Каєтана. А тому серед нечисленних портретів, виконаних ним в стилістиці ар-нуво, домінують портрети дружини і музи – Сабіни Стефанович. Один з таких портретів, де Каєтан зображає С. Стефанович на тлі дивану, застеленого орнаментованим килимом, стилістично і колористично співзвучний жіночим портретам Юзефа Мегоффера, у якого Каєтан навчався в Кракові. Саме в цих творах Каєтана, на відміну від фантазмагоричних полотен художника, ще можливо відслідкувати тонку межу встановленого «компромісу» між образом і формою, між декоративізмом сецесії і портретною «потребою в реалізмі». Цього «синтезу стилю і почуття» однаково, хоч і у зовсім різний спосіб, вдалося досягти в портретах як Антоні, так і Каєтану Стефановичам. І тому в дискусіях на тему львівського мистецтва епохи модерну імена цих двох художників завжди згадуються на протиставленні, та все ж, неподільно одне від одного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бірюльов Ю. Мистецтво львівської сецесії / Юрій Бірюльов. – Львів: Центр Європи, 2005. – 184 с.
2. Бірюльов Ю. Львівська сецесія. Каталог виставки / Юрій Бірюльов. – Львів, 1986. – 96 с.
3. Chomyn I. In propria persona. Malarzy Polskich Portret Własny ze zbiorów Lwowskiej Galerii Obrazów. Katalog Wystawy / Igor Chomyn. - Muzeum Narodowe w Krakowie, Zamek Książąt Pomorskich w Szczecinie, Drukarnia Archidiecezjalna Katowice, 1998. – 44 s.
4. Stefanowicz K. Kajetan Stefanowicz. Malarz i niezłomny ułan / Krzysztof Stefanowicz. - <http://www.kuriergalicyjski.com/index.php/redakcjapoleca/1838-kajetan-stefanowicz-malarz-i-niezomny-uan>
5. Stefanowicz K. W 90-tą rocznicę śmierci Kajetana Stefanowicza, V Dni Kultury Ormiańskiej – Materiały informacyjne. – Gliwice, 2010.
6. Stefanowicz K. Życie i twórczość Antoniego Stefanowicza / Krzysztof Stefanowicz // Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego. – 2007. – № 48/49. – S. 36-46.
7. Stefanowicz K. Życie i twórczość Kajetana Stefanowicza / Krzysztof Stefanowicz // Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego. – 2007. – № 50/51. – S. 42-61.

УДК 94(477)

Скорищенко О. С., студент, Національний університет цивільного захисту України

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ХХ СТОЛІТТІ

Характерною закономірністю розвитку української культури впродовж ХХ ст. є тісний взаємозв'язок з історичними процесами. Поворотними моментами, що вплинули на духовний розвиток українського народу є Перша світова війна, Лютнева і Жовтнева революції, боротьба за українську державність в 1917-1920 рр., створення СРСР, Велика Вітчизняна війна і, в кінцевому підсумку, криза соціалізму і розпад радянської системи, отримання Україною незалежності. Ці події визначили етапність та певні тенденції у розвитку української культури.

На початку ХХ ст. культура України, з одного боку, продовжувала розвивати народні, демократичні традиції ХІХ ст., а з другого – відбувався активний пошук нових форм за допомогою використання досягнень інших національних культур [3].

Ці два взаємодоповнюючі процеси виявилися у розвитку двох орієнтацій серед представників творчої інтелігенції:

- одні виступали за збереження національно-культурних традицій (так звані «народники»);
- інші звертали погляди на західноєвропейський процес в сфері художньої культури ("європеїзація", "космополітизм", "модернізм") [2].

Традиційні тенденції в сфері літератури - романтизм і неореалізм поєднувалися з розвитком футуризму, символізму. Так, фахівці виділяють «нову школу» української прози (М. Коцюбинський, В. Стефаник, О. Кобилянська). І. Франко писав, що представники цієї школи прагнули цілком «модерним» європейським способом зобразити своєрідність життя українського народу. Такий напрям в українській літературі, як футуризм, насамперед пов'язаний з М. Семенком, який був одним з його головних теоретиків, засновником першого літературного об'єднання футуристів (Київ, 1913р.) [1].

Характерно також зазначити, що важливий внесок у розвиток української культури ХХ ст. внесли визначні політичні діячі, що ще раз підкреслює взаємозв'язок духовного і політичного розвитку. Серед таких митців можна згадати, наприклад, В. Винниченка - діяча Центральної Ради, прозаїка, драматурга, твори якого характеризувалися різноплановістю проблематики (сільське і міське життя, зображення різних соціальних груп і т.ін.) [4].

Завдяки історичним змінам, що відбулися в кінці ХХ ст., в Україні відчувається поживлення культуротворчих процесів. Однак зв'язок політичного і культурного життя зберігається, що продовжує проявлятися у таких рівнопредставлених процесах, як відновлення традиційної культури, що навіть стало результатом появи моди на ретро, а також активне запозичення європейських культурних надбань особливо у сфері художньої літератури, театру та кінематографа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванова І. Б. Українська література / І. Б. Іванова, С. В. Клімова. – Х.: Парус, 2005. – 288 с.
2. Історія культури України: Навч. посіб. / В.А. Бокань та ін. – К.: МАУП. – 2001. – 256 с.
3. Меднікова Г. С. Українська і зарубіжна культура ХХ століття / Меднікова Г. С. – К.: Знання, 2002. – 214 с.
4. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу/ Під ред. І. Огієнка. – К.: Фірма „Довіра”, 1992. – 141 с.

Темна І. О., студентка, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІЙ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВДНЯ УКРАЇНИ ТА ІЗЮМСЬКОГО ПОВІТУ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Актуальність. Сучасний розвиток історичної науки відзначається поглибленим інтересом до проблем, що довгий період лишалися поза увагою дослідників. Україна – багатоетнічна країна, до складу якої входять різні за походженням і культурою етнічні спільноти. Більшість цих спільнот об'єднує те, що протягом століть вони знаходилися у відриві від основного масиву свого етносу в умовах українського середовища й активно взаємодіяли з українцями.

Історіографія. Дослідження проблем німецьких колоністів розпочалися ще в ХІХ ст. Серед найважливіших праць цього періоду слід відзначити роботу Д. Багалія [1], де подано коротку характеристику економічного життя німецьких колоністів. Важливе значення для вивчення теми має монографія І.М. Кулинич і Н.В. Кривець [4], у якій досліджується німецьке питання, з економічної точки зору.

Німецька колонізація Новоросії відкрилася маніфестом Катерини ІІ від 4 грудня 1762 року. [7, 44]. Перші колоністи на території України з'явилися в 1762 і 1788-89 роках [1, 123].

Німці активно прибували до Російської імперії з 1789 р. (після іменного указу Катерини ІІ, який закріпив за колоністами значні пільги) по 1840-і рр.

З 1819 р. запрошення іноземців припинилось; подальші переселення проходили за спеціальним дозволом. Широке розселення німецьких іммігрантів сприяло утворенню спеціальних адміністративно-територіальних одиниць [4, 88].

Привілеї й пільги, а також розумна внутрішня економіка, дозволили німцям до початку ХХ століття зосередити у своїх руках величезні капітали й збільшити власне землеволодіння. До 1916 року у власності німецьких громад Росії перебувало понад мільйон десятин землі [2, 13].

Основне їхнє заняття – сільське господарство. Вони виводили для степової смуги нові породи великої рогатої худоби, коней і овець. Переселенці саджали сади, виноградники, почали займатися лісорозведенням у степу.

Заводи Леппа й Вальмана, Копа й Гелькера, млин Нибура в Запоріжжі - це їхніх рук справа. Навіть перший радянський трактор був зроб-

лений на колишньому менонітському заводі. Перший радянський комбайн виготовили на “Комунарі”. Все це було в традиціях німців [2, 23].

Крім того, німці-колоністи сприяли розвитку в Україні виноробства, шовківництва, садівництва, бджільництва, тютюнництва, лісівництва, городництва. Вони розводили коней, будували цегельні заводи, винокурні, броварні, сироварні, маслоробки, млини та ін. На прохання уряду вони брали в навчання російських селян і вчили їх своїм способам господарювання, хліборобства, луківництва, розведення овочів, плодових дерев, скотарству, домашньому господарству [2, 67].

Німці, що оселялися на Півдні України, переважно були представниками трьох християнських конфесій – католиками, лютеранами і менонітами [5].

У Ізюмському повіті Харківської губернії на початку 30-х років минулого століття німці-католики компактно проживали в Африканівці, Безпальцевому; лютерани – в Рижовому, Лачиновому, Дубовому; меноніти – у Григорівці, Василівці, Петрівці, Ново-Петрівці [5].

Борошномельна промисловість і торгівля були тими двома основними галузями, яким Барвінкове зобов'язане своїм процвітанням на початку минулого століття. Серед чисельних торгових підприємств того часу були й такі, що належали менонітам, зокрема, універсальний магазин Д. Унру, в якому можна було придбати усе – від голки до автомобіля. У 1909-1910 роках у будинку А. Леппа відкривається філія Петербурзького банку. Таким чином, барвінківські меноніти беруть активну участь у розвитку усіх матеріальних сфер регіону.

У 1910 році в Барвінковому за ініціативою і з безпосередньою участю менонітів відбувається ще одна знаменна подія - починає роботу завод сільськогосподарських машин „Луч.” Засновниками підприємства були Й. Классен, Й. Фрез і Б. Дік. На ньому працює 191 робітник. Завод працював на вугіллі, потребував коксу та нафти.

Станом на 1919 рік в Ізюмському повіті діяло сім парових млинів німецької власності:

В поселені Барвінкове:

- триповерховий паровий млин Т.К. Шимке, який працював на кам'яному вугіллі;

- млин Бурау (на газу) з кількістю робітників – 11. Це була триповерхова будівля: половина будівлі була цегляною, а половина дерев'яною. Завод працював на вугіллі;

- паровий млин братів Фрізе з кількістю робітників – 19. Млин складався з 4 поверхів;

- паровий млин полуавтомат братів Фрізе, на якому працювало 30 чоловік. Млин складався з 6 поверхів;

- паровий млин братів Зіменс в с. Гусарівка, на якому працювало 20 робітників. Це була триповерхова будівля, а також зерносховище, амбар, контора, житловий будинок, стайня, сарай, машинне відділення;

- млин Олексіївського Південно-борошномельного товариства в с. Гаврилівка, на якому працювало лише 2 німці. Промисловий комплекс складався з чотириповерхового млина: 2 поверхи для селянського помолу, машинне відділення – 1 поверх, парове відділення – 1 поверх; контора; будинок цегляний; амбар дерев'яний; будівля для водного насоса; кухня цегляна; гараж; житловий будинок для робітників;

Не менш важливими для розвитку промислового сектору економіки були маслобійні заводи, які давали змогу переробляти молочну продукцію на місці. Маслобійні заводи були в поселенні Барвінкове: товариства Фінченко та Гз. Фрект з кількістю робітників – 12; завод Шимке при паровому млині з робітниками чисельністю 28 чоловік.

Також у селі Ново-Миколаївка Мечебиловської волості був маслобійний завод Унру та Фрезе під назвою «Вінс» при паровому млині з кількістю робітників – 24. Коли проводилась націоналізація промисловості у 1923-24 роках, був складений акт перевірки націоналізованих підприємств по Ізюмському повіту, таким чином станом на 6 грудня 1923 року завод «Вінс» складався з одного корпусу в одній будівлі знаходився і паровий млин і маслобійний завод. Будівля була цегляною, крита залізом. Будівля була довжиною 8 ар, шириною 13 ар, висотою 6 ар. [2, арк.3-28; 3, арк.3-15].

Висновки. Таким чином, необхідно відзначити, що вивчення досвіду німецьких колоністів у розвитку сільськогосподарського виробництва і сьогодні має величезне значення, тому що німецькі колонії вплинули на подальший соціально-економічний розвиток, на культуру землекористування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалий Д.И. Колонизация Новороссийского края и первые шаги его по пути культуры. Исторический этюд / Д.И. Багалий. – К., 1889. – 457с.
2. Державний архів Харківської області (далі ДАХО). – Ф. 238. – Оп. 2. – Спр. 797. – 79 арк.
3. ДАХО. – Ф. 5424. – Оп.1. – Спр. 3067. – 69 арк.
4. Кулинич І.М. Нариси з історії німецьких колоній в Україні / І.М. Кулинич, Н.В. Кривець – К. : Ін-т історії України НАН України, 1995 – 345с.
5. Матеріали Барвінківського краєзнавчого музею.

Хижняк А. А., студентка, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ВЕСІЛЬНІ ОБРЯДИ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Традиційний український весільний обряд включав у себе ряд обов'язкових дійств, що носили майже ритуальний характер.

Власне весіллю передували такі дійства, як вивідини й сватання. Щоб не "дістати гарбуза" ("потягти ковша", "облизати макогона"), хтось із найближчої рідні хлопця нібито випадково заходив до батьків дівчини й намагався дізнатися про шанси їхнього претендента на її руку і серце. У ХХ столітті сватання найчастіше відбувалося вже за домовленістю молодих людей.

Сватати дівчину молодий ішов зі сватами: батьком і близькими родичами - шанованими одруженими чоловіками. Взявши хліб і палиці, приходили вони до хати дівчини. За старшого старосту, як правило, вибирали гострого на язик і дотепного чоловіка, який умів артистично виголосити традиційну промову про мисливців, які побачили на снігу слід куниці-красної дівиці (центральні регіони України), або приходили торгувати теличку (Гуцульщина), або напитували собі "прачки та швачки" (Полтавщина). Дівчина, яку обов'язково запрошували до хати, мала при цьому сором'язливо стояти і колупати піч. На знак згоди вона розрізала принесений хліб зі словами: "Ріжу цю хлібину, а ви мене прийміть як свою дитину" (Харківщина) і подавала старостам рушника на хлібі. Приймаючи дар, старости кланялися і промовляли: "Спасибі й дівчині, що рано вставала, тонко пряла і хороші рушники придбала" (Полтавщина).

Після цього домовлялися про оглядини й заручини. На оглядинах батьки дівчини знайомилися ближче з майбутньою ріднею, її статками. На заручинах (що на Волині має назву "полюбини", на Львівщині - "словини", а в Центральних районах - "хустки" та "рушники") відбувалося обрядове поєднання рук молодих на хлібі або зерні. Згідно з народними уявленнями, це дійство набирало юридичної сили і подекуди називалося "малим весіллям".

Від Карпат до Східного Поділля весілля розпочиналося з обряду збирання барвінку та виплітання вінків і весільного букетика ("квітки") окремо для молодого і молодої. На Бойківщині першим барвінок зрізав хлопчик, тричі примовляв: "То на дівку, а то на хлопця" і на місці зрізаних квіток залишав хлібину. На Полтавщині віночок плели з пташиного пір'я і штучних квітів, на Буковині й Гуцульщині робили справжню корону, прикрашену гарусом, бісером, дрібними монетами.

Неодмінним атрибутом весілля є коровай - обрядовий хліб, який випікали легкі на руку жінки, які щасливо живуть у першому шлюбі. В залежності від краю, коровай "бгали" і у молодого, і у молодої або тільки у молодого (Лемківщина) чи тільки у молодої (Слобожанщина). Коровай - це найчастіше висока пшенична паляниця, оздоблена виліпленими з тіста квіточками, колосками, пташками, зірочками й місяцем, що символізували міцність майбутнього подружнього життя, щастя, добробут і злагоду. Весь коровайний обряд супроводжувався піснями.

Після того як коровай поставили у піч випікатися, коровайниці мили руки в ночвах, вмивали цією водою батьків і весь збір у хаті, а воду виливали під плодове дерево або на току, де кропили снопи й танцювали - "обтрушували борошно". Якщо коровай виходив вдалим, молодим пророкували щасливе подружнє життя, якщо тріснутий - нещасливий шлюб, а загничений - круту вдачу одного з молодих.

Запрошувати на весілля гостей ходили окремо наречений зі старшим боярином і наречена з старшою дружкою. Зайшовши в хату, вони вручали господарям спеціально випечений фігурний хлібчик ("шишку"), кланялися і промовляли: "Просили батько, просили мати і я прошу: приходьте до нас на весілля!". Після запросин наречена поверталася з дружками до хати, де починався дівич-вечір і відбувалося вбирання весільного деревця ("гільця", "вільця", "хвойки", "деревка") стрічками, калиною, кольоровими стьожками, паперовими квітами. Як своєрідний аналог світового дерева, воно буде протягом усього весілля стояти перед молодими, символізуючи сакральність всього весільного дійства. Молоду вбирали у весільний одяг і розплітали їй косу. На Львівщині молоду садовили на діжку для випікання, і це робив брат. На інших українських етнічних територіях надягала молодій вінка мати/

Розплітання коси символізувало зміну статусу дівчини, але водночас робило її дуже вразливою і небезпечною для оточуючих: адже вона була вже не дівчиною, але ще й не жінкою. Тобто, перебувала "на межі". До молодої не годилося навіть торкатися голою рукою - за стіл її заводили за хустину, й рідня пильно слідкувала, щоб ніхто не зурочив молодих.

Традиційний сценарій українського весілля обов'язково передбачав церковний обряд вінчання. Залежно від місцевої традиції, молодий і молода йшли до церкви окремо, або ж наречений приїздив по наречену. Подекуди з церкви молодий їхав до батьківської оселі, щоб потім з весільним почтом урочисто приїхати по молоду.

У поїзді молодого, як правило, кількість гостей повинна бути непарна - парою мала стати молода. Друзі молодого - бояри (старости) були перев'язані рушниками, свахи несли хліб, калач, шишки і зав'язані в хустину подарунки для молодої та її рідні. Світилки (молоді дівчата з боку молодого) тримали в руках "меч", "шаблю" або гільце. Мати молодого благословляла сина в дорогу до молодої: обсипала його жи-

том, дрібними монетами і цукерками. На Чернігівщині мати вдягала вивернутого догори вовною кожуха, обсипала молодого вівсом, а дружку обводив його навколо хлібної діжки.

Після цього свахи приступали до "покривання" молодої: з неї знімали вінок і пов'язували жіночу хустку (колись одягали очіпок й намітку). Це символічне приєднання молодої до жіночого гурту знаменувало її остаточне прощання з дівуванням. Хор нагнітав емоції, співаючи жалісних пісень. Після "покривання" неodrужена молодь покидала весілля, а молоду виряджали до нової родини. Це - найбільш драматичний момент весілля, коли молода прощається зі своєю ріднею, матір'ю, хатою. На воза виносили посаг молодої, скриню, подушки... Весільний поїзд рушав до господи молодого, де їх зустрічала свекруха з іконами й хлібом.

У нову хату молоду переводили через вогонь або ступала вона на долівку нового дому по білому полотну, простеленому від порога до столу. Як правило, невістка приїжджала до свекрушиного обійстя з чорною куркою у руках, яку вона кидала під піч, щоб стати рівноправною господинею у новій хаті. Після привітання й частування молодих відводили на шлюбну постіль у комору, а весілля вирувало аж до пізньої ночі, співаючи "сороміцьких" пісень. Коли молода засвідчувала свою цноту, вивішували червоний "прапор" (на Західному Поліссі і в Карпатах цього звичаю не було). За народними уявленнями, цнотлива молода після першої шлюбної ночі наділялася здатністю приносити багатство й примножати добробут: "Кропить невістка, кропить! Де капля роси впаде, там пара волів стане".

Другого дня весілля в хаті молодого справляли лише одружені чоловіки й жінки, молодь не допускали. На Київщині й східному Поділлі, за звичаєм, носили молодій снідання, а в Карпатах молоді ходили на "митвини" - вмиватися до гірського потічку. На Київщині й Черкащині на другий день "били кашу" - розбивали новий горщик із ритуальною кашею, пригощали всіх присутніх і насипали молодій до фартуха (образно бажали плодючості), а вона розсівала кашу по двору, городу й саду, щоб все гарно родило й примножалося. Гості рядилися циганами й ходили селом з піснями й витівками, збирали харчі (в основному курей) на обід, "перезву". Якщо в родині одружували або віддавали заміж останню дитину, то батьків катали селом у возику, гойдали в рядні або купали в річці.

Хіхлуха С. К., студент, Національний університет цивільного захисту України

ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА ВПЛИВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ НА НАШУ КУЛЬТУРУ

За свою багатовікову історію український народ створив велику культуру, яка пройшла складний шлях. І на цьому шляху увібрала в себе кращі придбання минулого, та збагатившись від культур інших народів.

Свій початок наша культура бере ще з часу первісного суспільства. Вона є однією з найдавніших культур.

Найбільш ранніми землеробами на території України були Трипільські племена, які проживали на Правобережній Україні і розвивались протягом IV-III тисячоліть до н.е. Першим місцем знахідок стало село Трипільля на Київщині. Назва села і дала назву всій культурі. По всій території виявлено понад 1000 поселень. Землю трипільські племена обробляли переважно за допомогою кам'яних та кістяних мотиг. Пізніше знайшло застосування первісне рало. Поряд із землеробством у племен розвивалося й скотарство. Вони розводили велику рогату худобу, свиней. Трипільці приручили коня, знали колесо до воза. Значне місце у господарстві посідало збиральництво, мисливство та рибальство.

Трипільці були вмілими ремісниками. Вони першими на території України для виготовлення одягу, поряд із шкірою та хутром тварин, стали використовувати тканини, зокрема полотно, яке виготовляли з пряжі. Про це свідчать знахідки пряслиць, грузил для примітивного ткацького верстата й відбитків тканини на днищах деяких глиняних посудин.

Високої досконалості досягли трипільські племена у виготовленні глиняного посуду. Посуд ліпився вручну (трипільські гончарі не знали гончарного круга) і випалювався у спеціальних печах – горнах. Вишукані орнаменти, оригінальна дрібна пластика, незвичайні керамічні форми свідчать про високу духовність трипільського населення.

Трипільці шанувували власних богів, вели астрономічні спостереження, мали свій календар, оригінальні уявлення про будову Всесвіту. За рівнем соціально-економічного розвитку населення трипільської культури підійшло до рівня цивілізацій Єгипту та Близького Сходу, але з різних причин не змогло зрівнятися з ними, не перейшло до державності, створення міст, винайдення писемності.

Сучасні дослідження не змогли довести етнічного зв'язку трипільців з сучасними українцями. Та це не завадило нам увібрати багато

гранність їхньої культури. Це – система господарства, декоративний розпис будинків, характер орнаменту розмальованої кераміки.

Першим народом на українському терені який зберігла історія були кімерійці, які займали територію між Тіром (Дністром) і Танаїсом (Доном), а також Кримський і Таманський півострови. Для кімерійців була характерна висока культура бронзи і кераміки з кольоровою інкрустацією. Кімерійські майстри одні з перших на території України почали виплавляти залізо.

Але розвиток кімерійського суспільства був обірваний навалою скіфів – іраномовних кочівників. Для їхньої культури характерна кераміка, живопись зооморфного характеру. Іраномовні племена помітно вплинули на розвиток слов'янської мови. Іранське походження мають слов'янські слова «віра», «світ», «благо», «чара», «віщати», «жертги» (в первісному значенні - відправляти релігійний обряд), «жрець», «вопити», «звати», «писати», «каятися», «боятися», «хоронити», «слово», «діло», «зло», «ерам», «вина», «могила».

Дуже великий внесок в українську писемність здійснили грецькі міста-держави. Звідсе бере свій початок писемний період історії України. Значну роль в культурному житті греків грали література, музика, театр, живопис та скульптура.

На рубежі нашої ери як самостійна етнічна спільнота сформувались слов'яни. В III ст. до н.е. і до II ст. н.е. праслов'янам була характерна так звана зарубинецька культура. Одне з поселень цього періоду виявлене біля с. Зарубинців на Переяславщині. Це дало назву і всій культурі. Носії зарубинецької культури були осілими землеробами, але займались і скотарством. Населення володіло рядом добре розвинутих ремесел, знало випавку заліза, ковальську справу. Зарубинці вже мали ткацький верстат і виробляли тканину з шерсті, льону та конопель. Посуд робили на гончарному крузі з місцевих глин. У II ст. н.е. зарубинецька культура припинила своє існування.

Стародавні слов'яни досить добре знали природу свого краю. Сільське господарство знайомило їх з рослинним і тваринним світом, початковими елементами метеорології та астрономії. Але нездатність правильно пояснити явища навколишнього світу приводила до фантастичних уявлень, що становили суть язичницької релігії – політеїзму (багатобожжя). Головним богом східних слов'ян був Перун – бог грому та блискавки. Користувалися повагою в ті часи Дажбог – «сонячний» бог, який повинен дбати про добрий врожай, Стрибог – бог вітру й негоди, Сварог – бог-коваль, Ладо – бог хатнього вогнища. Крім того, люди вірили в таких богів, як Велес, Ярило, Коляда. По суті, за допомогою цих богів вони пізнавали світ, осмислювали пори року, зміни в природі, свій взаємозв'язок з нею. Слов'яни думали, що їх родослівна походить від богів.

Після 988 р. християнство поширювалося по Русі поволі, болісно, непослідовно, здебільшого для широких народних мас насильно, примусово і повністю так і не витіснило язичництво. Люди приймали християнство, але й язичництво не кидали. Довгий час у народі поклонялись язичницьким богам, залишки старих, язичницьких вірувань тримались ще дуже довго. Багато елементів старої релігії сприйняло і християнство.

Прийняття християнства на Русі мало дуже велике значення, вплинувши на різні аспекти життя. Воно допомогло встановити політичні, економічні та культурні відносини з сусідніми християнськими державами, стимулювало розвиток різних видів мистецтва.

Таким чином, ми бачимо що наша культура пройшла тяжкий та довгий шлях, перейнявши від трипільців навички виготовлення глиняного посуду, від кімерійців – перші методи плавки заліза та обробки бронзи. Від скіфів до нас дійшло дуже багато слів іраномовного походження, від грецьких міст-держав йде початок нашої писемності, після прийняття християнства починається розвиток іконопису. Але це далеко не все, бо наша культура й досі розвивається, впроваджуючи щось нове.

УДК 37.061.235 (477) “18/19”

Христенко О. М., канд. пед. наук, викладач кафедри філософії та суспільних дисциплін, Перевізник Б. П., студентка, Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД ЖІНОЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ

Формування культури здоров'я особистості є однією з актуальних соціально-педагогічних проблем. Адже йдеться про забезпечення духовного та фізичного благополуччя людини, сім'ї, суспільства в цілому. Щоб вижити у складних реаліях третього тисячоліття, позначеного екологічними, продовольчими, соціальними ризиками, українським громадянам слід перебудувати своє мислення і дбати про збереження духовно-фізичного потенціалу нації. Ефективним шляхом досягнення цієї мети виступає якраз профілактична, просвітницька робота серед дітей, молоді та дорослих.

У цьому контексті цінним є історико-педагогічний досвід жіночих організацій України, які, зокрема, надавали інформаційно-консультативну, педагогічну допомогу населенню задля попередження захворюваності, збереження здоров'я громади.

Головними завданнями жіночих організацій було передати знання про здоровий спосіб життя (харчування, фізичне навантаження, поведінку) та виробити вміння берегти й відновлювати власне здоров'я. Особливу увагу зосереджували на проблемах здоров'язбереження матері та дитини. До прикладу, у 1938 році „Союз українок” спільно з Українським гігієнічним товариством організували санітарно-гігієнічні курси для жінок за такою програмою: “Вступ до анатомії”, “Анатомія і фізіологія”, “Патологія”, “Інфекція, бактерії, паразити”, “Спадковість”, “Загальна гігієна”, “Дезінфекція, асептика, дезінсекція”, “Гострі інфекційні хвороби”, “Евгоніка”, “Поміч в наглих випадках”, “Гігієна житла”, “Туберкульоз”, “Венеричні хвороби”, “Гігієна особистого харчування”, “Гігієна праці”, “Опіка над мамою і немовлям”, “Догляд за хворими”, “Здорове село”, “Гігієна жінки”, “Практичні вправи”, “Алкоголізм і нікотинізм”, “Праця жінки” [2, арк. 93].

У “Плані праці на кожен місяць 1938 року”, укладеному Центральним проводом “Союзу українок” у Львові для філій і гуртків, зокрема, знаходимо проведення роз'яснювальної роботи щодо значення дитсадка як виховного засобу та чинника розвою національної свідомості (реферат, відповідні акції), про опіку над дитиною (реферати на теми гігієни дитини, родинного виховання у дошкільному віці) [2, арк. 99].

Діячки жіночих організацій постійно підкреслювали взаємозв'язок фізичного здоров'я особистості з її духовністю – станом моралі, сутністю життєвих цінностей, вчинків. Відтак формування культури здоров'язбереження передбачало належне розумове та моральне виховання.

На думку активістки львівського “Союзу українок” О. Дучимінської, найкращим помічником у вихованні є праця, а приятелем – книжка. Дитина повинна мати певне заняття, щоб на “вільний простір” її особистості не поширювався вплив негативних соціальних явищ. Ураховуючи вікові особливості, авторка зазначала: “Для старшої молоді гарну поміч дадуть гуртки при читальні “Просвіти”, спортивні товариства, аматорські кружки, гуртки для самоосвіти”. На її переконання, щоб виховати особистість із позитивною ціннісною орієнтацією, слід керуватись такими чинниками як любов, приклад, праця, добре товариство і книжка [1, 3].

Отже, педагогічно-просвітницька робота серед жінок спрямовувалася на формування у них знань щодо розумового, духовного та фізичного розвитку дитини, а також на патріотично-національне, християнсько-моральне та гуманістичне виховання матерів, які повинні були виховувати у своїх дітей відповідні життєві цінності.

Сьогодні також слід зосередити увагу на питаннях педагогічної підготовки матерів, сімейного виховання, формування культури здоров'язбереження кожної дитини, молоді та дорослих, що відповідає інтересам розвитку сучасного суспільства.

Конкретними кроками на цьому шляху вважаємо впровадження у навчальних закладах України таких обов'язкових курсів: «Основи духовного та фізичного здоров'язбереження» «Основи християнської моралі», «Основи сімейного виховання (педагогічна підготовка матерів та батьків)», «Основи патріотичного виховання». Суб'єктами здійснення цієї освітньої політики повинні стати держава, навчальні заклади, сучасні жіночі товариства та інші громадські організації, засоби масової інформації. Добрим прикладом може слугувати досвід сусідньої Польщі, де створено єдиний у Європі університетський курс «Сім'я» [3, 209], з метою формування культури сімейного життя, зокрема, на засадах персоналістичної біоетики.

ЛІТЕРАТУРА

1. 1.Дучимінська О. Про виховання // Жіноча доля. – 1930. – Ч. 46; 47. – С. 1-7. 2.Плани та програми занять гуртків товариства. 1937–1938 рр. – ЦДА України у м. Львові. – Ф. 319. – Оп. 1. – Од. зб. 98. – 89 арк.

2. 3.Терешкевич Г.Т. Біоетика в системі охорони здоров'я і медичної освіти: Навч. посібник. – Львів: Світ, 2008. – 344 с.

УДК 392

Чорна С.Є., студентка, Таврійський державний університет імені В. І. Вернадського

МІСЦЕ РУШНИКА В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Вишивка в Україні – світ краси й фантазії, поетичного осмислення навколишньої природи, схвильована розповідь про думки й почуття людини, світ натхненних образів, що сягають давньої міфології, звичаїв і уявлень наших предків. Унікальним художнім промыслом України у всі століття було виготовлення тканих і вишитих рушників. Причому рушники кожного з регіонів відрізнялися і кольірними композиціями і своєрідністю декору. Ми розглянемо виникнення вишивки, місце рушників в українській культурі.

Літописи часто згадують твори шитва у зв'язку з дарами, пожежами або пограбуванням. Саме з таких повідомлень дізнаємося про наявність у церквах Путивля, Києва та інших міст дорогоцінних творів літургійного шитва. Виникнення і поширення вишивки губиться в глибині тисячоліть. Про це свідчать стародавні історики, розповідають численні археологічні знахідки.

Мета нашого дослідження є виявлення символіки значень у вишиванні рушників як відображення образів добра, краси, захисту від

усього злого на землі. Орнаменти вишивки рушників – це народна пам'ять про життєстверджуючі сили землі та сонця.

Вишивка як різновид мистецтва, безперечно, була відома в дохристиянський період. Про це свідчить фігурка людини з Мартинієвського скарбу на Черкащині (VI ст. н.е.) із зображенням широкої смуги геометричного орнаменту на грудях і плечах, так само як у сучасних чоловічих сорочках. Саме тоді формувалися художньо-стилістичні способи шиття, народжувалися знаки, що символізували сили природи, космогонічні уявлення про будову Всесвіту, створювалися образи, які потім довго жили у вишивці та інших видах мистецтва, нагадуючи про язичницькі вірування наших давніх предків.

Вишитий рушник в Україні посідає особливе місце. Рушники – це символ України, відбиття культурної пам'яті народу, в їх узорах збереглися прадавні магічні знаки, образи «дерева життя», символіка червоного кольору. З літописів відомо, що під час весняних заклиналих обрядів дерева обвішувались «убрусами». Вишиті на них орнаментальні символи відповідали заклинанській символіці родючості. Рушник у давнину відігравав важливу роль, на ньому вишивалися священні язичницькі зображення. Це були «язичницькі іконостаси», сповнені глибокої архаїки.

Упродовж століть рушникам надавалося важливе образно-символічне значення. Рушник – у свідомості українського народу наділявся широким спектром знакових властивостей і саме тому він являє собою значне непересічне явище духовної культури, будучи етнічним культурним символом України.

Окрему групу становлять сюжетні зображення на рушниках. Зображення жіночої постаті з двома птахами – мотив, що зберігся ще в найдавніших рушниках. По боках рушника – фантастичні істоти, що нагадують оленів. Можливо, це зображення божества родючості, культ якого осягає давніх міфологічних уявлень про небесних володарок світу. Зображення істот є свідченням давнього міфологічного уявлення про небесних оленів, як відлуння міфу мисливців.

На Полтавщині стала популярною орнаментация з пишних рослинних форм. Мотив дерева-квітки – один з найулюбленіших у шитві рушників. Його семантика сягає у глибину віків і пов'язана з язичницькою міфологією. Священне дерево життя є символом матері-природи. Характерно, що давні образні міфологеми, як і символіка червоного кольору, збереглися на рушниках, що мали обрядове значення й були знаком-символом. Мотив дерева-квітки впродовж тривалого часу зазнавав модифікації й щоразу інтерпретувався залежно від смаків і уявлень народних майстрів. На Полтавщині в усіх видах творчості простежується мотив дерева, вазона з квітами. Привертає увагу їх стилістична єдність, що виявляється в загальному характері трактування мотивів, живописній манері виконання, ритмічних побудовах. На рушниках квіти,

пуп'янки виглядають площинно, внутрішню будову квітки передано різними рушниковими заповненнями. Ці мотиви мають завжди свій початок і завершення. Це можуть бути вазони найрізноманітнішої конфігурації, видовженої форми вази, округлих обрисів глечик, типовий за формою для кераміки Полтавщини. Їх площинне зображення підкреслюється орнаментальними заповненнями поверхні і сприймається як один з елементів композиції. «Дерево-квітка» часто виростає з умовно трактованої землі, яка подається ніби в розрізі.

Таким чином, в процесі історичного та культурного розвитку України в кожній місцевості утворилися характерні орнаментальні мотиви й композиційні рішення рушників, найбільш улюблена й поширена колірна гама, притаманні лише цьому осередкові техніки шиття. Передавати з покоління в покоління, відшліфовувати кращі досягнення своїх попередників, розвивати й удосконалювати їх, це перспективи подальшого розвитку Українського рушникового мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гасюк Є.О., Степан М.Г. Художнє вишивання: альбом. – К.: Вища школа, 1983. – 240 с.
2. Кара-Васильєва Т., Чорноморець А. Українська вишиванка. – К.: Либідь, 2005. – 160 с.
3. Наулко В. Хто і відколи живе в Україні / В. Наулко. – К.: Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України, 1998. – 80 с.
4. Рафаєнко В.А. Народные художественные промыслы. – М.: Знание, 1988. – 176 с.

УДК 7.036(477)

Чуждан Д. Р., курсант, Національний університет цивільного захисту України

УКРАЇНСЬКИЙ МОДЕРНІЗМ

Наприкінці XIX – на початку XX ст. стиль модерн набуває поширення і в українській архітектурі, що виявилось у геометрично чітких лініях споруд, динамічності їхніх форм. З початком XX ст., одночасно з посиленням українського національного руху, серед українських митців поширюється течія відродження українського стилю, піонером і послідовним яскравим виразником якої був В. Кричевський. До цього руху приєдналася «Українська Громада» Інституту цивільних інженерів у Петербурзі, закладена в 1905 р. Українські архітектори використовували мотиви українського бароко і народного дерев'яного будівництва. Українська скульптура початку XX ст. теж не уникла модерністських починань.

Під впливом західних мистецьких шкіл формується плеяда українських скульпторів-модерністів – М. Гаврилко, М. Паращук, В. Іщенко, П. Війтович та ін. Їхній творчості властиві контрастні світлотіньові ефекти та глибокий психологізм. Зірка світового масштабу О. Архипенко збагатив мову пластики ХХ ст.: він змусив порожній простір стати органічним і дуже виразним елементом композиції. Цьому неперевершеному майстрові належать скульптури "Ступаючи жінка", "Жінка, яка зачісується" та інші твори. В кінці ХІХ ст. народницька течія охоплює й українських скульпторів переважно імпресіоністичного напрямку, це романтик М. Гаврилко (1882-1919), перша в Україні жінка-скульптор Є. Трипільська (побутові керамічні вироби), учениця Родена Л. Блох (1881-1943, портрет Т. Шевченка, пам'ятник В. Короленкові в Полтаві).

Оновлення мистецтва приносить із собою імпресіонізм. Він пробивається вже в творчості таких митців реалістичного напрямку, як П. Левченко (1859-1917), Г. Дяченко (1869-1921), А. Куїнджі (1842-1910), а особливо О. Мурашко (1875-1919). Останній своїми виставками за кордоном один з перших почав виводити українське мистецтво на широкі світові шляхи. Цю добу характеризує відворот українських митців від мистецьких традицій Петербургу. З краківської майстерні Я. Станіславського, народженого на Україні польського митця і майстра українського краєвиду, виходять такі митці, як львів'янин І. Труш (1869-1940) і киянин М. Бурачек (1871-1942), творці нового українського пейзажу. В цій Академії навчалися також автор стилізованих портретів М. Жук (1883-1964), І. Северин (1881-1964) та найвизначніший митець між ними – О. Новаківський (1872-1935). Під впливом воєнних переживань його імпресіонізм перетворюється вже на символічний експресіонізм, що наближало його до швейцарця Бодлера. З його мистецької школи, яка перебувала під опікою митрополита А. Шептицького, вийшли численні митці.

У період перед Першою світовою війною особливе значення для українського національного мистецтва мала творчість братів Василя (1872-1952) і Федора (1879-1947) Кричевських. Перший – незвичайно всебічний митець і педагог, пізніше ректор Київської академії мистецтв, другий – представник монументального малярства, також професор цієї Академії, виховав цілу генерацію українських митців. На межі імпресіонізм устоїть декоративна творчість О. Кульчицької (1877-1967), яка черпала в основному із скарбниці народного мистецтва, та символічне малярство Ю. Михайлова (1885-1926), закоханого в міфологічні й казкові мотиви. М. Сосенко (1875-1920) один з перших вводить у своє малярство стилізування на візантійський зразок, а другий галичанин М. Бойчук стає творцем цілої школи, яка пізніше дістала назву монументалістів або бойчукістів. Бойчук спирався і на візантійське малярство, і на інші монументальні стилі, особливо на ранній

ренесанс (Джотто, Мазаччо), а крім того, і на народне мистецтво. Ця школа була одним з найцікавіших явищ не тільки в українському, але й європейському малярстві сучасності. Видатний український художник М. Пимоненко (1862-1912) вступив до Товариства передвижників, яке об'єднувало представників передової, демократичної культури в образотворчому мистецтві Росії. Художні полотна Пимоненка неодноразово експонувалися на всеросійських виставках і за рубежем – у Парижі, Берліні, Мюнхені. В його картинах "Жертва фанатизму", "Конокрад", "Проводи рекрутів", "На Далекий Схід" та інших викривалися негативні явища у житті тодішнього українського села, релігійне мракобісся, самодержавний лад.

Своєрідним внеском у боротьбу передових демократичних сил суспільства проти царизму стали також численні твори українських художників, присвячені темі героїчного минулого українського народу. Монументальне реалістичне полотно великої емоційної сили "Похорони кошового" створив у 1900 р. О. Мурашко. Чільне місце в розробці історичної тематики засобами образотворчого мистецтва на Україні належить С. Васильківському (1857-1917). В багатьох його картинах поетично оспівуються мужність і героїзм запорізького козацтва, яке виступало на захист українського народу ("Запорожці на розвідці", "Козаки в степу", "Козачий пікет", "Козачий табір", "Бій запорожців з татарами"). Значним внеском у розвиток українського образотворчого мистецтва стали монументальні картини "Вибори полковника Пушкаря і передача йому клейнодів", "Ромоданівський чумацький шлях" та "Бій козака Голоти з татариним". Автори картин - художники С. Васильківський, М. Самокиш, М. Беркос та М. Уваров прикрасили ними у 1907 р. щойно збудований за проектом архітекторів В. Кричевського та К. Жукова будинок Полтавського земства. Сама ця споруда була досить вдалим взірцем українського національного стилю в архітектурі, заплідненого народним образотворчим мистецтвом.

Український модерну був досить своєрідним і мав свої особливості. В силу того, що українські землі не мали власної державності, були роз'єднані і фактично перебували в статусі провінцій, суспільний розвиток у них був уповільненим порівняно з провідними європейськими країнами, тому і конфлікти між цивілізацією і культурою, художником і суспільством не були такими гострими. Ці фактори і визначили приглушений, слабко виражений, нерозвинутий характер українського модерну. Ось чому характерною рисою українського імпресіонізму, наприклад, є деяка декоративність, передусім перевага елементів рисунку над кольором. Тут уже проявилися деякі основні риси, притаманні українській образотворчості, а саме: як культ лінії; схильність до чіткого графізму тощо. Окремі злети світового рівня тільки відтіняли загальну провінційність та глибоку традиційність української культури. Своєрідність українського варіанта модернізму

полягає в тому, що він із естетичного феномену перетворився на культурно-історичне явище. Став спробою подолання провінційності, дургорядності, вторинності української національної культури, формою залучення до надбань світової цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик Б. І. Культурологія: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. - К.: КНИГА, 2004. – 408 с.
2. Греченко В. А., Чорний І. В., Кушнерук В. А., Режко В. А. Історія світової та української культури: Підруч. для вищ. закл. освіти. - К.: Літера, 2000. - 464 с.
3. Дмитриева Н. А. Краткая история искусств. - М.: Искусство, 1988 - 1993. - Вып. 1.2. 3.
4. Історія українського мистецтва в 6 т. - К.: АН УРСР. Голов.ред. УРЕ. - 1966 - 1970.
5. Кучменко Е. М. До проблеми примітивізму в образотворчому мистецтві Нового і Новітнього часу. - К.: Знання, 1999. - 22 с.
6. Макаров А. Світло українського бароко. - К.: Мистецтво, 1994. - 288 с.
7. Подольська Є. А., Лихвар В. Д., Іванова К. А. Культурологія: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2005. - 392 с.

УДК 316.343.652(477)

Шестопалова О. В., студентка, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

УКРАЇНСЬКА СІЛЬСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Понад ста років тому українські селяни, віддаючи своїх синів і дочок «у науку», вважали, що таким чином їхні діти виб'ються «у люди». І хоча станове суспільство позначало інтелігенцію терміном «різночинці», від середини ХІХ ст. розумова праця стає не тільки витребуваною ринком, а й поволі набуває високого престижу в суспільстві. Сільська інтелігенція стала основним соціальним підґрунтям розвитку української нації після розпаду Російської та Австрійської імперій, і саме вона найбільше репрезентувала українство як таке у радянський період історії. Яке місце належить сільській інтелігенції у сучасній Україні? Метою статті є вивчення ролі сільської інтелігенції в умовах світової глобалізації.

Суттєвою характеристикою новітнього періоду української історії є істотне зменшення частки сільського населення, що розпочалося за індустріальної доби та набуло незворотного характеру за нових

умов світової глобалізації. Наприклад, нещодавно депутати Харківської облради проголосували за виключення з облікових даних села Шляхового Шипуватської сільради. Це Великобурлуцький район області. Торік там само не стало села Веселе. Причина ліквідації полягає в тому, що в населених пунктах не залишилося жодного жителя. Тепер облрада направить клопотання до Верховної Ради України з проханням змінити адміністративно-територіальний устрій регіону, виключивши село Шляхове. Згідно з даними на сайті Верховної Ради, населений пункт був заснований в 1650 р. і мав площу в 103 тисячі квадратних метрів. Голова облради С.І. Чернов на сесії озвучив статистику: нині в регіоні є 29 сіл, де ніхто не живе. А в 136 населених пунктах області проживає від 1 до 10 осіб [1].

Незважаючи на це, українське село збереглося як першооснова українського етносу і стало основним джерелом відродження національної ідентичності та національної духовності. З другого боку, інтеграція України до світової економіки та глобальної інформаційної мережі своїми наслідками для українського села, а відтак, для української держави, може мати еволюцію базових основ національної ідентичності українців – економічного укладу, мови, культури, традицій, духовного життя. Формування світового ринку вільного пересування товарів, послуг та робочої сили, а також єдиного освітнього простору прискорить синтез новітніх основ постіндустріальної цивілізації. До речі, такого роду процеси характерні для багатьох країн сучасного світу, й, вірогідно, тому дехто з дослідників (приміром, німецький соціолог Георг Елверт) рекомендують відмовитися від пріоритетного вивчення «етнічності» та «етносу» і приділити увагу дослідженню системи комунікаційних відносин «неетнічного порядку». До речі, Г. Елверт доводить, що об'єктивно до формування нації ведуть не тільки подібність мови, культурної традиції тощо, а й верховенство закону у межах усієї території країни і рівність усіх перед законом [2]. Для України, де процес формування нації ще не завершений, цей висновок має виняткове значення.

Водночас, аналізуючи результати посткомуністичної трансформації, можна підсумувати, що система влади, яка оформилася в Україні, може бути охарактеризована як кланово-олігархічна. Вітчизняні і західні ЗМІ звинувачують правлячу еліту України у відсутності патріотизму, масовому політичному шахрайстві та у корумпованості. За обставин широкої трансформації державної влади в Україні політичних вершин домоглося багато людей геть не з елітними характеристиками, що певною мірою є результатом спазматично-хаотичних владних змін у країні [3, 249]. Відтак, сучасні політичні лідери України належать до національної еліти переважно за формальною ознакою.

За таких умов сучасне українське село чекає від сільської інтелігенції подвижницької роботи, не розрізняє її в залежності від того, має вона владні важелі впливу чи ні, свідомо і підсвідомо ставить її на міс-

це владної еліти. Відповідно роль сільської інтелігенції ніби і зростає. Але ж варто враховувати, що живе вона у злиднях, живе серед селянства, яке здебільшого просить (вимагає), але персонально по суті нічого для цього не робить. Що вона фактично відірвана від самоосвіти і міської науки.

Українське село визнано головним носієм культури бідності. Вчені досліджували тягу до бідності в українському суспільстві. Жалюгідний стан українського села обумовлений не тільки економічними, а й психологічними факторами – сучасна сільська молодь не бачить майбутнього, не намагається отримати професію і переломити важку ситуацію. До такого висновку дійшли вчені Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, які в червні 2013 р. досліджували психологічну тягу до бідності в українському суспільстві. Як розповів автор дослідження професор В. Васютинський, в Україні найбільш виразним носієм культури бідності є середовище у віддаленій провінції. Особливо проблемною зоною є села, розміщені далеко від великих міст. Звичайно, бідність є і в селі, і в місті. Однак становище сільської молоді виявляється просто драматичним. Більш-менш обдарована, енергійна молодь тікає з села. І, на думку авторів дослідження, з психологічної точки зору, правильно робить, оскільки в таких селах молодь не має перспектив розвитку, для багатьох – це не життя, а животіння. За словами вчених, вимальовується дуже сумна картина – не тільки економічна, але передусім психологічна: сільська молодь не бачить привабливого майбутнього, не прагне отримати професію, безтурботно відноситься до свого здоров'я, схильна до депресії, основні зусилля витрачає на виживання, а в гіршому випадку – біжить від нецікавої дійсності в алкоголь або наркотики. Типова відповідь носіїв культури бідності на питання, як можна їм допомогти: «Нехай держава або хтось інший дасть гроші», – підкреслив професор В. Васютинський. І майже ніхто не сподівається на створення сприятливих умов для того, щоб самому заробляти. Отже, культура бідності – це особливість не людини, а середовища, вирватися з якого досить важко. Кожне наступне покоління підростає і відтворює спосіб життя батьків як найправильніший, самий зрозумілий, найзручніший. Їхні діти знову будуть відтворювати цей спосіб життя, зміцнюючи величезне середовище культури бідності [4].

На нашу думку, не можна погоджуватися з тезою, що «українське село себе вичерпало». Сільська інтелігенція за підтримки держави здатна повернути собі роль державотворчої сили й відповісти на сучасні виклики глобалізації та посткомуністичної модернізації України.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://www.objectiv.tv/210613/85458.html>
2. <http://www.ethnonet.ru/events/atlas.html>
3. Михальченко М.І. Україна як нова історична реальність: запа-

сний гравець Європи. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2004.

4. Украинское село признано главным носителем культуры бедности // Сегодня. Ежедневная русскоязычная украинская газета. – 2013. – 10 августа.

УДК 140.8: 39 (477.85/.87)

Шило М. С., магістрантка, Національний університет “Києво-Могилянська академія”

СВІТОГЛЯДНИЙ АСПЕКТ ТРАДИЦІЙНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ГУЦУЛІВ

Гуцульська традиційно-побутова культура є невід’ємною частиною української культури. Протягом століть в етнографічній групі гуцулів сформувалися самобутні уявлення про світ та своє місце в ньому. Для традиційної картини світу гуцулів характерна яскраво виражена міфологічність, архаїчність, певний релігійний синкретизм та інші похідні від них риси. Над темою світоглядних уявлень гуцулів працювала низка видатних українських та світових дослідників, серед яких В. Шухевич, В. Гнатюк, А. Онищук, В. Гавадзин, Н. Хобзей, С. Вінценз, Р.Ф. Кайндль, Г. Цбінден та ін.

Традиційна картина світу гуцулів складається з уявлень корінних жителів Карпат про створення світу та перших людей; есхатологічних переказів; уявлень про будову Всесвіту, природу стихій та походження різних явищ і звичаїв; специфічних уявлень про час та простір, а також вірувань у надприродні сили, демонологічних персонажів і людей з особливими здібностями. Також усі вищенаведені компоненти традиційної картини світу органічно поєднувалися з релігійністю та побожністю гуцулів.

Щодо космогонічних уявлень гуцулів, пов’язаних зі створенням світу й перших людей, світобудовою та кінцем світу, варто підкреслити тісне переплетення біблійних переказів та значно архаїчніших вірувань, походження яких важко простежити. Саме таке поєднання і створює особливий світогляд даної етнографічної групи та зумовлює певний синкретизм християнських та язичницьких вірувань в духовній культурі Гуцульщини. Такий зв’язок між язичницькими та християнськими віруваннями неодноразово підкреслював видатний дослідник Гуцульщини В. Шухевич [2]. Також слід звернути увагу на велику кількість різних варіантів, а інколи зовсім відмінних переказів про одне явище. Такі локальні відмінності могли бути спричинені тим, що до недавнього часу гуцульська частина Карпат була важкодоступним регі-

оном, а гуцули жили дуже відокремлено, тому в кожному селі могли утворюватися і передаватися різні перекази.

Важливим у розкритті картини світу є ставлення людини та спільноти до часу та простору. Спільні для усіх українців і слов'ян уявлення про час та простір в гуцульському світогляді зазнають певних змін та набувають своєрідних особливостей, зумовлених впливом оточуючої природи та соціальних умов життя. Час у сучасному розумінні слова для носія традиційної картини світу гуцулів не мав такого важливого значення. Дослідниця польського походження Н. Тейлор-Терлецька пише, що гуцульський час – міфічний, циклічний, без подій і руху, час плюралістичний, який можна зустріти в кількох різновидах [1, 466].

На уявлення про простір мали значний вплив демонологічні вірування. Простір був під впливом магічних сил, населеним міфічними персонажами, багато місць, таких як джерела чи гори, сакралізувалися. Також уявлення про простір у значній мірі формували гірський ландшафт, важкодоступність регіону та низький рівень освіти в сільській місцевості.

Гуцульська демонологія не лише дає нам свідчення про окремих демонічних персонажів, а й є важливим елементом у розкритті картини світу, адже відображає особливості мислення, сприйняття людиною навколишньої дійсності та її відтворення у світоглядних уявленнях. Загалом, гуцульська демонологія допомагає нам зрозуміти ставлення гуцулів до природи, яку вони сприймали як одухотворену, живу, діючу та заселену добрими і злими духами.

Особливістю гуцульських демонологічних вірувань є використання великої кількості синонімів та евфемізмів на позначення персонажів нижчої демонології та часті локальні розбіжності у характеристиках цих персонажів. Це пояснюється як значною розвиненістю та детальністю демонологічних вірувань на Гуцульщині, так і географічними особливостями регіону, де до середини ХХ ст. деякі села були повністю ізольовані одні від одних, а їх мешканці зустрічалися досить рідко. Демонологічні вірування породжували розгалужену народну оберегову практику, систему ритуалів та дійств, спрямованих на те, щоб уберегтися від впливу недобррозичливих демонічних істот, або ж, навпаки, щоб їх перехитрити та використати на власну користь.

Отже, у традиційній картині світу, як системі уявлень про світ та власне місце у ньому етнічної групи гуцулів, язичницькі та християнські вірування не суперечать, а гармонійно співіснують між собою, що особливо проявляється у космогонічних уявленнях. Також для традиційної гуцульської картини світу характерний яскраво виражений міфологічний компонент, який проявляється у дуже стійких категоріях нижчої міфології, які присутні як в світогляді, так і в повсякденних практиках. Варто також підкреслити архаїчність багатьох вірувань та

звичаїв гуцулів, адже в цьому регіоні довше збереглися такі світоглядні уявлення, які на іншій території України давно стерлися під впливом урбанізаційних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Taylor-Terlecka N. Wielokulturowy swiat hutsulszczyzny // Вісник ЛНУ. Серія філол. – 2006. – Вип. 37. – С. 463–467

2. Шухевич В. О. Гуцульщина. У 5-ти т. – Т. 5. – Львів: Загальна друкарня, 1908. – 300 с.

УДК 7

Шумська Я. І., аспірантка, Львівська національна академія мистецтв

УКРАЇНСЬКЕ СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО: ПОШУК І ПРОДОВЖЕННЯ ТРАДИЦІЇ ПОПЕРЕДНІХ СТОЛІТЬ

Історичний процес – незалежно від того, чи стосується він мистецтва, чи пов'язаний з іншими сферами життя – має свої особливості, характер і відображає актуальні зміни, котрі для розвитку культури є вкрай важливими. Україна, як тепер, так і в часи СРСР, мала свої власні мистецькі особливості, але неможливо оминати факту, що радянський період для розвитку українського сучасного мистецтва став «гальмом» щодо збагачення культурно-мистецької сфери, наслідки якого помітні і сьогодні. Відомо, що в тодішній ситуації існували кола митців, котрі опирались системі і творили мистецтво, а не копіювали, не «штампували» його. Та, на жаль, досі в історії українського мистецтва не існує видимої зв'язуючої ланки між 40-ми і 80-ми роками ХХ століття у таких мистецьких нішах як перформанс та інсталяція, та й загалом не багато відомо про події українського неоавангардного мистецтва. Все, що творилось, існувало у підпіллі, у приватному замкненому колі митців і не мало змоги поширитись назовні. Інформація про тодішні події існує переважно лише у спогадах учасників, майже без документації. А така ситуація дуже сприяла тому, щоб мистецька традиція губилась, розчинялась.

Що ж відбувається зараз, коли українське мистецтво «відкрите до світу» і навпаки? Зосередимось на українських мистецьких навчальних закладах. Незаперечним фактом є те, що мистецтво у всіх українських академіях мистецтв знаходиться на рівні мистецтва попереднього століття. «Естетична байдужість» М. Дюшана досі залишається принципом естетики, адже у будь-якому специфічному місці і часі є загроза, що вона стане основою нового визначення естетики. Саме так і сталось з Дюшановими «редімейд», коли вони потрапили у простір

музею. Первинно негативний жест М. Дюшана як «візуальної байдужості» став новим, лінгвістично визначеним мистецьким позитивом і основою концептуального мистецтва» [1, 28]. А у вищих мистецьких навчальних закладах України досі немає загального розуміння пост-модернізму, і якщо у світі він вже давно увійшов у простір музею, то тут нечасто сприймається навіть як опозиційне мистецтво. Але за таких обставин неабияку роль відіграє бажання студентів, та й загалом молодих митців, творити, організовувати, пізнавати, а викладачі, старше покоління митців, повинні їх у цьому підтримувати. У Львівській академії мистецтв з 2000 року студенти постійно вражали новими ідеями, роботами, пропозиціями. “Лише живопису нам було мало, до того ж була можливість їздити в Польщу, активно діяла “Дзига”, хотілось й іншого мистецтва, чогось нового” [2]. Але такий підхід був ризикованим для ще не зовсім підготовленої навчальної системи, і тому цей активізм у ЛНАМ призупинили.

Важливим аспектом цієї ситуації постає брак можливостей щодо реалізації різних проектів, оскільки держава мало зацікавлена у розвитку української культури, мистецтва, маємо лише поодинокі дотації приватних осіб, котрі долучаються до деяких проектів.

Впродовж останніх кількох місяців я мала можливість спостерігати за тим, що відбувається у одній з мистецьких академій Польщі. Сусідня країна, котра також зазнала комуністичного режиму, мала складний період з виїздами за кордон, обміном інформацією, співпрацею з іншими державами. Але те, що спостерігаємо зараз там, творить вельми позитивне враження. Сконцентруватись хочеться на місті Познань, де ще наприкінці ХХ століття за ректорства Я. Козловського відбулись кардинальні зміни, котрі призвели до того, що ця академія зараз вважається одним з кращих навчальних мистецьких закладів у Європі. Освітня система Університету Артистичного в Познані (УАП) відрізняється від звиклого розуміння вищої школи. Пріоритети мають студенти і їхні зацікавлення, надзвичайно хороший викладацький склад в свою чергу також перебуває в постійній активності, так як студент являється особою, котра обирає собі майстерню для навчання і ознайомлюється з творчістю того чи іншого викладача ще до рішення, куди податись, та навіть цей вибір не є остаточним. При бажанні, майстерні, у процесі навчання, можна змінювати в залежності від профільних чи індивідуальних потреб. Окрім діяльності в межах університету, студенти постійно беруть участь, чи й самі організовують різні мистецькі заходи, котрі мають неабиякий резонанс у житті академії, міста, та й країни, сприяють розвитку молодих митців, дають можливість цього розвитку.

Сучасні технології зближують світ, але обмін інформацією, досвідом з іноземними митцями наживо – це завжди можливість поділитись своїм та набратись нового творчого досвіду, а це безперечна умова ку-

льтурного поступу, відкриття українського мистецтва для світу, адже воно є дуже цікавим і недослідженим для іноземних митців.

Мистецтво сусідньої Польщі має значно глибші корені мистецтва інсталяції, перформансу аніж Україна, там не було півстолітньої перерви у розвитку і поширенні нових мистецьких тенденцій, кожне нове десятиліття ХХ століття мало базу для подальшого розвитку. «Польський неоавангард переживав «поразку» архівальним імпульсом в середині 70-х років, тобто після 10 перших років свого існування. Величезна кількість нагромаджених праць і документацій, пов'язаних з неоавангардними напрямками, митцями, імпрезами, галереями, виступами означала певну зрілість неоавангардового руху» [3,185]

Але, незважаючи на таку паузу в українській історії, тішить, що активність молоді по завершенню навчання все більше набирає обертів, зазнає змін у сприйнятті і підході до мистецтва, експонуванні творів, розумінні мистецтва, його вираженні. З'являються виставки, фестивалі, галереї з ініціативи українських молодих митців, котрі функціонують на вільних засадах, не мають практично ніякого фінансування, але гуртують молоде покоління, і так твориться мистецтво.

Незважаючи на складний час, котрий і досі не покидає України, сучасне українське мистецтво не замерзле, воно живе, розвивається, має свої особливості, рухається в ногу з часом, є українським, має свій власний характер і є вільним. Навіть брак фінансових можливостей не є перешкодою на шляху його розвитку, а підтримка з боку інституцій міста, країни тільки сприятиме його міцному становленню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Meyer Ursula, Conceptual art. A Dutton Paperback, E. P. Dutton, New York. 1972. – 227 p.
2. Інтерв'ю з Грідяєвою Тамарою, від 17.02.12, м. Львів, архів автора.
3. Ronduda Łukasz / Łukasz Ronduda, koncepcja wydawnicza: Piotr Uklański, Sztuka polska lat 70. Awangarda. Polski Western, Jelenia Góra, Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski, Warszawa, 2009. – 380 s.

УДК 94(477)

Юрко Ю. Ю., студент, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ПОВІР'Я ТА ЛЕГЕНДИ ЛЕМКІВ

Лемки – найяскравіша й найсамобутніша з етногруп. Горяни, за віки сусідства з поляками, румунами, чехами, угорцями не тільки не

втрапили характерних рис свого традиційного побуту, звичаїв та фольклору, а й примножили їх.

Далекі предки лемків – це руське східно-слов'янське плем'я, що їх дослідники здебільше називають білими хорватами. Уже в VI-VII ст.ст. проживали вони по обох схилах західних Карпат. Назва “білі” на той час означала “західні”. Кольорами: білий – захід, чорний – північ, червоний – південь, давні народи визначали сторони світу. Назва “хорвати” (горвати) означала, що саме ця група слов'ян поселилася у горах. Про білих хорватів згадує давньоруський літописець Нестор у своїй “Повести временных лет”. Білі хорвати своєю мовою, культурою, релігією не відрізнялися від слов'янських племен Наддніпров'я, як і інші східні сусіди (так вважав угорський літописець Анонім), вони самі себе уже на початку IX ст. називали “русамі”, “русинами” (назва очевидно походить від індоєвропейського “роса”- вода, у сучасній українській мові “роса”- краплина води, або від назви р. Рось на Київщині). Більша частина білих хорватів потім емігрувала на південь і оселилася на території теперішньої Хорватії.

У кінці X ст. західні Карпати були з'єднані з Київською Руссю, потім належали до Галицького і Галицько-Волинського князівств. Цей період приналежності русинів західних Карпат до рідної матері-держави позначився бурхливим розвитком економічного життя, освіти, культури карпатського краю.

Після розпаду Київської Русі у XIV ст. її південно-західна частина (теперішня Україна з Лемківщиною) увійшли в сферу формування української народності. Отже, лемки належать до українського народу. Популярна серед лемків народна назва “русини”, “руські” є давньою назвою українців. Вперше назву “лемки” ввів в історію та літературу Й. Левицький у передмові до власної “Граматики”. Надалі цю назву О. Сторонський, В. Хиляк та інші. Свою етнографічну територію русини-лемки, а потім й їхні сусіди, почали називати Лемківщиною.

Лемки носили коротку лляну сорочку, яку заправляли в штани; сорочка мала вишитий стоячий комірець (1,5 см), а також була вишита на рукавах; крім того ззаду мала розпірку, як і в бойків. Штани (ногавки) носили також лляні. Взимку носили білі вовняні штани (голошні), які внизу були обшиті червоною тесьмою. Лайбик носили небесного кольору з червоною вишивкою та з рядами нашитих гудзиків. На ногах носили «керпці» (шкірні ходаки).

Святковий одяг складався з гуньки або сердака, який був коротший; спереду сердак мав петельки з вовняного шнурка, ззаду внизу мав три розтини і шви, обшиті білим шнурком. Носили також своєрідний плащ темно-бронзового кольору з оздобленим каптуром – чуху (чуганя). На голові носили чорний фетровий капелюх (калап), який називався венгерським, та солом'яні капелюхи. Капелюхи були невеликі з підкоченими крисами, їх носили на бакир, оздоблювали шкіряним

паском із пір'ям. Жінки лемків носили лляні вишиті хрестиком на вер-ху рукава і на грудях сорочки. Сорочки були з манжетами, мали стійку або викладний комірець, який вишивали або пришивали до нього ши-роке мереживо (жабку).

Спідниці (фартух, фарбанка) носили традиційно вовняні або з перкалю темного кольору з нашитими на них поперечними трьома стрічками (червоні, небесні, жовті, білі).

Лемки у своїй життєдіяльності широко використовували народні прикмети, в яких виразно відбилосся їх світобачення. Так, у зимовий період прогнозували, який буде рік і майбутній урожай. Вважали, як-що на Водокші (Йордан) падає сніг, значить, рясно цвістиме сад. Якщо перший сніг випаде у масний день – буде добрий рік на набіл (моло-ко). "Як зима тлушта – то буде пшениця густа", "Тепло в стичню в сто-долі, голо в липню на полі", "Як лютий з водом, то марец (тобто бере-зень) з льодом".

Прикмети літніх місяців характеризували літо і прогнозували наступні пори – осінь і зиму: "Як на Петра мало тепла, то по Петрі го не жди", "Як літо з дойджами, то осінь з грибами", "Як ся в серпни па-вучки снуют, остру зиму віщують".

Легенди, перекази, анекдоти й усні оповідання в народному по-бутуванні об'єднані спільною назвою "приповідки", або "повідачки".

Найпоширенішими серед лемків були релігійні легенди, пов'яза-ні своїми змістом і походженням з християнським віровченням. Сю-жети й образи Святого Письма в них трактуються досить вільно і з до-датком значної доли народної фантазії, що помітно віддаляє їх від ка-нонізованих версій, себто робить їх апокрифічними – такими, що не визнавалися церквою, поширювалися поза нею.

З народного традиційного світобачення і світорозуміння беруть початок легенди про сонце, зірки, місяць, небо, космічний простір, природу, її явища (космогонічні), про духів, нечисту силу, чарівниць, відьом, знахарів, хвороби, смерть (міфологічні), походження різних народів, предметів (етногенетичні, культурологічні), походження назв поселень, місцевостей, рік тощо (топонімічні). В найменшій мірі пред-ставлені в наявних записах легенди, пов'язані з певними історичними подіями і особами.

Оповідання, що значно менше від легенд, позначені фантастикою ібільше стосуються реальних історичних подій та осіб, достовірних предметів і явищ навколишньої дійсності, у фольклорі лемків представ-лені сюжетами зісторичного минулого краю (про князя Лаборця – захи-сника русинів відмонголів і угорців, татаро-турецькі напади, що сягали Карпат, пророзбійників-захисників простих людей від панської сваволі та ін.). Найбільшеж поширення набули так звані місцеві перекази – про виникнення конкретних сіл і міст на території Лемківщини, походження їх назв, назв місцевостей, урочищ, полів, гір, рік, озер (топонімічні і гід-

ронімічні), промісцеві пам'ятки природи й історії та культури. Наводимо оповідання про князя Лаборця: «Кажуть люди, що був раз один слашний князь Лаборець. Раз люди зібралися до нього на одну велику раду. Він їх дуже гостив, і вони весело гостилися. Але по великій радості став сум. Прийшли мадяри через горн, Верецьким переходом, і напали на Лаборця і його військо. Дуже бився Лаборець, але йому не стало вояків. Тоді дали знати людям. Дали знати й нашому селові, щоб ішли битися з ворогом. Наше село було ще маленьке й багато помочі не могло дати, але скільки було легінів – усі пішли. Прийшли до Ужгорода, а там уже дзвони били, сумно було. Такий великий сум був, що навіть пташка, що так весело співала, зажурилася. Звідують легіні драгівські – чого сумує все в Ужгороді. Кажуть люди ужгородські, що люті вороги русинів прийшли з чужого краю. Геть побили людей та убили князя Лаборця над рікою Свіржавою й запанували над нашим краєм».

УДК 904(4-12)"07/09"

Юрченко А. В., здобувач, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ТРАДИЦІЯ ПОХОВАНЬ ПОЗА МОГИЛЬНИКАМИ

Вже на стадії пізнього мусьтьє (90-70 тис. р.т.) люди ховали своїх покійних, супроводжуючи поховання певними ритуалами. Про наявність цих ритуалів свідчать охра, котрою посипали ті, супровідні речі, а головне – поза покійного, котрого не просто скидали в яму, а вкладали в позу ембріону. На території сучасної України також відомі поховання цього часу – поховання на дні печер на стоянках Кіік-Коба та Заскельне VI. Печери, в котрих здійснені поховання, довгий час до того та після того використовувались для життя. А отже, сусідство з померлими членами родини не лякало живих. Крім того, здійснення поховань в житлах, а не поза ними навертають дослідників до думки про те, що смерть не вважалася причиною виключати родичів зі складу общини. Це загальновідомі факти, про котрі можна прочитати в кожному підручнику з археології [для прикладу 1]. Проте, наявність міфологічного мислення у кроманьйонців до сих пір викликає суперечки в наукових колах [2]. Але для нас у даній роботі важливий сам факт знахідок людських решток на жилому просторі.

У мезоліті з'являються місця колективних поховань – могильники. Розташовувались вони поблизу стоянок, але вже окремо від них. Для цієї епохи не відомо випадків поховань на жилому просторі. Це може бути пов'язано зі зміною в уявленнях людей, а може, з тим, що такі поховання просто ще не виявлені. В цей час могили стають значно

глибшими. А деякі з них – щільно посипались камінням. Вчені стверджують, що це робилось з метою не допустити повернення душ покійних до світу живих, або щоб уберегти тіла померлих від поїдання їх дикими тваринами.

У неоліті та в епоху бронзи також спостерігається поховання групами. За літературою не відомо жодного випадку поховання на території селища чи стоянки. В цей час розвивається під курганний обряд поховання. Кургани розміщуються групами і поодиночі.

З наступним етапом – раннім залізним віком – теж пов'язаний в основному курганний обряд поховання. Кургани теж розміщувались групами на спеціально відведених землях. Проте, на поселення скіфського часу інколи трапляються поховання цілих людських кістяків та окремих їх частин. Про них інформація є лише у звітах про польові дослідження. Жодних узагальнень в літературі з цього приводу немає.

Поселення сарматського часу майже не відомі. А на пам'ятках черняхівської культури випадків поховання поза могильниками на жилу просторі не зафіксовано.

В подальшому Правобережжя сучасної України було зайняте племенами, котрі залишили по собі салтівську археологічну культуру. Вперше з похованнями поза могильниками дослідники цієї культури зіткнулись в 1906 році під час розкопок Маяцького селища (Воронезька область, РФ). Загалом на ньому було виявлено більше 30 різнохарактерних поховань. Вони на селищі розміщувались або в катакомбах, влаштованих в житлах, або в господарчих ямах. Отже, влаштування поховань на території Маяцького селища, в тому числі в жилих та господарчих спорудах, не є випадковістю для його жителів. Поховання в господарчих ямах та в покинутому житлі також виявлені і на Дмитрівському селищі. Ці поховання були здійсненні з усією відповідністю до катакомбного обряду поховання. А отже, з певною долею вірогідності їх залишили по собі алани. Але салтівська культура була поліетнічним утворенням. Поза могильниками з якихось причин своїх небіжчиків ховали і праболгари. Так, в 1988 році А.В. Криганов в ході дослідження П'ятницького селища (Печенізький район Харківської області) виявив інгумаційне поховання, котре знаходилось біля північно-східної сторони житла. Орієнтування на захід і поза (випростано на спині з прямими кінцівками) покійного свідчать про його причетність до населення болгарського етнічного компоненту салтівської культури. На той момент на цьому селищі було досліджено вже декілька інгумаційних поховань. Дослідник наводить дві обставини, з котрих небіжчика могли поховати безпосередньо на селищі. 1 – час поховання належить до останнього етапу існування селище (чи, принаймні, тієї його частини, котру було досліджено). 2 – відсутність глибокої поховальної ями дозволяє припустити поспішність здійснення обряду поховання. У 1977 році у тому районі було відкрите багате кремаційне поховання.

Загалом у 70-х рр. ХХ ст. було виявлено згадане багате кремаційне поховання, ще три безінвентарних кремації. Питання про етнічну приналежність кремацій салтівської культури до сих пір залишається відкритим. Але для нас важливо, що кремації зустрічаються як інвені, так і без супровідного інвентарю. А це значить, що з певною долею вірогідності їх могли залишити як ранні слов'яни (у випадку відсутності будь-яких речей), так і інші племена, котрі воліли спалювати свої мерців та надавати їм певний набір речей.

Наведені приклади – лише незначна кількість з усіх відомих за літературою. Фактично на всіх досліджуваних селищах відкриваються поховання.

Отже, з усього масиву знайдених поховань на селищах салтівської культури можна виділити наступні вірогідні причини такого явища:

- Поспішний відступ під загрозою ворога (П'ятницьке)
- Ритуальна страта (П'ятницьке, Мохнач П).
- Приналежність похованих до служителів культури
- Причина соціального характеру, з якої діти та дорослі члени суспільства не могли бути поховані на загальному могильнику[4].

З прийняттям християнства питання поховань стає чітко визначеним релігійними канонами. Проте, навіть сьогодні можна зустріти пережитки язичництва. Особливо це помітно в сільській місцевості.

Очевидно, що назвати одну причину, котра пояснила б всі випадки поховань поза могильниками, не можливо. Лише з подальшим дослідженням поселенських пам'яток, а отже і збільшенням кількості знайдених поховань, і також з залученням матеріалів з етнографії можна буде дати більш точну відповідь на поставлене питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Залізняк Л.Л. Археологія України. Курс лекцій. – К.: Либідь, 2005. – С.50-51.
2. Шер. Я.А. "Цветы на могиле неандертальца?" Факты и мнения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://antropogenez.ru/article/118/>
3. Сапожников І. Хронологія і періодизація пізнього палеоліту півдня Східної Європи. // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Вип. 9. – Львів, 2005. – С.14-31.
4. Юрченко А. В. До питання про поховання на поселеннях салтівської культури (лісостеповий варіант). // Середньовічні старожитності Центрально-Східної Європи. – Чернігів, 2012. – С. 201-203.

СЕКЦІЯ 3. МОВА ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ І ПЕРЕДАННЯ НОВАЦІЙ У КУЛЬТУРІ

УДК 811.161.2'276.2'373.611

Андрієнко Я. М., студентка, Національний університет цивільного захисту України

СТУДЕНТСЬКИЙ СЛЕНГ: СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

Сучасна українська мова постійно розвивається за рахунок запозичення слів з інших мов і появи «місцевих» неологізмів. Активну роль у цьому процесі відіграє передусім молодь, адже саме вона найбільше схильна до творчості, найлегше й найактивніше відкидає старе й віджило й опановує нове, зокрема реалії інших культур та мов. Доказом активної участі молодих українців в оновленні й збагаченні лексики рідної мови наразі є існування такого явища, як молодіжний сленг.

Молодіжний сленг – це соціальний діалект осіб у віці дванадцяти – двадцяти двох років (частково зберігається в мовленні людей віком до тридцяти п'яти років), що виник завдяки бажанню юнацтва відмежуватися від старших поколінь і виразити через мовні засоби свою індивідуальність. Цей соціальний різновид мови побутує в середовищі міської учнівської та студентської молоді, що дозволяє виділити в його межах дві формування – учнівський та студентський сленги. При цьому обидві системи є надзвичайно рухливими з точки зору лексичного складу: якісь слова дуже швидко забуваються, «виходять із моди», натомість з'являються нові на позначення тих самих понять. Окрім того, причиною мінливості цього мовного прошарку є зміна поколінь. Саме тому, на нашу думку, вивчення молодіжного сленгу ніколи не втрачає актуальності, навіть за наявності доволі великих за обсягом словників (зокрема «Словника сучасного українського сленгу» 2006 р.) і численних лінгвістичних праць, присвячених цьому явищу (студії Л. Бакуменко, В. Балабіна, П. Грабового, С. Мартос, С. Пиркало, І. Приходько, Л. Ставицької, Л. Масенко та ін.). Також це мовне явище є надзвичайно цікавим як джерело поповнення індивідуального стилю багатьох сучасних українських письменників, наприклад Ю. Андруховича, Л. Дереша, С. Жадана, М. Кідрука.

Метою нашої статті є розгляд основних джерел та способів творення лексики сучасного українського студентського сленгу.

Об'єктом дослідження виступає мовлення студентів Національного університету цивільного захисту України.

Теоретична база роботи представлена працями відомих дослідників сленгу С. Мартос, С. Пиркало та Л. Ставицької.

За своїми основними ознаками молодіжний сленг, як і будь-який інший жаргон, являє собою лексичну систему, вибудовану на фундаменті фонетичної й граматичної систем загальнонаціональної мови й зазвичай відхиляється від літературної норми за рахунок розмовного характеру, надмірної експресивності, а часом – вульгарного й фамільярного забарвлення. При цьому його основними семантичними полями є «Людина», «Зовнішність», «Одяг», «Житло», «Навчання», «Розваги».

Шар студентської сленгової лексики в переважній більшості представлений новотворами (неологізмами), які формуються під впливом різних факторів. Услід за Л. Ставицькою ми виділяємо кілька джерел українського студентського сленгу: 1) іронічне й метафоричне переосмислення значення слів літературної мови (*всенощна* – ніч перед іспитом, коли студент намагається вивчити матеріал курсу, *швабра* – висока й надто худа дівчина, *дрова* – сірники, *граблі* – руки, *хвіст* – академічна заборгованість, *екватор* – сесія на третьому курсі); 2) вторинна номінація (*персонаж* – цікава людина, *труба*, *фініш* – кінець, провал, *намитися* – кудись зібратися); 3) нарощення додаткових відтінків значення в лексичних одиницях літературної мови (*мутити* – перебувати в любовних/сексуальних стосунках, *мажор* – заможна людина, *ржати* – гучно й нестримно сміятися, *висіти*, *зависати* – перебувати в певному місці протягом тривалого часу, *забивати* – ігнорувати щось); 4) запозичення й переосмислення лексем кримінального жаргону (*фраєр* – крутий хлопець, *шмон* – пошук шпаргалок на іспиті, суворе й серйозне опитування з боку викладача, *кент* – друг); 5) запозичення лексики з англійської мови (*бойфренд* – хлопець, *чікса* – модна дівчина, *сістер* – сестра, *кеш* – готівка, *саунд* – гучна музика, *піпли* – люди, *суперовий*, *бестовий* – найкращий, *юзер* – користувач комп'ютера, *дедлайн* – кінцевий термін подання реферату, складання іспиту, *ламер* – недосвідчений користувач комп'ютера, *лузер* – невдаха).

Окрім лексико-семантичних способів творення та освоєння іншомовних лексем, одиниці студентського сленгу формуються за допомогою афіксації (найчастотнішими є суфікси *-іст/-ист*, *-ець*, *-ак/-як*, *-ок*, *-ан*, *-ік/-ик*, *-ух/-юх-*, *-ов-* тощо: *приколіст*, *кадрист*, *випивон*, *закусон*, *музон*, *крутяк*, *пацик*, *папик*, *днюха*, *сеструха*, *братан*, *клубняк*, *депресняк*, *чувачок*); усічення коренів (*клава* – клавіатура, *комп* – комп'ютер, *універ* – університет, *лаба* – лабораторна робота, *курсач* – курсова робота, *домашка* – домашня робота), складання коренів (*довбодзьоб*).

Отже, основними джерелами поповнення лексики українського студентського сленгу є багатий словник літературної мови, який зазнає активного переосмислення та стає матеріалом для різноманітного словотворення, а також запозичення з англійської мови й кримінального жаргону. Завдяки цьому мовлення сучасних студентів відзначається

оригінальністю й розмаїттям колоритних слів, склад яких активно й динамічно змінюється.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мартос С. А. Молодіжний сленг: міф чи реальність? / С. А. Мартос // Культура слова. – 2003. – Вип. 62. – С. 39–44.

2. Обухова В. М. Особливості молодіжного студентського жаргону як засобу комунікації: [Електронний ресурс] / В. М. Обухова, І. Б. Ковальова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/NIO/Philologia/obuhovakoval_ova.doc.htm.

3. Пиркало С. Походження сучасного українського молодіжного сленгу / Світлана Пиркало / С. Пиркало // Українська мова та література. – 1998. – № 25. – С. 4–5.

4. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – Тернопіль: Навчальна книга, 2000. – 248 с.

5. Словник сучасного українського сленгу / Упор. Т. М. Кондрачук. – Х.: Фоліо, 2006. – 359 с.

6. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови / Леся Ставицька. – К.: Критика, 2005. – 464 с.

УДК 811.161.2-112:81'367.633

Гайда О. М., здобувач, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України

ДО ПИТАННЯ ПРО МОВНУ СТІЙКІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИЙМЕННИКА *ПО*)

Чимало відповідей на запитання, які виникають у сучасного мовця з приводу функціонування та нормативності рідної мови, може дати дослідження її в діяхронії.

Відповідно до норм сучасної української літературної мови, прийменник *по* не може вживатися з давальним відмінком, тобто такі вирази як *хліб по столови* (у значенні *хліб на столі*) [2, 84], *по вигону ходила худоба*, *по заходу сонця* [1, 57] є неправильними. Тим не менше саме так говорять у гірських районах Львівської та Івано-Франківської областей, у Волинській і північнозахідних районах Рівненської областей, а також на Берестейщині та Пінщині (територія сучасної Білорусі). Наведені вище приклади вживання прийменника *по* з давальним відмінком характерні, зокрема, для бойківських та західнополіських говірок. Такі конструкції існували в староукраїнській мові, однак з часом чимало з них застаріло, вийшло з ужитку (з огляду на мовні й позамовні чинники).

У сучасній українській літературній мові конструкція прийменник *по* + давальний відмінок іменника – відсутня. За нормами сучасної

української мови, прийменник **по** функціонує лише зі знахідним (*по той бік фронту, сніг по пояс, іти по воду, кланятися по десять раз, закохатися по вуха тощо*) та місцевим (*ходити по кабінету, розвіяти по вітру, туга по рідному краю, наказ по університету, поратись по хазяйству, відпочивати по обіді, товариш по школі тощо*) відмінками [4, 604]. А те, що в діалектах української мови вона не занепала, навпаки – активно вживана, свідчить про стійку й безперервну мовну традицію.

Фундаментальне лексикографічне дослідження – двотомний “Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.” – дає змогу більш глибоко вивчити історичне минуле рідної мови, з’ясувати значення слів, словосполучень, витлумачити поняття суспільно-політичного, економічного, культурного життя того часу. Для прикладу, прийменник **по** у XIV–XV ст. мав широку семантичну структуру, з давальним відмінком виражав 6 смислових відношень: просторові (вказує на місце, уздовж якого щось розташоване або відбувається дія: *я Любартъ Кгедеминовичъ ... записалъ есми ... село свое Рожысче ... церкви у Луцку, зъ ... бобровыми гоны по Стыру*); вказує на місце, де відбувається дія: *виделосе намъ ... штожь по всему великомуу кня(з)ствоу нигде па(н)скии мужыки лововъ своихъ немають*), модальні (*отдал есми по Божой воли а по моей любъви дочку мою Марину*), кількісні (*у Вруйкицы не надобе ... одъ накладного воза по полу грошу давати*), причинові (*по долгу листу господарского, зъ паномъ Карпомъ чыныты грани поехали*), означальні (*мы боаре ... на верху листа сего по имени пописани*), часові (*по ко(л)коу днеи матеи заплатилъ миколаєви пенези*) [3, 155].

Не менш розгалуженою була семантична структура досліджуваної мовної одиниці у XVI–XVII ст. Зокрема мова тогочасних документів Львівського Ставропігійського братства – національно-релігійної громадської організації православних українських міщан Львова – свідчить про те, що прийменник **по** активно вживався з давальним відмінком. Часто у текстах виявляємо таку конструкцію у значенні “згідно (з чим), відповідно (до чого)”, до прикладу: *по дару стѣго хѣ [...]* Повелѣває(м) и бл(с)влаєє(м) ты(м) писаніє(м) наши(м) Бра(ц)тво Сіє Дхѣвноє устроивати (Львів, 1609 ЛСБ 423); *судитисѣ по правило(м) стѣ(х) w(т)цѣ* (закінчення –ом властиве тогочасному давальному відмінку в множині) (Львів, 1609 ЛСБ 423). Також прийменник **по** з давальним відмінком може вказувати на кількість чого-небудь, певну суму грошей: *Па(н) Лука василиєви(ч) [поступи(л) дати на ка(ж)ды(и) ква(р)талъ] ... по талеру* (Львів, 1604 ЛСБ 1043, 9); *3 доло(т) старые встрыль: каждое [коштує(т)] по шелегу* (Львів, 1628 ЛСБ 1051, 5 зв.). Досліджувана конструкція у мові документів Львівського Ставропігійського братства може виражати часові відношення та вказувати на час, після якого відбувається дія: *в ти(ж)дє(н) по а(р)марку аерославскомъ [П. Аени(и) Афє(н)дикови(ч)] далъ золоты(х) м̄* (Львів, 256

1634 ЛСБ 1043, 39); *по в(д)даню раху(н)кү [...]* *выда(т)ки своими власными гро(и)ми учыниле(м)* (Львів, 1635 ЛСБ 1054, 17); або ж на послідовну зміну чогось: *абы ре(ч) бү (!) вбецанае ча(с) по часови що на(и)ры(х)лѣ в скуто(т) (!) свои приходила* (Львів, 1610 ЛСБ 427, 1). Характерними є й просторові відношення, коли прийменник *по* вказує на місце, де відбувається дія: *твоя м(л) ... нехотащи(х) же тебе послѣдовати сиѣннико(в) ч(с)тны(х), и люде(и) мї(р)ски(х), братство црѣвное [...]* *по уцѣ(м) волочи(л), и борвды то(р)галѣ* (Берестя, 1593 ЛСБ 238, 1); *Бра(ц)тво Сіє Дхѣвное устроувати По мѣсто(м) и мѣстѣчка(м)* (Львів, 1609 ЛСБ 423).

У сучасній літературній мові прийменник *по* з місцевим відмінком фактично витіснив його вживання із давальним. Однак залишки конструкції *по* + *давальный відмінок іменника* є і досі, оскільки більшість іменників другої відміни середнього роду в місцевому відмінку однини мають паралельні закінчення -у (-ю) та -і (-ї): *по Дніпру – по Дніпрі, по місту – по місті, по селу – по селі, по колу – по колі, по полю – по полі, по морю – по морі тощо* [5, 89]. Характерні для XVI–XVII ст. такі сполучення як *по єв(г)лию, по вбѣчаю, по прѣчитаню, по написанію, по дхѣ, по Бгѣ* хоч і не є нормативними для сучасної української літературної мови, все ж вказані іменники у місцевому відмінку зберігають закінчення, які первинно притаманні саме давальному відмінку, порівняйте: *на/у духові, духу; на/у звичаї, звичаю; на/у Євангелії, Євангелію; на/у писанні, писанню*. Це свідчить про те, що місцевий відмінок не повністю зміг замінити та перебрати на себе усі функціональні можливості історичної конструкції *по* + *давальный відмінок іменника*.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ЛСБ – Документи Львівського Ставропігійського братства (XVI – середина XVII ст.) // Львівський державний історичний архів, ф. 129, оп. 1.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок. У 2 т. – Луцьк: Ред.-вид. відд. “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – Т.2. – 458 с.
2. Онишкевич М. Словник бойківських говірок: У 2 ч. – К. : Наукова думка, 1984. – Ч. 2. – 515 с.
3. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У 2 т. / [гол. редкол. Л. Л. Гумецька]. – К. : Наукова думка, 1978. – Т. II. – 591 с.
4. Словник української мови: В 11 т. / [ред. кол. І.К. Білодід та ін]. – К. : Наукова думка, 1975. – Т. VI. – 832 с.
5. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. – К. : Наук. думка, 2007. – 288 с.

Гончарова І. В., студентка, Національний університет цивільного захисту України

ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Більшість вчених вважають, що українська мова виникла близько середини першого тисячоліття нашої ери. Про походження сучасної української мови загальновідомо, що її започаткував І. Котляревський, а основоположником став Т. Шевченко. Вони почали писати свої твори народною мовою на основі українських середньо-наддніпрянських говірок. До І. Котляревського та Т. Шевченка існувала староукраїнська писемна мова (XIII-XVIII ст.), що сформувалася на основі давньоруських літературних традицій і впливу живого народного мовлення, а давньоруська писемно-літературна мова виникла під безпосереднім впливом старослов'янської (церковнослов'янської) мови, запозиченої від болгар разом із прийняттям християнства.[1] Коли ми говоримо про древність української мови та шукаємо її коріння в глибині століть, ідеться не про її сучасний літературний варіант, а про народне мовлення.

Чимало вживаних сьогодні українських слів та мовних коренів були поширені ще у часи Трипільської культури, про що свідчать топографічні назви, народні пісні сонцепоклонних часів та значний слід у давньоіндійській мові – ведичному санскриті, джерела якого дійшли до нас з давнини у 5 тисяч років.

Дослідження рукописних пам'яток посттрипільського періоду історії України, Скіфської доби, підтверджують поширеність української мови, рідної населенню, вже у першому тисячолітті до нашої ери.

У часи Київської Русі мовою корінного етносу була українська, що за попередні тисячоліття сформувалась на цих землях.[2] Про це говорять літописи XI-XIII ст., де поміж створеної у IX ст. Кирилом і Мефодієм церковнослов'янської, на якій вони були написані, зустрічаються вкраплення рідної для літописців мови, якою вони мислили у житті, тому іноді в рукописах збивалися на неї.

Популярним жанром давньоукраїнської літератури були літописи. Яскравим прикладом збереження та передання українською мовою історичних пам'яток є «Слово о полку Ігоревім».[3] Мова, якою написано «Слово о полку Ігоревім», – це тогочасна літературна мова русинів, подібна до мови літописів, але з помітно більшими впливами народної. Більшість дослідників припускають, що автор «Слова...» був або киянин, або чернігівець, інші доводять, що він мусив бути галичанином. Є припущення, що копію поеми XVI ст. вже значно «окнижи-

ли» переписувачі, які підтягали транскрипцію поеми під панівний тоді болгарський правопис. До того ж вона могла бути не зі старого списку, а з інших копій, які й витворили так звані «темні місця» поеми. Мовний скарб поеми порівняно невеликий, десь понад 900 слів. Окрім слів, притаманних тільки українській мові, в «Слові...» наявні й архаїзми, збережені в українських говірках.

Порівнявши мову «Слова» з сучасною українською мовою, можна виявити досить багато спільного. В перекладі, зробленому для Катерини II, було вказано, що оригінал містить у собі велику кількість «южнорусских» та польських слів, незрозумілих російському читачеві. Слова мають властиві для сучасної української мови закінчення. Незвичні для сучасної російської мови «и» в багатьох словах звучать по-українському, якщо їх змінити на «ы». В тексті присутня велика кількість характерних малоросійських фраз: «а мої ті Куряни свідомі кмети, под трубами повиті, под шеломи взлеліяні, кінець копія вскормлені, путі їм відомі, яруги їм знаєми, луки в них напружені, тулі отворені, саблі ізострені, самі скачють як сірії волки в поле...».

Розмаїття жанрів оригінальної літератури, всеосяжність думки, висока духовність і мистецька довершеність кращих творів красномовно свідчать про високий рівень культури України-Русі IX-XIVст. Слід тієї культури ніколи не уривався на українських землях. Такі культурні надбання княжих часів, як уважність до слова, шанобливе ставлення до книги, стали взірцем для наступних поколінь українських книжників і митців слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Півторак Г. П. Коли ж виникла українська мова: Історія української мови / Г. П. Півторак - К.: Либідь, 1996. – С. 270-279.

УДК 811.161.2(075.8)

Губенко А. О., курсант, Національний університет цивільного захисту України

РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМОЇ ОСОБИСТОСТІ

Особистість сучасної молоді людини формується переважно засобами мови і на мові, на її лексико-понятійному арсеналі, її засобами, розкривається як освічена виразна індивідуальність також через мову. Великий український вчений Олександр Опанасович Потебня писав: «Мовна індивідуальність виділяє людину як особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства» [1].

Між рівнем освіченості, загальної культури і рівнем мовної культури людини існує чітка співмірність і залежність. Цілеспрямованість на інтелектуальне зростання, творчий пошук, духовні устремління вимагають від кожної молодої людини інтенсивного вивчення мови, оволодіння лексиконом, виражальними засобами, бо мова є й засобом інтелектуально-культурних досягнень і способом їх презентації в суспільстві. За словами Л. Фейербаха, «що б людина ні називала і ні виражала, завжди вона розкриває свою особисту сутність; тому мова є критерієм того, на якому рівні знаходиться людська культура» [2].

Вихованню національно свідомої україномовної особистості підпорядковується культурологічний аспект української мови, що орієнтується на кілька сфер мовленнєвої діяльності: мова як мистецтво живого спілкування; мова як носій і культура фаху, компетенція і професіоналізм з будь-якого фаху – це передусім бездоганне володіння фаховим мовленням; мова як естетика щоденного побутового спілкування [3].

У вихованні рис творчої особистості інтелектуальної еліти – професіоналів-пошуковців – та формування їхньої життєвої стратегії важливе місце посідають у єдності мовна освіта та мовне виховання, мовна культура і мовна поведінка.

Пізніше до мовних здібностей і знань додалися поняття мовної здатності, мовної діяльності, мовної активності, тобто поняття комунікативної компетенції. Слово «компетенція» (від лат. *competere* - бути здібним до чогось) ввійшло в науку з праць В. фон Гумбольдта.

В. А. Звегінцев звернув увагу, що для комунікативної компетенції недостатньо самої мовної компетенції. Щоб забезпечити нормальне спілкування між людьми, необхідні ще якісь «додаткові знання, які виявляють «правильність» поведінки людини в суспільстві. Це соціальні знання або ж соціолінгвістична компетенція, що має позалінгвістичний характер і так само, як і мовна компетенція, може бути представлена в ідеалізованому та абстрагованому вигляді» [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Потебня А. Мысль и язык. – К, 1993. – С. 98.
2. Фейербах Л. Предварительные тезисы к реформе философии //Избр. философ. произ.: В 2 т. – М., 1995. – Т. 1. – С. 131.
3. Леонтьев А.А. Психолінгвістика и личность//Основы психолінгвістики. – М., СПб., 2003. – С. 411-422.
4. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: Навч. пос. - К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – С. 32.

Мощенко С. А., студентка, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

МОВА ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОБУТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Мова не є сталою, вона розвивається разом із соціумом, завжди реагує на різноманітні процеси та зміни суспільства.

Мові належить важлива роль – зберегти національну самобутність, а також відбити реалії соціальної перебудови, зміни державної системи, культурних цінностей тощо. Тому мова є віддзеркаленням історії та культури, усіх змін, що відбуваються в суспільстві. Національна мова на будь-якому етапі її розвитку виступає не лише засобом комунікації, але й одночасно носієм духовної культури нації, каналом передачі культурних цінностей від одного покоління до іншого, від одного народу іншому. Так, вона є необхідною ознакою існування народу, несе в собі культурну спадщину нації. Зупинити розвиток мови неможливо, оскільки б вона не могла виконувати свого призначення – відбивати мінливість світу [2, 64].

Проблема збереження національної мови особливо загострилася на початку третього тисячоліття. У зв'язку з поширенням глобалізаційних процесів проблема збереження національної самобутності стала особливо актуальною. Глобалізаційні процеси сьогодні сприймаються як загроза культурній самобутності народу. Простежується процес протистояння світовим інтеграційним явищам, а також прагнення повернутися до витоків власної нації [3, 66]. Мова в наш час стала важливим елементом політики держави, засобом впливу на суспільство.

Говорячи про мовну ситуацію в Україні і загалом у світі, Б.М. Ажнюк зазначає, що широкий доступ до новітніх інформаційних технологій робить країну більш відкритою для зовнішніх впливів у сфері суспільно-політичного, інтелектуального, культурного життя [1, 48]. Осторонь цих процесів не залишається й мова. Навпаки, вона безпосередньо бере участь у подібних суспільних змінах. Глобалізація залишає відбиток і на світових мовах. Так, одні мови популяризуються, інші – поступово занепадають, втрачаючи національну самобутність.

На сучасному етапі українська мова переживає стан неологізації, що може насамперед призвести до витіснення української лексики з широкого вжитку або появи синонімів-інновацій, які поступово зруйнують національне світосприйняття. На нашу думку, не вартими на сьогодні є вживані носіями української мови такі інновації, як *СМС*, *месидж*, *піар*, *бренд*, *VIP* та ін., що є вкоріненням іноземної мови в

українську культуру. Як бачимо, найдієвішими позамовними чинниками таких творінь у мові є ідеологія та соціальна структура суспільства, що суттєво впливають на світосприймання людей.

Вважаємо, що запропонований Франсуазою Плокан шлях вирішення проблеми міжнародного спілкування дозволяє зберегти національну мову і самобутність народу [4]. Розмовляючи з носіями різних мов своєю рідною мовою, індивід має можливість презентувати власну культурну ідентичність та не зрадити свої ціннісні орієнтації.

Сьогодні вже не викликає сумніву те, що мова певної нації є акумулятором життя носіїв мови. мова структурує дійсність, самопізнання та світосприйняття певного етносу, впливає на середовище свого побутування.

Суспільство не може уникнути глобалізаційних процесів в економічній, культурній, соціальній та духовній сферах, а тому все залежить від свідомих дій кожної людини щодо збереження рідної мови в контексті власної культури й ментальності. Разом із цим держава має докласти всіх зусиль для підтримання престижу державної мови, тоді як мають бути створені всі можливості для вивчення інших мов, інших культур через призму національної мови і культури. Досконале володіння російською чи англійською мовами тільки сприятиме авторитету України на міжнародній політичній арені, але тільки за умови, якщо українці будуть ідентифікувати себе з українською нацією через спілкування українською мовою. Адже високий рівень володіння рідною мовою – це запорука високого культурного рівня держави.

мова має бути завжди знаряддям творення культурних цінностей, виступати “генетичним кодом нації”, поєднуючи минуле й сучасне народу та спрямовуючи свій шлях розвитку в майбутнє. Це відбувається лише за умови, коли мова стає домінантою духовного життя. Недбале ставлення до мови призводить до її збіднення, калічення, а також до духовної руйнації самої нації.

Отже, мова повинна виступати провідним чинником національної самобутності. Саме в національній мові вже закладено ефективні механізми творення національного менталітету, формування національного пізнання. Активне використання національної мови у будь-якій сфері людської діяльності, зокрема в соціокультурній сфері, сприятиме не лише загальному розвитку національної культури, самобутності, збереженню національних традицій, але й подоланню негативних явищ у мові в епоху глобалізації – асиміляції і розмивання мовних ознак. Ці суспільні зміни не повинні призвести до культурної уніфікації й денаціоналізації українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б.М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації / Б.М.Ажнюк // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 48-54.

2. Вишневська Г.П. Інноваційні процеси у складі агентивних іменників оцінної семантики в сучасній українській та російській мовах / Г.П.Вишневська // Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах: мат-ли II Міжнар. конф., (Дніпропетровськ, 14-15 квітня 2005 р.). – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – С.64-67.

3. Шкурат А.С. Мови та глобалізація: сучасний стан та перспективи / А.С.Шкурат // Мова і культура. – К., 2007. – Вип. 9, Т. 1(89). Філософія мови і культури. – С. 60-67.

4. Francoise Ploquin. Langues: renforcer l'esprit de famille / Francoise Ploquin// Francais dans le monde. – 340. – P. 23-25.

УДК 83. 34 УКР. я 2

Рашидбенлі Ніхад, Музаффарлі Ніхад, студенти, Національний університет цивільного захисту України

ТАРАС ШЕВЧЕНКО – ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ (ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ТВОРЧОСТІ)

Загальновідомо, що Тарас Шевченко – геніальний представник української літератури та культури, визнаний поет і талановитий художник. Однак, аналізуючи факти біографії та поетичну творчість Великого Кобзаря, ставиш питання про те, чому саме він є символом української культури; чому саме він і досі залишається таким невпізнаним, яким був за життя; чому зрозуміти його до кінця так ніхто не зміг; чому саме він постає все ж таки незнайомим як для українців, так і для інших народів протягом уже майже двох століть поспіль.

Для розуміння феноменальності цієї особистості передовсім, на нашу думку, треба бачити не Шевченка - ікону, а Шевченка – людину.

Шевченко – символ честі та правди. Завдяки друзям його викуплено з кріпацтва. Він полишає середовище селян, залишає у минулому колоніальні обставини життя, натомість відмовляється від спокою, рідних, родини. Стає не таким, як усі з його оточення, незрозумілим для багатьох. Визнання його як талановитого художника приходить завдяки щоденній виснажливій праці.

Шевченко – символ борця проти несправедливості. Він прожив усього 47 років, 34 роки – у неволі: 24 роки – ярмо кріпосництва, 10 років – на засланні, решту 13 “вільних років” – під наглядом жандармів. Поет – бунтар уперше в історії порушив тисячолітнє мовчання соціальних низів. Найголовніша мрія його життя – скасування кріпацтва, до втілення якої не судилося дожити.

Шевченко – символ української нації, унікальне явище. Йдеться про особливий генотип культури України. Його твори торкалися усіх тем, які хвилювали і хвилюватимуть людину, кращі досягнення світо-

вої літератури. Історичні – допомагали й допомагають осмислити минулі історичні події та орієнтуватися у вирії сучасних, інтимна лірика приваблює щирістю почуттів. Думки зі щоденника не втрачають актуальності до сьогодні: роздуми про облаштування держави та справедливий суспільний лад, про стосунки між людьми, про цінність людського життя. Справжній Шевченко – глибокий філософ і тонкий лірик.

Шевченко – основоположник української літературної мови: установив структуру української мови, що стала основою сучасної мови; склад словника, граматичний лад української мови, які стали нормою і зразком для письменників, театру, преси. Поезія Шевченка презентувала норми української літературної мови, створені на народній основі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Д.В. Шевченко – маляр. – К.: Наукова думка, 2004.– 272 с.
2. Новиченко Л. Тарас Шевченко – поет, борець, человек. – М.: Искусство, 1982.– 312 с.
3. Сиротенко В. Незнакомый Шевченко. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2000.– 145 с.

УДК 811.161

Тихоненко К. Д., студентка, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

ФОЛЬКЛОРНІ ТРАДИЦІЇ У ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ

Важливим напрямом сучасної лінгвістики є вивчення мови в аспекті взаємозв'язків із людиною, її свідомістю, світорозумінням, культурою і традиціями народу. Мова - феномен народу, етносу, нації, носій культурних традицій. Доки народ береже свою мову, доти він зберігає своє єство, свою етнічну єдність, а втрачає мову, втрачає й себе як народ.

Для українських прозаїків і поетів невичерпною скарбницею є усна народна творчість. Протягом віків фольклор виробляв такі експресивні мовні засоби, які найбільшою мірою, найтипівіше, найсуттєвіше відображують оцінку довкілля, найкраще задовольняють художньо-естетичні потреби народу в галузі мовотворчості. Ці засоби („слова-обранці”, слова-символи, постійні означення й обставини) згодом стали своєрідними експресивно-стилістичними „заготовками” для індивідуально-авторської мовної практики [3, с. 55].

Так, у поетичних творах Олександра Олеся назви рослин – представників української флори – виступають як художні засоби відтворення світу рідної природи, вираження емоцій і почуттів поета. Активне функціонування назв рослин у поезіях митця – це закономірний наслідок впливу фольклорної мови. Так, часто вживаними у творах поета є назви таких рослин, як волошки, жито, що були традиційними і для мови усної народної творчості: *Жита з волошками, і луки, і гаї, / І всі розкоші весняні, / Всю вроду, всю красу безкраю, / Як втілити її – не знаю / В слова, в пісні мої* [2, с. 119]; *І волошкам синім в полі, серед трав, / Я казки чудесні і легенди склав* [2, с. 176]; *Квітки люблю... Любив ще змалку / Ідеш: волошки у житах* [2, с.593]; *На ній волошки й нагідки / Цвістимуть, як живі квітки* [2,с. 562].

Саме з цими рослинами поет пов'язує свої спогади про рідний край, дитячі роки, красу української землі. Згадані флороназви виступають поетичними символами рідного краю.

Однак поряд із фольклорними символами в поезіях Олександра Олеся функціонують і назви таких рослин, як проліски, фіалки, дзвіночки, нагідки, кульбаби, що ввійшли до словника поетичної мови пізніше: *Засиніли проліски / У ліску, у ліску... / Швидко буде землянка / Вся в вінку, вся в вінку* [2, с. 259]; *А там в садочках – сонце, співи. / В траві фіалки зацвіли...*[1, с. 52]; *Ходімте, квітів нарвемо, / Віночки файні сплетемо, / З дзвіночків буде мій віночок, / Мій з золотих кульбаб, з волошок* [2, с.598]; *Там наче макові квітки / На гілці зайнялися, / Там наче жовті нагідки / Промінням проїнялися* [1,с. 70]; *Квітки оживають, і з дерев спадають / Жовті нагідки* [1,с. 221]. Зазначені флороназви також відтворюють красу українських ландшафтів, передають емоційний стан поета.

Отже, у поетичній творчості Олександра Олеся фольклорні традиції виявляють себе в широкому використанні уснопоетичних слів-символів на позначення природних реалій. Флороназви в поезіях митця є естетично маркованими і мають позитивну оцінність. Новаторство поета виявилось в розширенні поетичного словника через вживання назв рослин, характерних для українського світопростору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олесь Олександр. Все навколо зеленіє : Вірші, поеми, казки: Для мол. та серед. шк. віку / Олександр Олесь. – К. : Веселка, 1990. – 318 с.
2. Олесь Олександр. Поезії / Олександр Олесь. – К. : Радянський письменник, 1964. – 639 с.
3. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії / Віктор Антонович Чабаненко. – К. : Вища школа, 1984. – 168 с.

Федоряк А. О., курсант, Національний університет цивільного захисту України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ КУЛЬТУРИ МОВИ

Мова нації – універсальна система, в якій живе національна душа кожного народу, його світ, його духовність. Актуальне питання сьогодні – розширення сфер функціонування української мови. Це засіб не лише спілкування, а й формування нових виробничих відносин. Мова як інструмент здобуття знань, як засіб життєдіяльності людини має велике значення для всіх.

Науково-технічний прогрес, перебудова соціально-економічної й політичної системи країни насичують нашу мову новими поняттями, термінами. Разом з піднесенням рівня фахових знань представників різних професій підвищуються і вимоги до мови. Розглянемо мову як “єдиний засіб комунікації, який є тим індивідуальним інструментом, за допомогою якого встановлюється взаєморозуміння людей у суспільстві”. Відповідно до цього мову в процесі комунікації може бути використано з такою метою:

- 1) для найбільш повної реалізації комунікативної функції мови;
- 2) для моделювання соціальної, вербальної та індивідуальної поведінки людей в окремих мовленнєвих актах;
- 3) як засіб, що забезпечує ефективність мовної комунікації.

Проблема співвідношення мови і суспільства, яка є предметом вивчення соціолінгвістики як науки, не нова. Структура мовної комунікації, лінгвістичний статус її складових одиниць є об’єктом багатьох досліджень. Багато тем, які тепер становлять зміст соціолінгвістичних досліджень за кордоном, соціальна стратифікація мови міста, співвідношення мовного стандарту та інших форм мови уже розглядалися і в якійсь мірі були вирішені у серії робіт видатних мовознавців. Серед них почесне місце посідає монографія академіка В.М. Жирмунського “Національна мова і соціальні діалекти” [3]. Слід зазначити, що за деяких історичних умов вплив суспільства на мовні процеси є досить відчутним. У дослідженні зв’язку історії мови з історією народу можна підходити з двох позицій: мовні дані як засіб опису історичного минулого народу і факти історії як засіб пояснення лінгвістичних процесів. Ми дбаємо про те, щоб все більша кількість людей брала участь у суспільному житті. А це означає, що люди повинні добре володіти важливим інструментом керівництва процесами суспільного життя – мовою. Звідси підвищені вимоги до культури мови всіх членів суспільства, до вивчення рідної та іноземної мови. І тут на допомогу повинні прийти

дані соціолінгвістичного аналізу. Корисним було б дослідження співвідношення психолінгвістики та соціолінгвістики, що значно підвищило б ефективність мовної комунікації в суспільстві. Для цього потрібне співробітництво представників різних наук.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білодід І.К. Мова і ідеологічна боротьба. – Мовознавство, 1973, № 5.
2. Будагов Р.А. Язык, история и современность. М., Изд-во МГУ, 1971.
3. Жирмунський В.М. Национальный язык и социальные диалекты. Л., 1936.
4. Bright W. Sociolinguistics. The Hague – Paris, Mouton, 1966.
5. Helmer J. The Sociology of Language, Roma, 1969.

УДК 81'367.626'38-115]:82"15/16"

Шпиль О. Б., аспірант, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

СЕМАНТИКА ЗАЙМЕННИКА ВЫ (ВИ) У ПАМ'ЯТКАХ XVI–XVII СТОЛІТТЯ

У староукраїнській мові XIV-XV ст. займенник **вы (ви)**, як подають укладачі Словника, мав значення: 1) 'множинний, вживається при звертанні до декількох осіб'; 2) 'шанобливий, вживається при звертанні до одної особи' [3, 211]. Такі ж значення ми простежуємо у «Словнику української мови XVI - першої половини XVII ст.» [4, 101].

У множинному значенні **вы** – це група (кілька):

- осіб, пов'язаних із релігійним життям чи з євангелійними оповіданнями: *послідовники, велика громада (у Євангелії):* и рекль и(м) идѣте и *вы*" до виноградоу моего. а ш(ь)то боуде справе(д)ливе воз(ь)мете (1556-1561, ПС, 86)[1]; *християни:* к тому же и *вы* любиміи кр(с)тїаньстїи члвцы прибегайте (УЄ №552 (передм.), 2 зв.); *невірні:* СѸ роде невѣрный доколи въ вас буду. и доколї бам (!) терпѣтї буду (УЄ вол., 59); *грішники:* *вы* которыѣ грѣхови роскошне служите, не зводѣте себе анѣ сѧ ѡшукивайте (УЄ Кал. 53); *апостоли:* *Вы* есте соль земли: а если соль загние(т)сѧ, чим' сѧ ѡсолить (УЄ Кал. 87); *лицемірних попів, священників:* «О, горе вамъ, книжници, попове лицемѣри, якъ *вы* зомыкаете царство небесное передъ людми» (Няг. єв., 30); *парафіян:* «Братя мои, *вы* есте тѣло, и уставы, и припочиваня духа святого» (Няг. єв., 223); *правовірних:* *Вы* жь, правовѣрныи, свое спасение в старой и благочестивой вѣрѣ добрыми дѣлы и побожным животом будуйте (Виш. Зач., 202); *монахів і монахинь:* Приступѣте и *вы* Инокинѣ Цо-

рки Бжїи, а // внимайте собѣ же и вы померети маєте (Коп. Каз., 40-41); Приступѣте Иноки а внимайте себе, ѿ своей смерти, ижъ и *вы* померети маєте (Коп. Каз., 37); *духівників-священників*: Плачте жъ дүховныи: *вамъ* сталася үтрата (Луцьк, 1628 Андр. Лям. 6); *уніатів*: на *васъ*, на *васъ*, апостатове-унѣятове, нехай тоє проклятство зоставаеъ, если ся не обачите и не покаете! (Коп. Пал., 1093);

- осіб, пов'язаних із суспільним життям: *суддів*: пан Петрушко взал [...] на тоє дѣло судами *вас* (Краків, 1512 AS III, 99-100) [1]; *осіб, які живуть на межі між собою (суграничники)*: тыи старци рекли Ты(м) сугра/ни(ч)никѡ(м) *вы* суграни(ч)ники што были есте забрали сосо(н)є (ЦДІА УРСР, Овруч, 1513, ср. 220, оп. 1, од. зб. 4); *сторони юридичного процесу*: А так г(с)дрь коро(л) его мл(с)ть рачи(л) казати до на(с) листь свои гдр(с)кии ро(з)казуючи *вамъ* ѡбеюмъ сторонамъ æ(к) тобе вл(д)це такъ и а(р)хима(н)дриту (Новгородок, 1555 Бав. 1136, 25, 1); *неслухняних (злочинців)*: мы старостомъ нашим тамошнимъ, украиным, науку нашу дали, што ѡни зо всіми *вами*, непослушными розказана нашого, чинити мают (Варшава, 1568 AS VII, 305); *посадовців*: *Вы*, войтове, бурмистрове, лантвойтове, власт мирская, градская и повсюду, не дадѣте Руси ни едино пространство в жизни их (Виш., Кн., 149); *крамарів і міщан*: Млстїю бжїю Гедиѡ(н) епископъ гали(ц)ки' Лвовски' и каменца подолского *Вамъ* иванови красовскому крамареву, и юркови и иванови Кү(з)мичо(м) седларомъ, мешчаномъ Лвовскимъ с товаришми и помочниками вашими, которыхъ вы до себе зобрали (Львів, 22 серпня 1588 р., ЦДІАЛ, 129, 1,92); *воїнів*: Але южъ до *васъ* мову мою ѡбертаю Зацное рыцержство: всѣхъ *васъ* напоминаю (Сак. Вірші, 39); *чоловіків і жінок*: *Вы* мужеве мѣйте досыть на своѣх жѡнъ чистой любви: а *вы* жоны мѣйте досыть на мужѡвъ вашихъ любовной чистоты (УЄ Кал. 92-93); *руський (православний) народ*: А ежели латынские мниси учат и проповѣдают, не лакомятся на тоє,... але лакомятся *вы*, руски народѣ, на свое мниси (Виш., Поз. мисл., 244); *людей за соціальним статусом*: *Вы* богатыѣ и преложоныѣ свѣтскїѣ, ѡ(т) которы(х) оубогїѣ помочи потребуютъ ратуйте их' (УЄ Кал. 54); *громада студеїв*: И *вы* (ж) Спудеє з Нишихъ, к' Гробу приступѣте (Андр. Лям. 8); *хворих*: Плачте жалобне, и *вы* осиротѣлие, Плачте хорыи, плачте тажко зболѣлыє (Андр. Лям. 7);

- персонажів мистецтва: *муз*: Звитайте южъ до насъ на Триумфъ весоло: *Вы* ѡ(с) Мүзы, с' Парнассу пресвѣтлое коло (Евхар., 303) [1].

Займенник *вы* спорадично вживався на позначення однієї особи з відтінком шанобливості: кды(м) үвошоль кнзь күрьпський мене пыталъ длає чого *вы* приехали пне во(з)ны' а што за (с)праву маєте (Луцьк, 1577 ЖКК I, 81-82); Жїйте жъ и *вы* Дүмитрїй и цный Данїиле, Выражайте тотъ клейноть Балабановъ цѣле (Київ, 1627 МІКСВ 186).

Ця традиція звертатися до однієї людини (переважно старшої) на *ви* поширена у багатьох говірках української мови. Зокрема у «Слов-

нику закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району» Сабадош І.В. фіксує слово «выкати» – ‘звертатися до кого-небудь на «ви»’, що може бути показником вживання займенникової форми **ви** у цій говірці в пошанному значенні [2: 38].

У сучасній українській мові займенник *ви* зберіг традиційні з XIV-XV ст. давні значення: ‘вживається при звертанні до двох чи багатьох осіб або у ввічливій формі до однієї особи’ [5: 347].

Отже, семантика займенника *вы (ви)* у пам’ятках XVI-XVII століття дуже багата, але значеннєве наповнення самого займенника у сучасній українській мові не змінилося.

ЛІТЕРАТУРА

1. Картотека «Словника української мови XVI- першої половини XVII ст.» / Зберігається у Відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України.

2. Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород: Ліра, 2008. – 480 с.

3. Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.: У 2 т. // Відп. ред. Л.Л.Гумецька. – Київ, 1977-1978.

4. Словник української мови XVI- першої половини XVII ст. (Вип. 4). – Львів, 1997.

5. Словник української мови: В 11-ти т./ Гол. ред.: акад. АН УРСР І.К. Білодід. – Т. 1. – К.: Наук. думка, 1971. – 799 с.

СЛОВО НАСТАВНИКА

УДК 94(477) «14/15»

Блануца А. В., канд. іст. наук, Інститут історії України НАН України

ЗЕМЛЯ Й МАЄТНІСТЬ У МЕНТАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ*

Україна у період раннього нового часу входила до політичної системи Великого князівства Литовського, а після Люблінської унії 1569 р. – Речі Посполитої. Економічні відносини, у тому числі пов'язані із землею та маєтностями, и регулювалися законодавчими актами – обласними привілеями, великокнязівськими грамотами, Литовськими статутами, які слугували зводом законодавства Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ). Причому після входження українських земель до Корони Польської у складі Речі Посполитої дія Статутів продовжувалася. Утім окрім юридично-правового регулювання земельних відносин, діяли низки норм звичаєвого права, які заклали основні ментальні стереотипи та свідомісні настанови ранньомодерної людини.

Ставлення людини до землі і маєтностей, їх сприйняття та значення яскраво відображаються в актовому матеріалі. Для першої половини XVI ст. – це документація Литовської метрики, а для другої половини цього ж століття – актових книг земських та гродських судів, які були запроваджені в Україні у результаті судово-адміністративних реформ у ВКЛ у 60-х роках XVI ст.

Земля у період набуття нею товарних ознак отримала виключну цінність у житті ранньомодерної людини. Її кількістю та якістю вимірювався добробут як селянської, так і шляхетської родини. А комплекс побудов на землі – маєтність – додатково визначала статус, позиції у соціумі та матеріальну сторону життя родини. В актовій документації щодо землі і маєтності вживалися такі терміни, які вказували на шляхи їх набуття, успадкування та отримання: «имение отчизное», «материзное», «бабизна и дедизна», «вислуга у пана своего», «власное, отчизное» «имене купленное», «которую отчизну кгрунтъ земли своее властное» [1]. На судових роках земського суду Луцького повіту у листопаді 1570 р. князь Станіслав Войнич Вороницький звернувся до судових урядників, щоб ті внесли до книг його заставний запис, яким він «записуючи малжонце моей на третей части *именей моих отчизных*, которые я мам ув одделе от брани моее родное князя Льва, а князя Ма-

* Тези доповіді підготовлені у рамках виконання українсько-білоруського наукового проекту № Ф54.5/009 за темою «Соціально-економічні реформи в Білорусі і Україні в XVI–XVIII ст.» за сприяння й фінансової підтримки Державного фонду фундаментальних досліджень України.

тыся Вороницких зе Збаража, то есть на селе Щурине, Ясенови, Тристени, а к тому штоды на имя спадков по которой руке пришло и теж што бых мешкаючи з нею, малжонкою моею, *набыл, прислужил, купил*» (тут і далі виділене мною – А.Б.)... «именей моих, вышей помененых, *отчизныхъ, спадковых, купленных, выслуженных, якимъ колвек обычаемъ набытыхъ*» [2]. Із цитати бачимо, яким чином набувалася родова маєтність князя, – шляхом успадкування, купівлі та вислуги, що набувало вагомого значення для князя та його родини. На цих же судових роках у справі шляхтянки Боганової Туминської згадано про привілей «на паркгамине писаный великого князя литовского Швитригайла», який «дал навечно за послуги пану Ивашку Немировичу села Бородчичи, *отчизну* его, и села Бужаны, его ж *отчизну*» [3]. Ще один приклад із документації Луцького земського суду вказує на можливість набуття маєтності шляхом обміну, що також розцінювалося шляхтою як їхнє природне право на власність. Так, на судових роках від 17 жовтня 1571 р. господарська маршалкова Олександрова Вагановська пані Ганна Богданова Семашківна визнала перед земським судом, що її матір княгиня Андрієва Мсальська пані Ганна Путятича «иж *именя отчизные*, тут на Волини, а *материстые и спадковые*, отдаливши от мене, записала пану Костентину Малинскому и дочце своей княжне Марыне Андреевой Масальського, ино, дей, я до тых именей першое право *яко прирощоное*, так и *меновное* маю» [4].

У жовтні 1570 р. великий князь Литовський Сигізмунд II Август визнав і наказав записати до канцлерських книг (Литовської метрики – А.Б.) запис Григорія Юрійовича Остика, яким він «иж который дом по смерти пана Григория Григоревича Остика, пана виленского, дядка их, на него и на братею их *правом прирощоным пришил*, ино он *свою часть третею продал на вечность* старосте кревскому, мощенскому и розыстенскому пану Николаю Юревичу Остику за тысячу коп грошей литовских» [5]. У цьому акті бачимо цінність землі у тому, що її власник може на вільний розсуд нею розпоряджатися. Шляхтичу Вавринцю Тристенському у 1570 р. було подаровано панною Гришковою Закревського Ганною містечко Ляшки «в князстве Волинском лежащее» та «зуполную часть в селе Лещетове, в повете Бельском лежащее, зов сим того местечка и замочку и теж части села Лещетова *дедизными*, зов сим права панства и *близкостю и теж тытулом дедичнымъ*, так же теж *зо всеми ку тым добрам прилеглостями которым способом принадлежачим*, и теж пожитки вшелякими, ничего права панства и близкости, так теж вшелякого вживаня и пожитков в преречоных добрах, себе и потомком своим ничего не выймуючи, ани не заставуючи, так долго, широко и особно, и *яко преречоных добрь дединство* само в себе и у своихъ границахъ и межах ест широкое, и *яко се я мела, тримала и держала*» [6]. Тут рельєфно виступає значення успадкованої маєтності дідичним правом (спадок від діда).

У 1571 р. до актової книги Луцького земського суду було внесено кільканадцять записів продажних договорів, за яким волинська шляхта користалася своїм правом продавати власні маєтності із землею. Так, наприклад, Григорій Чаплич Шпановський продав на вічність всю частину свого маєтку Русивля за 1000 кіп грошів литовських князю Богушу Корецькому [7], а панна Григорія Воловичева Богдана Семашківна також продала на вічність два своїх дворища на Гнідаві за 80 кіп грошів литовських шляхтичу Івану Чапличу Шпановському [8]. Відзначимо, що набуте внаслідок економічних реформ у ВКЛ у 60-х роках XVI ст. право відчужувати приватну маєтність, принесло у менталітет шляхти ще виразнішу цінність землі як матеріального блага.

Таким чином, подальші студіювання економічної історії України раннього нового часу дадуть змогу розширити наше уявлення не лише про матеріальну складову суспільного розвитку, а й його свідомісні та ментальні настрої та стратегії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАУК). – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 620 зв., 657, 674, 680, 687, 693 зв., 761.
2. ЦДІАУК. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 405–406 зв.
3. ЦДІУК. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 158 зв.
4. ЦДІУК. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 753 зв.
5. ЦДІУК. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 19 зв.
6. ЦДІУК. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 416 зв.
7. ЦДІУК. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 581–584 зв.
8. ЦДІУК. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 591 зв.–592 зв.

УДК 32:316.64

Воляннюк О. Я., канд. політ. наук, Український інститут національної пам'яті

ПОЛІТИЧНИЙ ТРАДИЦІОНАЛІЗМ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ MEMORY STUDIES

У другій пол. XX – на початку XXI ст. феномен пам'яті – колективної й індивідуальної, соціальної та історичної, народної і національної – став не лише предметом вивчення різних наук, але й причиною появи нових напрямів соціально-гуманітарного знання, серед яких осібно та по-новому позиціонуються *memory studies*/студії пам'яті (сучасна міждисциплінарна і транснаціональна сфера соціально-гуманітарного пошуку, предметом вивчення якої, у найширшому сенсі, є взаємодія минулого і сьогодення у соціокультурному контексті)

[Див. наприклад: 3; 4; 5]. «Меморіальний бум» повертає у сучасні соціально-гуманітарні науки часовий вимір, історизм та відповідні дослідницькі методики (кейс-стаді, наративи, біографічний метод тощо), які дозволяють осмислити актуальні проблеми культури, політики, економіки у світлі мнемонічних візій та практик.

Чітке й послідовне дотримання політичних традицій у діяльності суб'єктів політики заслуговує на увагу дослідника *memory studies*. Політичний традиціоналізм підтримується завдяки легітимаційному потенціалу пам'яті. Він однаковою мірою може бути обумовлений ностальгічними суспільними настроями, або підкріплюватись періодичними станами суспільної амнезії (коли з офіційної версії пам'яті необхідно вилучити несумісні з традицією спогади), чи відповідати стану масового захоплення минулим. В. Бортніков розглядає традиціоналізм як нормативну реакцію на аномію та інші деструктивні стани політичної свідомості [1, 321]. У цьому контексті торкнемося лише поведінкових аспектів функціонування політичної традиції, не беручи до уваги світоглядні, ідеологічні, доктринальні та ін.

Політичний традиціоналізм може різнитися за характером в межах різних політичних систем та ментальних груп. Таку думку підтверджують дослідження О. Донченко та Ю. Романенко, а саме здійснений ними компаративний аналіз візантійського та східного політичного традиціоналізму, коли за однією назвою прихований досить відмінний зміст. Вчені стверджують, що починаючи з візантійських концепцій історії і навіть раніше, з класичної Греції, минуле стає предметом ідеалізації. Подібний архетип склався і в інших традиціоналістичних культурах Сходу, особливо в Китаї (конфуціанство), де пошана до минулого переростає у нав'язливий педантизм і ритуалізм: дотримання всіх формальних тонкощів розцінюється як найвища громадянська чеснота. У психокультурі візантизму минулому належить особливе місце, причому його сакралізація й ідеалізація є відмінними від японсько-китайської, єгипетської і європейської моделей. По-перше, залежність від минулого виявляє себе швидше як формально-психологічна (емоційна), ніж етична. На практиці допускаються численні відхилення від ритуалів, обрядів, конформної поведінки, але детермінація минулим спрацьовує тоді, коли нове явище потребує виправдання та обґрунтування. Починаються пошуки аналогів у минулому, і якщо їх не знаходять, то новоутворенню відмовляють у життєздатності і швидко про нього забувають. Минуле використовується не як носій досконалих моделей і форм реалізації будь-чого, а лише як архетип узвичаювання того, що не переростає рамки давності. По-друге, рівень досконалості минулого досвіду визначається не його актуальністю, а лише давністю використання. Специфічним тут є те, що цей досвід може бути навіть соціально і політично небезпечним, але це не зупиняє візантійську психокультуру у пристосуванні його до сучасного. Соціум у даному

випадку не навчається на помилках старовини, його інтелект не відкидає негативів минулого, а уречевлює й об'єктивує їх разом з позитивами на рівні інституцій. Адже архаїка, камуфлюючись під новими гаслами, стає надбанням сучасного [2, 192].

Політичні традиції здатні відігравати як творчу, так і деструктивну роль у суспільстві. Їх мобілізаційний характер для політичної дії значно масштабніший примусової сили законів. Механізм передачі політичної традиції полягає не в насильному нав'язуванні, а в добровільному наслідуванні. Традиції поступово й непомітно нагромаджуються у процесі політичної діяльності і перетворюються у практичні звички, спонукальну силу. Нерідко традиціоналізм у політиці стає передумовою деіндивідуалізації політичної поведінки. Наявність стійких політичних традицій у суспільстві потенційно зумовлює такі форми політичної поведінки як соціальна фасилітація (процес посилення домінуючих реакцій індивіда в присутності інших людей) та конформізм (приспосовуванство, пасивне сприйняття норм і звичаїв; підкорення груповим традиціям, незалежно від того, чи вірить у них сам індивід, чи дотримується їх через побоювання втратити членство в цій групі).

Втім політичний традиціоналізм не можна розцінювати лише негативно. До позитивних аспектів слідування політичним традиціям варто віднести їх соціально-мнемічний, конструктивний, емоційно-експресивний, консервативно-зберігаючий потенціал. Вірність традиціям сприяє досягненню компромісних рішень, «згладжує» соціальну напруженість, збагачує колективний досвід, додає неповторного обліку і стійкості суспільству. Здоровий традиціоналізм у політиці є запорукою уважного й вдумливого ставлення до досвіду попередників, гарантією наступності у політичній системі, засобом збереження стабільності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бортніков В.І. Політична участь і демократія: українські реалії: [Монографія] / В.І. Бортніков. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 524 с.
2. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення): [Монографія] / О. Донченко, Ю. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
3. Междисциплинарные исследования памяти / Под ред. Журавлев А.Л., Корж Н.Н. – М.: Институт психологии РАН, 2009. – 287 с.
4. Cultural memory studies: an international and interdisciplinary handbook / Ed. by Astrid Erll, Ansgar Nünning. – Berlin, New York, 2008. – 428 p.
5. Paez, D., Basabe, N., Gonzalez, J. Social Processes and Collective Memory: A Cross-cultural Approach to Remembering Political Events // Collective Memory of Political Events: Social Psychological Perspectives. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 1997. – P. 147–174.

Журба М. А., канд. філос. наук, доцент, завідувач кафедри філософських та гуманітарних дисциплін, Інститут хімічних технологій Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Рубіжне)

СУЧАСНА КОНФІГУРАЦІЯ КУЛЬТУРИ: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ

Традиції, безперечно, становлять каркас культурного життя, «колективну пам'ять суспільства», забезпечують передачу цінностей від покоління до покоління. Завдячуючи їм, людина «комфортніше» опановує досвід минулого та більш упевнено орієнтується в теперішньому.

З другого боку, без новацій суспільство неспроможне розвиватися, бо саме вони зумовлюють соціокультурні зміни. Отже, здатність до новацій є важливою властивістю культури та цивілізації. Варто зазначити, що саме від балансу дуади «традиції-новації» залежить спрямованість культури. «Перекося» в той чи інший бік негативно впливають на розвиток суспільства, сприяючи консервативності або втраті культурної ідентичності.

Між традиціями та новаціями існує тісний взаємозв'язок: з одного боку, традиції людства є тією основою, із якої народжується новація, бо усе нове, насамперед, пов'язано з передуючим досвідом, з другого боку, новації, які «вживилися» у тіло культури, можуть перетворитися в традиції, саме тому у свідомості людини завжди залишається певні побоювання щодо втілення чогось нового у життя.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, процеси глобалізації сприяють знищенню меж між культурами, усе уніфікується та стандартизується, зникає спадкоємність між поколіннями, руйнуються сімейні та національні цінності, у сучасному суспільстві декларується принцип автономії особистості, що обертається кризою її самоідентичності. Надшвидкі темпи розвитку нашої цивілізації, тотальна віртуалізація тощо зумовлюють переформатування, «перезавантаження» всієї культури, а отже і традицій, звичаїв. Аналогів таких процесів в історії людства іще не було, бо усі попередні зміни відбувалися поступово, інновації впроваджувалися поступово і обережно, що давало їм змогу адаптуватися як у свідомості людей, так і у системі культури.

Сьогодні ми спостерігаємо процеси-перевертні: саме культура адаптується до новомодних новацій. Дуже яскравим прикладом є майже примусове занурення суспільства до новоствореного віртуального простору: «Людство немов би знову опиняється біля джерел культури (починає з нуля), створення якої модулюється на принципово нових

підставах – без духовного Центру, але на потужному науково-технічному фундаменті» [1, 325].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бычков В.В. Эстетика: учебник // В.В. Бычков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Гардарики, 2006. – 573 с.

УДК 141.319.8+130.2+1:316.3

Коваль Т. В., канд. філос. наук, Житомирський державний університет імені Івана Франка

СПАДКОЄМНИЦТВО ТРАДИЦІЇ В КУЛЬТУРІ УКРАЇНСТВА: СТРАХ СТАРОСТІ В СТЕРЕОТИПАХ КУЛЬТУРНОГО ДОСВІДУ СКІФІВ, САРМАТІВ І СЛОВ'ЯН

Стрімке старіння європейських спільнот, й зокрема української, актуалізує необхідність аналізу проблеми страху старості у сучасної людини. Важливо розглянути, наразі, ставлення до старості на різних культурно-історичних етапах етногенезу та культурогенезу тих народів давнини (локальних культур), що проживали на території України, подекуди ще й досі на її теперішніх землях мешкають їх прямі нащадки, щоб зрозуміти каузальну основу появи в них страху старості. Це дає змогу аналізу спільних та відмінних його рис у них та наших сучасників. При реконструкції соціального і духовного життя давніх слов'ян будемо виходити із міркування щодо їх європейської автентичності. Тому видається доцільним залучити до аналізу й фольклорні пам'ятки, а також напрацювання істориків.

Звернемося до відомостей про сарматів: «Предки наші, відомі всьому світові Слов'яни, або Сармати і Руси, об'єднавшись з Литовцями і Поляками по добрій волі і заради обопільної оборони від чужоплемінних...» [4, 104], – читаємо у аноніма XVIII ст. у його «Історії Русів». Тому слід звернути увагу на культурні стереотипи і практику щодо старості у цих мешканців Причорномор'я і Поволжя, щоб здійснити спробу реконструкції каузальної основи страху старості у цій спільноті.

Так, у «сарматську епоху» життя сармата (до сарматських племен давньогрецький історик і географ Страбон, як відомо, відносив, окрім «царських сарматів», ще й язигів і ургів) чітко було розділено на етапи. Після проходження чоловіком ряду ініціацій, відповідно до віку, наступав етап поступового відходу від життя (з 45 до 60 років). Останній семирічний цикл, – «стариківський», завершувався його бивством [5]. Саме таке становище чоловіків похилого віку і могло

породити у них страх старості (через крайній вияв негативізму з боку соціуму до старої людини). Однак звернемо увагу на високий статус жінки у сарматській спільноті, який дає підстави розглядати її матриархальною, на відміну від іншої людності на теренах земель, на яких нині знаходиться Україна, – скіфів, що дотримувалися патріархату (А. Тереножкін, І. Черняков, Е. Яковенко та ін.). На честь останніх античні мандрівники, історики й географи називали, навіть, ці землі Скіфією. Тому важко стверджувати, що сарматами практикувалося убивство жінок цієї вікової групи. А, отже, страх старості у них міг мати й інші причини.

Крім того, подібний досвід не обов'язково мав місце, на наш погляд, у тих груп людей, які названі ще одним грецьким істориком та письменником Геродотом – «скіфами-орачами» чи «скіфами-землеробами». На таку думку наводить наявність у археологічних матеріалах даних про продірявлені скіфськими стрілами кістяки мешканців Стародавньої Скіфії, що жили північніше «царських скіфів» Причорномор'я [2]. А також варто враховувати й залишки великих поселень доби бронзи на теренах України вище дніпровських порогів [1]. Етнічно «нецарські» скіфи могли й не належати до скіфських племен, а просто бути деякий час данниками останніх. Тому їхня культурна спадщина і традиція, в тому числі у ставленні до старості, могли бути іншими, ніж у «царських скіфів» чи їх супротивників сарматів (за легендою, нащадків скіф'янок та місцевих рабів).

Наголосимо, що у традиційному українському суспільстві можна виділити такі вікові групи: діти, неодружена молодь, одружені чоловіки й жінки, літні люди. Як зазначає М. Гримич, найстарша вікова група означалася термінами віку – старий, стара, а також термінами спорідненості, які виступали також у ролі вікових термінів – дід, баба. До речі, бабою називали не лише жінку похилого віку, але й одружену жінку середнього віку. Якщо для переходу з однієї вікової групи до іншої (наприклад, від хлопчаків до юнаків) була ініціація, то перехід у вікову групу літніх людей не супроводжувався спеціальними обрядами. Крім того, на думку М. Гримич: «Українська соціальна культура не має геронтологічних традицій, за якими група найстарших мала найбільше привілеїв» [3, 218]. Відтак, поступово, передаючи господарство в управління синові, батько втрачав свій статус господаря садиби, тобто люди похилого віку займали нижчу ієрархічну сходинку від більш молодих самостійних господарів. Але вони мали, все ж таки, авторитет як носії мудрості та виступали у ролі радників. Проте, зважаючи на те, що їхньою соціальною функцією було виховання дітей (цим також займалися й старші діти в родині), а культурною – передавання традиції, можна говорити про їхній доволі амбівалентний статус – на рівні дітей, з одного боку, коли йдеться про обов'язки господар-

ського плану. З іншого ж – з позицій носія знання, в тому числі сакрального типу – досить шанований.

Однак не можна говорити про незалежність та високий статус людини похилого віку у всіх слов'янських групах, а, отже, і їх тотальну авторитетність на всіх етапах розвитку слов'янської культури, тим більше впродовж всього періоду етногенезу різних її груп. Настання старості в слов'янських землях асоціювалося, насамперед, зі зміною статусу у спільноті через втрату управлінських функцій на рівні сім'ї та обмеження прав власності. Тобто, тогочасна людина у цьому культурному колі знала, що за традицією мала передати управління своїм майном (а, отже, і добробутом) своїм дорослим дітям. І її статус, наразі, буде забезпечуватися лише авторитетом мудрості або любові дітей до неї (і не лише синів, бо в традиції українства, наприклад, зафіксований мінорат в успадкуванні батьківського майна).

Досить важко реконструювати всі причини геронтофобії (і страху старості) в локальних культурах у стародавні часи, зокрема асирійців чи ж римлян, давніх греків або ж кельтів, етрусків чи ж сарматів. Та все ж варто спрямувати подальші дослідження у цій царині через важливість і доцільність, як видається, вироблення стратегії повернення статусу старості як віку мудрості, якщо й не на теренах всієї Європи, то хоча б України, щоб більш активно включати людей похилого віку у громадське життя (на основі осмислення культурного досвіду спільнот попередніх епох). Адже саме вони забезпечують у суспільстві зв'язок і культурну наступність поколінь: передачу культурних надбань і традицій, зв'язок минулого, теперішнього та майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Відейко М. Ю. Україна : від антив до Русі / Михайло Відейко. – К. : Кріон, 2000. – 240 с.
2. Відейко М. Ю. Україна : від Трипілля до антив / Михайло Відейко. – К. : КВІЦ, 2008. – 280 с.
3. Гримич М. Статевовікова стратифікація // Українська етнологія: [навч. посібник] / за ред. В. Борисенко. – К. : Либідь, 2007. – 400 с.
4. Історія Русів / [пер. І. Драча; вступ. ст. В. Шевчука]. – К. : Рад. письменник, 1991. – 318 с.
5. Попович М. В. Раціональність і виміри людського буття / М. В. Попович. – К. : Сфера, 1997. – 290 с.

Ковтун Н. М., кандидат філософських наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка

МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ

У процесі розвитку цивілізації моральна відповідальність, маючи універсальний вплив на різні сфери соціальної активності, набуває характеру чи не найбільшого свідчення наявності на індивідуальному і суспільному рівнях свободи волі людини. Селекція, закріплення, ретрансляція моральних настанов як втілення традиції можливі лише за наявності вольової активності, носієм якої є соціальна група або індивід. У свою чергу, суспільна воля у сфері моралі не може уповні реалізуватись у бутті окремого індивіда, вона виявляється лише за умови зміни поколінь.

У контексті цього мораль постає як специфічна сфера соціокультурної традиції, для якої характерна єдність об'єктивної соціальної необхідності та суб'єктивно зорієнтованої свободи волі індивіда або соціальної групи. Всупереч тому, що моральні цінності виховуються через соціальний примус, конкретна моральна поведінка індивіда як втілення його соціальної активності виходить із автономії духу і свободи волі.

Моральні вимоги і моральні цінності, маючи загальнозначущий суспільний характер, з одного боку, не повинні залежати від волі окремих членів соціуму. З другого боку, у процесі уконституювання моральних цінностей і вимог необхідна воля окремого індивіда як ініціатора їх впровадження. Наразі має бути задіяна й суспільна воля як втілення консенсусу щодо переведення їх у сферу традиції у суспільній свідомості.

Вольовий характер морального життя якнайповніше втілюється у процесі конституювання нових моральних імперативів. Чим новіші і слабші моральні норми, тим сильнішим у свідомості людини є відчуття насилля над власними бажаннями і прагненнями. Лише через вольове зусилля особистість приймає у горизонт власної духовності певне моральне переконання, усвідомлює його як соціально необхідне. Наказовий спосіб формулювання моральних правил ("не вбий", "не вкради") завбачує вказівку на соціальний контроль за поведінкою індивіда. Утім, імперативність моралі втілюється і в тому, що вона має швидше спонукальний, ніж заборонний характер. Порухення моральних норм і правил, зазвичай, безпосередньо не загрожує фізичними санкціями або обмеженням свободи. Виходячи з дозволеності або недозволеності різних форм діяльності, у свідомості індивіда актуалізується необхідність самообмеження і взаємообмеження, що постає безпо-

середнім втіленням феномену воління. Водночас, для дотримання певного морального імперативу необхідною є не лише суспільна воля, а й індивідуальна воля, яка актуалізується у сфері совісті.

У контексті аналізу співвідношення вольового і морального компонентів соціальної активності доречно звернутись до порівняння їх функцій. У науковій парадигмі виділяють цілий ряд моральних функцій: регулятивну, оцінювальну-імперативну, комунікативну, пізнавальну, виховну, орієнтуючу. Деякі з них корелюються з вольовими функціями. Регулятивна як одна з провідних моральних функцій виходить з того, що мораль через впровадження правил, приписів, норм сприяє уконституюванню соціокультурної традиції і стабільному функціонуванню суспільства. Моральна регуляція як система вимог і заборон постає як порядок взаємних зобов'язань, які люди беруть на себе з метою підтримання цілісності соціуму і справедливого задоволення інтересів кожного.

УДК 165.612: 316.61

*Ковтун Ю. В., канд. філос. наук, завідувач кафедри філософії
Житомирського національного агроекологічного університету*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ТРАДИЦІЯ»

В умовах становлення і розвитку постіндустріального суспільства, прискорення темпу життя, загострення соціальних, міжетнічних, міждержавних конфліктів, що супроводжується перманентною світоглядно-ціннісною кризою, іманентним імперативом буття людини є необхідність ідентифікувати себе з певною соціокультурною традицією. Тим більше, що в процесі реформування й модернізації українського суспільства особливого інтересу набуває аналіз тих зразків соціально-філософського дискурсу, в межах яких відбувається критичне засвоєння інноваційного соціокультурного досвіду з опорою на власну традицію. Одночасно дослідження феномену традиції є необхідною умовою цілеспрямованого напрацювання основних векторів розвитку України у майбутньому.

Визначення поняття "традиція" через значну кількість явищ, котрі можна підвести під нього, вимагає глибоких міждисциплінарних зусиль у межах соціальної філософії, історії філософії, соціології, культурології, етнографії та ін. У міждисциплінарному контексті традиція є універсальною формою і механізмом упорядкування і структування змістів. Традиція як універсальна форма фіксації, закріплення і збереження елементів соціокультурного досвіду, універсального

механізму його ретрансляції забезпечує стійку спадковість соціокультурних процесів.

В історії соціально-філософської думки сформувалася декілька підходів до розуміння феномену традиції. У кн. XVIII – на поч. XIX ст. окреслилося осмислення традиції через опозицію традиція-революція. Ця тенденція знайшла відображення у напрацюваннях Е. Берка, Ж. де Местра, Л. де Бональда, Ф. Савіньї, котрі на основі дослідження Французької буржуазної революції кінця XVIII ст. розглядали традицію у політичній, економічній, культурній, релігійній сферах як основу функціонування соціуму. Поряд із цим в епоху Просвітництва сформувалася тенденція протиставлення традиції розуму (І. Кант, Г. Гегель), за якою традицію не можна пізнати без застосування розуму як єдиного джерела авторитету. Натомість у романтизмі (Й. Гердер) традиція мислиться як протилежність розумній свободі, як історична даність, котра значною мірою визначає настанови й вчинки людини.

У XX ст. поширеним стало осмислення традиції у контексті аналізу традиційного й індустріального суспільства на основі опозиції традиція-новація у дослідженнях Ш. Айзенштадта, Е. Бородіна, В. Власової, Е. Гідденса, О. Гнатюк, Е. Дюркгейма, С. Кальцевої, Д. Лернера, Е. Маркаряна, М. Михальченка, Л. Нагорної, М. Рябчука, Е. Сміта, А. Токвіля, С. Хантінгтона, Е. Шилза. У психоаналітичному дискурсі (З. Фрейд, К. Юнг, Е. Едінгер) традиція розглядається у контексті дослідження архетипів як універсальних форм колективного несвідомого. У межах структурно-функціонального підходу (П. Бергер, Г. Гадамер, В. Каїров) традиція розкривається через низку функцій: охоронну, адаптаційну, комунікативну, ідентифікаційну, селективну, конструктивну, регулятивну, ретрансляційну.

На основі визнання або заперечення творчого начала в традиції у соціально-філософському дискурсі сформувалося два основні підходи. Згідно з першим підходом (М. Вебер, Т. Парсонс), обґрунтовується розуміння традиції як статичного явища соціокультурного досвіду. В межах другого підходу у змісті традиції виділяється творче, інноваційне начало (Ш. Айзенштадт, П. Бергер, В. Лісовий, Дж. Маркофф, А. Мельвіль, Г. Праздников, С. Хантінгтон). У західноєвропейському посткласичному традиціоналізмі XX ст. (А. Бенуа, Р. Генон, Ю. Евола, Ф. Шуон) сформувалося онтологічне розуміння традиції як універсальної трансцендентальної сутності, осмислення якої можливе через містичне пізнання. До цього підходу тяжіє і феноменологічна герменевтика М. Еліаде, котрий запропонував інтерпретацію символізму релігійних традицій і вивчення специфіки життєвого світу "традиційної людини".

**У ЛЕЩАТАХ ТРАДИЦІЇ: «СТАРОВИНА» І «НОВИНА»
У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ГЕТЬМАНЩИНИ
1680-Х – 1760-Х РОКІВ**

Визначальний вплив стародавніх та більш нових традицій на суспільно-політичне життя суспільства Гетьманщини продовжує залишатися маловивченим. Відповіді на питання, яким чином традиції легітимізували «старовину», та як «новина» маскувалася у шати «давнини» можуть пояснити низку малозрозумілих сюжетів історії Гетьманщини 1680-х – 1760-х рр.

Кінець XVII – початок XVIII ст. характеризувалися активним зусиллям монарших дворів великих й малих держав Європи у проведенні модернізації політичних інституцій, що у свою чергу призводило до змін у житті суспільства у цілому. Центральна українська адміністрація та гетьманський двір часів І. Мазепи не стали винятком з цього правила. Спроби пристосування української адміністрації І. Мазепою до нових умов багато в чому були подібними до його попередника, оскільки він намагався пристосувати старі інституції до нових потреб. Вони полягали у посиленні гетьманської влади, вдосконаленні функціонування старшинських рад, інституцій генеральних старшин та полково-сотенної структури Гетьманщини з залученням до цивільного і військового управління «Значного військового товариства». Показове сприймання гетьманської влади представив слуга київського полковника у сварці з російським солдатом у 1700 р.: «Я вашого царя не знаю, у нас свій царик є. Як ви свого царя слухаєте, так і ми свого пана гетьмана, він у нас другий цар. У вашого царя військо є і наш царик збере стільки ж війська» [14].

У правовому регулюванні суспільства спостерігалось подібне. У судочинстві українська адміністрація в кінці XVII ст. повернулася до «старого» Литовського Статуту, однак у цьому процесі впроваджувала «новини» [6]. Водночас було здійснено зусилля щодо розділення козацтва та поспільства. Вже на Старшинській раді на Пасху 1688 р. було прийнято рішення не вписувати до козацьких реєстрів нових людей з посполитих [1]. За Московськими статтями 1689 р. (п.4) це було закріплено [9].

Виступ І. Мазепи у 1708–1709 рр., який, крім захисту традиційного суспільно-політичного устрою, містив й оборону поміркованої модернізації Гетьманщини, завершився поразкою. Смерть І. Мазепи 22 вересня (2 жовтня) 1709 р. поставила українських емігрантів перед необхідністю боротьби за існування, а отже – переділу спадку покійного

гетьмана. Суперечка за спадок (наслідком якої стала Бендерська комісія) та вибори гетьманом молодого кандидата на цю посаду (П. Орлика) сприяли переосмисленню суспільно-політичного життя Гетьманщини та створенню 5 (16) квітня 1710 р. «Договорів та постанов» [4,7]. Цей проект за задумом його авторів мав би задовольнити як еліту Гетьманщини й Запорозжя, так і козацтво та поспільство й цим самим полегшити звільнення «Батьківщини – Малої Росії» від «тиранського іга Москви».

Цей документ містив низку традиційних «договорів та постанов», однак мав й риси нового, хоч останні, зазвичай, приховувалися під гаслом «згідно давніх прав та вольностей». Вже умови прийняття цього документа передбачали «новину»: новий гетьман обирався не тільки за умови зобов'язання дотримуватися всіх пунктів «Договорів та постанов», але й сам проект приймався як основний закон для усіх наступних регіментарів (преамб., п.6).

Гетьманування І. Скоропадського позначилося спробами перекладу польськомовних правових зводів (Саксон, Статут та Порядок) на староукраїнську мову [3] та початком впорядкування роботи Генеральної військової канцелярії і канцелярії Генерального військового суду. Рецепція вже «старих» на XVIII ст. кодексів може розглядатися як повернення до «старовини», однак оскільки цей процес містив уведення у судочинство норм римського права, його можна вважати модернізаційним.

П. Полуботок був людиною традиції, але належав до покоління козацьких інтелектуалів, яке розуміло неможливість беззмінного існування «старовини». Наказний гетьман почав усвідомлювати, що реформам Петра I потрібно протиставити яку-небудь альтернативу. Хоча модернізаційні спроби П. Полуботка з погляду сучасності виглядають незначущими, вони коштували політичному діячеві Гетьманщини неймовірних інтелектуальних зусиль для того, щоб підлаштувати «старовину» під шати «новини».

«Анонімна записка про обмеження влади гетьмана», написана напередодні обрання Д. Апостола гетьманом (1727 р.) [2], стала свідченням, що в середовищі української еліти поширювалися ідеї, згідно з якими влада у Гетьманщині повинна бути обмеженою генеральною старшиною (у тому числі через інституцію Генерального військового суду).

Прикметно, що в українській історіографії краще представлено «Рішительні пункти» від 22 серпня (2 вересня), які обмежували українську автономію, та менше уваги присвячено березневим статтям Д. Апостола, хоча останні наочно свідчать про масштаб планованих модернізаційних проектів української адміністрації [5,8]. З одного боку, новий глава Гетьманщини у своїх березневих проектах спробував повернутися до традиції затвердження договорів – статей з російськи-

ми протекторами, на умовах яких мала б існувати Гетьманщина. Однак, з другого – за зовнішньою оболонкою традиційного документа новий гетьман намагався внести у статті вигідні українській центральній адміністрації модернізаційні зміни.

Відновлення гетьманства у 1750 р. стало позитивним для модернізаційних заходів української адміністрації. Отримавши булаву, молодий К. Розумовський звернув увагу на формування власного двору, реорганізації центральної адміністрації тощо. Показово, що ця суспільно-політична активізація відбилася на подальшій бюрократизації адміністрації Гетьманщини. Якщо на кінець 1740-х рр. кількість військових канцеляристів становила близько 200 чол., то в останні роки гетьманування К. Розумовського вона сягнула майже 400 чол. Також у цей час зросли обсяги бюрократичної праці у канцеляріях. Якщо книга реєстрації вхідних документів за 1750 р. становила 261 аркуш, то книга копій вихідних документів Генеральної військової канцелярії лише з 4 (15) червня по 10 (21) серпня 1757 р. становила 610 аркушів [11,12].

У важливих політичних проектах доби Розумовського («Проханні малоросійського шляхетства», промові Г. Полетики) апелюванням до «старовини» пропонувалося запровадити нові інституції й суспільні відносини. «Старовиною» були легітимізовані реформи судочинства. Одним з таких маловідомих прикладів стало уведення урядів згідно статутного права. Цікаво, що К. Розумовський ще у грудні 1751 р. відмовив у проханні стосовно введення у Миргородському полку посад підкоморія, коморників і возних, аргументуючи свій вчинок «згідно сили малоросійських прав книги статуту розділу дев'ятого» [13]. Однак на початку 1760-х рр. гетьман використовував таку ж аргументацію для впровадження цих же посад. Таким чином, давнє статутне право «ставало» новим «малоросійським» і за його допомогою у 1750-х – на початку 1760-х аргументували більшість подібних справ [10].

Отже, суспільство Гетьманщини розвивалося у лещатах традиції, оскільки «старовиною» аргументувалися не тільки давно існуючі суспільні відносини та інституції, але й упровадження «новин» маскувалося необхідністю дотримання «давнини».

ЛІТЕРАТУРА

1. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией. – Т. 5: 1633-1699. – СПб., 1853. – С. 220.
2. Анонімна записка про потребу обмежити владу гетьмана // Праці комісії для виучування історії західноруського та українського права. – Вип. 3. – К., 1927. – С. 361–362.
3. Гуржій О. Іван Скоропадський. – К: Видавничий дім «Альтернативи», 2004. – С. 272.

4. Конституція Пилипа Орлика: оригінал та його історія / Підг. О. Вовк // Архіви України. – 2010. – Вип. 3-4. – С. 145–166.
5. Крупницький Б. Гетьман Данило Апостол і його доба. – К.: Вид. Україна, 2004. – 285 с.
6. Лазаревский А. Малороссийские посполитые крестьяне (1648–1783). – К., 1908. – С. 17.
7. «Пакти і конституції» Української козацької держави (до 300-річчя укладення) / відп. ред. В. Смолій; упорядники М. Трофимук, Т. Чухліб. – Львів: Світ, 2011. – С. 77–117.
8. Пришляк В. «Коротка передишка часів Апостола»: Гетьманщина у 1727–1734 роках // Україна крізь віки: Збірник наукових праць на пошану академіка НАН України професора Валерія Смолія. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – С. 568–591.
9. Таїрова-Яковлева Т. Іван Мазепа і Російська імперія. Історія "зради" / Пер. з російської о. Ю. Мицика. – К.: ТОВ «Видавництво» «Кліо», 2013. – С. 72–73.
10. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДАК України), ф. 51, оп. 1, спр. 2485, арк 4, 4 зв., 5.
11. ЦДАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 528, Арк. 1–261.
12. ЦДАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 1568, Арк. 1–610.
13. ЦДАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 594, Арк. 1.
14. Vovgyria A. Echoes of Poltava: Trials of Mazepists and Mazepism in Eighteenth-Century Ukraine // Harvard Ukrainian Studies. – 2009–2010. – Vol. 31. – №1–4. – P. 532, пос. 16.

УДК 39:37.032

Лупаренко С. Є., канд. пед. наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

УКРАЇНСЬКІ ЕТНОПЕДАГОГІЧНІ ТРАДИЦІЇ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

В українському суспільстві традиційним було ставлення до дитини як до цінності, визнання її автономії, права на гру, розвиток. У релігійному житті існувала традиція шанування святих дітей, що свідчило про те, що тайна святості й неосяжна тайна дитинства з'єдналися як унікальне явище слов'янської духовності [1].

Усе це створювало умови для сприятливого існування й розвитку дитячої субкультури з її особливим побутом, дитячим фольклором, правовим кодексом й іншими формами дитячого життя, що зберігалися протягом століть і передавалися усно від одного покоління дітей до іншого [1]. Серед завдань, які ставилися перед народним вихованням, були [5]: забезпечення дитині повноцінного, наповненого змістом

життя; передача накопиченого дорослими власного життєвого досвіду; збереження традицій роду, що сприяло полегшенню переходу дитини до її самостійного життя.

Природним вихователем для дітей виступала сім'я [5]. Дитину в українській сім'ї любили й поважали змалку, її народження займало одне з провідних місць у циклі сімейно-побутової та громадської обрядовості українців [1]. Про це свідчить наявність спеціальних обрядів, ритуалів, звичаїв, які проводилися при народженні, хрещенні дитини, святкуванні її днів народження, що зумовлено турботою про сім'ю і дітей, а також велика кількість створених народом протягом століть дитячих пісень, віршів, колискових, якими супроводжували свої дії з дитиною, прислів'їв та приказок, повчань, створених з метою привчання дитини до дорослої праці, казок, забавлянок, які розповідали дорослі задля розваги дітей.

Згідно з ідеями етнопедагогіки, необхідно поважати інтереси дитини, виявляти її здібності та можливості, залучати до активної життєдіяльності шляхом опанування практичними вміннями та навичками, стимулювання обов'язків, покладених на дитину в сім'ї [4, 99]. Жорстокість, грубість старших у поводженні з дітьми в українській етнопедагогіці підлягала осуду (до дітей ставилися поблажливо, рідко сварили і майже не карали, проте наставляли, умовляли). Українцями не визнавалися обмеження дитячої творчості й самодіяльності, окрім тих ситуацій, що таїли в собі загрозу безпеці дитині чи її довкіллю. Проте в етнопедагогічних здобутках можна знайти широке заохочення дітей до праці дорослими членами сім'ї вже з перших днів життя.

В українській етнопедагогіці діти є не лише предметом всеосяжної турботи й опіки, але вони мають права й обов'язки для неухильного дотримання та виконання. Українців змалку привчали до виконання низки побутових і соціальних функцій, як-то: доглядати за новонародженими, забавляти й пестувати їх відповідними фольклорними творами, брати участь у праці дорослих з використанням домашніх тварин, участь у нескладній праці в саду, на городі, в полі. Це формувало соціальну зрілість дітей, їхню стійкість у протистоянні з невдачами, волю в подоланні труднощів і перешкод. Зростаюча дитина ставала партнером у батьківських справах. Інтелектуальному розвитку, віднаходженню й налагодженню зв'язків між явищами сприяла метафоричність народного мовлення з усіма прислів'ями, загадками, явними й неявними побажаннями, в яких купається свідомість дитини, спрагла до всього барвистого і незвичайного [3, 228].

Дорослі доброзичливо відгукувались на прохання дітей, допомагали їм практично опанувати ігровими і предметними діями. Задля досягнення малюками очікуваних результатів їм давали на короткотермінове використання знаряддя праці, окремі інструменти і

навіть мисливську зброю у зменшеному вигляді. Зазвичай у формі іграшок, вона привчала хлопчиків до звичної для чоловіків роботи [4, 109]. Серед іграшок у дітей переважали саморобні іграшки, які старші діти виготовляли із тканини, соломи, кукурудзяного листа. На ярмарках купували глиняні піщанки (свистунці), плетені з комишу кошарчики, дерев'яні предмети побуту (ложки, миски) [2]. Усі ці іграшки сприяли розвитку просторового мислення, уяви, відчуття кольору, матеріалу, ритму, слуху, гармонії, тактильної чутливості, фантазії у дітей, усвідомленню ними елементарних фізичних закономірностей.

У народнопедагогічній скарбниці можна знайти чимало прикладів актуалізації життєвих норм – не збрешти, не лихослов, не обдури, поважай старших, поділись останнім із ближнім тощо. Лаконічні, влучні, що передбачають своєю формою можливість ведення широкої дискусії чи бесіди, у практиці родинного виховання такі норми були невід'ємним чинником формування самосвідомості кожної дитини змалку [4, 110].

Таким чином, українська етнопедагогіка накопичила значний обсяг знань про формування та розвиток дітей і передбачала їх залучення до норм життя, зосередження їхньої уваги на кінцевому результаті взаємодії з людьми, які їх оточують. Батьки зазвичай з повагою та любов'ю ставились до дітей, проте й висували суворі вимоги до їхньої діяльності та поведінки. Український народ мав глибокі знання щодо внутрішньої природи дитини і виняткове вміння знаходити підхід до неї на основі врахування вікових особливостей, індивідуальних рис характеру. Мудрість народу було закладено в потужний пласт усної народної творчості. Усе це створювало міцне підґрунтя для формування впевненої, оптимістичної, самостійної дитини, які вірять у свої сили, готова охороняти свою землю, Батьківщину та сім'ю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абраменкова В. Современная общая познавательная ситуация изучения ребенка и предмет социальной педагогики детства / В. Абраменкова: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sad26.ru/library-1-abramenkova>.

2. Гайова Є. Дитина в традиційних звичаях і віруваннях українців Закарпаття / Є. Гайова // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. пр. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2010. – Вип. 34. – С. 70-80.

3. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / М. Грушевський / [упор. тексту Я. Левчук]. – К.: Либідь, 2006. – 256 с.

4. Лисенко Н. Дитина і дитинство в етнопедагогіці / Н. Лисенко // Народознавча компетентність дітей і молоді: принципи та методи

дослідження: зб. наук. пр. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Науково-методичний центр «Українська етнопедагогіка і народознавство», 2007. – С. 98-112.

5. Непіт Л. Українське дитинознавство як складова української етнопедагогіки / Л. Непіт, С. Палій // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці: ЧНУ імені Юрія Федьковича, 2009. – Вип. 433. Педагогіка та психологія. – С. 109-113.

УДК 130.2+1: 316.3

Поліщук О. В., докт. філос. наук, професор, завідувач кафедри естетики, етики та образотворчого мистецтва, Житомирський державний університет імені Івана Франка

УКРАЇНЬСЬКА ЕСТЕТИЧНА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ТРАДИЦІЯ У СВІТЛІ УНІФІКАЦІЇ СПОСОБУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

За свою тривалу історію людство пережило декілька періодів, які мають ознаки глобалізації. Варто пригадати, наприклад, період зносин Римської імперії у період її найбільшого злету з культурами так званих варварських народів. Про наслідки римського впливу на останніх говорити можна багато: прийоми містобудування та організації життя міського жителя, архітектура і правові зносини, образотворче мистецтво та ін. Але це приклади очевидного впливу як «проявленого запозичення», тобто такого, що пам'ятається як безпосереднє запозичення. Проте наслідком тогочасних подібних зносин були і запозичення, вагомо вплинувши на спосіб життя неримських спільнот, але менш очевидні, ніби не проявлені для аналізу наших сучасників. Так, і на сьогодні для мешканця Європи сіль постає цінністю, без неї не мислиться приготування їжі, але мода на сіль – «подарунок Риму»; «сольова валюта» для солдат-найманців імперії дійшла до нашого часу однією із некорисних звичок в організації повсякденного життя європейця. Так само непоміченим залишається переймання деякими спільнотами Європи «духу Риму», рідко згадується наріжне римське гасло ставлення один до одного: «Людина людині – вовк». Чомусь мало звертається увага й на те, що римська культура – некрофільська (Е. Фромм) за своєю суттю.

В умовах сучасної глобалізації все більш очевидною стає тенденція до уніфікації способу життя цивілізованої людини через високий рівень технізації і наукоємності побуту й виробництва, широкий дос-

туп до інформаційних джерел, а також значне поширення й попит на послуги так званої масової культури. У таких умовах національно-культурні традиції різних націй зазнають впливу «магістральних» – більш чисельних або більш індустріально розвинутих спільнот, чи ж більш «інформаційно агресивних». І світовими лідерами наразі постають спільноти «англо-саксонського духу» (але варто нагадати, що вони свого часу зазнали чи не найбільшою мірою впливу Римської імперії на політико-правові засади організації соціального життя, ціннісну сферу, спосіб життя, культурні стереотипи тощо). Культура Китаю чи Японії поступово теж проникає у повсякденне життя мешканця Європи, Америки, Австралії та інших частин світу.

Наразі питання плідності і корисності подібних взаємодій та впливів локальних культур на культуру України набуває особливої значущості з боку фахівців різних галузей знання, в тому числі естетиків, культурологів, особливо, коли йдеться про трансляцію естетичних ідеалів, смаків, переконань від покоління до покоління як основу національно-культурної ідентичності конкретної нації. Прагнемо привернути увагу до естетичної домінанти українського національного характеру, в основі якої перебувають візуальні механізми інформаційної взаємодії у реалізації не тільки мистецьких прагнень, а й у вирішенні утилітарно-повсякденних завдань, а також до того, що він значною мірою залежить від наявної культурної традиції, у тому числі й естетичної. Стверджуємо, що існує загроза національній ідентичності в умовах масової культури і глобалізаційних процесів сучасності через нівелювання української естетичної національно-культурної традиції з боку ЗМІ, реклами, книгодрукарства та ін.

УДК 111.852 (091) + 1 (091) + 81.411.1

Свінцицька О. І., канд. філос. наук, Житомирський державний університет імені Івана Франка

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ В ЕСТЕТИЦІ ОФОРМЛЕННЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ЖИТОМИРЩИНИ

Загальновідомо, що газета не тільки відображає рівень журналістської майстерності працівників редакції, а й певною мірою є твором мистецтва. Тому при аналізі газети послуговуються поняттям «естетика оформлення».

Проблемою визначення сутності феномену «естетика оформлення» займалися такі науковці, як В. Тулупов, В. Шевченко, В. Скоробогатко, С. Головка та ін. Проте чіткого визначення так і не знайдено. Критерії, якими користуються редактори періодичних видань, практи-

ки-видавці під час аналізу естетики оформлення, є індивідуальними і компонуються на основі традиційних – пропорції на газетній полосі, контрасти, рівновага, ритм на шпальті тощо. Оскільки названі ознаки мають важливе значення для характеристики естетики оформлення видань, коротко охарактеризуємо їх.

Ефективним засобом динамічної побудови шпальти, способів групування матеріалів з метою підкреслити їх зв'язки є пропорція, що також спрощує сприйняття візуальної інформації.

Пропорції, які використовуються в газеті, створюють єдність композиції. Кожна газета використовує свої індивідуальні пропорції. У свою чергу, за допомогою пропорцій у композиції газети створюється певний ритм.

Контрасти виступають засобом яскравого, виразного оформлення. Контрасти в розмірі (різна ширина полос, шрифтів, ілюстрацій), в кольорі (співвідношення світлих і темних ділянок під час опрацювання) і по відношенню вертикальних і горизонтальних полос дозволяють виділити особливо важливі ділянки, привернути до них увагу, оскільки контрастне поєднання викликає відчуття та емоції, яких неможливо досягнути, використовуючи ці компоненти окремо.

Рівновага знаходить прояв у врівноваженні частин полоси за допомогою симетричних та асиметричних побудов. Найчастіше рівновага досягається на основі не симетрії, а асиметрії. При цьому важливим є правильне співвідношення усіх частин. Асиметрія складніша, але її використання робить газету цікавішою. Діагональні побудови в ілюстраціях також надають особливого «руху» на відміну від статичності прямих ліній.

Суттєвим моментом формування цілісності будь-якого повідомлення є ритм. Ритм ґрунтується на повторенні елементів оформлення – колонок, пробілів, лінійок, – які утворюють ритмічну складову композиції.

Відтак в цілому, естетичне сприйняття газети читачем складається як мінімум із двох компонентів – першого враження та оцінки після більш детального ознайомлення з нею. Перше (безпосереднє) враження залежить від зовнішнього вигляду газети – від її графічної форми, під якою ми розуміємо все, що сприймається в газеті очима читача. Потім читач починає заглиблюватись у зміст номера чи сторінки, аналізує їх побудову, звертає увагу на головні матеріали. Іншими словами, читач знову оцінює зовнішню (графічну) форму газети чи її сторінки, але уже з інших позицій – з погляду цілісності цієї форми, її відповідності змісту надрукованих матеріалів. Однак, при більш детальній оцінці газети по-справжньому красивим у її графічній формі виявляється те, що є доцільним, тобто відповідає завданню повного вираження змісту матеріалів. Зрозуміло, що під час верстки газетної сторінки варто враховувати обидва рівні її естетичного сприйняття.

Варто зазначити, що районні видання Житомирщини здебільшого характеризуються звичним, одноманітним використанням способів оформлення. В першу чергу, це зумовлено впливом однакових соціально-політичних, економічних, культурних умов існування. Тому в оформленні більшості газет спостерігається традиція використання однакових елементів; повторюється стиль верстки тощо. Так, газети «Відродження», «Вісті», «Малинські новини», «Земля Бердичівська», «Народна трибуна», «Нове життя», «Новий день», «Незалежна», «Новини Андрушівщини», «Новини Олевська», «Овруцький голос» успішно реалізують сучасну «спокійну» модель оформлення, характерними ознаками якої є освітленість, стабільність розташування матеріалів на сторінці, різні ширини шпальт, шрифтів та ілюстрацій. Використання розділових елементів поживляє оформлення газети, і, оскільки вони повторюються з номера в номер, можна говорити про ритмічну композицію видання. Наприклад, для газети «Земля Бердичівська» характерне діагональне розташування ілюстрацій у вигляді «діафільму». Найбільш консервативною в оформленні є газета «Зоря», яка за «радянською» традицією більшість матеріалів оформлює в різноманітні типи рамок, для виділення й акцентування використовує плашки, а для оформлення рубрик – врізи та виворітки. Періодичні видання «Вечірній Коростень», «Древлянський край» характеризуються використанням дуже контрастних елементів оформлення (лінійок, рамок, плашки, виворотки, застосування шрифтів великого кегля, використання тіней навколо рамки та ін.), а також ламаною версткою. Для акценту на певних структурних чи композиційних способах організації видання використовують різноманітні розділові елементи, які чітко і вдало підкреслюють оформлення кожної сторінки. «Життя Чуднівщини», «Іскоростень», «Коростишівська газета», «Лесин край», «Романівський вісник» та «Чуднівська фортеця» – районні періодичні видання, для яких характерна динамічна композиція. Крім того, «Життя Чуднівщини» – це одне з видань, яке намагається використати усі варіанти оформлення газети: крім традиційного розташування ілюстрацій, використовується й варіант їхнього «винесення» за формат набору. Особливої уваги заслуговує районна громадсько-політична газета «Ружинська земля», оформлення якої певним чином «копіює» особливості оформлення всеукраїнської газети «Україна молода». Так, у виданні прослідковується використання однакових структурних та композиційних елементів: виділення рубрик, застосування розділових засобів (лінійок, рамок, плашок, вивороток, фігурні елементи – квадратики); місце розташування матеріалів на сторінках видання.

Отже, естетика оформлення видань Житомирського регіону знаходить вияв завдяки пропорції на газетній шпальті, контрасту, рівновазі, ритму на шпальті тощо. Показово, що деякі видання навіть не намагаються вносити зміни в оформлення, що свідчить про стійку тра-

дицію в оформленні газет, а також обмеженість рішень в оформлювачів районних газет (хоча такі напрацювання були здійснені більше, ніж 20-30 років тому). Інші ж – навпаки експериментують або копіюють нові способи оформлення з всеукраїнських видань.

УДК 94 (477)

Яковенко Г. Г., канд. іст. наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

ОСВІТНІ ТРАДИЦІЇ ХАРКІВСЬКОГО ДВОРЯНСТВА

Г.П. Данілевський підкреслив, що на початку ХІХ ст. відбулися зміни у національній приналежності домашніх учителів, котрі навчали дворянських дітей. «Достатні» дворяни, тобто багаті, надавали перевагу учителям-іноземцям. Події у Європі наприкінці ХVІІІ ст. – розподіли Польщі (1793, 1795), Французька революція (1789) та наполеонівські війни – стали причиною еміграційного руху представників інтелігенції різних націй: чехів, французів, італійців, швейцарців до Росії [1, 13]. Найпоширенішим їхнім заняттям було домашнє навчання.

Зміни в освітніх потребах панівної верхівки суспільства пояснювалася швидше даниною моді, аніж перспективною службовою потребою. Одержання домашньої освіти було привілеєм дворянства. У навчальних закладах, де навчалися діти дворянства, особливо дівчатка (Харківський інститут шляхетних дівчат засновано у 1812 р.), після закінчення курсу обов'язково видавалося свідоцтво на право навчати у приватних будинках та присвоювалося звання домашньої вчительки з усіх предметів, що вивчалися в інституті. Жінка-дворянка мала певний вибір: або самій навчати особистих дітей, або контролювати їх навчання та виховання найнятими домашніми учителями. У разі необхідності вона сама могла влаштуватися на посаду, щоб підтримати матеріальне становище.

Заслужують на увагу погляди щодо домашнього навчання самого В.Н. Каразіна, який одержав освіту спочатку в Кременчуцькому, а потім у Харківському приватних пансіонах, щодо домашнього навчання та виховання. Він намагався прищепити своїм дітям міцне та здорове, практичне та патріотичне ставлення до таких інституцій, як Батьківщина та суспільство. Відомий громадський діяч вважав, що сформувати такі риси особистості можливо лише в державних школах [2, 127]. До французьких гувернерів і домашніх учителів він ставився досить глузливо. У родинному колі В.Н. Каразін сперечався із дружиною про переваги громадського виховання. Але йому довелося, перебуваючи як у с. Кручику, так і в Санкт-Петербурзі, віддаючи данину

моді, запрошувати гувернерів. Довелося підшукати для дітей учителя-француза, з найкращими рекомендаціями та з погодинної платою. Учитель Шевальє на урок історії приніс напіврозважальну книгу із назвою «Парижанин живий і не хоче бути без пригод». Син Вася, який уже вивчав історію за підручником Кайданова, повинен був його залишити. Уклінно дякуючи, В.Н. Каразін заплатив десять карбованців за урок та відмовився від його послуг [2, 128]. Так він відмовився виховувати французький патріотизм, а вимагати від француза глибоких знань вітчизняної історії було б вкрай недоречно. Перекоаний у правильності своїх поглядів щодо навчання та виховання, В.Н. Каразін розгорнув громадський рух щодо створення університету.

Г.П. Данілевський підкреслив, що конкуренції серед учителів не було ніякої [2, 20]. Тільки в 1825 р. в університеті було прийнято розпорядження про неприпустимість «призначення казеннокоштных студентів учителями за погані вчинки та не виправлення себе в них».

Імператорський Харківський університет спробував регламентувати діяльність домашніх учителів. Про це свідчить листування. Університет одержав повідомлення директора училищ Слободсько-Української губернії Лосева, у якому той повідомляв про таке. Штатний наглядач Ізюмського повітового училища Євстаф'єв поінформував, що у цьому повіті та прилеглий до нього місцевості збільшилася кількість домашніх учителів із семінаристів або іншого походження і що рідко зустрічаються будинки, де їх немає [3, арк. 1 – 1 зв.]. На це повідомлення було написано 10 березня 1823 р. листа із Імператорського Харківського університету Слободсько-Українському губернатору В.Г. Муратову з проханням заборонити на підставі діючого законодавства приватним учителям навчати дітей без законних свідоцтв, виданих від училищного керівництва [3, арк. 2]. Громадянський губернатор надіслав у всі повіти доручення городничим та ісправникам з проханням вивчити стан цієї справи. Всі городничі, окрім, звичайно, Ізюмського, доповіли про те, що при проведеній перевірки таких учителів не виявилось. Без дозволу училищного керівництва навчали дітей у приватних будинках одинадцять осіб, серед яких за соціальним станом було: шість обивателів, троє міщан, два відставних військових (унтер-офіцер та артилерист) та переписчик [3, арк.15]. Всі вони виявилися мешканцями міста Слов'янська. Серед них була лише одна жінка. Етимологічний аналіз прізвищ свідчить про російське походження цих учителів.

На умовах сумісництва декількох посад працював племінник губерньського архітектора П.А. Ярославського, В.І. Ярославський, наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Він мешкав у родині різних поміщиків Харківської губернії у якості архітектора, землевпорядника та гувернера-учителя [1, 420 – 421].

Домашнє навчання – джерело заробітку освічених городян, різних станів міського населення. Заняття домашнім навчанням було джерелом існування для різних верств населення. Наявність матеріального стимулу спонукала долучитись до педагогічної діяльності представників різних соціальних груп. Оплата праці встановлювалася на договірній основі та залежала від сумісництва додаткових, крім освітніх, послуг гувернера. Житлові умови також визначалися двосторонніми домовленостями. Як правило, гувернери мешкали разом із вихованцями, отже, діти знаходилися під цілодобовим наглядом. Гувернери-іноземці, як носії мови, забезпечували високий рівень її засвоєння та формували у вихованців основи загальної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалеї Д.И., Миллер Д.П. История Харькова за 250 лет его существования (с 1655 по 1905 г.): Ист. моногр. в 2-х т. Т. 1./XVII – XVIII в/ Д.И. Багалеї, Д.П. Миллер. – Х., 1905. – 568 с.
2. Данилевский Г.П. Украинская старина. Материалы для истории украинской литературы и народного образования. Харьковские народные школы 1732 –1845/Г.П. Данилевский. – Х.: Изд. Заленского и Любарского, 1866. – 404 с.
3. Державний архів Харківської області. Ф.3.Канцелярія Харківського Слободсько-Українського цивільного губернатора. Оп. 55. Спр. 186. Справа по відношенню заборони неатестованим учителям навчати дітей в приватних будинках. 1823 р., 16 арк.

Зміст

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ	3
<i>Аксьонова О. М.</i>	
Радянські традиції правового виховання: переваги та недоліки	3
<i>Дудар О. П.</i>	
Феномен синестезії в українському мистецтві: вихід за межі традиційного	5
<i>Ковалевская Л. А.</i>	
Символика цвета в христианстве как фактор европейской традиции	8
<i>Онищенко М. А.</i>	
Сталинская архитектура в СССР середины 30-х – 50-х гг. XX в....	11
<i>Редько О. С.</i>	
Міфологічний світогляд давніх слов'ян та аналіз язичницького пантеону Русі.....	15
<i>Рудько В. О.</i>	
Теологічна концепція гармонії суцього: атараксія як волевиявлення.....	18
<i>Сергеев П. П.</i>	
Традиції та новаторство як основа історичного розвитку культури.....	21
<i>Соломін С. В.</i>	
Проблема співвідношення традицій та інновацій у профспілковому русі України.....	23
СЕКЦІЯ 1. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ ТРАДИЦІЙ ТА НОВАЦІЙ.....	26
<i>Андреева Н.</i>	
С. Айзенштадт о понятии центральной зоны культуры	26
<i>Білаш В. О.</i>	
Лобізм: нетрадиційна технологія у вітчизняній політичній культурі.....	27
<i>Бородин Н. В.</i>	
Сущность и генезис тотемизма в современном научном познании.	30
<i>Брык Н. С.</i>	
Традиции ислама и современность	33
<i>Вуйма А. Г.</i>	
Традиції та новаторство як дві протилежності в діалектиці культури.....	36
<i>Дарморост Х. М.</i>	

Філософське осмислення життєдіяльності людини в сучасному суспільстві через призму здоров'я	38
<i>Доскач О. С.</i>	
Символ сонця чи нацизму: до виникнення свастики	39
<i>Дядченко С. В.</i>	
Динаміка культури: традиційність та інноваційність	41
<i>Існюк І. В.</i>	
Українська традиція і динаміка змін у сучасному художньому просторі України	44
<i>Каріков К. А.</i>	
Проблема свободи вибору та моральної відповідальності в антропологічній концепції Памфіла Юркевича.....	48
<i>Кібальник С. О.</i>	
Традиції українського правового менталітету.....	51
<i>Колтак В. О.</i>	
Традиції в українській культурі: історико-філософське осмислення.....	54
<i>Лимаренко В. О.</i>	
Теорія неопатримоніалізму: спроба нетрадиційного методу аналізу політичної культури	56
<i>Масляк О. О.</i>	
Традиції ринку політичної влади в українській історії.....	58
<i>Маценко А. О.</i>	
Соціально-філософський зміст традицій та новацій.....	61
<i>Мельник М. В.</i>	
Вплив національного менталітету та історичних традицій на формування правосвідомості українців	63
<i>Наздрічкін К. В.</i>	
Традиції України: філософські, історико-культурні, етнополітичні аспекти	66
<i>Николайцева И. В.</i>	
Трансформація духовних цінностей європейського общества в епоху Просвещения	68
<i>Опрышко В. Ю.</i>	
Инновационная функция моды	70
<i>Орищенко Н. О.</i>	
Місце середньовічної символіки в європейській культурній традиції	72
<i>Павлюк М. Т.</i>	
Короткий огляд історико-філософських моделей медичної етики ..	75
<i>Пилипенко И. А.</i>	
La Loba	77
<i>Пономаренко Л. В.</i>	

Проблема традиції та інновації в контексті розвитку сучасного суспільства	79
<i>Резніков В. В.</i>	
Відродження українських традицій в 1917-1921 рр. (на прикладі назв воєнних формувань)	81
<i>Рудик В.</i>	
До питання про динаміку зміни правової традиції за часів хрещення Київської Русі.....	84
<i>Сильченко Ю. С.</i>	
Проблема утрати традицій в сучасному обществe.....	85
<i>Скидан А. В.</i>	
Проблеми релігійної культури в обществe	87
<i>Соколов О. О.</i>	
Вплив глобалізації на культуру України	89
<i>Сошенко А. В.</i>	
Секти та лжевчення сучасності	91
<i>Топчий В. О.</i>	
Релігія – опиум для народу.....	93
<i>Хомяк М. В.</i>	
Філософські аспекти етичних питань в медицині.....	95
<i>Чернова О. В.</i>	
Духовний світ сучасної української молоді	96
<i>Шевченко В. О.</i>	
Взаємозв'язок традиції и новаций в историческом развитии культуры	99
<i>Юдіна К. І.</i>	
Традиції та перспективи розвитку українського суспільства: соціально-філософський аспект	101
СЕКЦІЯ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТРАДИЦІЙ І ВПРОВАДЖЕННЯ НОВАЦІЙ В ІСТОРІЇ, ХУДОЖНІЙ КУЛЬТУРІ, РЕЛІГІЇ, ОСВІТІ ТА НАУЦІ	104
<i>Альбовська Ю. Д.</i>	
Гуцули – носії стародавніх звичаїв	104
<i>Андрієнко Я. М.</i>	
Традиції української архітектури в історичному розвитку вітчизняної культури	106
<i>Антипенко К. А.</i>	
Православие как основа украинской культуры.....	108
<i>Бабешко Ю. Л.</i>	
Українське козацтво: історія та сучасність	110
<i>Бакаєнко П. В.</i>	
Традиційні повір'я в народній культурі Гуцульщини	112

<i>Билина Ю. Л.</i>	Особливості формування інформаційної компетентності майбутніх журналістів у вищому навчальному закладі.....	114
<i>Білоус А. С.</i>	Перспективи розвитку культурного сектору в Україні.....	117
<i>Бовтенко К. М.</i>	Досягнення і проблеми культури незалежної України на рубежі ХХ-ХХІ ст.....	120
<i>Бородатий П. Г.</i>	Развитие Юзовского металлургического завода (1869–1917 гг.) ...	123
<i>Борщук В. Ю.</i>	Традиційні свята українського народу.....	126
<i>Будзанівська Н. В.</i>	Погляд Володимира Вернадського на становлення традицій і впровадження новацій в освіті та науці України.....	128
<i>Булгакова О. В.</i>	Рівень і якість життя інтелігенції України у середині 1950-х років	130
<i>Бурка Д. О., Єлісєєва Л. О.</i>	Українська література 60–80-х років ХХ ст.	137
<i>Возиян А. В.</i>	Становление традиций профсоюзного движения на Харьковщине	137
<i>Гонар С. Ю.</i>	Традиції та новаторство сучасної української літератури	137
<i>Гордієнко М. В.</i>	Основні тенденції розвитку моди в Україні 1960-х рр.....	138
<i>Грушева В. Ю.</i>	Традиції українських народних співів	140
<i>Гулая О. С.</i>	Місце та роль обрядів, пов'язаних з народженням дитини, в збереженні традиційної культури греків України (на прикладі грецької общини Маріуполя та Харкова).....	142
<i>Єрещенко В. Є.</i>	Проблема співвідношення традицій і новацій у сучасній українській культурі.....	145
<i>Жванко Д. Р.</i>	Вечірні робітничі університети в УСРР у 1920-ті рр.: початок нової традиції в професійній освіті	148
<i>Заярна М. С.</i>	Відлуння давньоукраїнських міфологічних уявлень у сучасних традиціях українців	150
<i>Зінченко А. В.</i>	Традиційні українські свята: історичні витоки і сучасність	153

<i>Зубко М. В.</i>	
Творчество И.К. Айвазовского и традиции маринистической живописи	155
<i>Инишкова Н. С.</i>	
Поміщицьке господарство у ХІХ – на початку ХХ ст. (на прикладі маєтку князів Щербиніних)	157
<i>Ковалевська О. А.</i>	
Регіональні аспекти українських весільних традицій	159
<i>Ковальова К. В.</i>	
Традиційна символіка української вишивки в різних регіонах країни	163
<i>Колпак В. О.</i>	
Історична генеза культури в українських землях	165
<i>Коляка А. В.</i>	
Історія створення Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка (1886-1943 рр.)	168
<i>Коротка К. М.</i>	
Тягар війни їх не зламав (за спогадами жінок Ізюмщини)	171
<i>Костельна М. В.</i>	
Творчий пошук Г. Забашти та М. Біласа у контексті розвитку українського моделювання костюму останньої третини ХХ ст. ...	174
<i>Коцкало Я. М.</i>	
Політичні традиції та звичаї в історії українського державотворення	175
<i>Кочоева Т. М.</i>	
Гуманистическая направленность вузовских традиций	177
<i>Кузнецов В. А.</i>	
Календарна обрядовість українських неоязичників: джерела реконструкції традиційної культури	179
<i>Кульчицька Т. В.</i>	
Новації в сучасній історичній науці	181
<i>Лук'янов Є. Є., Волошенко В. О.</i>	
Спадкоємність та новації радянської освітньої політики та досвід її втілення комнезамиами Донбасу (1920-1933 рр.)	183
<i>Любавський Р. Г.</i>	
Святкування нового року в харківських робочих клубах у 1920-1930-ті рр.	186
<i>Ляшенко О. О.</i>	
Вплив народів світу на розвиток української культури	187
<i>Мащенко А. О.</i>	
Становлення весільних традицій в Україні	189
<i>Мельникова А. О.</i>	
Дисидентський рух в Україні як засіб збереження національної ідентичності (на прикладі національного руху в Харкові)	191

<i>Мишина К. В.</i> К вопросу о местонахождении реки Калка	193
<i>Мотика О. О.</i> Харківське єпархіальне жіноче училище	196
<i>Мякотіна Д. Г.</i> Радянські газети як джерело вивчення історії Харківської області за часів Великої Вітчизняної війни	198
<i>Никоненко Ю. В.</i> Сорочинський ярмарок: історичні витoki і сучасність	201
<i>Осіпов В. О.</i> Свято Івана Купала: вітчизняні традиції	203
<i>Поляєв Д. М.</i> Історичні шляхи формування української національної культури	205
<i>Правдюк Л. В.</i> Проблема традицій і новаторства в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст.	208
<i>Приходько В. Б.</i> Традиції харківської художньої капели кобзарів імені Т.Г. Шевченка (1925–1930 рр.)	211
<i>Резніков В. В.</i> Зародження антибільшовицького руху на слобожанщині (сучасна Сумщина) в 1917 р.	214
<i>Руденок А. В.</i> Великодні традиції українського народу	216
<i>Савінцев М. М.</i> Творча спадщина І. Ф. Павловського як джерело з вивчення історико-культурного життя Полтавщини	219
<i>Сімферовська А. О.</i> Портрети Антоні і Каєтана Стефановичів в контексті львівського мистецтва початку ХХ століття	221
<i>Скорищенко О. С.</i> Основні тенденції розвитку української культури у ХХ столітті...	223
<i>Темна І. О.</i> Економічний аспект розвитку німецьких колоній на території Півдня України та Ізюмського повіту Харківської губернії в ХІХ – на початку ХХ ст.	225
<i>Хижняк А. А.</i> Весільні обряди в українській культурі	228
<i>Хіхлуха С. К.</i> Витoki української культури та вплив іноземних держав на нашу культуру	231
<i>Христенко О. М., Перевізник Б. П.</i> Формування культури здоров'я особистості: історико-педагогічний	

досвід жіночих організацій України	233
<i>Чорна С. Є.</i>	
Місце рушника в українській культурі.....	235
<i>Чуждан Д. Р.</i>	
Український модернізм.....	237
<i>Шестопалова О. В.</i>	
Українська сільська інтелігенція в умовах світової глобалізації ..	240
<i>Шило М. С.</i>	
Світоглядний аспект традиційної картини світу гуцулів	243
<i>Шумська Я. І.</i>	
Українське сучасне мистецтво: пошук і продовження традиції попередніх століть	245
<i>Юрко Ю. Ю.</i>	
Повір'я та легенди лемків	247
<i>Юрченко А. В.</i>	
Традиція поховань поза могильниками	250
СЕКЦІЯ 3. МОВА ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ І ПЕРЕДАННЯ НОВАЦІЙ У КУЛЬТУРІ.....	253
<i>Андрієнко Я. М.</i>	
Студентський сленг: способи творення лексичних одиниць	253
<i>Гайда О. М.</i>	
До питання про мовну стійкість (на прикладі функціонування прийменника <i>по</i>)	255
<i>Гончарова І. В.</i>	
Виникнення і розвиток української мови та літератури.....	259
<i>Губенко А. О.</i>	
Роль мови у формуванні національно свідомої особистості	260
<i>Мощенко С. А.</i>	
Мова як засіб збереження національної самобутності в контексті глобалізаційних процесів.....	262
<i>Рашидбенлі Ніхад, Музаффарлі Ніхад</i>	
Тарас Шевченко – феномен української культури (інтернаціональні принципи творчості).....	264
<i>Тихоненко К. Д.</i>	
Фольклорні традиції у творчості Олександра Олеся	265
<i>Федоряк А. О.</i>	
Актуальні питання соціолінгвістичних досліджень щодо підвищення культури мови.....	267
<i>Шпить О. Б.</i>	
Семантика займенника <i>вы</i> (ви) у пам'ятках XVI–XVII століття ...	268
СЛОВО НАСТАВНИКА	271
<i>Блануца А. В.</i>	

Земля й маєтність у ментальності людини раннього Нового часу в Україні.....	271
<i>Волянюк О. Я.</i>	
Політичний традиціоналізм крізь призму сучасних memory studies	273
<i>Журба М. А.</i>	
Сучасна конфігурація культури: традиції та новації.....	276
<i>Коваль Т. В.</i>	
Спадкоємництво традиції в культурі українства: страх старості в стереотипах культурного досвіду скіфів, сарматів і слов'ян	277
<i>Ковтун Н. М.</i>	
Морально-вольові засади розвитку соціокультурної традиції	280
<i>Ковтун Ю. В.</i>	
Теоретико-методологічні засади дослідження поняття «традиція».....	281
<i>Кононенко В. П.</i>	
У лещатах традиції: «старовина» і «новина» у суспільно-політичному житті Гетьманщини 1680-х – 1760-х років	283
<i>Лупаренко С. Є.</i>	
Українські етнопедагогічні традиції виховання дітей	286
<i>Поліщук О. В.</i>	
Українська естетична національно-культурна традиція у світлі уніфікації способу життя людини як елемента глобалізаційних проблем сучасності	289
<i>Свінцицька О. І.</i>	
Традиції та новації в естетиці оформлення періодичних видань Житомирщини	290
<i>Яковенко Г. Г.</i>	
Освітні традиції харківського дворянства	293

Сектор редакційно-видавничої діяльності
Національного університету цивільного захисту України
61023 м. Харків, вул. Чернишевська, 94.